

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

KARAY (KARAIM) TÜRKLERİNİN SÖZLÜ EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Semra DOĞRUER

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Ankara-2007

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

KARAY (KARAIM) TÜRKLERİNİN SÖZLÜ EDEBİYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Semra DOĞRUER**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsa ÖZKAN**

Ankara-2007

ÖNSÖZ

Kıpçak ve Hazarlar ile akraba olduğu düşünölen, 9. ve 10. yy.larda Museviliğin Karai Mezhebini benimseyen, Karay Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerini ortaya koyabilmek amacıyla hazırlamış olduğumuz bu çalışma, Musevi inancına sahip tek Türk topluluğu olmaları sebebiyle ilgi çekici; nüfuslarının azalması ile dil ve kültür unsurlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları sebebiyle de gerekli görölmüştür.

Siyasi, ekonomik, coğrafi ve kültürel sebeplerin yanı sıra modernleşme süreci ile sözlü kültür ortamının yok olması ciddi boyutlara ulaşmıştır. Biz, bu çalışmamız ile kültürleri ve dil unsurları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Karay Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerini ortaya koyarak bu konuya dikkat çekmek amacındayız.

Karay Türklerinin yaşadıkları coğrafya, nüfuslarının azlığı ve sözlü kültür ürünlerinin birçoğunun yazıya geçirilmemiş halde hafızalarda yaşıyor olması çalışmamızda karşılaştığımız en büyük zorluk olmuştur. Çalışmamızda, Karay Türklerinin yoğunlukla yaşadıkları Kırım, Litvanya ve Polonya bölgelerine giderek araştırma yapabilme imkânı maalesef bulamadık. Ancak Karay Türkleri üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar ile irtibata geçerek tezimiz ile ilgili malzeme ve dokümanları elde ettik. Karay Türklerinin 1920'li yıllardan sonra çıkardıkları Karay Awazı, Onarmach..gibi süreli yayınları ile masallarının, türkülerinin, öykülerinin ve bilmecelerinin bulunduğu orijinal dergilerine ulaşarak bu metinlerin tercümelerini sağladık. Titiz bir kütüphane çalışması gerçekleştirerek Türkiye Makaleler Bibliyografyası kataloglarını taradık ve Karay Türkleri ile ilgili yayınlanmış bilimsel makalelere ve ansiklopedi maddelerine ulaştık. YÖK arşivlerinden tez taraması yaparak Karay Türkleri ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak çalışma yapan araştırmacıların tezlerine ulaştık. Bunların yanı sıra İstanbul Karay Cemaati ile görüşme yaparak kendilerinden fikir aldık.

Çalışmamız boyunca her türlü zorluğa karşı benden desteklerini esirgemeyen, böyle kıymetli ve çalışılması elzem bir konuda tez hazırlamamı

sağlayarak beni katkıda bulunmuş olma şerefine eriştiren kıymetli hocam sayın Prof. Dr. İsa ÖZKAN Beyefendi'ye, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Karay Türkleri ile ilgili çalışmaları olan, elindeki dokümanları bizimle paylaşan, Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK Beyefendi'ye teşekkürlerimi sunarım.

Yine tezimiz ile ilgili her türlü kaynağa beni ulaştıran, bu kaynaklar için süre kısıtlaması getirmeyen TBMM Kütüphanesi'ne ve değerli çalışanlarına, teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam sırasında daima yanımda olan, desteklerini benden esirgemeyen aileme de şükranlarımı sunarım.

Semra DOĞRUER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	vi
TABLolar/ŞEKİLLER.....	vii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: KARAY TÜRKLERİ	
1.1. Karay Adı ve Anlamı.....	4
1.2. Karay Türklerinin Kökeni.....	6
1.3. Karay Türklerinin Tarihi.....	10
1.4. Karay Türklerinin Nüfusu ve Dünya Üzerindeki Dağılımları...18	
1.4.1. Rusya ve Kırım'da Yaşayan Karaylar.....	18
1.4.2. Polonya ve Litvanya'da Yaşayan Karaylar.....	19
1.4.3. ABD'de Yaşayan Karaylar.....	22
1.4.4. İsviçre, Fransa, İngiltere ve Belçika'da Yaşayan Karaylar.....	22
1.4.5. Mısır, İsrail ve Kudüs Karayları.....	23
1.4.6. Azerbaycan'da Yaşayan Karaylar.....	24
1.4.7. Türkiye(İstanbul)'da Yaşayan Karaylar.....	25
1.5. Karay Türklerinde Dini Yapı.....	27
1.5.1. Hazarlarda Dini Sistemler.....	27
1.5.1.1. Hazarlarda Eski Türk Dini İnancı.....	28
1.5.1.2. Hazarlarda Hristiyanlık.....	28
1.5.1.3. Hazarlarda İslamiyet.....	30
1.5.1.4. Hazarlarda Musevilik ve Yahudilik Meselesi.....	31
1.5.1.5. Yahudilik İle İlgili Temel Bilgiler, Kutsal Kitaplar ve Mezhepler.....	32
1.5.1.6. Yahudilikle İlgili Bazı Dinsel Uygulamalar...35	
1.5.2. Karaîlik İnancı, Doğuşu ve Yayılışı.....	37

1.5.2.1. Karay İnancının Temel Umdeleri, Dinsel Uygulamaları ve Yahudilik İle Arasındaki Farklar.....	40
1.6. Karay Türkçesi ve Türk Dili İçindeki Yeri.....	45
1.6.1. Karay Türkçesinde Kullanılan Harfler ve Alfabeler...	47
1.6.2. Karay Türkçesinin Genel Özellikleri.....	48
1.6.1.2. Karay Türkçesinin Söz Varlığı.....	49
1.7. Karay Edebiyatı.....	51
1.8. Karay Folkloru.....	55
1.8.1. Karay Ad ve Soyadları.....	55
1.8.2. Karaylar'da Giyim.....	58
1.8.3. Karaylar'da Yemek Kültürü.....	58
1.8.3.1. Karay Mutfağından Bazı Yemek İsimleri.....	59
1.8.4. Karaylar'da Geçiş Dönemleri.....	60
1.8.4.1. Karaylarda Nişan ve Düğün Törenleri.....	60
1.8.4.2. Şettarlar.....	64
1.8.4.3. Doğum.....	64
1.8.4.4. Sünnet.....	65
1.8.4.5. Ölüm.....	66
1.8.5. Karaylar'da Halk İnancıları.....	67
1.8.6. Karaylar'da Halk Takvimi.....	71
1.8.7. Karay İbadethaneleri.....	72
2. BÖLÜM: KARAY TÜRKLERİNİN SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ	
2.1. Karay Masalları.....	74
2.1.1. Baxt İlen Devletin Kavılı.....	74
2.1.2. Dönbel Oğlanın Yomağı.....	76
2.1.3. Ayda Bir Evlenenin Masalı.....	82
2.1.4. Ricel Oğlu Bilen Fukara Kızın Masalı.....	83
2.1.5. Uslu Karnın Masalı.....	84
2.1.6. Xaşara Adamın Masalı.....	86
2.1.7. Eki Kardaşın Masalı.....	88
2.1.8. Kara Bulut Karaman Padişahın Kızının Yomağı.....	90
2.1.9. Yexoniya.....	109

2.2. Karay Atasözleri, Deyimleri ve Kalıp İfadeleri.....	155
2.3. Karay Bilmeceleeri(Tapmacalar).....	199
2.4. Karay Sayışmacaları.....	221
2.5. Karay Şaşırtmacaları.....	222
2.6. Karay Türküleri (İrları)	223
2.7. Karay Öyküleri.....	265
2.8. Karay Şiirleri (Çınları)	284
2.9. Karay Ninnileri.....	295
2.10. Karay Tekerlemeleri(Yomakbaşı)	299
2.11. Karay Seğirnameleri(Sekirme Yoraları)	300
2.12. Karay Tabirnameleri (Tüş Yoraları).....	302
2.13. Karay Duaları.....	304
2.14. Karay İlahileri.....	335
SONUÇ.....	360
KAYNAKÇA.....	362
ELEKTRONİK KAYNAKLAR.....	369
EKLER.....	370
ÖZET.....	382
ABSTRACT	383

SİMGELER ve KISALTMALAR

Ank.	: Ankara
Bknz	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
İst.	: İstanbul
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
A.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları

TABLOLAR/ŞEKİLLER

KARAY TÜRKÇESİ

A,a

IA,ia

B,b

C,c

CH, ch

Čč

D,d

D,d

Dž dž

E,e

IE, ie

Éé

F,f

G,g

H,h

I,i

Y,y

Jj

K, k

L,l

M,m

N,n

O,o

Ö, ö
kullanılır.)

IO, io

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

A,a

Ää

B,b

Ts, ts

X, (Hırıltılı h sesi)

C,ç

D,d

D,d

C,c

E,e

E,e

Éé (Kapalı e sesi)

F,f

G,g

H,h

İ,i

I, ı

Y, y

K, k

L,l

M,m

N,n

O,o

Ö, ö (Yalnızca kelime başında

Ö,ö

P, p

R, r

S, s

Š, š

T, t

U, u

Ü, ü

IU, iu

V, v

Z, z

Ž, ž

P, p

R, r

S, s

Ş, ş

T, t

U, u

Ü, ü

Ü, ü

V, v

Z, z

Z, z

GİRİŞ

Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı konulu yüksek lisans tezimizde Hazarların bakiyeleri olduğu düşünülen ve bir Türk boyu olan Karaylar incelenmiş, sözlü edebiyat ürünleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Karay Türkleri yoğun olarak Kırım'ın Çufut Kale, Mangup Kale, Bahçesaray, Solhat, Gözleve bölgeleri ile Ukrayna, Polonya, Litvanya, Rusya'da; azınlıkta olarak ise Fransa, İngiltere, Belçika, ABD, Türkiye, Mısır, İsrail, Kudüs ve Azerbaycan bölgelerinde yaşayan kuzey grubuna mensup bir Türk boyudur.

Nüfusları son derece azalmış olan Karay Türkleri, Kıpçak grubunun bir kolu olan Karay Türkçesini kullanmaktadırlar. Karay Türkçesinin Troki(Trakay), Halicz-Lutsk ve Kırım olmak üzere üç ağızı vardır. Bugün Kırım'da yaşayan Karay Türklerinin konuştuğu Türkçe, Litvanya Troki ağzından ve Polonya ile Ukrayna'da konuşulan Halicz-Lutsk ağzından farklıdır. Özellikle Litvanya'daki Karay Türklerinin konuştuğu Türkçe, Kıpçak Türkçesine daha yakındır. Kırım Karaylarının konuştuğu ağız ise Kırım-Tatar Türkçesi ile Kırım'daki Osmanlı etkisi sebebiyle Türkiye Türkçesine yakınlık arz etmektedir. Ayrıca Karaylığın Musevilikten kaynaklanan bir inanç sistemi olması Karay Türkçesi üzerinde İbranice'nin de etkili olmasına neden olmuştur. Karay Türkçesi bugün gündelik dilde oldukça daralmış, 180 kişilik cemaatin aile çevresi ve ortak toplantılarının dışında kenasa ayinlerinde ve din eğitimi veren bazı Karay okullarında kullanılmaktadır.

İnanç bakımından Museviliğin Karai mezhebini benimsemiş olan Karay Türkleri etnik ve dini birçok konuda Yahudilerle ayrılık gösterirler. Kuruculuğunu Anan ben David'in yaptığı Karailik inancı yalnızca Tora'yı kabul etme esasına dayalıdır. Karay inancı, Yahudilerin Tora dışında kutsal kabul ettikleri Talmud'u reddeder. İbadetler ve günlük uygulamalarda da farkların görüldüğü Karailik inancı, Karaylar arasında canlılığını koruyarak devam etmektedir.

Karay Türklerinin, karşılaştıkları siyasi, ekonomik ve kültürel zorluklara karşın ürün vermeye çalıştıkları yazılı edebiyatları ve sürekliliğini korumaya

çalıştıkları sözlü edebiyat ürünleri incelendiğinde Karay Türklerinin geçmişi, bugünü, yaşayışları ve inançları hakkında bize ışık tutacak bilgilere ulaşmamız muhakkaktır. Biz de tezimizde Karay Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerini ortaya koymaya çalışarak bu ürünlerin incelenmesine zemin hazırlamış olduğumuz kanısındayız. Bu bağlamda tezimizin I. Bölümünde Karay Türkleri ile ilgili genel bilgilere, II. Bölümünde ise Karay Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerine yer verilmiştir.

Tezimizin Karay Türkleri adını taşıyan birinci bölümünde “Karay” adının anlamından ve etimolojisinden bahsedilmiş, bu konuda araştırmacıların öne sürdükleri görüşler paylaşılmıştır. Bugün hala açıklığa kavuşamamış olan Karay Türklerinin menşei ve tarihleri konuları da tezimizin inceleme alanları içinde olmuş ve bu konuda tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır. Karayların coğrafyası ve nüfusları ile ilgili bilgiler de tezimizde verilerek sayıları gittikçe azalan Karay Türklerinin Dünya üzerindeki dağılımları verilmeye çalışılmıştır.

Karay Türklerinin hassasiyetle incelenmesi gereken özelliklerinden olan Karaylık inancı, doğuşu, yayılışı ve etkileri bağlamında incelenmiş, Yahudilik ile arasındaki farkların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Karay Türkçesinin özellikleri ve Türk dili içindeki yeri de tezimizde inceleme alanı olarak yer almıştır. Karay Türklerinin kullandığı harfler ve alfabelere kısaca değinilerek, kökenlerinin en önemli göstergesi olan söz varlıkları incelenmeye çalışılmıştır.

Bugüne kadar sürekli olarak varlığını sürdüremeyen, ayakta kalabilmek için çaba sarf eden ancak kimi zaman durağan dönemler geçiren Karay edebiyatından da tezimizde kısaca bahsedilmiş, Karay edebiyatının bugüne kadar verdiği ürünler kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır.

Tezimizin I. Bölümünün son kısmını oluşturan Karay folkloru kısmı tezimizin konusu ile doğrudan ilgili olmakla beraber ayrı bir tez konusu olarak titizlikle işlenmesi gereken bir bölümdür. Biz Karay folkloru başlığı ile Karay Türklerinin kullandıkları isim ve soy isimlerinden, giyim ve yemek kültürlerinden, nişan, düğün, doğum, sünnet ve ölüm adetlerinin kısaca anlatıldığı geçiş dönemlerinden, bazı halk inançlarından ve halk arasında

kullandıkları eski Türk inancını yansıtan halk takvimlerinden bahsederek Karay ibadethanelerini tanıtıcı kısa bilgiler vermekle yetindik.

Tezimizin II. Bölümünü oluşturan Karay Türklerinin sözlü edebiyat ürünleri kısmı Karay Türklerinin 14 çeşit edebiyat ürününden örneklerin verildiği bölümdür. Bu bölümde 9 Karay masalı, 1331 atasözü, deyim ve kalıp ifade, 130 bilmece, 5 sayısmaca, 6 şaşırtmaca, 34 türkü, 5 öykü, 110 mani yapısına benzer nitelikte şiir, 1 ninni, 2 tekerleme bulunmaktadır. Bu türlerin yanı sıra vücudun belli bölgelerinin seğirmesi ve bu seğirme sonucunda olacakların tahmin edilmesine yönelik, Karaylarda “sekirme yoraları” olarak tabir edilen 20 seğirname ve düş esnasında görülen varlıkların yorumlandığı “tüş yoraları” olarak tanımlanan 19 tabirname örneği verilmiştir.

Dini içerikli edebiyat ürünleri bakımından zengin olan Karay Türklerinin dualarından ve ilahilerinden örnekler de tezimizin ikinci bölümünün son kısmında yer almaktadır. Bu kısımda 25 adet dua metni ile 30 adet ibadet türlerine göre değişen ilahi bulunmaktadır.

Karay Türklerinin bu sözlü edebiyat ürünleri incelendiğinde diğer Türk boylarının sözlü edebiyatları ile ciddi bir biçimde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Özellikle dini inanışları sebebiyle araştırmacıların ilgisini çeken Karay Türkleri son yıllarda dillerini ve kültürlerini koruma yolunda çaba sarf etmektedirler. Biz de bu çalışmamızda aynı milletin bir ferdi olarak Karay Türklerinin bu çabalarına katkı sağlamayı ve konuya dikkat çekmeyi amaç edindik. Bu konuda başarılı olmayı umuyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM KARAY TÜRKLERİ

1.1 KARAY ADI VE ANLAMI:

Hazarlar'ın bir kolu olduğuna inanılan ve bir Türk boyu olan Karaylar, Uzlar ve Kıpçakların önünden kaçan Peçeneklerin, saldırıları karşısında Kırım'a yerleşerek 8. yüzyılda Yahudilerin Talmud'u reddeden Karay mezhebini benimsemişlerdir. "Karay" kelimesi İbrani dilinde *kutsal kitabı okuyan* anlamına gelmektedir. (Besalel, 1999: 311-312) Kelimenin kökü *kara'a*'dır ve *okuma* anlamına gelen Arapça '*kıraat*' kelimesi ile anlamdaştır. (Kutluay, 2001: 257)

Zajaczkowski, *kara'a* kelimesinin dini bir nitelik taşıdığını, herhangi etnik bir unsuru ifade etmediğini belirterek kelimenin *okumak* anlamının yanı sıra *çağırarak*, *davet etmek* ve Arapça *dai* kelimesini karşılığı olan *davetçi*, *misyoner* anlamlarına da geldiğini belirtmektedir. (Zajaczkowski, 1961: 12)

Karaim ismi ile ilgili benzer bir açıklama, L. Nemoy'un çalışması *Karaite Antology*'de ileri sürülmüştür. Bu da *kara* kelimesinin *çağırarak*, *davet etmek* teriminden türediğidir. Bu sebeple *karaite*s, Müslümanların hareketlerine davet için kullandıkları Arapça *dai* (çoğulu *du'at*) ve benzeri bir kelime olan *Şia* (*çağırıcılar*, *misyonerler*) anlamlarına da gelmektedir. (Zajaczkowski A., 1961: 6-8)

Bu görüşlerden farklı olarak Simeon Starikov, "Kırımlı Karaimler Hakkında" isimli yazısında, *karaim* isminin Türkçe bir kelime olan '*karam*' kelimesinden türediğini söylemektedir. (Starikov, 1999 :16) Prof. Dr. R.A. Vvdensky başkanlığında 1953'te derlenen Sovyetler Ansiklopedisi, Karaimlerin ve Yalta insanının, ilkel çağ Kırım yerlilerinin torunları olduklarını da şiddetle reddeder.

Karay adı Rus ve Leh dillerinde *Karaim*, Fransızca'da *Caraïme*, pek çok ansiklopedi ve ilmî eserde *Karaite* ve çoğul olarak *Karaïtes* şeklinde kullanılmaktadır. (Zajaczkowski A., 1961: 12) Kimi kaynaklar Hazar ve

Kıpçaklarla olan bağlantılar öne çıkarılmak istendiği zaman bu halkların farklı soylarda olmalarına rağmen bu inancı benimsemek suretiyle Kırım'da ve sonra yerleştikleri Litvanya ve Polonya'da yaşamları söz konusu olduğunda "*Karayit*" sözcüğünü kullanırken; eski Babil'de ortaya çıkışı ve inanç sistemi söz konusu olduğunda da Karay kelimesinin çoğul şekli olan "*Karayim*" sözcüğünü tercih etmektedir. (Akay, 1999: 204)

1.2. KARAY TÜRKLERİNİN KÖKENİ :

Karaim ve Karay ismi, Karaimlerin köklerini açıklamakta yetersiz kaldığından, onların soylarını belirlemek amacıyla haklarındaki diğer kanıtları incelemek gereklidir. En önemli delil Kıpçak-Türk grubuna ait olan Karaimler tarafından bugüne kadar konuşulan dildir. Ayrıca, Karaim folkloru ve Türklerin diğer eski gelenekleri de konuyla ilgilidir.

Arap ve Fars dillerinden Karay Türkçesi'ne geçen "*amanat, badam, bazar, kurban, kıbla, sunnet, oruç, şevağat, ümmät, avaz, din*" gibi çoğu dini literatüre ait kelimelerin (Zajaczkowski W., 1962: 177-212'den Gökçe, 2000: 2) yanı sıra, İbranîce'den geçen; *Adonay "Tanrı", avan "günah", şem "ad", gerab "gemi", defus "baskı", kawana "maksat, fikir", maggefa "eziyet, sıkıntı", mehabber "muharir, yazar" mahlat "af", mazzal "baht, talih", moed "bayram"* gibi kelimelerin sayısı da hayli kabarıktır. Zajaczkowski, bu üçlü dil mozaiğinden yola çıkarak, Karayların Musevilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet'in bir arada yaşadığı bir ülkeden, yani Hazarlardan gelmiş olduklarını belirtmektedir. Ona göre Karaylar, Hazar ülkesinden Kırım'a, buradan da Polonya'ya gelmişlerdir. (Zajaczkowski A., 1947: 19)

Doğan'a göre dilleri Türkçe ve eski Ahit'in sözleriyle birleşmiş olan Kırım Karaimlerinin yaşam tarzı, geçmişte Hazarlar ile olan benzerliği ile incelenmelidir. 1846'da oryantalist V.Grigoriyev, Karaimlerin kökenlerinin Türk-Hazar olduğuna ilk kez dikkati çekmiştir. Bu görüş ve "Karaim" adı, Rusya'daki Karaimlerin kanuni durumlarının hükümleri ile ilgili olarak Rusya Yüksek Komisyonu tarafından da 1862 yılında resmen kabul edilmiştir. (DOĞAN, 2002 :782)

V. Grigoriyev, Kırım Karaimleri ile ilgili olarak çalışan etnografların Polonya, Almanya, Rusya ve diğer ülkelerin sanat eleştirmenlerinin, antropologlarının sonuçlarını çok önceden görmüştür. Hazar ve Kırım dönemi üzerinde, özellikle Karaitic devrede yoğunlaşmış olan Alexseev, T. Kowalski, A. Zajaczkowski, M. Moreiovski çalışmalarında onları, Sarmatlarla ilgilendirmektedir.

Konuyu dil bakımından ele alan Zeki Velidi Togan ise; bugünkü Karay Türklerinin Kuman-Kıpçak Lehçesi konuştuklarını, Hazarların ise bugünkü Çuvaş Lehçesine benzer bir dil olan *Lir Lehçesi* konuştuklarını ve bundan dolayı Karay Türklerinin Hazarların torunları olamayacaklarını düşünmektedir. (Togan, 1964:402)

Togan, Hazarlar'ın diliyle bugünkü Çuvaş Türkçesinin paralellik göstermesi gerektiğini fakat Kırım Karaylarının ve kutsal kitaplarının dilinin Çuvaş Türkçesi ile bir ilgisi olmadığını, bu şartlar dahilinde Karayların dinlerinin Musevilik, dillerinin ise Türkçe olması, bunların kökeni ve Hazarlarla ilgileri meselesini halletmeye yetmediğini ifade etmektedir. (Togan, 1964 :402)

Rus tarihçisi Barthold da Hazarların, Musevi mezheplerinden Karaîliğe mensup olup olmadıkları hakkında tarihi kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmadığını belirtir. Karaylarla Hazarların aynı kavim olmadığına dillerinin de şahitlik ettiğini belirten Barthold, Hazarların dilinin de Bulgar dili olup, diğer Türklerce anlaşılmadığını ifade eder. (Barthold, 1975: 87)

Bu düşünceden farklı olarak İbrahim Kafesoğlu; Karay dini mensuplarının Hazar ülkesinde gittikçe kalabalıklaştığı ve hatta zamanımızda Kırım'da, Lehistan'da ve Türkiye'de (İstanbul'da) yaşayan Karaylardan hiç olmazsa ana dilleri Türkçe olan cemaatlerin Musevi Hazar Türklerinin ve belki kısmen Karaîliği kabul etmiş olan Kumanların torunları olduklarını belirtmektedir. (Kafesoğlu, 1992: 163)

Bizans'tan gelen ve Kırım'a yerleşen Karaîler, Sulkat'ta ayrı bir cemaat olarak yaşarlarken, buradaki Hazar kökenli Karay Türklerine bir Tevrat hediye etmişlerdir. (Şapşaloğlu, 1928: 18'den Kuzgun, 1985: 153) Halen Petrograt Devlet Kütüphanesi'nde muhafaza edilen bu Tevrat'ın son sayfasındaki "Bu kitap Hazar kardeşlerimize hediye edilmiştir." ibaresi Karaî bilginlere göre, bugünkü Kırım Karaylarının kökenlerinin Hazar Türklerine dayandığını ve Yahudiliği kabul eden Hazarların büyük bir kısmının Karaî mezhebine mensup olduklarını göstermektedir. (Kuzgun, 1985: 153)

Karayların ibadetlerini kendi dilleriyle yapmalarında, Karaî bilgini Kirkisâni'nin bu mezhebe yerleştirdiği, *millî ibadet dili* prensibi etken olmuştur.

Zajaczkowski, bu noktadan hareketle Karayların Hazarların devamı olduğunu zira Hazarlardan başka Yahudiliğe girip de kendi dilleriyle ibadet eden başka bir milletin olmadığını, bunun da Hazar-Karay ilişkisini daha da kuvvetlendirdiğini belirtmektedir.(Zajaczkowski A.,1961: 21)

Karayların Hazar kökenli oldukları, halk edebiyatlarında da işlenmiştir. Bir Karay türküsünde şöyle denmektedir:

Lapa lapa kar yava	Ata mindim sağdağım bar
Erbî baba koy suya	Sağdağımda üç okum bar
Baylarımız toy çala	Üçî bilen üç yat ursam
Hazar oğlu at çapa	Hazar beyinden tartlığım bar

(Gökçe, 2002: 2)

Bu topluluk gün geçtikçe Kuman ve Hazar isimlerini terk ederek yeni bir isim; kendi dilleriyle söyledikleri gibi Karay adını almışlardır. Günümüzde Karayların diğer Kuman-Kıpçak gruplarından biraz farklı bir lehçeye sahip olmaları, Hazarlarca kullanıldığı düşünülen *Lir Lehçesi* ile, *Kuman-Kıpçakçasının* karışmasından ileri gelmiş olduğunu düşündürmektedir. Nitekim bu karışmayı Karay Türkçesi'nde de izlemek mümkündür. Kimi Karay ve Çuvaş Türkçesi'ne ait kelimelerin paralellik gösterdiği araştırmacıların dikkatinden kaçmamıştır. (Zajaczkowski W., 1966: 429-432)

Karay Türklerinin bugün nüfus olarak hayli az olduklarını, Hazarların da çok az bir kısmının Museviliği kabul ettiğini bildiğimize göre, günümüzde de yaşamlarını devam ettiren ve ırken Türk oldukları halde inanç bakımından yalnızca Tevrat'ı benimseyen Karayların, bu az sayıdaki Musevi Hazarların devamı olması akla daha uygun gelmektedir. (Kuzgun, 1993: 185)

Araştırmacılar Karaimlerin Hazarla aynı kaynaktan oldukları konusunda hemfikirdir. Kendileri ve antropolojileri, folklor ve dillerinin özellikleri yoluyla verilen hükümler, Karaimlerin yine Hunlarla Kırım'a ulaşabilen (Kireis-Kereites vb. telaffuzundan dolayı) eski Karaimlerin bir kolu olduğu yolundadır. Aşağıda verilen örnekler bunu kanıtlar niteliktedir.

Karaimlerin *Sarıbaş*, *Cigî* gibi eski soy isimleri, Karaitic antropolojiden bugüne kadar ulaşılabilmiştir. Karaim etnolojisine, Türk akraba ve kabilelerine katılma, *Birhe*, *Boryu*, *Duvan*, *Kara*, *Karga*, *Kırk*, *Naiman*, *Sarı*,

Uzun, Herkes, Hun ve diğ er soy isimleri yoluyla bu bağlantı kurulabilmektedir. (DOĞAN,2002 :782) Onlar Kırgız, Kazak, Kırım Tatarları ve diğ er T rk halkları ile genel k kleri itibariyle aynadırlar. Karaimler de kendi etnik kimliklerinin ve T rk halkından olduklarının bilincindedirler.

1.3. KARAY TÜRKLERİNİN TARİHİ:

Türk asıllı olduğu ve 14. yy.dan önce Kırım'a yerleşmiş oldukları bilinen Karayların yoğunluğunun umumiyetle Hazarlar olduğu düşünülmektedir. 10. yy.da Hazar İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra onlar hakkında hiçbir şey duyulmamıştır. Genellikle bunların Kuman-Kıpçak ordusu tarafından yıkıldığı ve topraklarının 13. yy başlarında gerçekleşen Moğol istilasından önce Kıpçakların eline geçtiği düşünülmektedir. (Türkler, 2002 : 782)

“Hazar” kelimesi isim olarak Arapça el-Hazar; İbranice'de Hazar, Kuzari; Latince'de Chazari, Gazari; Grekçe'de Khazaroni; Rusça'da Kozar, Kozarin; Gürcüce'de Hazar-i, Çince'de T'u-Chüe Ho-sa, Ko-sa ve Ka-sat şekillerinde geçmektedir. (Rasony, 1993: 114; Orkun, 1946: 143) Hazarlar konusunda geniş bir çalışma yapan Kuzgun'da bu kelimenin Arap kaynaklarında *“küçük ve çekik gözlü”* anlamına geldiğini belirtmektedir. (Kuzgun, 1985: 41-42)

VII. ve X. yy.lar arasında kuvvetli teşkilatı, canlı ticari faaliyetleri, tarihte benzeri az görülen dini hoşgörüsü ve ekonomik refahıyla, Karadeniz'in kuzey düzlüklerinde İtil'den (Volga) Özü'ye (Dnyeper), Çolman(Koma) ve Kiyef'e kadar geniş bir sahada siyasi istikrara sağlayan Hazar Hakanlığı, Doğu Avrupa tarihinde önemli rol oynamış Türk devletlerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. (Kurat,1992: 30)

VI. yy.dan XI. yy. başlarına kadar etkili olan Hazarlar bu devrenin, 630 yılında Göktürkler'den tam bağımsızlıklarını aldıkları zamana kadar olan kısmını, bölgedeki diğer Türk boyları ile birlikte yarı bağımsızlık içinde geçirmişlerdir. (Akay, 1999: 206)

Hazarlar'ın tarih sahnesine çıkışları kaynakların ifadesi ile kesin olarak II. yy.ın sonlarına doğru olmuştur. M.S. III. yy.dan başlayarak IV. yy.ın ortalarına kadar Ermenistan bölgesinde Bizans ve Sasani İmparatorlukları arasında meydana gelen savaşlarda Hazarlar her zaman Sasanilerin yanında yer almışlar ve Bizans'a karşı onlarla birlikte savaşmışlardır. (Kuzgun, 1985:

51) Ancak MS. IV. yy.ın ikinci yarısından itibaren Sasaniler Ermenistan'ı istila edip komşularına karşı istilacı bir siyaset izleyince, Hazarlar bu defa Bizans ile anlaşarak, onlara karşı savaşmaya başlamışlardır. M.S. 363 yılında Bizans İmparatoru Julian'ın Ermenistan'da bulunan Sasanilere karşı yaptığı savaşa Hazarlar da katılarak Bizans'a yardım etmişlerdir. Bunun üzerine Sasaniler Kafkasya'da bulunan kabilelerle anlaşarak Hazarlara saldırılarını sağlamışlardır.(Koestler, 1976: 56)

Hazarlar V. yy.da, yani Atilla'nın 434 yılında Hun İmparatoru olması üzerine bir süre Hunlara tabi olmak zorunda kalmışlardır. Hazarların bir müddet Hun Devleti'ne bağlı zümreler arasında bulunmuş olmalarının ihtimal dahilindedir ve Atilla'nın ölümü sırasında Aşağı İtil boyunda oldukları bilinmektedir.(Kuzgun, 1985: 51) Kurat, Hazarların İtil Boyuna ne zaman geldiklerinin bilinmediğini ancak Sabirlerin birdenbire kayboluşlarıyla bundan hemen sonra Hazar adının duyulması arasında bir ilgi olduğunu, dolayısıyla Sabirlerle Hazarlar arasında bağlantıların olması gerektiğini savunur. (Kurat,1992 :30)

Atilla'nın ölümünden sonra dağılan Hun İmparatorluğu'ndan ayrılan Hazarlar yeniden Sasani topraklarına saldırıya başlamışlardır. Nitekim Hazarlar 457 yılında Kafkasya'daki Sasani savunmasını kırarak Kür ve Aras ülkelerini ele geçirmişler, İberya, Ermenistan ve Gürcistan'ın içlerine kadar ilerlemişlerdir.bu durum karşısında çaresiz kalan Sasani Hükümdarı Bizans'tan yardım istemek zorunda kalmıştır.(Kuzgun, 1985: 53) Bundan sonra Hazarlar ile Sasaniler arasında savaşlar sürekli olarak devam etmiş ve Sasani Hükümdarı Kubad (448-531) döneminde özellikle Hazarlara karşı Derbent ve Kafkasya'daki geçitlerde bir dizi kaleler inşa ettirilmiştir.V.yy.da ortaya çıkan Avarlar da bir süre Hazarları hakimiyetleri altına almışlardır. Sasani hükümdarı Anuşirvan (531-579) Hazarlarla savaşarak onlara karşı Derbend (Bab el- Ebvab)'i yaptırmıştır. Ayrıca o sarayında Hazarlar için bir tercümanı daima hazır bulundurmuştur. Yine iyice kuvvetlenen Hazarları yenemeyeceğini anlayan Anuşirvan onlarla dost olma yoluna giderek, onlardan gelecek tehlikeleri önlemeye çalışmış ve hatta bu uğurda kızını bile Hazar hakanına vermeyi denemiştir. (Yücel,2002: 151)

558 yılından sonraki yıllarda Kafkaslar'ın hakimi ve Sasanilerle savaşıyan bir kavim olarak bildirilen Hazarlar 576 yılında Kırım'daki Kerç Kalesi'nin Göktürklerin eline geçmesi ile bu devletin sınırlarını Karadeniz'e kadar ulaştırmışlardır. Nitekim, Hazarların 586'dan itibaren Bizans tarafından oldukça iyi bilindiklerini hatta "Türk" ismi ile anıldıklarını görüyoruz. (Kafesoğlu, 1992:168) Hazarlar bundan sonra Göktürk Hakanlığı'nın batıdaki en uç kanadını meydana getirmişler ve onların istekleri doğrultusunda hareket etmişlerdir.

Bu zamana kadar teşkilatlı bir devlet görünümü veremeyen ve sadece akıncı bir hüviyete sahip olan Hazarlar, bundan sonra belli bir devlet teşkilatına ve sistemine kavuşmuşlardır. (Kurat,1992 :31)

Ermeni ve İslâm kaynaklarına göre ise, bu durum ilk defa Göktürk Hanedanına mensup Aşina soyundan gelen bir başbuğun idaresi altında VII. yy.ın ikinci yarısına kadar devam etmiştir. Hazarlar yine VII. yy.da Batı Göktürk hakanının iradesi ile Sasanilere karşı Bizans'a yardım etmişlerdir. Hazarlar'ın Derbend'i geçerek Gürcistan'a girip Tiflis'i kuşattıkları ve Azerbaycan'a akınlar yaptıkları 626-627 yılına doğru, kendisi Doğu Karadeniz sahillerinde bulunan ve başkenti Sasani-Avar muhasarasına alınmış olan Bizans İmparatoru *Herakleios*, Tiflis önlerine gelerek Hazar hükümdarı ile vardığı anlaşma sonucunda¹ sağladığı kırk bin atlının desteği sayesinde İran içlerine kadar yürümeyi başarmıştır. Hazar kumandanı Çopran Tahran, Aras nehrine kadar bütün Kuzey Azerbaycan'ı ele geçirerek bazı Ermeni kitlelerini itaati altına almıştır. Bu arada başkent Belencer'den başka Güney Kafkasya'da Kabale (günümüzdeki Nuha vilayetindeki Çuhur Kabala Köyü) şehri kurulmuştur.628 yılında kış mevsiminin başlaması yüzünden o yıl alınamayan Tiflis, ancak 629 yılında Hazar kumandanı Çopran Tarhan'ın başarı ile yürüttüğü harekat neticesinde Hazar yabgusu tarafından zapt edilmiştir. Böylece Anadolu İranlıların istilasından kurtarılmış, Sasaniler artık

¹ Bizans İmparatoru Herakleios, Hazar hakanı Ziebel(Zebu, Yabgu)'e kendi kızını vermeyi vaat ederek yardımlarını sağlamıştır. Ömer Rıza Doğrul, Ebu'l Ferec Tarihi, Ankara 1945, C.1, s.171.

büyük bir devlet olmaktan çıkarılmış ve Hazar Hakanlığı, İran karşısında Bizans'ın en iyi müttefiki durumuna gelmiştir. (Togan, 1970: 398)

Bu sırada Hazarlar henüz müstakil bir devlet değillerdi; fakat Göktürk Devleti'nin 582 yılında Batı ve Doğu Göktürk Devleti olarak ikiye ayrılmasından ve daha sonra Batı Göktürk devleti'nin yıkılmasından sonra kendi başlarına bağımsız bir hakanlık olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Süratle siyasi ve askeri nüfuslarını genişleten Hazarların tam bağımsız bir devlet haline gelmeleri ise 630 yılında olmuştur. (Yücel, 2002 :152)

Bağımsızlıklarına kavuşan Hazarlar, ilk önce Bulgarlar ve Slavlarla savaşmaya başlamışlardır. Çünkü bu dönemde Karadeniz'in kuzeyinde bir de Büyük Bulgar (*Manga Bulgaria*) Türk Devleti kurulmuştur. (635) Hazarlar Güney Rusya'dan Tuna Nehrine kadar ki geniş düzlüklere hükmeden Bulgarlara 641 yılında saldırarak onları Tuna'ya doğru göçe zorlamışlar ve 665 yılından sonra da yıkmışlardır. Böylece Hazarların topraklarının sınırları iki katına çıkmıştır. Yine Dnyeper ve Oka çevresindeki İslavları vergiye bağlayıp onları da kuzeye itmişlerdir. (Yücel, 2002 :152)

VII. yy.ın ortaları hem İslâmiyet'in hem de Hazarların hızla yayıldığı bir dönem olduğundan, bu dönemde Hazarlar ve İslâm orduları sık sık karşılaşmaya başlamışlardır. Yukarıda da belirtildiği gibi Hazar Devleti, İran karşısında Bizans'ın en iyi müttefiki durumunda idi. Hazar Bizans işbirliği sayesinde zayıflayan Sasani İmparatorluğu 632-634 yılları arasında İslâm kuvvetleri tarafından çökertilip İran toprakları Arapların eline geçince, İslâm harekatı Ermeniye yolu ile Kafkasya'ya doğru, bir yandan da Suriye üzerinden Anadolu içlerine kadar gelişmeye başlamıştır. Araplarla Hazarların mücadeleleri şiddetli ve devamlı olmuştur. İlk büyük taarruz H.31 (M. 651-652) yılında Halife Hz. Ömer zamanında Selman b. Rebia komutasında yapılmış ve İslâm orduları Hazar topraklarına girip, Derbend'i aşarak Hazarların bu sıralardaki başkentleri olan Belencer'e² kadar ilerlemiş, ancak Hazarlar tarafından geri püskürtülmüşlerdir. Arap kumandanı ile dört bin

² Artamonov'a göre (Artamonov a.g.e s.185) Hazar başkenti Belencer bugün Dağıstan'da Koy-su (Sulak) ırmağı üzerinde bulunan bugün Andreyeva (Anderay) yakınlarındaki Endere harabeleridir. Bu şehir bazı kaynaklarda Varacan veya Varaçan olarak da geçmektedir. (Togan, Hazarlar sf. 398)

kadar askeri imha edilmiştir. Belencer'in Araplar tarafından istila edilmesinin ardından Hazarlar başkentlerini aşağı İdil havalisine nakletmişlerdir. Daha sonra da güneye ilerleyerek Ermenistan'a girmişlerdir. (Kuzgun, 1985: 58) Yarım asır kadar süren mücadelelerde Arap kuvvetlerinin başında Emeviler'in ünlü hükümdarı Mesleme b. Abd'il- Melik bulunmaktaydı ve Hazar taarruzu karşısında geri çekilmek zorunda kaldı.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi 665 yılını takip eden yıllarda, Karadeniz'in kuzeyindeki "Büyük Bulgarya" Devleti'nin kuvvetli Hazar genişlemesi karşısında dayanamayarak parçalanması sonucunda, Dnyeper'e kadar olan düzlükler Hazarlar'ın eline geçmiş ve hakanlık Kafkaslar'ın güneyinde de İslam ileri hareketine karşı yolları kapatmıştı. 669 yılında Sabarlar ve Urgianlar, Obrianların yönetiminden ayrılarak Don Nehri ile Kafkaslar arasına yerleşmişler ve Hazarların hakimiyeti altına girmişlerdir.

Hazarlar 679 yılında Bulgarları idareleri altına alarak Don ve Dnyeper arasında batıya doğru yayıldılar. 683 yılında ise İberya, Albaniya ve Ermenistan'a saldırıp, büyük ganimetler elde ederek geri döndüler. Bu arada 685 yılında Ermeni prensi Aşot, ülkesini istila etmek isteyen Hazarlarla savaşıarak, ordularını geri püskürtmüştür. VII. yy. sona ermeden Hazarlar Kırım'ı ele geçirip, Azak denizi üzerinde tam bir hakimiyet sağlamışlar ve böylece Hazar denizinden, Dnyester'e, Kafkas Dağlarının güney eteklerinden Oka nehrine kadar bütün bölgeyi ve Kırım'ı ellerine geçirmişlerdir. (Orkun, 1946 :114)

Hazarlar VIII. yy.dan itibaren Doğu Avrupa'nın en önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Sahip oldukları uygun coğrafi konum, onların diğer Türk kavimleri arasında yerleşik hayata daha erken geçmelerine ve ticari faaliyetlerde ilerlemelerini sağlamıştır. Hazar ülkesinde başta İtil şehri olmak üzere, birkaç büyük ticaret merkezi meydana gelmiştir. (Kurat, 1992 :31)

Rásony'e göre, Hazar ülkesi, Konstantiniye'nin savunucusu konumundaydı. Zira uzun müddet Arapların Karadeniz'i dolaşarak Avrupa tarafından Konstantiniye'yi sarmalarına engel olan, tek askeri kuvvet Hazarlar'ın elinde bulunmaktaydı. Rásony halife ordularının bu sahalardaki

yayıllış hamlesinin başarısız kalmasının sebebinin coğrafi meselelerde değil, ancak Hazar gücünde aranması gerektiğini belirtir. (Rásony, 1993: 115)

Hazarların gerek Araplarla savaşları, gerekse göçebe kavimler ve çevrelerindeki irili ufaklı diğer kabilelerle savaşları onları hakimiyetleri altına alışları, Hazarları Avrupa'nın en güçlü ve en geniş devleti haline getirmiştir. IX. yy.ın ilk yarısında Hazar hakimiyeti gittikçe genişlemiş ve Hazarlar, Doğu Avrupa'nın en büyük devleti durumuna gelmiştir. IX. yy. başlarında Kama ve İtil boyundaki çeşitli Fin kavimleri, Bulgarlar, İtil-Orta Don boyundaki Macarlar, Hazar Hakanlığı'nın yönetimi altındadırlar.

IX. yy.ın ortalarına kadar bir çok milleti egemenliği altına alan Hazarlar geniş bir sahaya yayılmıştı. Ticari hayata önem verip askeri disiplinden uzaklaşan Hazarlar, gerek doğudan gelen Türk kabilelerinin saldırısı, gerek egemenlikleri altına aldıkları birçok milletin isyanı ve daha önceleri iyi ilişkiler içinde bulundukları komşularının bu otorite zayıflığından faydalanmak istemeleri sonucu zayıflamış böylelikle yükselme devri sona ermiş, duraklama devri başlamıştır.

Hazarların duraklama dönemine girmesi, Rusların ticari hayatta etkisini artırmasına ve kendi devletlerini kurma imkanına zemin hazırlamıştır. Yine bu dönemde Bizans'tan Hazar ülkesine sığınan Yahudiler yüzünden daha önce iyi ilişkiler içinde bulundukları Bizanslılarla da araları açılmıştır. Bu dönemdeki Hazar-Bizans ve Hazar-Peçenek mücadelelerinde Hazar-Oğuz dayanışması görölmektedir.

Hazar Hakanlığı, X. yy.ın ortalarından itibaren gücünü kaybetmeye başlamıştır. Başlangıçta Göktürk Devleti'nin askeri teşkilatına sahip olan Hazarlarda bu düzen, sonraları zaafa uğramıştır. Araplara karşı verilen mücadelelerde büyük başarılar kazanan Hazar askeri gücü sonraları etkisini yitirmiştir. (Kafesoğlu, 1992:167) Daha VIII. asırda Hazar ordusunu Harezm ve civarından gelen Müslümanlar oluşturuyordu.Hazar kağanlarının hizmetinde sayısı on-on iki bin civarında bulunan bu Harezmli Müslümanlar bulunuyordu. Başlangıçta Türklerden kurulu olan ordu, Hazar unsurunun ticari faaliyetlere kayması ile zayıflamış ve devlet otoritesi sarsılmaya başlamıştı.

Kağan ve maiyetinin Musevi dininde olması, kağan ve beyler ile halk arasında ilişkinin zedelenmesine neden olmuş, ülkede değişik dinlerin bulunması, din birliğinin bozulmasına ve bunun sonucu olarak kağanlığın zaafa uğramasına neden olmuştur.

Çöküş dönemini hızlandıran nedenlerden biri de Peçenek akınlarıdır. Hazarlar Peçenek akınlarını durdurmak için Uzlarla (Oğuzlar) anlaşmışlardır. Ancak Hazar-Uz ittifakı, Peçenek akınlarını durduramamıştır. 860-880 yıllarında Uz baskısından kurtulmak isteyen Peçenekler, Hazar yurdu içerisinde batıya doğru geçmişler ve İdil nehrini aşarak Don ve Kuban boylarına gitmişlerdir. Bu münasebetle meydana gelen çatışmalarda Hazarlar büyük tahribata uğramışlardır. (Kurat,1992 : 43)

Peçeneklerin, Hazarlara bağlı olan Macarları da yerlerinden çıkarıp batıya doğru itmesi sonucu Hazarlar batıdaki dayanak noktalarını kaybetmiş, bilhassa Sarkel Kalesi de yitirilince devletin yıkılması hızlanmıştır.

Hazar Hakanlığı yüz yıl kadar daha ayakta kalabilmiş ve 968 tarihlerinde Kiyef, Knezi Svyotoslav, Don boyu, Kuban civarı ve Tamatarhan şehrini ele geçirmiştir. Hakanlığa asıl büyük saldırı Kıpçaklardan gelmiştir. Bu dönemden sonra Hazarların bir kısmı, bir müddet daha Kırım'da tutunabilmişlerse de onlar da XI. yy. içerisinde kaybolup gitmişlerdir.

965 yılındaki Hazar-Rus Savaşından sonra Hazar Devleti'nin durumu hakkında tarihçiler iki sonuca ulaşmaktadırlar:

1. Bir kısım tarihçiler, bu savaştan sonra Hazarların Kırım'a çekildiğini ve varlığını bir müddet burada devam ettirdiği görüşündedirler. (Togan,1964:402.)
2. Diğer bazı tarihçiler ise, bu savaştan sonra Hazarların Hazar Denizi ile Kafkaslar arasında kalan bölgeye çekildikleri ve devletin geri kalan süresini burada tamamladığı görüşündedirler.(Kuzgun, 1985: 66)

Hazar Devleti yıkıldıktan sonra bu bölgeye Kıpçak, Oğuz ve Peçenekler gelip yerleşmişlerdir. Rusların "ovada oturanlar" anlamında *Polovisi*, Macarların ve Rumların *Kuman*, Türklerin *Kıfçak* adını

verdikleri Kıpçak Türkleri, bu bölgeye iki yüz yıl hakim olmuşlardır. (Kuzgun, 1985: 68)

Hazarların büyük bir çoğunluğu, bu Kıpçak Türkleri ile karışmış ve onların arasında erimiştir. Ancak bu hemen gerçekleşmemiş, Kıpçaklar bu bölgeye hakim olunca Hazarlar hemen onların arasında erimemişler, bölgede ikinci derecede hakim unsur olarak varlıklarını bir müddet daha sürdürmüşlerdir. (Kuzgun, 1985: 69)

1.4. KARAY TÜRKLERİ'NİN NÜFUSU VE DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

Bugün önemli miktarı Kırım, Polonya, Litvanya'da olmak üzere Dünya'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan ve sayıları pek az kalan Karaimler inançları ve tarih sahnesinde oynadıkları rolleri ile Türk-Yahudi tarih ve toplum yaşantısında önemli bir yere sahiptir. (Akay, 1999:203) Karaimler bugün çok geniş bir sahaya yayılan cüzi bir topluluk olarak göze çarpmaktadır. Karaimler'in sayılarının giderek azalmasında Avrupa'daki veba salgını, göçler, savaşlar gibi nedenlerin yanı sıra yaşadıkları coğrafyadaki sayısız katliamlar etkili olmuştur. Bunlardan birisi olan ve 1648 yılında "cossack" lideri olan Bogdan Chmelnichi'nin emrindeki birliklerle beraber Polonya'daki bir köylü ayaklanmasına katılarak 8 yıl süren katliamlar sonucunda 100 bin Yahudi'nin öldürülmesini, bundan daha fazla sayıda Yahudi'nin işkenceye tabi tutulmasını ve geri kalanların da Hollanda Almanya ve Balkanlara kaçmalarını sağlaması, Yahudiler'in Avrupa'da maruz kaldığı zulümler ve dolayısıyla sayılarının azalmış olmalarına yalnız bir örnek oluşturur. Bu sayı Dünya'nın o günkü nüfusu ile orantılandırılması halinde katliamın boyutları tarif edilemez bir hal almaktadır.(Akay, 1999: 203)

Bugün ağırlıklı olarak Kırım, Polonya ve Litvanya'da yaşamakta olan Karaylar, azınlıkta olarak da Türkiye, ABD, İsviçre, Fransa, İngiltere, Belçika, Mısır, İsrail, Kudüs ve Azerbaycan'da yaşamaktadırlar.

1.4.1 Rusya ve Kırım'da Yaşayan Karaylar:

Güney Rusya steplerinde önceleri dağınık halde yaşayan Karay Türkleri, XII. yy.dan itibaren Kırım çevresinde toplanmaya başlamışlardır. 19. yy.da Kırım, Karaylar'ın merkezi durumundadır. Kafa (Feodosia), Eski Kırım (Solkat), Bahçesaray (Çufut Kale/ Çift Kale), Simferpol, Gözleve (Eupatoria) ve Lutsk Karaylar'ın en önemli yerleşim yerleri olmuştur. (Kazan, 2002 : 2)

II. Dünya Savaşı sırasında, Kırım Karayları komünist Rus idaresi tarafından Sibiry'a sürülmüşlerdir. Bu sürgünlerle birlikte Kırım Türksüz bırakılmıştır. Caferoğlu'na göre, 1944 tarihinde Kırım'dan sürülen Türkler'in sayısı 250.000 ile 350.000 arasındadır ve bunların 30.000 kişilik kısmını ise Karay Türkleri oluşturmaktadır. (Caferoğlu, 1964: 32) Bu süreç içerisinde büyük tahribata maruz kalan Kırım ve Karay Türklerinin nüfuslarında ciddi düşüşler gözlenmiştir. Öyle ki, 1991 yılı itibariyle, Rusya'da 100, Simferopol'de 250, Gözleve'de 90, Yalta'da 30 Feodosia'da (Kaffa) 70, Sevastopol'da 60, Bahçesaray ve Çufut Kale'de ise 17. yy.da 300 kişi olan Karaylar 1991 yılında 50 kişi olarak tespit edilmiştir. (The Karaite Encyclopedia, 1995) Bir süre muhtar cumhuriyet ilan edilen Kırım yarım adası, 1964 tarihinde Rus Çarı Aleksî ile Ukrayna arasında yapılan antlaşmanın 300. yılı nedeniyle Ukrayna'ya ilhak edilmiştir.

1.4.2. Polonya ve Litvanya'da Yaşayan Karaylar:

Polonya ve Litvanya Karaylarının ana unsurunu Hazar-Kıpçak halkı teşkil etmektedir. Hazar Kağanlığı'nın ortadan kalkmasından sonra Kırım'ın dağlık bölgelerinde kalan Karaylar 13. yy.da Tatar istilasına rağmen inançlarını, gelenek ve göreneklerini muhafaza etmişlerdir. Tatarlar ile soy varlığından kaynaklanan asimilasyona rağmen inançlarını korumaları, kimi çevrelerde de "Musevî Tatarlar" olarak adlandırılmalarına neden olmuştur. (Akay, 1999:207)

Dinî metinleri önce İbranice sonra Karay Türkçesi ile yazılmış olan Polonya Karayları, 1700'lü yıllar boyunca süren savaşlara maruz kalmışlardır. Bu savaşlar, Polonya'nın sınırlarında bazı değişikliklere sebep olmuş, Galiçya Avusturya hakimiyetine geçmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya yeniden bağımsızlığını kazanmış, Litvanya'ya ait olan Trakay ve Vilna şehirleri Polonya'ya dahil edilmiştir. Burada Polonya'da yaşayan Karaylar'ın dinî uygulamalarda bağımsızlık kazanmaları, Karay dilini

kullanmaları ve kültürlerini muhafaza etmeleri konusunda önemli çabaları olan, Karay kökenli profesör Sereya Şapşal'ın adı zikredilmelidir. Kırım'da doğmuş olan Sereya Şapşal 1928-1961 yılları arasında Karay dinî örgütünün başı olarak görev yapmıştır. Bu örgüt devlet tarafından parasal yardım alan ve desteklenen bir organdır. Elde edilen bilgilere göre 1991 yılında Polonya'nın Halicz şehrinde 130; Lutsk şehrinde ise 70-80 Karay Türkü bulunmaktadır. (The Karaite Encyclopedya, 1995)

Çeşitli kaynaklarda, Karaylar'ın Litvanya'ya gitmelerinin, 1392 yılında gerçekleştiğini ve Litvanya Grand Dükü Witold'un Tatarlar'ı yenilgiye uğratmasının ardından esir olarak aldıklarının arasında 330 Karay ailesinin de bulunduğunu belirtmektedir. Ancak Litvanya Karayları'nın dinî lideri M. Firkoviçyus'un Litvanya'da yayınlanan *Baltic News* Dergisi'ndeki bir yazısında verdiği bilgiye göre, Moğol istilası ve Altınordu Devleti'nin kurulması ile birlikte daha çok Kırım'a çekilen bu topluluktan 380 Karay ailesinin, Witold'un "Büyük Vytautas" 1397-1398 Kırım seferi sırasında kendi istekleri ile Litvanya'ya götürüldüğü belirtilmektedir.(Firkoviçyus, M.,1994: 34) Bu bilgiyi doğrular nitelikte, Zajaczkowski'de Karaylar'ın bölgeye zorla değil, kendi istekleri ile gittiklerini belirtmiştir. (Zajaczkowski, A.,1961: 64)

Buraya yerleşen Karaylar'ın çok iyi şartlar altında bulunduklarının Kırım'da duyulması üzerine ilerleyen yıllarda önemli miktarda Karay Türkü Litvanya'ya yerleşmiş ve yüzyılın bitiminde sayıları beş bini geçmiştir. (AKAY, 1999:208) Litvanya Karayları'nın 1997 yılında Litvanya'ya yerleşmiş olmalarının 600. yılını kutlamış olmaları Firkoviçyus'un zikrettiği tarihi doğrular niteliktedir.

Yeni yerleştikleri bölgede Karaylar'a topraklar ve ülkenin kuzey sınırlarını koruma görevi verilmiştir. 1392-1430 yılları arasında hüküm süren Witold, Karaylara kendi kendilerini yönetme hakkı vermiştir. Bir çeşit özerklik olarak da tanımlanabilecek olan bu haklar, Magdeburg Yasaları çerçevesinde sağlanmıştır. Karayların dini liderleri ve baş yargıçları bulunmaktaydı. Witold çok güvendiği Karaylar'ı Galve Gölü'nde inşa edilmiş olan adadaki kaleyi korumakla görevlendirmişti. Karaylar kendisinin de kişisel muhafızlarıydı. Seyahatlerinde ve savaşlarında yanından ayrılmazlardı. Witold Karaylar'a

Troki'de bir kenesa yapılmasını bizzat sağlamıştı. Bugün civarında hala bir Karay mezarlığı bulunan Bizai'deki Radvilas ailesinin şatosu da bizzat Karaylar tarafından korunmaktaydı.

Eski Karay dua kitaplarından anlaşıldığına göre Litvanya'da aralarında Birzai, Krekenava, Kruonis, Naujamiestis, Panavezys, Pasvalys, Pumpenai, Puşalotas, Saloçini, Trakai (Troki), Upyte, Vilnius ve bugünkü Ukrayna'da Halicz ve Lutsk şehirleri başta olmak üzere toplam 34 bölgede cemaatler oluşmuştu. (Akay, 1999:208)

Kırım ve Litvanya Karayları, Osmanlı-Rus Savaşlarında ve I. Dünya Savaşı'nda hayli zaiyat vermiş, hele komunist ihtilalinde çok büyük darbe yemişti. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 1944 yılında Stalin otuz bin Karay Türkü'nü Sibiry'a sürmüştü. Her şeye rağmen savaş, sürgün ve esaret Kırım Karaylarını yok edememiştir. Kırım'dan Litvanya'ya ve Polonya'ya göç eden ve bu ülkelerde asırlarca yaşayan Karay Türkleri , Kırım'dakilere göre daha şanslı olmuşlar ve onlar kadar sıkıntı çekmemişlerdir. (Kuzgun, 1985: 266)

Litvanya Karayları için XX. yy.ın ikinci yarısı tarihlerinin en karışık dönemi oldu. 1940 yılında Litvanya zorla Sovyetler Birliği'ne ilhak edildi. Karaylar'a ait süreli yayınlar, okullar kapatıldı, mabetler yıkıldı. Bugün Litvanya'da 257 Karay Türkü bulunmaktadır. Ancak Litvanya Cumhuriyeti'nde Karaylar'ın önemi nüfusları ile değerlendirilmemektedir. 1997 yılında Karaylar'ın Litvanya toraklarına gelişlerinin 600.yıl kutlamaları yapıldı. Bu kutlamalarda Litvanya Cumhuriyet'i ülkede yaşayan Karay Türkleri'nin temsilcilerine yüksek ödüller vermiş, verilen bu ödüller, Karaylar'ın bu ülkenin ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir. (Kobeckiatı, 1999: 1'den; Gökçe, 2000: 23)

Bugün Litvanya'da Karaylar'ın ulusal kültür dernekleri vardır. Bu dernekler *Litvanya Cumhuriyeti Milli Azınlıklar Genel Müdürlüğü* milliyet konseyi'nde temsil edilmektedir. Dil, din, eğitim ve kültür faaliyetlerinin gelişmesi için hükümet tarafından binalar tahsis edildi. İbadethaneleri yeniden restore edildi. İslam ve Karailfik Litvanya anayasası'nda geleneksel

dinler olarak resmen kabul edilmiş ve müftülük ile Karay cemaati yeniden kurulmuştur. (Kobeckati, 1999: 2'den; Gökçe, 2000: 23)

1.4.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşayan Karaylar:

Dünyanın çeşitli bölgelerine dağınık halde yerleşmiş olan Karaylar, Amerika Birleşik Devletleri'nde de yaşamaktadır. Karaimler ilk olarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra Litvanya'dan göç ederek Amerika'ya yerleşmişlerdir. Bu savaştan ve Rusya'daki ihtilalden sonra çok sayıda Karay, Rusya'dan kaçarak Amerika'ya sığınmıştır. Daha sonraki yıllarda ise Rusya'dan ve Kırım'dan Amerika'ya göçen Karaylar olmuştur. 1914 yılında Dr. Baruh Masuda adlı bir Karay'ın Mısır'dan Amerika'ya göçtüğü de bilinmektedir. (Kazan, 2002: 4)

1926 yılında Amerika'daki Karaylar'ın merkezi New York'da *Amerika Karai Dini Konsili* adı altında faaliyet gösteren bir kuruluştur. Topluluğun başında M. Igiz adlı bir Türk din adamı görev yapmaktadır. Bugün Karaimler Amerika Birleşik Devletleri'nin New York, Chicago, New Jersey, Baltimore, Boston ve California şehirlerinde yaşamaktadırlar. Amerika, 1942 sayımında 100 Karay aileyi barındırır olmuştur. (Kuzgun, 1985: 263)

1.4.4. İsviçre, Fransa, İngiltere ve Belçika'da Yaşayan Karaylar:

13. yy.dan itibaren İspanya'da varlığı görülmeyen Karaylar 14. ve 15.yy.lardan sonra Balkanlar'da da yaşamaya başlamıştır. Bu tarihten 20.yy.a kadar Orta ve Batı Avrupa'da varlıkları görülmemiştir. Karaimlerin Avrupa ülkelerine göç etmeleri özellikle iki olaydan sonra meydana gelir. Bunların birincisi, Komünist İhtilali'nden sonra Rusya, Kırım ve Litvanya'dan kaçarak gelenler; ikincisi ise Arap-İsrail savaşından sonra Mısır ve diğer Arap

lkelerinden gelenler. Karaimler Avrupa'da özellikle Fransa'da toplanmışlardır. Yirminci yüzyılın başlarında Karay Türkleri'nin Rusya'dan Fransa'ya göç ettikleri bilinmektedir. Özellikle Rus Devrimi'nden sonra üç yüz kadar Karay Fransa'ya yerleşmiş, daha sonraları İstanbul'dan gelen Karay Türkleri de onlara katılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya'dan ve Mısır'dan gelen Karaylar da Fransa'ya yerleşmişlerdir. 1990 yılı itibariyle Fransa'da yaşayan Karaylar'ın sayısının yaklaşık olarak yüz yirmi olduğu tahmin edilmektedir. (Kazan, 2002: 4) 1979 yılında İsviçre'de ise 60 adet Karay ailesi barınmaktadır. (Kuzgun, ř., :264)

1.4.5. Mısır, İsrail ve Kudüs Karayları:

Orta ağlardan beri Mısır'da cemaat halinde yaşayan Karaylar Kahire'de küçük bir cemaat olarak varlığını sürdürmektedir. Mısır Karaimleri Kahire ile Abbasiye arasında Harenfeş denilen yerde oturmuşlardır ve bir de kenesaları mevcuttur. 1924 yılında *El-ittihat* adında bir dergi de çıkarmışlardır. 1956 Süveyş Kanalı Savaşı'ndan sonra Mısır hkmeti diğer Yahudilerle birlikte Karaylar'ın büyük bir kısmını sürgün etmiş, bu sürgünlerin bir kısmı Avrupa'ya giderken diğer kısmı da İsrail'e göç etmiştir. (Kuzgun, 1985: 187)

1948 yılında İsrail devleti kurulduğunda burada yaşayan Karaylar'ın sayısı yalnızca ikidir. Ancak sonraları Mısır, Irak ve İsrail'den genlerle bu sayının arttığı bilinmektedir. İsrail'de üç tip Yahudi yaşamaktadır. Bunlar Seferad, Aşkenaz ve Karaim tipleridir. Seferad ve Aşkenazlar, Karaileri muhalifleri olarak görmektedirler. (Kuzgun, 1985: 188)

1980 yılı kayıtlarına göre İsrail'de yaşayan Karaylar'ın yaklaşık olarak yarısı İsrail niversitelerinde okumaktadırlar. 1991 yılına kadar İsrail'de Karay okulu bulunmamaktadır. 1991 yılında ise din adamı yetiştirmek için bir okul açılmıştır.(Kazan, 2002: 4) İsrail'de yaşayan Karaylar'ın nüfusu bugün

yaklaşık 10.000 kadar olup, dokuz adet Kenesaları mevcuttur.(Kuzgun, 1985: 188)

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet için kutsal bir şehir olan Kudüs'ün Karaylar için de büyük önemi vardır. 8. yy.dan itibaren Kudüs'e yerleşmeye başlayan Karaylar'ın 10.-11.yy.larda, şehir surlarının dışında bir tepede yaşadıkları bilinmektedir.Buraya yerleşen Karaylar özellikle İran gibi doğu ülkelerinden geldikleri için buraya "*doğuluların karargahı*" anlamında Haret el-Maşaraka tepesi adı verilmiştir. 1071'de Selçuklular Kudüs'ü işgal ettiklerinde Karaylar'ın buradaki altın çağı sona ermiş, bazıları Mısır'a göç etmiştir. O dönemde Bizans, Karaylar'ın merkezi durumuna gelmiştir.

16.yy.da Kudüs Karayları ile ilgili bilgilere Sicil'lerde rastlanmaktadır. Bunlara göre, 1560 yılında burada yaşayan Karaylar'ın kendilerine ait bir mezarlıkları bulunmaktadır. Burada bulunan Karay ibadethanesi 1837-1864 yıllarında iki kez restore edilmiştir. Şehrin Araplar tarafından işgali sırasında ve sonrasında Karay yerleşim alanları ve ibadethaneleri tahrip edilmiştir. Kudüs Karaylarının büyük bir kısmı göç ederek İstanbul'a yerleşmişlerdir. (Kazan, 2002: 5)

1.4.6. Azerbaycan'da Yaşayan Karaylar:

Günümüzde, Azerbaycan'da yaşayan Karayların Bakü ve Guba olmak üzere iki önemli merkezi vardır. Bu merkezlerin siyasi, ekonomik ve sayı bakımından en güçlüsü Bakü'dür. Bakü Karaim Cemaati şehrin merkezine yakın yerlerde toplu olarak yaşamaktadırlar. Azerbaycan'ın kuzeyinde, Bakü'ye 150 km. uzaklıkta bulunan, Dağıstan eteklerindeki Guba şehrinde de Karay Türkleri bulunmaktadır ve bunlar "*Dağ Yahudileri*" olarak adlandırılmaktadır. (Öztürk, M., 1994: 49) Azerbaycan'da bulunan bu iki önemli merkezin dışında sayıları beş yüz civarında olan bir başka Karay

topluluğu da Sovyetler içinde önemli merkezlerden biri olan Tiflis'e bağlıdır.³

1.4.7. Türkiye (İstanbul) Karayları:

Karaylar'ın Osmanlı İmparatorluğu döneminden önce Bizanslılar zamanında İstanbul'da yaşadıkları bilinmektedir. 1172 yılında İstanbul'u ziyaret eden seyyah Tudelalı Benjamin, notlarında burada 500 kadar Karay'ın yaşadığını yazmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1453 yılında İstanbul'u fethetmesinin ardından uzun yıllar boyunca buradaki Karay cemaati *Başyazı* ailesinin liderliğinde varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde yaklaşık olarak yüz hanelik bir Karay cemaati ve seksen ayrı cemaatin varlığından söz edilmektedir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Alman seyyah Hans Dernschwam, o dönem İstanbul Karaylarından şöyle bahsetmektedir:

“Yahudilerin başka bir tarikatları da var. Buna Karaim denir. Bu tarikata mensup olanlar öteki alelade Yahudilerden ayrılırlar. Bunlar, diğer Yahudilerle bir arada oturmazlar. Kendilerine has ayrı evleri vardır. Diğerleri ile beraber yiyip içmezler. Kendileri için ayrı hayvan beslerler. Kendi şaraplarını imal ederler. Perhizleri de kendilerine mahsustur. Diğer Yahudiler et yerken, bunlar balık yer. Bu tarikat mensupları, diğerlerinden kız alıp vermezler. Musa'nın beş kitabına ve on emire bağlıdırlar. Ancak diğer peygamberleri ve kitapları tanımazlar.” (Eroğlu, 1997 :86)

Karay cemaatinin liderliği, Kırım ve Doğu Avrupa'da yaşayan Karaylar'ın eline geçince İstanbul'daki cemaat ikinci derecede önemli hale gelmiştir. 1834 yılında Kudüs'ten göç eden Karaylar İstanbul'da Hasköy'e yerleşmişlerdir. Burada yer altında bulunan bir kenesa da mevcuttur. Bu kenesa 1536'da tamir görmüş, 1774'te Kırım Karayları'nın yardımı ile onarılmıştır. Bugün çevresi yüksek duvarlarla kaplı olan kenesayı çok az

³ Tiflis Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Gürcistan Cumhuriyeti'nin başkentidir

sayıda Karay Türkü, cemaatten biri vefat ettiğinde ziyaret etmektedir. 1900 yılında Sultan II. Abdülhamit, Karaylar'ı dinî açıdan bağımsız bir topluluk olarak güvence altına almıştır. Topluluğun başındaki kişiye, İstanbul ve çevresindeki Karay topluluklarının lideri olmak üzere “Cemaat Başı” ünvanı verilmiştir. (Besalel, 1999: 293)

1918 büyük Hasköy yangınından sonra İstanbul'un çeşitli semtlerine dağılan Karaylar bugün yoğunlukla yaşadıkları yerler, Balıkpazarı, Balat, Edirnekapı ve Galata civarı, yani Karaköy'dür. Hatta “Karaköy” adının Karayların topluca yaşadığı yer anlamına gelen “Karay Köy” den geldiği söylenmektedir. (Kazan, 2002: 5)

Önceleri İstanbul'un ayrı semtlerinde farklı cemaatler halinde bulunan Karaylar'ın bugün sayıları son derece azalmıştır. İstanbul Cemaatini 19.yy.dan itibaren Kırım cemaati ayakta tutmaktadır. (Kuzgun, 1985: 186)

1.5. KARAY TÜRKLERİ'NDE DİNİ YAPI:

Karay Türkleri'nin Hazarlar'ın mirasçıları olduğu düşüncesini güçlü kılan unsurlardan biri de şüphesiz dindir. Hazarlar'dan sonra aynı coğrafyada yer alan ve aynı dini inancı benimseyen tek Türk topluluğu olan Karaylar'ın, dini sistemlerini incelemekten önce Hazarlar'ın dini inanışlarına kısaca değinmenin konumuz açısından daha aydınlatıcı olacağı kanısındayım.

1.5.1. Hazarlar'da Dini Sistemler:

Hazarlar'ın dini sistemleri incelendiğinde, onların tek bir dine mensup olmadıkları, birden çok dini sistemi bünyelerinde barındırmış oldukları tespit edilmektedir. Hazarlar'da bulunan dini hürriyet, ülkede misyonerlik faaliyetlerine girişilmesine sebep olmuş ve dini sistemler bu şekilde taraftar toplamıştır. (Zajaczkowski, 1961:18) Misyonerlik faaliyetleri, Hazarlar'da dini bir bütünlüğün oluşmasına engel olduğu gibi, aynı dinden ancak farklı mezhepten insanların da bir arada barış içerisinde yaşamalarına olanak sağlamamıştır. (Kuzgun, 1985: 83)

Hazarların sahip oldukları ekonomik güç ulaşımı hızlandırmış, mal mübadelesini artırmış dolayısıyla hakanlık doğulu, batılı milletlerden kitleler halinde ticaret ve sanat erbabının kaynaştığı bir ülke haline gelmiştir. Bu sebeple konuşulan diller ve yazılar yanında (Göktürk, Arap, İbrani, Kiril) ülke içinde farklı dinler de mevcuttu. (Kafesoğlu, 1992 :162)

Hazarlardaki dini sistemleri kısaca incelemek, Karayların kökenleri hakkında bilgiler elde edebilmemiz açısından faydalı olacaktır. Bu sebeple tezimizde bu konuya da değinmenin yerinde olacağı kanısındayız.

1.5.1.1. Hazarlar'da Eski Türk Dini İnancı:

Bazı araştırmacılar Hazarlar'ın eski dininin Şamanizm olduğunu ileri sürerken bazı bilim adamları ise eski dinlerinin putperestlik olduğunu belirtirler. (Ràsony, 1971: 115) Ancak yapılan araştırmalar, Hazarların diğer Türk boyları gibi Şamanizm'le ilgilenmediklerini ortaya koymuştur. Kafesoğlu'na göre, Hazarlar eski Türk- Bozkır dini olan, Tanrı'nın birliği inancına dayalı, *Gök Tanrı* inancında idiler. Fakat milletler arası sıkı münasebetler sonucunda ülkede Hristiyanlık, İslamiyet ve Musevilik de yayıldı. Zajackowski, Artmanov, Kafesoğlu gibi araştırmacılar Hazarların eskiden beri tek Tanrıya, eski Türk Tanrısı Tengri Han'a inandıklarını belirtiyorlar. (Kuzgun, 1985: 120)

Zajackowski'ye göre, Hazarlar'ın daha önce tek tanrıya inanmış olmaları, onların Museviliği kabul etmelerine tesir etmiştir. Proto –Türklerde devam eden *Tengri Han* inancı, bir tek Allah'a ibadet etme durumu, Hazarlar'da devam etmiştir. Bu yüzden tek tanrıya inanan Hazarlar'ın monoteist bir din olan Museviliği benimsemesi kolay olmuştur. (Zajackowski, A., :1961)

1.5.1.2. Hazarlar'da Hristiyanlık:

Hazarlar, ülkelerine ilahi dinler gelmeden önce tek Tanrılı Türk dininde iken, Batı ile ilk temasları neticesinde Hristiyanlıkla ilgilenmeye başlamışlar ve bunun sonucu olarak bazı Hazarlar Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.(Kuzgun, 1985: 122-123)

Hazar ülkesinde Hristiyan, Musevi ve Müslüman misyonerlerin kendi dinlerini yayma faaliyetleri muhtemelen aynı yüzyıl içinde meydana gelmiştir. Hristiyanlık Hazar sarayına devletin son zamanlarına kadar girememiştir

ancak halkın bir kısmı çok önceleri Hristiyanlığı benimsemişlerdir. (Kuzgun, 1985: 123)

Kuzgun Arap tarihçisi İstahrî'nin görüşlerine dikkat çekerek "Hazarlar'ın çoğunluğunun Müslüman ve Hristiyan, çok az bir kısmının ise Musevi olduğunu" haber veriyor. (Kuzgun, 1985: 123) Hazarlar arasında Hristiyanlığın kabul edilip yayılmasındaki en önemli etken şüphesiz Bizans ile olan münasebetleridir. Bizans sarayına gelin giden Hazar prensesi *Çiçek*, Hristiyanlığı kabul ederek vaftiz edilmiştir. Bu olay, Hazar ülkesinde bazı kimseler tarafından Hristiyanlığa ilgi duyulmasına sebep olmuş ve misyonerlik faaliyetlerinin de etkisinde kalan toplulukların Hristiyanlaşmasına sebep olmuştur. Bizans piskoposlarının VIII. yy.dan kalan kayıtlarından alınan bilgilere göre, Hazarlar Hristiyanlığı hayli erken bir dönemde benimsemişlerdir. (Rásony, 1961 :116)

Hazarların son hakanı, Kırım'da Bizans'ın yardımını sağlamak için Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak kabul etmiş fakat Bizans'tan beklediği yardımı alamamıştır. İlerleyen zamanda Hazarlar'ın Museviliği kabul etmeleri ile birlikte ülkedeki Hristiyanlara, özellikle de Kırım çevresindeki Hristiyan Gotlara baskı yaptıkları bilinmektedir. (Kuzgun, 1985:125)

Hazarlarda küçümsenemeyecek miktarda bir topluluk Hristiyanlığı benimsemiştir fakat bu topluluk Hazar Devleti yıkıldıktan sonra, Ruslar arasında erimişti.Devletin yıkılmasından bir süre sonra başlayan Moğol akınları, Ruslarla beraber oturan Hazarlar'ın aynı coğrafyayı paylaşmış olmanın vermiş olduğu duygu ile topraklarını onlarla birlikte savunmalarına sebep olmuştur. Bu birliktelik Hazar kitlesinden bir kısım insanların Ruslarla kaynaşarak Hristiyanlaşmasına yol açmıştır.

1.5.1.3. Hazarlar'da İslamiyet:

Hazarlar arasında Hristiyanlığın yayılmaya başladığı dönemde İslamiyet de yayılma alanı göstermiştir. İslamiyet'in yayılımı Ermenistan, Güney Kafkasya ve Hazar ülkesinde gösterilen misyonerlik faaliyetleri sayesinde gelişme göstermiştir. (Gökçe, 2000: 12)

Hazarlar'ın Müslümanlığı kabul etmeleri oldukça zahmetli olmuştur. Müslüman Araplar, Hazarlar'a savaş yoluyla, zorla İslamiyet'i kabul ettirmeye çalışmışlardır. Diğer Türk boylarında da olduğu gibi baskı altına alınmaktan hoşlanmayan Hazarlar Müslümanlığı bu sebepten oldukça geç benimsemişlerdir. Hazarlar'ın İslamiyet'i kabul etmeleri İslam kaynaklarında farklı şekillerde belirtilmiş; Me'mun'un, Gürgenç'ten çıkarak Hazarlar üzerine yaptığı seferler neticesinde İslamiyet'in kabul edildiği belirtilmiştir. (Barthold,1975:85) Barthold Arapların rivayetlerine göre, halk içinde Müslümanların ve Hristiyanların çoğunlukta olduğunu ancak Museviler'in azınlığı oluşturduklarını belirtmektedir. Barthold, Kırım Karayları'nın menşeleri meselesinin, bu küçük topluluğun bu güne kadar nasıl gelebildiğini noktasında karanlıkta kaldığı görüşündedir. (Barthold, 1975: 85)

Hazarlarda İslamiyet, Arap-Hazar savaşlarının kesilmesi ile hızla yayılmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra Müslümanlar, nüfus yoğunlukları ile ülke genelini teşkil eder duruma gelmişlerdir. Devletin yıkıldığı sıralarda Musevilik, sadece saray çevresinde kalmış, geri kalan nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştur. Devlet yıkıldıktan sonra bu Müslüman topluluk, Kuman, Peçenek gibi Türk boylarına karışarak onların arasında erimişlerdir. Bu noktada şu husus özellikle belirtilmelidir ki, Hazar Devleti yıkıldığında ülkede en büyük topluluğu Müslümanlar, ikinci olarak Hristiyanlar, son olarak da Museviler oluşturmaktaydı. (Kuzgun, 1985: 128)

1.5.1.4. Hazarlarda Musevilik ve Yahudilik Meselesi:

Yahudilik hem bir dini inancın mensupları hem de etnik bir grubun adı olarak kullanıldığı için karışık bir durum arz etmektedir. Bilindiği üzere Yahudilik yaşayan en eski dinlerden biridir. Geçmiş birkaç bin yıl geriye giden bu dinin, en önemli özelliklerinden biri kutsal kitaplarında Tanrı ile İsrailoğulları arasında yapılan ahde büyük önem verilmesidir. Yahudiler, Tevrat'ta geçen, "Ben sizin Rabbinizim, sizi milletlerden seçtim. Benim olmanız için..." ifadesine dayanarak, İsrailoğullarını Tanrı'nın seçtiği bir millet, Yahudiliği de bu milletin milli dini olduğunu ileri sürmektedir. (Tanyu, 1976:28)

Yakup Peygamber'in on iki oğlundan türeyen insanlara *Beni İsrail* yani İsrailoğulları denmektedir. *Yahudi* kelimesi ise, Yakup Peygamber'in bu on iki oğlundan en büyüğünün adı olan *Yehuda*'dan türemiştir. Bu din Peygamberleri Hz. Musa'nın adına ithafen "Musevilik" olarak bilinmektedir. Yakup Peygamber'in kavmi, Kenan diyarı Filistin'e yerleşmeden önce İbrânî, yerleşik oldukları dönemde İsraili, Babil sürgününden sonra da Yahudi adıyla bilinmektedir. İbranî kelimesi "İbrî" ya da "Hibrî" kelimelerinden gelmekte ve M.Ö. XIV. ve XV. yy.larda Filistin'de görülen göçebe bir kabilenin adı olarak kullanılmaktadır. "İsrail" ise, Tanrı ile insanlarla güreşip yenen anlamında Yakup'a Tanrı tarafından verilmiş bir lakaptır. (Küçük ve Tümer, 2002 :205-207.)

Yahudiliğin çok eski devirlerde, İslamiyet'in ortaya çıkışından önce, evrensel bir niteliği bulunmaktadır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de *Uhdûd Vakası* olarak geçmektedir. M.S. VI. yy.da II. Himyerler'in son hükümdarı olan Zü-Nüvâs, kendisi İsrail ırkından olmadığı halde Yahudiliği kabul etmiş, Necran'da bulunan Hristiyanları da zorla Yahudi yapmaya çalışmıştır. Yahudiliği kabul etmeyenler için, içi ateş ile dolu çukurlar kazdırarak buraya attırmıştır. Kazılan çukurlara Uhdûd dendiği için olay Uhdûd vakası olarak

geçmektedir. Bu olay Yahudiliğin o dönemde evrensel bir kimliğinin olduğunun göstergesidir. (Kuzgun, 1985: s.10)

Dinin, milli bir hüviyet taşıması meselesi anlamına gelen *Proselytism* prensibini, Yahudiler de benimsemişler ve başka ırktan olanları Yahudiliğe kabul etmemişlerdir. Proselytism prensibine göre, dinin milli bir hüviyeti varsa yani din sadece belli bir milletin, ırkın insanına aitse başka bir millettten olanın o dine girmesi ve esaslarını benimsemesi yasaktır. (Küçük ve Tümer 2002:78-79.) Yahudilikte de günümüzde böyle bir durum söz konusudur ancak geçmişe bakıldığında bu dini sistemin evrensel olduğu, sonradan bilinçli bir şekilde milli hüviyet kazandırıldığı görülmektedir. (Kuzgun, 1985: 12)

Yahudiliğin ve Hazarlardaki durumunun daha iyi anlaşılması için Yahudilik ile ilgili bazı temel bilgileri vermek yerinde olacaktır. Ancak tezimizin konusu doğrudan Yahudilik olmadığından konu ile ilgili fazla ayrıntıya yer verilmeyecektir.

1.5.1.5. Yahudilikle İlgili Temel Bilgiler, Kutsal Kitaplar ve Mezhepler:

Yahudi öğretilerinin tamamına “Tora” adı verilir. Tora kelimesi Arapça “Tevrat”ın karşılığı olmakla beraber anlamı çok daha geniş tutulmaktadır. Bu ad hem Musa Peygamber’e gönderilen Tevrat hem de öğretilerin tamamını ifade etmektedir. Tora *yazılı* ve *şifahî* olmak üzere ikiye ayrılır. Birincisi Sinâ Dağı’nda Allah tarafından Musa’ya verilen beş kitabı ve bunun eklerini, ikincisi de Musa’ya atfedilen ve ondan intikal ettiği kabul edilen sözleri ve Tora üzerindeki açıklamaları içine alır. Yahudilikte bu ikinci kısım, birincisinin tamamlayıcısı olduğu, şifahi Tora olmaksızın yazılı metnin açıklamasının imkansız olduğu gibi, birbirini tutmayan ve zıt görünen bir çok hususun da izah edilemeyeceği kabul edilmektedir. (Kutluay, 2001:257) Yazılı Tevrat’ı tamamlayan ve anlaşılmasını sağlayan “Tanah”tır. Daha sonraları Tevrat’ın tefsiri mahiyetinde olan tartışmalar ortaya çıkmış ve M.S. II. yy.da Yehuda ha-Nasi isimli bir haham bu sözleri “Mişna” adlı bir eserde toplamıştır. Daha

sonra Yehuda'nın eksiklerini de giderme çabaları ile yeni çalışmalar ortaya konmuş, Mişna'ya tefsirler yazılarak "Gemara" adlı yeni bir kitap meydana getirilmiştir. Bu hadis ve Tefsir çalışmalarının sonunda, her iki kitabın birleştirilmesiyle "Talmud" adı verilen bir kitap ortaya çıkmıştır.

Yahudi kitapları öncelikle üç temel bölüme ayrılmaktadır: Tanah, Talmud ve Sidur.

1. Tanah: Tanah içinde *Kutsal Yazılar* anlamına gelen "Ketuvim" yer almaktadır. İbrani kutsal kitabına en son dahil edilen bölümdür. Toplam yirmi dört kitaptan oluşur ve bu kitaplar iki temel kola ayrılırlar:

- a. Tora: Musa'nın beş kitabından oluşur. Bu kitaplar sırasıyla şöyledir:

Tekvin (Yaratılış/Genesis/Bereşit)

Çıkış (Exodus/Şemot)

Levililer (Leviticus/Vayikra)

Sayılar (Çölde sayım/Numeri/Bamidbar)

Tensiye (Yasanın Tekrarı/Deuteronomium/Devarim)

- b. Neviim (Peygamberler): On dokuz kitaptan oluşur. İlk dört kitap, Musa'nın ölümünden sonra Yahudi tarihini anlatır. Diğer on beş kitap ise bir çok peygamberi anlatmaktadır.

2. Talmud: Bu kitap dinsel yasaları, hukuk, tıp, sağlık, ziraat sahalarından kaynaklanan malzemeyi ve yasana önerilerini içerir. Ayrıca Tanrı'nın ve insan ruhunun niteliği hakkındaki felsefi yaklaşımlar da bu kitapta yer almaktadır. Talmud, Mişna ve Gemara'nın birleşmesinden meydana gelmektedir, altı dizi ve altmış üç kitapçıktan oluşur. Talmud M.Ö. 200'den M.S. 500'e dek, yaklaşık yedi yüz yıl süren çalışmaların bir ürünüdür. (Besalel, 2002: 695) Talmud'da noktalama yoktur, bir kelime tüm bir cümleyi ifade edebilir.

3. Sidur (veya Siddur): Sidur, yüzyıllar içinde bir çok duanın eklendiği ve çıkartıldığı bir dua kitabıdır. Sidur'un zengin bir tören ve ibadet edebiyatı oluşturduğu söylenebilir. (Kazan, 2002: 11'den Alalu-Arditi, 1996: 301)

Kutsal kitapların değiştirilmesi, hahamların ellerinde yeniden yazılması ve öğretilerin doğruluklarından daima şüphe edilmesi, Yahudilerin bir kısmının yalnızca yazılı Tevrat'ı kabul etmesine, Talmud'u ve diğer kitapları

reddetmesine sebep olmuştur. Yahudilikte ilk mezhep ayrılığı bu sebepten ortaya çıkmıştır. Yahudiler arasında ilk ihtilaf yarı Yahudi yarı putperest olan *Şomromin* mezhebidir. Bu mezhep kendilerinin doğru yolda olan tek insanlar olduklarını söylerler. Yahudiler arasındaki ikinci ihtilaf, M.Ö. II. yy.da Makabiler devrinde gerçekleşmiş, bu ihtilaf sonucu üç Yahudi mezhebi ortaya çıkmıştır. Bu mezhepler ve özellikleri kısaca şöyledir:

1. Peruşizm Mezhebi: Adı P-RŞ kökünden gelen bu mezhep, ayrılanlar veya tefsir edenler anlamına gelmekte ve yazılı Tevrat'ın yanı sıra sözlü Tevrat'ı da kabul etmektedirler. Kendilerine "Allah yolunun kardeşleri" ve "Rabbaniler" ismini vermektedirler. Karaî inancının muhtelif temelleri bu mezhebe dayanmaktadır.
2. Sadukizm Mezhebi: Kelime anlamı üzerinde ayrılıklar bulunan bu mezhebin en büyük özelliği, ahret inancı, kıyamet günü, cennet-cehennem ve meleklerin varlığını inkar etmesidir.
3. İsiyim Mezhebi: Kelime dindar, sır tutan ve sessiz anlamlarına gelmekte inancın temeli ise paylaşım ve ortaklık üzerine kurulmaktadır.

Makabiler devrinde ortaya çıkan bu üç mezhepten Peruşilik Yahudilik yönetimine tamamen sahip olmuş ve M.S. VIII. yüzyıla kadar hüküm sürmüştür. Bu dönemden sonra Yahudiler arasında çeşitli kıpırdanmalar yaşanmış ve Orta Çağ Yahudi mezhepleri ortaya çıkmıştır:

4. İseviye Mezhebi: Halife Mansur zamanında Yakup el-İsfahanî tarafından ortaya çıkarılan bu mezhep Yahudileri esaretten kurtarma, Kudüs'ü geri alma inancını taşıyordu. Bir ordu toplayan Ebu İsa, Kudüs'e yürürken Mansur tarafından ordusu ile birlikte imha edilmiştir.
5. Yudganiye Mezhebi: İseviye mezhebinin devamı olan bu mezhep, Hamedanlı Yudgan isminde bir Yahudi tarafından kurulmuştur. Tevrat'ı yeniden tefsir ederek, dini kaide ve bayramların sadece Kudüs ve Filistin'de geçerli olduğunu savunmuştur.

6. Muşkaniye Mezhebi: Hamedan'da ortaya çıkan bu mezhep Muşkan isimli bir Yahudi tarafından çıkarılmış, Yudgan'ın fikirleri etrafında şekillenmiştir. Muşkan'da Yuudgan gibi Kudüs'ü kurtarmak için çalışmış ve Kum kenti yakınlarında ordusu tarafından yok edilmiştir.

Prof. Dr. Hikmet Tanyu, "Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler" adlı çalışmasında Yahudiler'in Habeş Yahudilerini ve Karaimleri benimsemediklerini belirtir. Ayrıca *Meaşıarim (Yüz Kalıplar)* adında çok mutaassıp Yahudi mezhebinin varlığından da bahseder. (Tanyu, 1976: 30)

1.5.1.6.Yahudilikte Bazı Dinsel Uygulamalar:

Yahudi bayramlarını haftalık, yıllık ve aylık olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.Haftalık bayram olarak şabat (sebt-dinlenme günü) kutlanır. Aylık bayram Roş Hodeş'tir. Yahudiler yıllık dini bayramları Pesah, Omer, Şavuot, Teşa-Beav, Roş Aşana, Kipur (Yom-Kipur) ve Sukot olmak üzere yedi tane; milli bayramları da Hanuka, Purim, Tu-Bişvat, 15 Av, Simhat Tora ve Bağımsızlık Günü bayramlarıdır.(Özen, 2001: 8-9)

Şabat cumartesi günü kutlanan bir bayramdır. Bu bayramın kökenine dair bazı farklı görüşler olduğu bilinmektedir. Ancak genel kanı, bu bayramın Tora'nın tekvin bölümünde anlatılan, Tanrı'nın yeryüzünü altı günde yaratıp yedinci günde dinlendiği inancıdır. Bu günde yemek pişirmek dışında hiçbir iş yapılmaz ve başkalarına iş yaptırılmaz. Evlerde kandil ya da mum yakılarak, şarap kadehleriyle dekore edilmiş bir sofra kurulur. Roş Hodeş, *yeni ay* anlamına gelir ve neşe bayramıdır. Kenan diyarına gelmeden önce Yahudiler tarafından kutlandığı bilinmektedir. Eski Yahudiler bunu Şabat'tan daha kutsal bir dinlenme günü olarak kabul ederken Ruhban metni onu sadece bir kurban günü olarak kabul etmeyi öngörür.On Emir'de ise Roş Hodeş'ten söz edilmez. (Özen, 2001: 8-9)

Pesah bayramı pek çok kişi tarafından "hamursuz" ya da "mayasız ekmek bayramı" olarak da adlandırılır.İbrani takvimine göre mart-nisan ayının

15. gününe rastlar. Mısır topraklarından çıkışın yıldönümünde kutlanır. Pesah kelimesi Tora'da "Tanrı, İsrailoğullarının evlerinin üzerinden geçti." şeklinde yer almaktadır.

Omer, yeni toplanan hasatın bir demetinin mart-nisan ayının 16. gününde Bet-Hamikdaş'a⁴ sunulduğu Pesah ile Şavuot arasındaki kırk dokuz günlük döneme verilen addır.

Şavuot kelimesi İbranice'de "*haftalar*" anlamına gelmektedir ve bu bayram "*haftalar bayramı*" olarak anılmaktadır. Latin kültüründe bu bayram ellinci gün anlamına gelir. Yunanca "*Pentacost*" kelimesinden alındığı şekliyle bilinen Şavuot, Pesah'ın ikinci gününden tam yedi hafta sonra kutlanır ki bu tarih, mayıs-haziran ayının altıncı gününe denk gelmektedir. Bu bayramda sütlü gıdalar ve sütlü kekler yenir. Özellikle sütlü gıdaların tüketilmesinin sebebi vaat edilmiş topraklardaki bal ve sütü hatırlamaktır. Bu durum Tora'da şöyle geçmektedir: "Git, İsrail ileri gelenlerini topla, onlara şöyle de: "Atalarınız İbrahim'in, İshak'ın, Yakup'un tanrısı RAB bana görünerek şunları söyledi: Sizinle ve size Mısır'da yapılanlarla yakından ilgileniyorum. Söz verdim, sizi Mısır'da çektiğiniz sıkıntıdan kurtaracağım; Kenan, Hitit, Amor, Periz, Hiv ve Yenus topraklarına, süt ve bal akan ülkeye götüreceğim." (Kutsal Kitap, 2001: 70.)

Teşa-Beav, Yahudi tarihinin en acılı günü kabul edilir. Temmuz-ağustos ayının dokuzuna rastlayan bu günde, tarihte Yahudilerin başına gelmiş beş felaket anlatılır.

Roş Aşana Yahudilikte dinsel yılbaşı olarak kabul edilmekte ve eylül ile ekim ayının ilk ve ikinci günü kutlanmaktadır. Bugünün en önemli ritüeli, şofar (koç, keçi ya da antilop boynuzundan yapılan üzeri asla boyanmayan ancak çeşitli kakmalarla süslenebilen bir dinsel gereçtir.) çalınmasıdır.

Yom Kipur, Tora'da Levililer 23'te dile getirilen emirler doğrultusunda, eylül-ekim ayının onuncu gününde kutlanan bir kefaret günüdür. *Kipur* kelimesi İbranice'de Tanrı ile hesaplaşıp temize çıkma, kefaret ödeme anlamındaki "lehaber" fiilinden türemiştir. Kipur'da dua etmek ve vicdan

⁴ Şlomo: Hameleh'in vasiyeti gereğince Tanrı idaresi ile kudüs'te inşa ettirdiği kutsal tapındır.

muhasebesi yapmak esastır. Bu günün en önemli özelliği yaklaşık yirmi beş saat süren yeme-içme yasağıdır.

Sukot çardaklar bayramı anlamına gelmekte ve eylül-ekim ayının on beşinci günü kutlanmaktadır. Bu bir sevinç ve eğlence bayramıdır. Bu bayramla ilgili olarak Levililer kutsal kitaplarında yer alan hükümlere göre, ellerine dört çeşit bitki alarak ibadet etmektedirler.

Milli bayramlardan biri olan Hanuka, *ithaf* anlamına gelmektedir. Yahudilerin Helenlere karşı kazandıkları zaferi simgeler ve kasım-aralık ayının yirmi beşinci gününden başlanarak sekiz gün boyunca kutlanır. Bu bayramda akıl, adalet, anlayış ve hak ışığı simgelenerek karanlık, cehalet, haksızlık ve anlayışsızlığın aşılması gerektiği ifade olunur.

Diğer bir milli bayram olan Purim, bir neşe ve eğlence bayramıdır. Şubat-mart ayının on dördünde kutlanan bu bayram Mordehay ve Ester'in (Tora'da geçen ve Tanrı'nın Bene-Yisrael'i gözetmek için gönderdiği elçiler) Tora'da anlatılan hikayesine ithafen kutlanır. Tu-Bişvat dinsel bayram niteliği taşımaz. Mişna'da eylül ve ekim ayının ilk günü Yahudiler'in yeni yılı olarak kabul edilir ancak din adamlarına göre üç yeni yıl bayramı daha vardır ve bunlardan biri de ağaçların yeni yılıdır. Bu bayramın tarihinin saptanması konusunda on yüz yıl boyunca tartışmalar yapılmıştır ve kutsal toprakların geneline göre yağmurların ocak-şubat ayının on beşinde son bulması ve bu tarihten sonra ağaçların çiçek ve meyve vermesi sebebiyle bu tarihte karar kılınmıştır. (Kazan, 2002: 14)

Yahudilerde bağımsızlık günü de 14 Mayıs 1948'de kutlanmaktadır. İsrail baş hahamlığı bu günü dini ve resmi tatil olarak ilan etmiş, sabah ve akşam ibadetleri için özel ibadet düzeni kurmuştur. (Özen, 2001: 228-230)

1.5.2. Karaîlik İnancı, Doğuşu ve Yayılışı:

M.S VIII.yy.da, Yahudiliğin yukarıda bahsettiğimiz mezheplerinden ve dinsel uygulamalarından daha köklü fikirlere sahip bir mezhep ortaya çıkmıştır ki, bu mezhep Anan ben David tarafından kurulan *Ananiye*

mezhebidir. Başlangıçta kurucusunun adına bağlı olarak “Ananiya” ismini alan bu mezhep, kısa bir süre sonra *Karai Mezhebi* adını almıştır.

Karai inancı M.S VIII. yüzyılın başlarında Irak’ta (Babil) ortaya çıkmıştır. (Zajackowski, A., 1961: 24) Bu yüzyıldan itibaren Rabbanî eserler, bu mezhebin başlangıcını Anan ben David’e bağlamakta ve Anan, mezhebin kurucusu olarak gösterilmektedir. Kitâb el-Milâl ve-l-Nihâl adlı kitabında Şehristânî ve Birûnî gibi İslam alimleri, Anan’ın kurduğu mezhebin adını *Ananiyyûn*, Batılı kaynaklar ise *Ananites* olarak isimlendirmişlerdir. (Zajackowski, A., 1961: 24)

Karaylık, Yahudilikten kaynaklanır. Hahamlık geleneğinin, özellikle Mişna ve Talmud’da derlenen sözlü yasanın bağlayıcı niteliğine itiraz ederek yalnızca yazılı yasa olan Tora’nın buyruğunu kabul eder. Bu VIII. yy. da Babil’de din adamları ile yaşadığı siyasi bir çekişme sonucu dışlanmasından dolayı, Anan ben David’in Anâniye adıyla başlattığı akımın, onun ölümünden sonra bazı değişikliklere uğratılmasıyla kurulmuş bir mezhep özelliği taşır.

Irak’ın İslâm hakimiyetine girmesinin ardından, burada yaşayan Yahudiler, halife nezdinde bir cemaat başkanı tarafından temsile başlanmıştır. Davud soyundan gelmekle Yahudiler üzerinde ayrıca bir nüfuza sahip olan bu makam sahipleri, adaylar arasından ve akademinin ileri gelenleri tarafından seçilmektedir. Abbasi sülalesi iş başına geçtikten birkaç yıl sonra bu makamda bulunan İshak İskâvî’nin (İsaac Harkavy) 760 yılında ölümü üzerine cemaat başkanlığı için ortaya iki aday çıkmıştır. Bunlardan biri ölen Cemaat liderinin yeğeni Anan, diğeri de onun küçük kardeşi Hananya (Hassan) dır. Kardeşinden yaşça büyük olması ve aldığı Talmud tahsili göz önünde bulundurulduğunda adı geçen makama seçilmesi gereken kişi Anan olduğu halde, onun yerine kardeşi seçildi. Bunun üzerine Anan verilen kararı tanımadı ve kendi başkanlığını ilan etti. Hilafet makamı bunu bir başkaldırı olarak nitelendirdi ve 767 yılında Anan’ın idam edilmesine karar vererek onu hapse attırdı. Orada büyük İslam fıkıh bilginlerinden Ebû Hanîfe Nu’mân b. Sabit ile karşılaşan Anan ona durumu anlattı. Ebû Hanîfe’de ona hayatını kurtaracak bazı öğütler verdi. Anan bu öğütlere uyararak halifenin karşısında kendisini savundu ve “Benim dinim kardeşimin ve Rabinik Yahudilerin

dininden tamamen başkadır...” diyerek açıkladığı yeni sistemi kurma çalışmalarına başladı. Anan önceleri Ananiye olarak açıkladığı yeni sistemin kurallarını Farzlar Kitabı adlı eserinde ortaya koydu. Burada ortaya attığı formül onun “Doğrudan doğruya Tannah’a başvurun, benim fikirlerime körü körüne bağlanmayın..” ifadesinde kendini göstermektedir. (Kutluay, 2001: 257-263)

Bu mezhep Yahudiler tarafından çok şiddetli eleştirilere maruz kalmış, bazı Yahudi din adamları Anan’ın kendi hayatını kurtarmak için, Rabinik Yahudiliği böylesine değiştirebilecek görüşler ortaya attığını dile getirmişlerdir. (Kutluay, 2001: 257-263)

Yazılı Tora’yı dinin tek kaynağı ve otoritesi olarak görmeyi amaç edinmiş olan Anan, daha önceki Yahudi mezheplerinden bazılarında yer alan katı dinlenme günü yasakları (Sebt) koymuştur. İbadethaneye girerken veya Tanah’ı okurken iki el ve ayağın yıkanması, suyun ve su kabının kutsal sayılması, şarap içenin veya ayağında ayakkabı olanın ibadethaneye girmesinin yasaklanması, sünnetin mutlaka bir Yahudi tarafından makasla yapılması, bir Yahudi için yabancıların hizmetinin kabul edilmemesi, kutsal günlerde yemek pişirme haricindeki tüm işlerin yasaklanması, Tişri (eylül-ekim) ayının ilk gününün yılbaşı olmayıp yalnızca bir tövbe günü olması, Yılbaşının Nisan ayının başında olması, Tora sonrasına ait oluğu düşünülen Hanuka’nın bayram olarak kutlanmaması, bir neşe ve eğlence bayramı olan Purim’de yalnızca oruç tutulması, Tanrı’nın tek şifa verici olmasından dolayı insan vücuduna hiçbir tıbbî yöntemin ve ilacın uygulanmaması gibi hayatta uygulanması zor kurallar koyan Ananiye Mezhebi Kudüs’te yaşayan küçük bir cemaat dışında taraftar bulamamış ve X. yy.da ortadan kalkmıştır.

İşte Karaylık Anan’ın kurduğu bu mezhebin katı kurallarının bazı değişikliklere uğratılarak ve eklemeler yapılarak uygulandığı bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır.

Karay Mezhebinin kuruluşu ve gelişmesinde İslam’ın büyük etkisi olmuştur. Özellikle VIII. yy.da Karay dininin mensupları, İslam dünyasında kurulan dogmatik felsefe ile bazı Karay ritüellerinin yapısını benzeştirerek, Tevrat ile çatışmayan bazı gelenekleri Karay inancının içine sokmuştur. Karay

İnancının başlıca felsefi-dogmatik kuralları İslam kanununun temel unsurları olan Hadis ve İcma'yı andırmaktadır. İnsanların ayakkabıları olmadan ibadet etmeleri, ibadet mekanlarını temiz tutmaları, el ve ayakların İslam'daki abdeste benzer nitelikte ibadetten önce temizlenmesi, gibi kurallar İslam ile benzerliği açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Karay takvimi İslam'da olduğu gibi yeni ayı çıplak gözle izlemeye dayanmaktadır. (Zakjackowski, A.1961 :313)

Karay inancının önemli bir özelliği de Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmesidir. Karaylık 'da ya da Karaî İnancı'nda iman esaslarının On Emir sayısınca olduğu belirtilmekte ve bunlar şu şekilde sıralanmaktadır (Tümer ve Küçük, 2002: 239-240) :

1. *Bütün varlıkları yaratan Allah'tır. (Tenri Yaratuvçu)*
2. *O, âlem yaratılmadan önce de vardı, yardımcısı yoktur.*
3. *Bu alem sonradan yaratılmıştır, hadistir*
4. *Allah Musa'ya ve Tanah'ta adı geçen bütün peygamberlere hitap etmiştir.*
5. *Musa'nın koyduğu kanunlar haktır.*
6. *Tevrat'ın dilini bilmek dinî görevdir.*
7. *Kudüs'teki mabet, Dünya idarecisinin makamıdır.*
8. *Mesih'in gelmesine ve yeniden dirilmeye intizar haktır.*
9. *Hesap günü vardır.*
10. *Bu hesaptan sonra mükafat ve ceza haktır.*

5.2.1. Karay İnancının Temel Umdeleri, Dinsel Uygulamaları ve Yahudilik ile Arasındaki Farklar:

Karaî inancının temelini oluşturan On Emir, Eski Ahit'te ilk kez çıkış kitabında, 34. ve 35. bölümler arasında Musa'nın Sînâ Dağı'na çıkması ve orada Tanrı'nın ona On Emrini bildirmesi şeklinde yer almaktadır. Sînâ Dağı'ndan inerken Musa'nın yanında getirdiği iki taş levha üzerine yazılı

olduğu bilinen On Emir, dinsel uygulamalarının temelini oluşturduğu Karaylar'da şu şekilde uygulanmaktadır:

1. *Ben seni Mısır'daki esaret evinden çıkaran güçlü Tanrınım.*
2. *Karşımda benden başka Tanrıların olmasın. Kendine oyma put, yukarıda göklerde olanın ve aşağıda yerlerde olanın; ya da yerin altında sularda olanın suretini yapmayacaksın. Onlardan medet ummayın ve onlara kulluk etmeyin. Ben kıskanç, atalarının günahlarını evlatlarına ödeten güçlü Tanrınım.*
3. *Güçlü Tanrı'nın adını boş yere ağzına alma. Çünkü Tanrı adını boş yere ananın cezasını verir.*
4. *Dinlenme gününü takdis etmek için onu hatırında tut. Altı gün çalış ve bütün işini bitir. Yedinci gün, güçlü Tanrı'nın emrettiği dinlenme günüdür. O gün sen de, oğlun da, kızın da, hizmetkârın, kardeşin ve kapındaki kulun da çalışmasın, çünkü Tanrı gökleri, yeri, denizi ve içindeki her şeyi altı günde yaratıp yedinci günde dinlendi. Bu yüzden Tanrı o dinlenme gününü kutsadı.*
5. *Anana ve babana, güçlü Tanrı onlara ve sana ömür verdiği sürece hürmet et.*
6. *Katletmeyeceksin.*
7. *Zina etmeyeceksin.*
8. *Çalmayacaksın.*
9. *Dostun için yalan yere tanıklık etmeyeceksin.*
10. *Dostunun evine tamah etmeyeceksin. Dostunun kadınına, hizmetkarına, öküzüne ve eşeğine, dostunun hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin. (Firkoviçyus, 1998'den; Kazan, 2002: 16)*

Karaylar Talmud'dan türeyen Alaha'yı⁵ tanımazlar. (Besalel, 1999: 292) Karaylar'da ibadet sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa

⁵ Alaha: Yahudi din hukuku. Yahudi dinine mensup kişilerin kendi aralarındaki ve kendileri ile Tanrı arasındaki ritüel uygulamaları dinsel zorunluluklar açısından ele alan ve din alimleri ile din adamlarının ürettiği dini metinlerin bir dalıdır.

farzdır. Rabinik Yahudiler gibi Karaylar için de Kudüs çok önemlidir. Çünkü Anan ben David'in Kudüs'e yerleşmiş olduğu ve Karaylar'a da hedef olarak orayı gösterdiği bilinmektedir.(Özen,2001: 192) Karaylar Yahudi cemaatinden ayrı bir topluluktur. Bu yüzden Karaylar ile Hahambaşılığın inancına bağlı Yahudiler arasındaki evlilikler dinen mümkün olmamakta ve sorunlar yaşanmaktadır. Rabinik heyetler Karayları Yahudi olarak kabul etseler de dini inançların değişikliği sebebiyle idari mercilerini ve kayıtlarını da dikkate almamaktadırlar. Bu durumda evlilikler resmiyet kazanmamakta, doğan çocuklar gayri meşru sayılmaktadır. Bazı din adamları bu duruma karşı çıksalar da Karaylar ile evlilik bugün hala tartışmalı bir durumdur. (Besalel, 2001: 311)

Bazı kaynaklar Karaylar'ın Rabinik Yahudilerden farklı olarak, ibadet ederken *tefilin* takmadıklarını belirtmektedir. Tefilin, *dua* anlamına gelen tefilanın çoğuludur. Parşömen üzerine Tora'dan dört ayrı parçanın yazıldığı şeritlerle birbirine bağlı iki küçük siyah deriden oluşur. Yahudiler tefilini şabat günleri ve bayramlar hariç, yıl boyunca, sabah ibadetlerinde bağlarlar. Ancak Karaylar tefilini, Kutsal Kitap'ın emri olarak kabul etmezler. (Özen, 2001:130-131) Tora'da emredildiği üzere Pesah'ta yedi gün boyunca kutlama yaparlar. Kutlama sırasında ise kendilerine ait bir dua kitabı okurlar. Tora sonrası döneme ait olan Hanuka Bayramı'nı kutlamazlar. Rabanut'un tefilin, mezusa⁶, evlenme ve boşanma ile ilgili Tora emirlerinin uygulanması konusundaki açıklamalarını da reddetmişler ve bu konuda Tora'da bu tür bilgiler olmadığını savunmuşlardır. Ayrıca Rabanut dini takvimi ile de bayram günlerinde bazı değişiklikler de mevcuttur. Dinsel yılbaşı kutlamalarında Şofar (Karay Türkçesi'nde: Bırhı ya da Bırgı) çalınmaz. Karaylar kenesalara ayakkabı ile girmezler.(Besalel, 2001:311) Kenesalarda sandalye de bulunmaz ve genellikle yer altına inşa edilir. Karaylar'ın Çardak Bayramı'ndaki (Rabinik

⁶ Mezusa: İçinde Tora'nın bölümlerinin yazılı olduğu kılıfla kaplı dua objesidir. Evlerde kapıların veya kapı girişlerinin sağ pervazlarına çivilenir. Mezusa yazısının elle yazılması şartı vardır. Halka göre, mezusa ev ve ev sakinlerini kötülüklerden korur. eve giriş ve çıkışlarda mezuzayı öpme geleneği vardır.

Yahudilikte: Sukot) dört çeşit bitki (değerli ağaçların meyvası, hurmaların ve sık yapraklı ağaçların dalları, dere söğütleri) uygulamasını da benimsedikleri ifade edilmektedir. (Firkoviçyus, 1998: 83-86'dan Kazan, 2002: 20)

Karaylarda cemaat ile birlikte ibadet çok önemlidir. (Özen, 2001:121) Dualar çoğunlukla cemaat halinde kenesada ve din adamlarının yönetiminde yapılmaktadır. Yahudiler'de ibadet dili Kutsal Kitap'ın dili olan İbranice'dir. Karaylar ise ibadetlerini kendi dilleri olan Karay Türkçesi ile yapmaktadırlar. İlk Karay dua kitabı Kırım, Polonya ve Litvanya cemaatlerinin kullanmaları için 16.yy.da Venedik'te yayınlanmıştır. Karaylar 19.yy.ın sonunda Feliks Maleckis tarafından hazırlanan dört bölümlü bir dua kitabını kullanmışlardır. ayrıca yeni yayımlanan bir dua kitapları da vardır. Bunlardan biri M. Firkoviçyus tarafından, Davud'un methiyelerini içeren "*David Biynin Maxtav Çozmaxları*" "Davud Bey'in Methiyeleri" adlı kitap yayınlanmıştır.

Karaylar'da evlilik, doğum, ölüm gibi bazı özel günlerde ve her gün okumak için duaları vardır. Günlük duaların bir kısmını kenesada, cemaatle birlikte ve din adamının önderliğinde okurlar. Genellikle diz çökerek dua ederler.Tanrı'nın dördüncü emri olan şabat (dinlenme) gününde kenesada ve evde dualar edip, ilahiler okurlar.Eğer dinlenme günü bir oruç döneminin başına rastlıyorsa duaya farklı bir dua ekleyerek başlarlar. Purim'den önceki dinlenme gününde Ester'in hikayesini anlatan ilahiler okur, dualar ederler. Hafta başları için ettikleri dualar vardır. Oruç dönemlerinin özelliklerine göre okudukları farklı dualar, ilahiler ve ağıtlar mevcuttur. Ayrıca hastaların şifa bulmaları için okunan duaları, ad koyma duaları, erkek çocuk için, bağış yapanlar için, şarabı kutsamak için okunan duaları vardır. Tora'da emredildiği şekilde kurban da keserler.Bu kurbanlar şu şekilde gruplandırılabilir:

1. *Yakılan Kurban* (Karay Türkçesi'nde: *Çıkarmak / Otlı kurban*) : Tanrı'ya sunulan kurbanın sunak üzerinde yakılmasıyla yapılır.Burada sunulan hayvanlar boğa, koyun, keçi ya da kuzu olabilir.
2. *Dökülen Kurban*(Karay Türkçesi'nde: *Kuymax*): Diğer kurbanların yanında Tanrı'ya sunulur. Sunağa dökülen bu kurbanların miktarı Tora'da belirtilmiştir.

3. *Diğer Kurbanlar*: Tanrı'ya bağlılığın içten gelen bir ifadesi için sunulan kurbanlardır.(Kazan, 2002:22)

Ayrıca adaklar, selamet kurbanları, suç kurbanı, bağışlama kurbanı, ekmek gibi şeyleri de Tanrı'ya sunmaktadırlar. Karay dinine genel olarak bakıldığında dinsel uygulamalar konusunda Rabinik Yahudilerden ayrılan bazı yönlerinin olduğu görülmektedir. Elbette ikisi arasındaki karşılaştırma, Yahudiliği de Karaylığı da derinlemesine incelemeyi gerektiren ayrı bir uzmanlık alanıdır. Biz konumuz gereği yalnızca temel bilgileri vermekle yetinmekteyiz.

1.6. KARAY TÜRKÇESİ VE TÜRK DİLİ İÇİNDEKİ YERİ:

Karaimlerin milli dili Karay Türkçesi'dir. Karayların kökenine ait en önemli delili dilleri oluşturmaktadır. Karay Türkçesi, Türk dil ailesinin, Kuzey Batı Avrupa'dan Doğu Asya'ya kadar uzanan Kuman-Kıpçak Lehçeleri Grubu'na mensuptur. (Zajaczkowski, W., 1979: 315) (Bknz. Ek-1)

Kıpçak Türkçesi, Hazar, Bulgar, Peçenek ve Uz dilleri ile karşılıklı etkileşim sonucu yeni nitelikler kazanmış olarak ortaya çıkan Karay Türkçesi, Kırmırlı Karaylar'ın kullandığı Doğu Karay Türkçesi ile Litvanya ve Polonya Karayları'nın konuştuğu Batı Karay Türkçesi olmak üzere iki ana diyalekte ayrılmaktadır. Batı Karay Türkçesi'nin iki şivesi vardır: Troki, Wilno ve Ponevej'de (Sovyet Litvanya Cumhuriyeti) konuşulan Troki ya da Trakay (Kuzey) Lehçesi ile Halicz'te, Lutska'da (Sovyet Ukrayna Cumhuriyeti) konuşulan Halicz-Lutsk (Güney) Lehçesidir. Bu iki lehçe arasındaki farklar büyük değildir. Ayrılık daha çok fonetik alanda görülür. (Zajaczkowski, 1979:315)

Bu fonetik farkları kısaca örneklendirelim:

Troki Lehçesinde sekiz ünlü harf (a,e,i,i,o,ö,u,ü); Halicz-Lutsk Lehçesinde altı ünlü harf (a,e,i,i,o,u) bulunur. Halicz-Lutsk Lehçesinde ö-ü dar yuvarlak ünlü harfler yerine e-i ünlü harfleri kullanılır. Bu lehçede, “ş” ünsüz harfi “s” ye, “ç” ünsüz harfi “c” ye dönüşür. Ayrıca nazal (burunsal) “ŋ” ünsüz harfi bazen “n”, bazen de “y” olur.

maya < maŋa

saya < saŋa

bardıy < bardıŋ...gibi.

Troki Lehçesinde ise “ö” ve “ü” yuvarlak dar ünlüleri kullanılır. Bazı durumlarda “e” ünlüsü, “i” ünlüsüne dönüşür:

kelgyanlyar < kilgenler “gelenler”

“a” ünlüsünün “e” ünlüsüne dönüştüğü olur. Buna bağlı olarak şu geçişler olur:

“ay” sesi “ey” sesine dönüşür.

aley < alay “öylece”

“i” ünlüsünün “ı” ünlüsüne dönüşür:

min < mın “bin”

siz < siz “siz”

biz < bız “biz”

Kırım Karay Türkçesi dil özellikleri bakımından Kırım Tatar Türkçesi'ne yakındır. Öyle ki Radloff'un *Proben der Volksliteratür der Türkischen Staemme* (Türk Kavimlerinin Halk Edebiyatlarından Örnekler) adlı eserinin VII. cildinde Kırım Karay Türkçesi ile Kırım Tatar Türkçesi birlikte ele alınmıştır. (Kowalski,T., 1929: 9'dan; Gökçe, 2000:36) XIV.yy.da Kırım'dan kuzeybatıya (Polonya ve Litvanya) doğru göç eden Karaylar, Slav milletlerinin arasında dillerinin en eski özelliklerini sıkıca saklamışken, Kırım'da kalanlar ise *Kırım-Tatar Türkçesi* dolayısıyla Osmanlı Türkçesinin etkisinde kalıp dil özelliklerini kaybetmişlerdir. (Kowalski, T., 1929:14-15 ve Zajackowski, A., 1939: 38-65 ve Zajackowski, W., 1961: 119-147)

Kırım Karay Türkçesi ile 1841 yılında Gözleve'de basılan *Karayca Tevrat Tercümesi* henüz dil bakımından Batı Karay Türkçesi'ne pek yakınken daha sonraki dönemlerde dini içerikli edebi eserlerin dışına çıkılıp dünyevi konulara ait eserler verilince Kırım Karay Türkçesi, dinin muhafazakar etkisinden sıyrılmış ve dilleri de arkaik özelliklerini yitirmeye başlayarak Batı Karayların diliyle de ortak yönlerinin kalmamasına sebep olmuştur. (Benzing, J., 1988: 240)

Karaylar ibadetlerinde kendi dillerini kullanmışlardır. Bundan dolayı Tevrat'ın Karay Türkçesi'ne bir çok çevirileri yapılmıştır. Bu tercümeler Karay Türkçesi'nin bugüne kadar gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kutsal metinlerin dilinin değişmemiş olması dini içerikli edebi ürünlerin dilinin, eski

ve sade Türkçe'nin yapısını korumasına yardımcı olmuştur. (Dubinski, A., 1982: 142)

Bugün Litvanya'da ve Ukrayna'da hala Karay Türkçesi'ni anlayabilen ve günlük konuşmalarında kullanabilen çok az sayıda kişi vardır. Polonya'da ise Karaim Türkçesi günlük hayatta kullanılmaz fakat orta yaşın üzerindeki kişilerde bu dili hatırlayanlar bulunmaktadır. (Dubinski, A., 1982: 142)

Karay Türkçesi'nde Kullanılan Harfler ve Alfabeler:

Karay Türkçesi'nde Arapça ve Farsça alıntı sözcükler oldukça fazladır. Bu durum Karaylar'ın uzun zaman doğrudan İslam kültürünün etkisi altında kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca İbrani yazı dilinin etkisiyle Karay Türkçesi'nin söz dizimi büyük ölçüde bozulmuştur. Ayrıca Karaylar, yüzyıllar boyunca Slav halklarıyla komşulukları sonucu Slav dillerinden ve Rusça'dan bir çok ödünç kelime almıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Karay Türkçesi arkaik özellikler taşıması bakımından Türk dilleri arasında önemli bir yere sahiptir.

Kowalski, Karayların dilini Türkiye'de Trabzon ve Rize yörelerinde kullanılan "Lazca" olarak nitelendirilen dile benzetmektedir. Fiillerin sonuna "da" ekinin getirilmesi ile bu düşünceye varmaktadır. (Kuzgun, 1985: 306 ve Kowalski, 1935)

Başlangıçta Karay Türkçesi Tevrat'ın dili olan İbranice harflerle yazılıyordu. 20.yy.ın başından itibaren Latin ve Kiril harfleri de kullanılmaya başlandı. Latin harflerinin iki versiyonu vardır. Litvanya'da ve Polonya'da kullanılan farklı şiveler Latin harfli alfabeye de yansımıştır. Karay Türkçesi'nde son dönemde Kiril harflerine dayalı transkripsiyon sistemini de kullanılmaktadır. Polonya'da kullanılan Halicz-Lutsk Şivesinde ise sadece Latin harfli transkripsiyon kullanılmaktadır. (Akıner, 1995: 367)

1.6.2. Karay Türkçesi'nin Genel Özellikleri:

Türk dilinin bir lehçesi olan Karay Türkçesi, tipik olarak bitişkendir. Dilbilgisi yapısı coğrafi olarak onu saran Hint-Avrupa dillerinden farklıdır. Bitişken dillerdeki kelimeler ve onların şekilleri gövde veya diğer başka bir şeyle asla birleşmeyen gramatik ekler ve standart tek anlamlı köklerle yapılan ilaveler tarafından geliştirilir. Bu sebeple bitişken dillerdeki kelime yapısı basit, açık ve kolaylıkla anlaşılabilir şekildedir. (Zajaczkowski, 1961: 312)

Karay Türkçesi'nde kelime yapısının en belirgin özelliği, kelime kökünün sonuna sözcük türeten eklerin ilave edilmesidir. Buna örnek olarak aşağıdaki “-cı, -ci, -çı, -çi” ekleri ile türetilmiş kelimeleri verebiliriz:

balıh: balık > balıh-çı > balıkçı

saban: saban > saban-çı > sabancı

sioz : söz > sioz-çiu > konuşmacı

iş : iş > iş-çi > işçi

Eklerdeki ünlü harflerin değişmesi gövdedeki ünlülere ve ünlü uyumuna dayanmaktadır. Kelime kökünün sonunda ünsüz varsa gelen ekteki ünlü tayini daima uyuma göre olur. (Zajaczkowski, 1961: 313)

İbranice ve Slav dillerinin etkisi ile söz dizimi, cümle ve tamlama kuruluşu bakımından Türkçe'den farklı özellik gösteren Karay Türkçesi'nde tamlamalarda tamlanan unsur önce gelir. (Pulat, 2001: 13)

Örneğin;

“algışı Tenrinin” : “Tanrı'nın alkışı”

“çaçı başının” : “başının saçı”

“başlığında yaratılmanın” : “yaratılışın başlangıcında”

Karay Türkçesi'nde cümle kuruluşları ve söz dizimi de aykırı bir yapı gösterir:

“ayırış bundan” : “bundan başka”

“neçik bilovlu” : “bildiğimiz gibi”

Cümle Kuruluşu:

“da ayttı Tenri bolsun avlaxlıxm ortasında ol suvlarnın da bolsun ayırılıx arasına suvlarnın suvlan bıla.”

“ve Tanrı dedi: o suların ortasında boşluk olsun, sular ile sular arasında da ayrılık olsun.”

1.6.2.1. Karay Türkçesi'nin Söz Varlığı:

Karay Türkçesi'nin söz varlığının temelini Türkçe sözcükler oluşturur. Bu sözcükler içinde Türkçe'nin eski katmanlarından gelen kimi özgün sözler ve Uygurca terimler de bulunmaktadır.

“yav”	:	“yağı”
“utru”	:	“karşı”
“uşımax”	:	“cennet”
“öksyuz”	:	“öksüz”
“tarlav”	:	“tarla”
“törya”	:	“doğmak”

(Bozkurt, 1992:359)

Gün ve ay adları diğer Türk boylarının lehçelerinden farklıdır.

“yex quyup”	:	“pazar”
“ulag ay”	:	“ağustos”
“artıx ay”	:	“nisan”
“qış ay”	:	“ocak”

İslâm kökenli Arapça ve Farsça sözcükler de Karay Türkçesi'nde varlığını sürdürmektedir.

“şagar”	:	“şehir”
“mogor”	:	“mühür”
“sagat”	:	“saat”
“afta”	:	“hafta”
“umma”	:	“ümme”
“cimat”	:	“cemaat”
“qıbla”	:	“kıble”

(Bozkurt, 1992: 359)

Bunların yanında Hristiyan Türklerden kalan Codex Cumanicus'tan kalan İslâmî sözler de bulunur.

“bezargan” : “bezirgân”

“bazar” : “pazar”

“xurma” : “hurma”

Slav dillerinden Karay Türkçesi'ne giren kelime sayısı da hayli fazladır.

“burak” : pancar (Polonya)

“ceгла” : tuğla (Polonya)

“kimien” : kimyon (Rusya)

“bul’ba” : patates (Belorus) (Zajaczkowski, 1961: 313)

Alıntı kelimeler Karay Türkçesi'nin yapısına göre morfolojik yönden olduğu gibi fonetik olarak da asimile olmuştur. Özellikle Karay Türkçesi'nin konuşma dilinde sık sık “et-“ yardımcı fiiline ek olarak ödünç fiillerin mastarlarını içeren fiiller kullanılır. Örneğin;

baladot-et / baladat-et “çalmak-gürültü etmek” (Litvanya)

bavc-et / bawic sie “ oynamak” (Polonya)

Karay Türkçesi'nin fonetik ve morfolojik yapısına bakıldığında ana Türkçe'ye bağlı kaldığı görülmektedir. Bu Türk lehçesinin bünyesinde oluşan değişiklikler Karayların tarihi, coğrafi ve dini yapısı göz önünde bulundurulduğunda normal karşılanmalıdır kanısındayız.

1.7. KARAY EDEBİYATI:

A.Zajackowski, Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi'nde 1996 yılında yayımladığı "Karaim Edebiyatı" adlı yazısında Karay yazını ile ilgili kapsamlı bilgilere yer vermiştir.

(Zajackowski, A., 1996: 13-20) Bu yazıda yer alan bilgilere göre başlangıçta Karay yazını "dini edebiyat" kavramıyla aynı anlamda kullanılmıştır. 10.yy.da Karay yazarı El-Kirkisâni "milli ibadet dili" prensibi ile Tevrat'ın, Karay Türkçesi'ne çevirilerini yaparak, Karay yazınının başlangıcına adım teşkil etmiştir. Bu tercümelerin dili Codex Cumanicus'un diliyle oldukça benzeşmektedir. (Kuzgun, 1985: 325) 1528-1529 tarihleri arasında Venedik'te İbranice basılan bir Karay din kitabında, Karay Türkçesi'nin Kırım ağzı ile yazılmış bir ilahi yer almaktadır. 1731'de Kırım'ın Bahçesaray şehrinde ilk Karay matbaası açılır ve bu matbaada Mekabbeç adı verilen din kitapları ile bazı ilahiler basılır. (Gökçe, 2002: 6)

Karay Türkçesi ile yapılan Tevrat tercümesi ilk defa 1832-1835 yılları arasında İstanbul'da basılmıştır. (Zajackowski, A., 1996 : 13) Karay Türkçesi ile Tevrat tercümesinin ikinci baskısı 1848 yılında Gözleve'de yapılmıştır. Tevrat'ın sadece Tekvin kısmının Karay Türkçesi'ne tercümesi üçüncü kez 1889 yılında Wilno'da gerçekleştirilmiştir.

Karay Türkçesi'nin Troki ağzıyla yazılmış tövbe ilahileri *Pinehes Malecki* (1854-1928) tarafından derlenmiştir. *Sarnavları Kutulmağnın Yazıxlardan (Günahlardan Arınma İlahileri)* adını taşıyan bu eser 1890 yılında Wilno'da o devirlerdeki çarlık sansürlerinin gereklerine uygun olarak yayımlanmıştır. (Zajackowski, A., 1996: 14)

18.yy.da Kudüs'te Anan ben David devrinden kalma bir mabedin yeniden inşası için yolculuklara çıkmış olan Josef ben Jesua'nın bu seyahati esnasında yaşadığı zorlukları anlatan *Karañğı Bulut* (Kara Bulut) adlı şiir kitabı ve Wolhynien'de bulunan çaresiz Karayların durumunu anlatan *Biylär*

biyi nek çıdeysın (Ey beylerin beyi neden acı çekersin) adlı eserleri Karay yazınında önemli yere sahiptir. (Zajackowski, A., 1996:14)

Tadeusz Kowalski tarafından bir kısmı *Karaimische Texte im Dialekt von Troki* adlı eserde yayımlanan ve Karayların ibadetlerine, dinî yaşayışlarına adanan bir kısım eski şiirleri barındıran Karay el yazmaları halen ulaşılması güç yazmalar arasındadır. Bu el yazmaları Leningrad'daki Vostokovednija Enstitüsü kütüphanesinde B496, 28 numarada kayıtlıdır.(Zajackowski, A., 1996: 14)

A.Dubinski, "Kırım Karay Türkleri'nin Halk Edebiyatı" adlı çalışmasında Karay Türklerine ait metinlerin pek çoğunun halk edebiyatı ürünleri olduğunu ve bunların nesilden nesile sözlü olarak iletiliğini belirtmektedir.(Dubinski, 1994: 231-232) aynı kaynakta halk edebiyatına ait ürünlerin bazı özel defterlere derleme şeklinde yazıldığından söz edilmekte ve yazıların bu defterlere uzunlamasına yazılıp, defterlerin de yukarıdan aşağıya doğru açıldıklarını belirtmektedir.Karay Türkçesi'nde bu defterlere "mecmua" adı verilmektedir. bu kaynakların büyük bir kısmı Kırım, Leningrad ve Varşova kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bu ürünler W. Radloff tarafından Proben'in VII. cildinde neşredilmiştir.Metinlerin 167 sayfasına transkripsiyon yapılmıştır, 243 sayfa ise transripsiyonsuzdur. (Dubinski, 1994: 232)

Karay edebiyatının başlangıç dönemleri, Avrupa özellikle Polonya kökenli edebi eserlerin Karay Türkçesine çevirisi ile başlamıştır. Örneğin ünlü *Kim Sımarlansa* şiiri, 17.yy.a ait kafiyeli bir çeviridir ve Polonyalı şair Trembecki ve el yazmasıyla eser veren diğer Polonyalı şairlerin eserlerinden Karay Türkçesi'ne çevrilmiştir. (Gökçe, 2000: 30)

Karay Türkleri'nin dünyevî yazın eserleri, ilk kez 19.yy.in ikinci yarısında yayınlanabilmiştir. Özellikle Litvanya Karaylarına ait şiirler bu grupta yer alan önemli metinlerdir. S. Troki, M. Sultanski, M. Pilecki, Akbaş, J. Kaplanoski, Y. Malecki, S. Firkoviç, Ş. Lopato, Z. Firkoviç, m. Tinfoviç ve V. Kudirka, Litvanya Karayları'nın en tanınmış şairleridir. Bu şairlere ait şiirlerin yer aldığı bir antoloji 1997 yılında Litvanya'da *Çıpçihley Uçma Troxka (Bir kuş gibi Trakay'a uçacağım)* adıyla Karina Firkoviçute tarafından yayımlanmıştır. (Zajackowski, 1996: 13-20)

Karay edebiyatının önemli temsilcilerinden biri de *Saymon Kobecki'dir* (1865-1933). 1904 yılında Rusça yayımlanan *Grażdanka* yazısında daha sonraları Kowalski tarafından yayınlanacak olan *Irları (şiiirler)* yer almıştır. Daha sonra lirik şiiirleriyle tanınan şair gerek dilinin mükemmelliği ve güzelliği gerek şiiir dili öğelerinin ustaca kullanılmasıyla da ön plana çıkmaktadır. Gençliğinde sayısız komediler yazan Kobecki'nin *Menaggen (Haylaz)* ve *Süvârlık başetet bar yazıxlarnı (Sevgi bütün günahları unutturur)* adlı oyunları Troki'de amatör tiyatro'da sahnelenmiştir. Ancak bu oyunlar sadece yaşlı kuşağın hafızalarında yaşamaktadır.(Gökçe, 2000: 30)

Batı Ukrayna'nın Halicz şehrinde yaşamış olan şair Zachariasz Abrahamowicz (1878-1903) genç yaşta ölmesine rağmen Karay edebiyatında çığır açmıştır. Onun *Karay edim Karay barmen* adlı şiiiri Karaylar tarafından ulusal marş olarak okutulmaktadır. (Zajackowski, 1996: 13-20)

Karay Türklerinin tarihinde ilk kez Karay Türkçesi ile periyodik olarak yayımlanan 'Karay Awazı' (Karay Sesi) adlı dergi son derece önemlidir. A. Markoviç tarafından yayımlanmaya başlanan dergide, makalelerin yanı sıra hem orijinal hem de çevirileriyle pek çok şiiir metni yayımlanmıştır. (Tekin ve Ölmez, 1999: 127) Kowalski'nin " Karay dilini yeniden canlandırmak için nerede ve ne zaman olursa olsun, yorulmak bilmeyen fedakar bir işçidir dediği Al-Mar takma adıyla da tanınan A. Mardkowicz 1875-1944 yıllarında şairlik ve yazarlık yapmış daha sonra Karay Awazı dergisinin editörlüğü görevini üstlenmiştir. *Mardkowicz, Birtigi Keklernin/ Yomağı Aksan Zamanlarnın (Gökten Düşen Tane / Eski Zamanlardan Bir Hikaye)* ve *Ay Yarığında (Ay Işığında)* gibi şiiirimsi tarzda nesirleri önemli ürünlerdir. (Kazan, 2002: 31)

1914-1920 yıllarında Troki'den Evpatorya'ya göç edip orada bir ruhban mektebinde okuyan ve ailesiyle Birjay ve Pasvalis bölgelerine döndüğünde burada ormancı olarak çalışırken öldürülen Şelumielis Lopato (1904-1923), özellikle Avrupalı yazarların eserlerinin çevirisiyle uğraşmış bunun yanı sıra lirik ve ilahi tarzda şiiirler yazmıştır. Şiiirleri öldükten sonra Karay Awazı ve

Onarmax dergilerinde yayımlanmıştır. Lopato 1923 yılında Panavejis'te Karay Birtikliği'ni (Karay Gençlik Kulübü) kurmuştur. (Gökçe, 2000: 31)

Karay edebiyatında şiir, balad ve piyes yazarlığıyla tanınan diğer bir isim de Yokubas Malecki'dir (1889-1952). Troki'de doğan şair önce Vilnius Lisesi'nde, sonra Güzel Sanatlar Okulunda okudu. 1919 yılından itibaren Kaunas'ta sonra da Panevejis'te yaşadı. Karay Awazı ve Onarmax dergilerinde çalıştı. Puşkin, Krylow, Maironis gibi ünlü yazarların eserlerini Karay Türkçesi'ne çevirdi. Bu çeviriler Iştırğan Tüzüvlär (Toplu Eserler) adıyla 1938 yılında Litvanya'da yayımlandı. (Gökçe, 2000:32)

Karay şairlerinin 1930'lu yıllarda Avrupa Edebiyatlarının özellikle Rus ve Leh edebiyatlarının klasiklerini Karay okurlarına kazandırmak için yoğun faaliyetlere giriştikleri görülür. Bu yolda Josef Lobanos'un çabaları önemli yer tutmaktadır. (Gökçe, 2000: 32)

Sonuç olarak, Karay edebiyatı, en parlak dönemini Kobecki'nin 1904 yılında basılan *Irlar* kitabını bir kenara koyarsak, Karay Awazı'nın, Onarmax'ın, Mysl Karaimska'nın çıkarıldığı 1925-1940 yılları arasında yaşamıştır. Burada bahsettiğimiz şairler, yazarlar ve onların ürünleri bizlere Karay sözlü edebiyat ürünlerinin yanı sıra bir Karay yazınının da olduğunu göstermektedir. Ne yazık ki bugün için bir Karay Edebiyatından bahsetmek mümkün değildir. Karay Türkçesi bugün yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Kendilerine ait bir devlete sahip olamamaları, yaşadıkları coğrafyanın kültürlerini eritmesi, yayın organlarından yoksun oluşları şüphesiz bunda çok etkilidir. Ancak bugün Karay dilini canlandırma adına çalışmalar yapılmaktadır. Kendisi de bir Karay türküsü olan Mykolas Firkovičius'un dernek çalışmaları, Türkiye'nin Litvanya büyükelçiliğini yürüten Halina Kobeckiati'nin çabalarını burada belirtmek gerekir.

1.8. KARAY FOLKLORU:

Karay folklor ürünleri Türk kavimlerinin ortak ürünleridir. Çünkü tespit edilen materyaller Türk kavimleri ile ortaklık arz etmektedir. Bu bölümde Karay Türklerinin ad ve soyadları, giyim, yemek kültürleri, geçiş dönemleri (nişan, evlilik, sünnet, ölüm), ibadethaneleri, halk inançları, halk takvimi ve Karaylara özel adetler ile gelenekler konusunda kısaca bilgiler vermeye çalışacağız.

1.8.1. Karay Ad ve Soyadları :

Karay ad ve soyadları üzerinde Karay araştırmacıları Firkoviç, Dubinski, Palkanov ve Lebedeva'nın çalışmaları mevcuttur. Firkoviç'in öncülüğünü yaptığı bu çalışmalarda Karay mezarlıkları, devlet arşivleri, din idaresi kayıtları ve koleksiyonlar incelenerek çalışmalara ışık tutacak boyutta adlar ve soyadlar tespit edilmiştir. Bu çalışmalar içerisinde Dubinski'nin ve Palkanov'un çalışmaları isimlerin tarihi köklerini de vermeleri açısından diğer çalışmalardan ayrılır. (Altınkaynak, 2006: 127-138) Karay ad ve soyadlarının incelenmesi Karayların menşei, dini sistemleri, yerleştikleri coğrafya ve etkileşimde bulundukları milletleri tespit edebilmek açısından son derece önemlidir.

Karay adları Türk, Arap, Fars ve Ahdiatik'ten (Hristiyanlık) alınma isimler olarak gruplara ayrılmaktadır. Türk, Arap ve Fars isimleri Orta Çağ döneminde sıkça kullanılmıştır. Günümüzde ise özellikle kadın isimleri Ahdiatik'ten ve Slav dillerinden seçilmektedir. (Altınkaynak, 2006: 127-138)

Diğer Türk boylarında kullanılan adlar ile Karaylarda kullanılan adlar karşılaştırıldığında ortak isimlerin Kırgız, Kazak, Kırım Tatarları, Karaçay-Balkar, Başkurt ve Türkmen boylarında da olduğu dikkate değer bir husustur. (Altınkaynak, 2006: 127-138)

Karaylarda soyadları önce aile lakapları olarak kullanılmaktaydı. Bazı Karay soyadlarının Arapça olması Karayların çok eski zamanlardan beri soyadı kullandıklarının kanıtı olmuştur. Bazı soyadları çok eski olup Kırım Tatarlarında bile kullanılmaktadır. (Altınkaynak, 2006: 127-138)

Karay adları ve soy adları Karayca-Rusça-Polonca sözlükte ayrıntılı olarak verilmiştir. Ayrıca Erdoğan Altınkaynak'ın Karadeniz Araştırmaları Dergisinde yayınladığı Karay Ad ve Soyadları isimli makalesi bu konuda gerekli bilgileri vermektedir. Bizler seçtiğimiz bazı Karay ad ve soyadlarını vermekle yetineceğiz.

Bazı Erkek Adları:

Alyanak, Anani, Arslan, Atçapar, Avadya, Avinay, Avram, Azari, Baba, Babacan, Babakay, Babay, Bahşı, Baruh, Berahel, Berak, Binyamin, Botuk, Buka, Buki, Buraş, Burçe, Buzur, Buzuv, Çadak, Çaduk, Çamalak, Daniel, Davit, Ebraim, Efendi, Elçefan, Elizar, Elyasaf, Emin, Ezra, Ferik, Ganukey, Gavruyl, Gedaliya, Gelel, Gürek, Hacı, Hocam, Hocaş, İldugan, İlya, İlyago, İsa, Kalef, Kaley, Karaman, Kumuş, Lamçeri, Magol, Manuk, Mashar, Masut, Mihayıl, Mineş, Mirasyedi, Mişayel, Mordehay, Nagamu, Nisan, Oca, Oğul, Parlak, Parlamak, Paşa, Paşı, Sadık, Sahdaççı, Sait, Salahdin, Sarı, Saveli, Seraya, Severin, Sima, Sinan, Solomon, Şahu, Şebetay, Şemarya, Tanatar, Tansig, Tohtamış, Uluata, Yahve, Yalpacık, Yefet, Yelisey, Yeremiya, Yufuda, Zahariya, Zara.

Bazı Kadın Adları:

Acıkey, Açkey, Akbeyka, Akbike, Altın, Altınkız, Anuke, Arzu, Avva, Aybeta, Aydet, Aytolı, Balhatın, Batçeva, Bayhatın, Bekeneş, Bekilek, Beklev, Beraha, Biba, Babe, Biçe, Bikana, Bikeç, Biyana, Biykeneş, Bodeş, Bubiş, Cevahir, Çeviya, Çiçek, Devlet, Devora, Dudu, Elmaz, Emçi, Emin,

Esfir, Ester, Evegel, Fırsın, Fumla, Gana, Gula, Guler, Gülüm, Gülüş, Hacıkey, Hanıke, Hanış, Hatun, Hatın, Kaygana, Kera, Kereçe, Keroça, Kızçık, Kira, Kumuş, Mamuk, Maruz, Maryam, Maşallah, Maşuk, Meneviş, Menuşek, Merem, Milke, Nagal, Nazlı, Otu, Pampuk, Peniko, Penina, Penoriya, Rifka, Saadet, Sara, Severgeli, Simit, Sima, Sonuk, Sultan, Şehanya, Şevenya, Şevomit, Şunuk, Tamar, Tansık, Tohtar, Totay, Toteke, Yelişeva.

Karaylarda Kullanılan Bazı Soyadları:

Abdurrahman, Acem, Açı, Aksuyek, Alan-Bey, Altayluk, Babacan, Babakay, Balık, Baltacı, Bayraktar, Budun, Camcı, Canköz, Gigersiz, Cigit, Cumuk, Çabak, Çarakçı, Çiçekçi, Çuçera, Çuyun, Durunça, Duvan, Doyince, Duvacı, Ekmekçi, Elmaz, Emin, Erinçek, Ertlaç, Faraç, Fenerli, Feruz, Firuz, Gabay, Galvaç, Greçniy, Gumuş, Hacı, Hallaç, Hancı, hoca, Horoz, Hamal, Havva, İldız, İlik, İncirci, İrtlaç, İncirci, Kabaksan, Kabar, Kagan, Kalmul, Kalpakçı, Kamaç, Kara, Karson, Kaşık, Katık, Kaykan, Kırım, Kumeç, Kumuş, Langur, Levi, Lomçari, Maksak, Mamay, Mazlim, Meneş, Minaz, Mımcı, Nayman, Neyman, Nuray, Nuri, Nuritski, Oçı, Ogul, Oguz, Okuz, Orak, Öksüz, Ölük, Örmeli, Palalı, Pattık, Patsak, Paşa, Pempek, Pıçahçı, Postancı, Rayetski, Rofe, Saatçı, Samat, Sapak, Saraç, Sarıbay, Sinani, Sinek, Şakay, Şamaş, Şekerci, Şapşal, Şışman, Tanatar, Tatlıcan, Taymaz, Tokatlı, Topsakal, Toymaz, Tirişkan, Urçuk, Uvanay, Uzun, Urçuk, Varnalı, Vatat, Yagcı, Yalparcık, Yaltalı, Yegra, Yırtlaç, Zengin, Zurna, Zatis.

1.8.2. Karaylarda Giyim:

Karayların giyim stili doğulu hayat tarzına uygundur. Günlük erkek giyimi mütevazıdır. Erkek giysisi iç çamaşır, üst pantolon, gömlek, iç kaftan, kazak ve kaftandan ibarettir. Gömlek ve pantolonu kaftan kapatmaktadır. Kaftan kemer kuşak ile bağlanmaktadır. Kaftan üzerine kısa kollu kazak giyilir. Üstüne “fermana” denilen uzun veya kısa üst kaftan giyilir. Ayakkabı olarak kış mevsiminde “ton” ve çizme diğer günlerde ise mest lastik giyilmektedir. Başlık olarak – papak giymektedirler. Ayrıca kırmızı, açık kırmızı, yeşil ve kahve renklerde Türk fesi de kullanılmaktadırlar. (Altınkaynak, 2006: 50) (Bknz. Ek-2)

Karaylarda kadınların giyimi de diğer Türk boylarındaki kadın giyim tarzı ile uyumaktadır. Elbise, kazak ve kaftanın yanında şalvar da sık kullanılan giysiler arasındadır. Elbise dizlere kadar gelir ve geniş kuşak veya süslü iki tokalı kemer ile bağlanır. Elbisenin üzerine süslü önlük takılırdı. Diz altı çorapları bağcıklarla (kalçın) tutturulur. Ayaklarına ayakkabı veya işlenmiş sahtiyan çizmeler giyerler. Başlık olarak fes kullanılır. Fes inci, altın, boncuk ve gümüş ile işlenir. Bayramlık elbiseyi para ile işlenmiş gerdanlık süsler. Günlük giyimin mütevazılığının yanında bayramlıklar süslüdür. Kadınların saçları genellikle örgü yapılır, evli kadınların (zilif) zülüfleri vardır. Karayların giysilerinin örnekleri Kırım ve Litvanya müzelerinde sergilenmektedir. (Altınkaynak, 2006: 51) (Bknz. Ek-3)

1.8.3. Karaylarda Yemek Kültürü:

Karaylarda yemek çeşitleri, hem tarım ve ziraatçılıkla geçinenler için, hem de hayvancılıkla ya da ticaret ve sanat ile geçinenler için aynıdır. Karayların yemek kültürleri, şüphesiz Türk yemek kültürünün izlerini taşımaktadır. Karay Türkleri ile diğer Türk boylarının mutfak kültüründe ortak noktalar mevcuttur ve başka halklarda olmayan yemek çeşitleri vardır. Karay

Türklerinin yemek isimlerinin etimolojisi incelendiğinde Türk çıkışlı oldukları açıkça görülmektedir. Örneğin, “Katlama” (birkaç yufkadan oluşan peynirli börek çeşididir.), Umaç (suda sütle pişirilen hamur yemeğidir.), Tutmaç (hamurla yapılan yemek)...gibi yemek isimleri Türk kökenlidir. (Zajackowski, W., 1983 : 316) Bayram ve tören yemeklerinde Karay mutfak kültürü kendisini daha iyi gösterir. (Altınkaynak, 2006: 49-50)

Karaylarda tarım ve ziraatçılar için sebze ve tahıl yemekleri; hayvancılar için sütlü ve etli yiyecek çeşitleri daha önceliklidir ancak genel olarak et yemekleri tüketilmektedirler.En fazla tüketilen koyun eti olup çeşitli pişirme şekilleri ile kullanılır. Domuz eti kesinlikle Karay mutfağında kullanılmaz. Ayrıca süt ve süt ürünlerine dayalı yiyecekler ve hamurlu yiyecekler de oldukça yaygın ve zengindir. Sebzeli etli yemekler değişik çorba çeşitleri bal, meşrubat, meyve, ceviz Karay mutfağının tamamlayıcı unsurlarıdır. (Altınkaynak, 2006: 49-50) (Bknz. Ek-4)

1.8.3.1.Karay Mutfağından Bazı Yemek İsimleri:

Et Yemekleri:

Bastırma, Kakaç (kurutulmuş et), Koy ayakçıklar (ayakları, ayaçih), Kuru et (haşlanmış ve kurutulmuş et), Sucuk, Tilçik, Çengeçik (haşlanıp ve kurutulmuş koyun çenesi ve dili), Koy başçik(başçih) (pişirilmiş koyun başı), Paça, Kavurma, Kebap, Peran, perançih (yağda kavrulmuş koyun eti).

Sütlüler:

Ayran, Katık, Kaymak, Kaşkaval, Süzme, Çıgıt (koyun peyniri), Kuru çıgıt, kuru penir (kuru tuzlu peynir), Çırımçık (çökelek).

Hamurlular :

Yayma (yayım), Kalaç (kılaç, kalın), Komeç, Katlama (kavrulmuş pide), Otmek (otmak, etmek, etmek) Pite, Tutmaç.

Etli Hamurlu Yemekler :

Ayaklak, ayaklık, Girde, gireçik (mayalı hamur), Yantık, Kobeti, kuvetı, Kıbın, Hamurdolma.

Sebze ve Etli Sebzeler :

Ayva (elma, erik, bakla, nohut aşısı), İmambayıldı, Kaygana, Kabak dolma, Mussaka, Sarma, Sote, Patlıcanla değişik sebzeler

Çorbalar:

Bercimek aşısı (pirinçli mercimek), Boğaça (arpa maması), Pasta – mama, Pilav, değişik çorba çeşitleri vardır (etli, sütlü, etli-sütlü,v.s.).

Bayram, Tören Yemekleri, Meşrubatlar:

Akalva, Hazar katmağı, Kara havla (ölümden sonra yapılır), Buza, Mahsıma, Ballı-badem, Yumurta, Kiyuv, Katlama, Kınış, Kaburtık, Tımbıl. (Altınkaynak, 2006: 49-50)

1.8.4. Karaylarda Geçiş Dönemleri

1.8.4.1. Karaylarda Nişan ve Düğün Törenleri

Evlilik ve aile kurma törenleri her toplumda olduğu gibi Karaylarda da önemli olaylardan birisidir. Gençler arasında evlilik genellikle ailelerin onayı ile olur. Evlenenlerin aileleri ve cemiyet için düğün töreni büyük bir bayramdır. Düğünlere hazırlık dönemi son derece neşeli ve oldukça gösterişli gerçekleşir.

Karaylarda evlilik için bir takım şartlar gereklidir. Bunlar ; ergenlik, karşılıklı rıza, dindaşlık, evleneceklerin arasında akraba bağı olmaması gibi kurallardır. Yani Karaylarda akraba evliliği yoktur. Eski dönemlerde kızlar genellikle 13, erkekler ise 16-18 yaşlarında evlendirilmekteydiler. Geçen

yüzyılın ortasında din adamlarının aldığı karara göre, kız çocukları en az 16, erkek çocukları ise 18 yaşında evlendirilebilirler. Daha sonraları ise devlet kanunları doğrultusunda hareket etmişlerdir.(Altınkaynak, 2006: 86-87)

Din adamları veya hatırı sayılan kişiler evlenme vaktinin geldiğine işaret ederler. Başka bir dinden veya başka bir milletten evlenmeye dinen izin yoktur. Kuralları çiğneyenler kınanır ve cemiyetten uzaklaştırılır. 20. yüzyılın başında karışık evlenmeler artmıştır. Din adamları da bu yasağın yumuşaması yönünde çaba sarf etmişlerdir. 1917'de Kezleve'de yapılan kongrede, din adamları Karayların, Kafkasya ve diğer bölgelere yerleşen Rus dindaşlarla evlenmelere rıza gösterir bir karar aldılar. Ancak nikah Karay töresine göre olacaktır. Böyle bir karar çıksa da karışık evliliklere bir süre daha ihtiyatlı yaklaşılmıştır. Akraba evliliği ise kesinlikle yasaktır. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Karay geleneklerine göre bir erkeğin birden fazla karısı olması mümkündür. Ancak 20. yüzyılın başlarında çok eşlilik yok denecek kadar azdır. İkinci eşe, sadece geçerli sebepler olduğu zaman başkanlar ve din adamları tarafından izin verilir. (Zajackowski, 1983: 318)

Genellikle çocukların evliliklerine, onlar küçük yaşta iken babaları karar vermektedir. Evlatlar evlenme yaşına gelince ebeveynler nikah gününü belirler. Genellikle görücü usulü evlilik gerçekleştirilmektedir. Tayin edilen akşam oğlan evinde damadın arkadaşları, evli akrabaları ve başkanlar ile din adamları toplanırlar. Gazzan kısa bir dua okur. Damat, gelin ile nikah kıymak isteğini belirtir. Sembolik olarak geline verilmek üzere hediyeler verilir. Bunlar genellikle nişan yüzüğü, bilezik ve paradan oluşan hediyelerdir. Damat burada tebrikleri kabul eder. Düğüne kadar gelinle damadın görüşmesi yasaktır.(Altınkaynak, 2006: 86-87)

Damadın şahitleri musiki ile gelinin evine gider, orada gelinin erkek akrabaları tarafından karşılanırlar. Gelinin babasına nişan hediyeleri teslim edilir. Düğün için damat çalgıcı tutar. Damat tarafına müzik eşliğinde yemek verilir. İkramdan sonra gelinin babası şahitlere mendiller hediye eder. Nişan töreni bu şekilde sona erer.

Nişandan sonra, düğünden 2,3 hafta önce damadın akrabaları, arkadaş ve tanıdıkları, geline; kumaşlar, kadın giyimleri ve diğer hediyeleri yani '*honca*'yı (bohça) gönderirler. Bu hediyeler çeyize girer ve gelinlik dikildiğinde kullanılır.

Gelinin ve damadın ana babaları düğün kurmakta tecrübeli kişileri yardımcı olarak seçerler. Bu kişilere '*çırakçı*' adı verilir. Çırakçı daha önceden hazırlanan honcayı ve çeşitli reçelleri gelinin evine götürüp teslim eder. Çırakçılar genellikle ekonomik durumu zayıf insanlardır. Bu yüzden hem kız tarafı hem erkek tarafı hizmetine karşılık çırakçıya hediyeler ve bahşişler verirler. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Honca kabul edildikten iki hafta sonra gelin evinde, giyim biçme, yani honca kesmek akşamı yapılır. Bu törene kadınlar davet edilir ve müzik eşliğinde kumaşlara makas vurulur. Biçme işine en itibarlı misafir kadın başlar, orada hazır olanlar da daha sonra biçme işlemine devam ederler. Onlara reçel ikram edilir ve bu reçel yenilip üstüne su içilir. Biçim işlerine gelin ve damadın akrabaları yanında genellikle fakir ailelerden kadınlar davet edilirdi ki bu işlemlerden sonra hediye veya bahşiş alsınlar. Bu da bir yerde sosyal yardımlaşma ve dayanışma örneğidir.

Düğünün ilk günü damat gelinin evine, bir tepsiyle tatlı rakı, şerbet ve reçeller gönderir. Aynı günü damadın arkadaşlarından iki şöşbin (sağdıç) seçilir. Bu sağdıçların görevi damada, törenler sırasında yardımcı olmaktır. Düğün akşam başlar ve birkaç gün sürer. İlk önce törenler gelin ve damadın evlerinde ayrı ayrı yapılır. Birinci gün gelin evinde kızlar meclisi; damat evinde de delikanlılar meclisi düzenlenir. Bu eğlenceye yaşlılar ve evliler katılamaz. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Gelin evinde en yeni ve güzel elbiseleriyle genç kızlar toplanır. Kızlar müzik eşliğinde oynarlarken gelin oyuna iştirak edemez. Gelin '*tuvuh*' (duvak) denilen bir örtüyle örtünmüş olarak, kendisi için hazırlanmış makamda oturur. Erkekler bu meclise katılamaz. İstisna olarak, gecenin yarısında, çırakçı gelir ve bir tepsiyi başının üstüne koyarak dans eder. Bu tepsiye kadınlar para atarlar. Aynı gece damadın arkadaşları da damadın evinde toplanır, sabaha kadar eğlenirler. Evli olanlar ve varsa gelinin

ağabeyleri bu toplantıya katılamaz.

Düğünün ikinci günü gelinin evinde kadınlar ve kızlar toplanıp geline banyo yaptırırlar. Yıkandıktan sonra gelinin saçlarına ve tırnaklarına kına yakılır. Kızlar, gelinin saçlarını örerken, gelinin şakaklarına özel 'zıllıflar' (zülf) yaparlar. Bu, kızı duldan ve evli olmayan kızdaki ayırmak için yapılan Türk kadınlarına mahsus bir gelenektir. Akşama doğru kederli müzik eşliğinde şarkılar söylenerek gelini giydirebilirler ve süslerler. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Aynı gün damat ve arkadaşları da hamama giderler. Çırakçı da çeşitli mezelerle hamama gelir. Damat yıkandıktan sonra saç tıraşı olur. Akşam olunca meşaleler yanar. Çalgıcılar başta olmak üzere davul zurna eşliğinde, piştovlar ateşlenerek, alaylarla, bir ses ve eğlence cümbüşü içinde kız evine doğru hareket edilir. Kız evine yaklaşıncaya önden birkaç kişi giderek eve haber verir. İlk haber getirene ipek mendil, ikinciye normal mendil, üçüncüye de soğan verilir.

Bu sıralarda gelin evinde ise şahitler ve saygın kişiler toplanır, onların huzurunda *şettar* adı verilen evlilik anlaşma kağıdı düzenlenir. Dini geleneğe göre düzenlenen bu anlaşma asırlar boyunca devam etmiş ve hiç bozulmamıştır. Damat gelmeden önce gelin süslenmiş ve hazırlanmış olarak diğer kadınlarla birlikte bekler. Damadın gelmesi ile birlikte kızın varsa ağabeyleri nikah antlaşmasını yüksek sesle okurlar. Damat ve 12 şahit bunu imzalarlar. Sonra şettar düzgün bir biçimde rulo halinde sarılır, altın ya da gümüş para ile mühürlenir. Bu antlaşma eşlerden biri öldüğünde ya da eşler boşandığında açılır. Gelin ve damat mutlaka beyaz keçe ya da post üzerine oturtulur. Bu sağlık ve mutluluk ifade eden eski bir Türk geleneğidir. Gelin ve damat evden çıkarlarken başlarından para badem, şeker, buğday gibi şeyler dökülür. Gelinin damadın evine götürülmesi ve oradan da misafirlerin dağılması ile düğün sona erer. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

1.8. 4. 2. Şettarlar

Karayların maddi kültür unsurlarından en dikkate değer olanı şettarlardır. En eski antlaşmanın 1400 yılına ait olduğu bilinmektedir. Kezleve’de, Karay Bitikliği kütüphanesinde, 1930’da, 1730 – 1919 seneleri arasında yapılan 35 anlaşma vardır. Şettarlar üç asıl ve şart olmayan bir giriş bölümünden oluşmaktadır. Giriş kısmında Ahdiatik’ten alınmış bir bölüm bulunur. Birinci kısmında nikah töreni tasvir edilir, iki tarafın aile adları, karşılıklı yükümlülükleri yer alır. İkinci kısım “şettar-ketubin” olarak adlandırılır ve gelinin çeyizi ile damadın getirdiği eşyaların sayısı ve pahası yazılır. Üçüncü kısımda ise şahitlerin, şoşbinlerin ve dini liderlerin imza veya mühürleri bulunur. (Altınkaynak, 2006: 86-87) (Bknz. Ek-5)

1.8.4.3. Doğum:

Bütün toplumlarda olduğu gibi doğum, Karaylarda da önemli ve mutluluk veren bir olay olarak görülür. Hamilelik hali kişinin yakınlarına haber verilir, dost, eş ve akraba kadınlar hamile kadının işlerine yardımcı olur, her istediğini yerine getirmeye çalışır ve doğum için gerekenleri de hazırlarlar. Hamile kadın kenasaya gidemez.

İlk çocuğun doğumunda, doğan çocuk erkek çocuksa, çocuğun babası ve dedesi kutlama düzenler. Anne, çocuğun kurutulmuş göbeğini ve ilk tıraştan kalan saç destesini, deri veya kumaş kese içinde saklayarak her zaman yanında taşır. Bu şekilde çocuğun kötülüklerden korunacağına inanılır. Çocuk doğan eve eş, dost ve akrabalar hediyeler olarak ziyaret ederler. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Kimi Karay ailelerinde eski bir geleneğe göre yeni doğan çocuğa, hayat veren iksir olarak (canlı-cansız canlı- hayat zinciri) çiğ yumurta içirilir. Yumurtanın sarısını tuzlu suyla karıştırarak çocuğun kafasını yıkarlar. Çocuk

ve anne, ilk kırk gün uzak yola çıkarılmaz, misafirlğe götürölmez, yabancılara pek gösterölmez. Annenin ve çocuğun (özellikle erkek) tecrit edilmesi dini bir kuraldır. Diğer Türk topluluklarında da bu kuralın varlığını biliyoruz.

Ahdiatik kanunlarına göre kadın doğumdan sonra yedi gün temiz sayılmaz. Bu sebepten kutsal hiçbir şeye dokunamaz, kenesaya gidemez. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

1.8.4.4. Sünnet

Erkek çocuk doğduktan sekiz gün sonra sünnet düğünü yapılır. Eğer çocuk hasta ise onun iyileşmesini beklenir. Sünnet düğünü anne babanın evinde geçer. Bu törene akrabalar, arkadaşlar, komşular, gazzan, cemiyetin başkanı, sünnetçi gelir. Önceden anlaşılan, çocuğa vaftiz töreninde annelik ve babalık yapacak olanlarda davet edilir. Bunlara '*saygılı adam – saygılı hatın*' denilir. Misafirlere düğünde olduğu gibi yemek ziyafeti verilirdi. Çocuk, yatacağı odadan sünnet olacağı odaya, vaftiz annesi tarafından bir yastığın üzerine konmuş olarak çıkarılır, vaftiz babasına teslim edilir. Çocuğu teslim alan vaftiz baba bir koltuğa oturur, gazzanın duası dinlenir. '*Oğlum doğdu, biyanç bizge*' dedikten sonra sünnetçi tarafından çocuk sünnet edilir. Bundan sonra ağlayan çocuğu vaftiz babası, odadan çıkararak vaftiz annesine teslim eder. Vaftiz anne de teslim aldığı çocuğu, öz annesine verir. Anne de çocuğuyla birlikte başka bir odaya gider ve onu emzirir. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Babanın daveti üzerine misafirler masaya otururlar. Gazzan dua okuyarak çocuğa ad verdikten sonra masanın en başına oturur. Bundan sonra baba tebrikleri kabul eder. Bu ziyafet birkaç saat devam eder. Masaya önce erkekler, sonra kadınlar oturur. Misafirlere milli yemekler, akalva, değişik etli yemekler ve şarap ikram edilirdi. Çocuğa çeşitli hediyeler takılırdı. Kızlar bu törene katılamaz.

1.8.4.5. Ölüm

Karaylarda cemaat içinde birisi öldüğü zaman, arkadaşları veya özel olarak görevlendirilen bir kişi aileleri dolaşarak bu haberi duyurur. Duyurma işlemini yapan bu kişi bir eve girince '*başın sağbolsun*' der ve '*dostlar sağbolsun*' karşılığını alır. Bundan sonra ölüm haberini verir. Ölenin akrabaları cesede dokunmazlar. Bu ölüm töreni için '*kabariler*' olarak adlandırılan özel görevli kişiler vardır. Cenazeye iki erkek ve iki kadın hizmet eder.

Ölüyü en kısa zamanda defnetmek gerekir. Dini kurallara göre cumartesi günü defin işlemi yapmak kesinlikle yasaktır. Ölüm sebebi belli olduktan sonra cesedin üzerine çarşaf örtülür. Ertesi gün ceset, yıkanır. Ceset yıkandıktan sonra beyaz kefene sarılır. Temiz, beyaz çamaşırda giydirilebilir. Erkekler için iç donu, uzun gömlek, çorap, terlik ve şapka; kadınlar içinse gömlek, pantolon, çorap, elbise, terlik ve başörtüsü giydirilebilir. Mezarlıktan getirilen tahtadan tabutun içini yumuşak kuru ot, yonga veya kenevir konulur ve bunun üzerine de çarşaf serilir. Bundan sonra cesedi tabuta yatırılır. Başının altına oldukça küçük bir yastık konulur. Gözlerine Baltatiyemez ormanından getirilen toprak serpilir. Bazı Karaylar ise Baltatiyemez'den getirdikleri toprağı ölüm günü için kendileri adına saklarlar. Cesedin üzerine kadife veya normal çarşaf, yüzüne ise küçük havlu örtülür. Mezara değerli veya kıymetli eşyalar konulmaz. Ahdiatik'ten alınan '*Nasıl geldin, öyle de gideceksin*' sözünü kullanırlar. Cesedin başı altına Ahdiatik veya dua kitabı konulur ve tabutu kapattıktan sonra tabutun üzerine siyah bir örtü örterler. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

Ölenin odasında bulunan bütün yiyecekler ve içecekler atılır. Yatağı yıkanarak temizlenir. Bulaşıcı bir hastalık sebebiyle ölüm gerçekleşiyse eşyaları yakılır. Cenaze olan yerde bütün bir gece, tabutun baş kısmında bir veya iki mum yakılır, iki veya daha fazla kişi de sırayla dua okuyup, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi ağıt söylenir. Karaylardaki bu ağıt söyleme

geleneği tabut kapatılırken de devam eder. Cenaze evine gelenler, '*başın sav bolsın*' derler, karşılık olarak '*dostlar sav bolsın*' cevabını alırlar. Cenazeye gelenler, eğer tabut kapalıysa tabutun üzerine, eğer açıksa, cesedin göbek kısmına serilen çarşafa para koyarlar. Bu para kabbarların hakkıdır. Kezleve'de yapılan din kongresinde, kabbarların hakkı olan bu paranın, cenazenin yanına konulacak masa veya sandalye üzerinde bir kap içine bırakılması kararı alınmıştır. Ayrıca cenaze merasimlerinin sadece evlerde değil, kenasada da yapılabilmesi kararlaştırılmıştır.

Gazzan mezarlıkta ağıtlar ve dua okurken, cenaze, ayak tarafı güneye, baş tarafı kuzeye gelecek şekilde kabre indirilir. Gazzan ve orda bulunanlar birer avuç toprak alıp tabutun üzerine atarlar. Daha sonra küreklerle toprak, açılan çukura doldurulur. Bu esnada kürek elden ele verilmez. Ölenin akrabaları tabuta dokunmaz ve gömme işine katılamazlar. Mezarın iki tarafına kazık çakarlar. Kabrin ayak tarafına küçük bir taş veya küçük bir dal konulur. Mezarı ziyaret ettikleri zaman da bu işlem yapılır. Bazı ailelerde mezara gelemeyen aile bireyleri sayısınca taş konması adeti vardır. Cenaze esnasında herkesin başında bir şapka veya fes olur. Cenazeyi gömmeye gelenler diğer mezarları ziyaret etmezler ve yüksek sesle konuşmazlar. Çiçek ve çelenk koyma adedi XIX asrın sonlarından itibaren yerleşmeye başlamıştır. Cenaze gömüldükten sonra gazzan bir dua daha okuduktan sonra, törene katılanlar cenaze evine dönerler. (Altınkaynak, 2006: 86-87)

1.8.5. Karaylarda Halk İnançları

Karayların halk inançlarında eski Türk dininin getirdiği inanç sisteminden izler yoğunlukla bulunmaktadır. Özellikle bugün diğer Türk topluluklarında hatta Anadolu'da yerleşmiş olan bazı batıl inançlar ve itikatların Karay Türklerinde de mevcut olduğu görülmektedir.

Karaylarda kötü ruhların uyanacağı düşüncesi ile ılık çalınmaz. Boş beşik sallanmaz, beşiğe demir çivi vurulmaz. Ateşe ve suya tükürülmez.

Mezarlıktan bir şey alınmaz, mezar parmakla gösterilmez. Mezarlıkta kürek elden ele dolaştırılmaz. Ölenin arkasından kötü söz konuşulmaz. Ölünün evinden yedi gün bir şey çıkarılmaz. Başsağlığını giden şahıs, mendilini tabutun üzerine koyup kaldırır. sonra evine dönünce mendilini ve elini yıkar. Mezarlığa giden kimselerin dönünce ellini yıkaması Anadolu’da da yapılan bir uygulamadır. (Kalafat, 2002: 171)

Karaylarda ölümün olduğu gün, o evde saat durdurulur. Sobanın veya ocağın küllüğü açılır. Genç ölümler için mezar kazılıp tabut mezara indirildikten sonra tabutun üzerine kapalı şekli ile kilit konulur. Türk halk inançlarında kilit açmak kismet açmak, kilit kapatmak da kismet kapatmak içindir. Ayrıca Anadolu’da ölen kimsenin şişmesini önleyeceği inancı ile göğsüne demir parçası veya bıçak konulur. Demirin koruyucu olduğu inancı vardır. Sıyıtçılar (ağıtçılar) ölünün tabuta konma işlemi sırasında ağıtlarını söylerler. Cenazeden sonra yaslı evin halkı yedi gün evden çıkmaz. Bu aile yedi gün yemek pişirmez. İhtiyaçları komşuları tarafından karşılanır. Yedi gün et yenmez. Ölünün 7’si 30’u ve senesi yapılır. Yastan 7. günde çıkılır. Erkeği erkek, kadını kadın dışarı çıkarır.Çıkanların sandalyeleri ters çevrilir. Üzerine tuz, ekmek ve taş konulur. Her ölüm yıldönümünde ölünün yakınları oruç tutarlar. (Kalafat, 2002: 171)

Karay halk inançları içinde “*ayak içmek*” adı verilen bir Hazar geleneği vardır. Buna göre, yakın birisi ölünce toplanılır. Günün doğuş yönünden batış yönüne doğru sıralanılır. Bu sıraya göre ilk yedi günde birer defa şarap içilir. Ya kara koç postuna ya da kara keçe’ye oturur. (Kalafat, 1999: 72)

Nazardan korunmak için nazar vereceğine inanılan kişiye bakarak el gizlice cebe sokulur ve “*gözüne tuz*” denir. Yine nazar için karanfil patlatılıp külünün alına sürülmesi geleneği de vardır. (Altınkaynak, 2006: 97) Ayrıca kapılara at nalı asılır. Ayna kırılması da iyi karşılanmaz. Karaylar bir iş yapmadan evvel “Kısmı Bolsa” derler. Bu sözün anlamı “Kaderde varsa kismet ise olur” dur. (Kalafat, 2002: 170)

İnsanın üzerinde bir şey dikilmez çünkü o insanın zihninin de dikileceğine inanılır. Eğer dikmek çok gerekli ise kişi, aklından yedi dul insanın ismini geçirmelidir. Kötülüklerden korunmak için gömleğin yakası

ısırlılır. Kesilmiş tırnaklar toprağa gömülür. Ocak külü her hangi bir yere dökülmez. Tuz kesinlikle dökülmez. Ekmek atılmaz. Bir kişiye bıçak, iğne, kılıç gibi keskin şeyler hediye edilmez. Sembolik de olsa ücret verilmelidir. (Altınkaynak, 2006: 98)

Karaylarda köklü bir kurt kültürü vardır. Kurttan türediklerine inanan Karaylar “*Temelimiz kurttan olmuş*” derler. Ayrıca güneşin doğuşuna da saygı vardır. Güneşin, ateşin ve suyun nuruna ibadet edilir. Zararlı güçler ve kötü ruhlar güneş doğarken “çık çık çık” diyerek kovulur. (Kalafat, 1999: 67)

Karaylarda her sonbaharda “*orak toyu*” yapılır. bu toyda ekin başakları toplanır bir demet yapılır. Bu demetle bir çelenk oluşturulur ve çelenk kenesaya getirilerek duvara asılır. Amaç mahsulün bol ve bereketli olmasıdır. Yemekler pişirilir, toplu halde yenilir. Mahsulden sergi yapılır. ve herkese ikram edilir. (Kalafat, 2002: 173)

Tarımla uğraşan Karaylar için ilkbahar da neşe ve mutluluk getirmektedir. Kış mevsiminin gücünün zayıflaması ve sona ermesi de Karaylar için önemli bir hadisedir. Bunun için kış uğurlama törenleri yaparlar. Bu törenlerde tokluk sembolü vardır. Tören günü için özel yemek hazırlanır. Buna “*Blynai*” adı verilir. Bu yemekten çok yemek gerekir çünkü doymayan kalırsa gelecek yıl boyunca aç kalacağı inancı vardır. (Kobeckaite, 2003: 3)

Karaylarda ürünler bol ve bereketli olsun diye “*yağmur duasına*” da çıkılır. Açık havada, genellikle kenesanın bahçesinde din görevlileri yönetiminde Karay cemaati ile yapılır. Karay din görevlisi Kara cüppe giyer ve özel bir dua okur. (Kalafat, 2002: 173)

Karaylarda yılbaşı Mart ve Nisan ayları arasında kabul edilir. Mart ayının 15. günü Paskalya törenleri başlar. Büyük ev temizliği yapılır. Evin tüm eşyaları yıkanır ve temizlenir. Paskalya özel ekmeği olan “*tımbıl*” yapılır. yumurtalar boyanır ve çocuklar arasında yumurta yarışları yapılır. Bu bayram sırasında herkes dost ve akrabalarını ziyarete gider. Eski adetlere göre en az yedi evi ziyaret etmek gerekir. (Kobeckaite, 2003: 3)

Karaylarda eski bir Karay şehri olan Çift Kale (Kırk Yer) ve Çift Kalenin içinde Karay mezarlarının bulunduğu Baltatiymez (balta dokunmaz) Mezarlığı kutsal kabul edilir. Bu iki yer Karaylar için hac ibadetlerinin

yapıldığı yerlerdir.

Çift Kale iki kaleden meydana gelmiş, yer yer mağaraların bulunduğu Karayların eski yerleşim merkezidir. 8. yy.da Hazarlar tarafından yapılmıştır. Çift Kale'nin diğer bir ismi Koç Kale'dir. Burası meşe ormanı ile ünlüdür. Karaylarda meşe ağacı kutsal kabul edilir ve her yerde bahsedilmez. İnanca göre meşe ağacı ile ilgili iyi söz söylemeyen felakete uğrar. Çift Kale'nin yamacı derin bir vadiye bakar. Buraya "*Aşıama*" dere denir. Kalenin karşı sırtlarında "*Beşik Tav*" (Beşik Dağı) vardır. (Bknz. Ek-6)

Çift Kale'nin bir yönü Baltatıymez kutsal mezarlığına bakmaktadır. Baltatıymez Karay mezarlığında gurbette ölen Karayların mezar taşları bulunur. Bunlara "Baş Taşı", "Yolcu Taş" ve "Dikme Taş" da denir. Bu mezarlığa girerken geleneğe göre diz çökerek ve dua edilerek girilir. Çıkarken de aynı şekilde diz çökülür, dua ederek ve arka dönülmeden çıkılır. Baltatıymez mezarlığına herkes giremez. Ellerin ruhsatları bulunan Kırım Tatarları girebilmektedir. Bu mezarlıktaki bazı meşe ağaçları daha kutsal kabul edilir. Bu ağaçlara çaput bağlanır dilek dilenir. Buradan bir çöp dahi alınmaz. Meşe ağacı kesecek olanın başına büyük felaketlerin geleceğine ve öleceğine inanılır. Sadece Baltatıymez'in ve bazı mezarların kumu alınır. Bu kumlar kişilerin, kendi bölgelerinde yakınlarının mezarlarına, ölülerinin yüzlerine ya da kötü ruhları kovması için evlerine konulmaktadır. (Kalafat, 1999: 63-87) (Bknz. Ek-7)

Baltatıymezde her ailenin kendine ait bir kutsal meşe ağacı bulunmaktadır. bu meşe yalnızca aile reisi tarafından bilinir. Çocuklara yetişkin olana kadar gösterilmez. Bu meşe ağacı yabancı kişilere gösterilmez. (Altınkaynak, 2006: 22)

Baltatıymez mezarlığı her yıl 300.000 yabancı turist ziyaret etmektedir. Ancak bu mezarlar Sovyetler döneminde saldırılara uğramış ve tahrip edilmiştir. (Altınkaynak, 2004: 34-38) Bugün ise yönetim Çift Kale ve Baltatıymez'in onarımı için hiçbir çalışma yapmamaktadır. (Kalafat, 1999: 70)

1.8.6. Karay Halk Takvimi

Karay halk takviminde eski Türklerde kullanılan 12 hayvanlı Türk takvimi kullanılmaktadır. Bu takvime “Ulugata Sanavı” adı verilir. Buna göre yıl, ay ve gün isimleri şu şekildedir:

Yıl İsimleri:

- | | |
|----------------|----------------|
| 1. Sıçkan Yılı | 7. Yılkı yılı |
| 2. Sığır Yılı | 8. Koyun Yılı |
| 3. Pars Yılı | 9. Meçi Yılı |
| 4. Koyan yılı | 10. Tavuk yılı |
| 5. Uluv Yılı | 11. İt Yılı |
| 6. Yılan yılı | 12. Kaban Yılı |

Ay İsimleri:

- | | |
|-----------------------------------|----------------------------------|
| 1. Artıh Ay (Mart Ayı) | 7. Ayruksı Ay (Ekim-Kasım) |
| 2. Kural Ay (Nisan Ayı) | 8. Küz Ay (Kasım-Aralık Ayı) |
| 3. Başkuskan (Mayıs- Haziran Ayı) | 9. Soğum Ay (Aralık- Ocak Ayı) |
| 4. Yaz Ay (Temmuz-Ağustos Ayı) | 10. Kış Ay (Ocak-Şubat Ayı) |
| 5. Ulağ (Ağustos Eylül Ayı) | 11. Karakış Ayı (Şubat-Mart Ayı) |
| 6. Çirik Ay (Eylül-Ekim Ayı) | 12. Suyunç Ayı (Mart-Nisan Ayı) |

Gün İsimleri:

Yugkünü	(Pazar)
Yugbaşkünü	(Pazartesi)
Ortakünü	(Salı)
Kankünü	(Çarşamba)
Kiçenkünü	(Perşembe)
Aynekünü	(Cuma)
Şabat Künü	(Cumartesi)

1.8.7. Karay İbadethaneleri

Karay Türklerinin ibadet yerleri “kenasa” adı verilen mekanlardır. Kenesaların yönü güneydoğuya doğrudur. Yani Karai inancında kıblenin yönü güneydoğuda olup burada bir sunak vardır. (Kalafat, 1999: 79) (Bknz. Ek-8)

Kenesaların içi üç bölüme ayrılır:

1. Gehal (kenasa mihrabı) : Orada her zaman gümüşle işlenmiş, içinde parşömen üzerinde yazılmış TORA kitabı bulunan bir kutu vardır.
2. Şulhan: İbadet etmek için ayrılan yerdir.
3. Moşau-zakenim: Yaşlıların ibadet etmesi için ayrılan yerdir. Bu yerde sandalyeler yapılmıştır, ayakta duramayan yaşlılar veya içeri giremeyen yas tutan insanlar için ayrılan yerdir.

Yas tutanlar Karay kanunlarına göre, kenasa içine giremezler. Bu bölümün üst tarafında, ayrı giriş kapısıyla kadınlar için de bir bölüm yapılmıştır. Parmaklıklar arasından kadınlar ibadeti takip edebilirler, fakat kendilerini kimse göremez. Kenasanın bahçesinde dinlenme yeri ve abdest almak için fiskiye vardır.

Kenasada ilk bölüm olan Gehal kısmında Tora bulunduğu için sırtı dönük vaziyette dışarı çıkılmaz. Çıkanlar geri geri veya yan yan çıkabilirler ki bu da saygıdandır. Kenasanın içine girilirken başı açık ve ayakkabı ile girilmez. Ayakkabıları çıkarmak için bir yer bulunur. (Altınkaynak, 2006: 9)

Bugün Kırım'da halen ayakta olan 7, kullanılmayan 6 ve Ukrayna'da kullanılmayan 7, kullanılan 3, Rusya'da kullanılmayan 1 ve Litvanya'da kullanılmayan 1 ve kullanılan 2 toplam kenasa sayısı 27'dir. Kenasa'lar Kırım'da; Kefe, Eski Kırım, Karasubazar, Akmescit, Yalta, Alupka, Bahçesaray, Mangupkale, Akyar, Kezlev, Canköy; Ukrayna'da: Kiev, Lutsk, Galiç, Harkov, Kramençik, Melitopol, Berdyansk, Herson, Odesa, Nikolayev, Dinyepropetrovsk; Rusya'da; Harbin; Litvanya'da Trakay, Vilnus ve Panaveyis şehirlerindedir. (Altınkaynak, 2006: 9)

II. BÖLÜM:

KARAY TÜRKLERİNİN SÖZLÜ EDEBİYAT ÜRÜNLERİ

2. 1. KARAY MASALLARI:

2. 1. 1. Baxt İlen Devletin Kavılı

Zemanilen bir vakıttı baxtilen devlet bir birine raskelirler. Devlet demişki baxtğa:

“Men senden ziyada, men muras etsem adama çok mal beririm” der. Baxt da demişki:

“Men senden ziyadayım. Kerçek, sen mal berirsin, amma men yardım etmesem, o berdigin mal hayır etmez kayıp bolır” der kavil eterler ekisi. Beraber keterler çarşıya, bakarlar: köşe başında bir fukare eskicilik etip turur. Barırlar añar. Devlet derki fukarege:

“Bu eskicilikten ne kâr etersin?”.

Eskici derki:

“Ne yapayım? Anı da işlemesem açımızdan ölecemiz. Andan başka şey elimden kelmez” der.

Devlet çıkarır, fukarege yüz altın berir:

“Bar, raxat keçil” der.

Alır fukare yüz altını. Sevinerek kayıkğa minip evine kettikte kaynak ter avanar. Fukareniñ koynundan xalğı yüz altın kisesi bilen suya akar. Fukare ax-vaxilen evine keter. Sabah olur gene eskiciligine keter. Soñ baxtilen devlet yoklap kelirler, bakarlar fukare gene eskicilik işler. Devlet derki fukarege:

“Sen gene eskicilik işlermisin?” der.

Eskici da derki:

“Bevle-bevle bolması bilen deñize tüştü altınlar” der.

Devlet yüz altın daxa berir:

“Bunu eyi sakla!” der çıkarlar, keterler.

Fukare altını kötüür evine. Azbarında bir terek bar emiş. Çıkarır altını

Fukare altınını kötürür evine. Azbarında bir terek bar emiş. Çıkarır altınını kisesin, terekke saklar. Soñra bir karağuş kelir teregiñ kavuşundan. Bu altınını kisesi bilen alır, keter. Fukare, sabax boldukta, çarşıya ketecek bakıtta terekke çıkar: “Altınını bakayım” der baksa altın yok. Ax-vaxilen keter çarşıya, başlar eskicilik etmeye. Gene devletilen bext kelirler. Bu fukarege baxt derki:

“Gene askicilik ne üçün işlersin? Ne yaptırñ yüz altırñ bilen?” der. Fukare da bolduğı kibi sözler. Devlet gene yüz altın daxa berir. Karısı bilmez tuz bardağında altın boldığın, çıkarır, tuzu bardağı bilen berir:

“İstedigiñiz kadar xarc etiñiz!” der.

Konşusu alır bardaknı, kelir evine, bakar – bardaktan tuz tibinde bir kise altın bar. Alır altınını: “Ber Allah!” der, bardaknı ketirir, berir.

Badexu bu fukare altınını yoklar bardakta altın yok. Oşaat karısına sorar:

“Bardakta yüz altın bar edi” der.

Oşaat karısı derki:

“Bardaknı konşuğa bermiş edim, alar almıştırlar”.

Soñ konşusuna barır, sorar.

“Xayır, körmedik” derler.

Artın fukare ne yapsın? Sabah gene keter, başlar eskicilikni yapmaa. Gene baxtilen devlet kelirler. Devlet derki:

“Daxa ne boldu? Neçün gene eskicilik işlersin?” der.

Fukare da bolduğı kibi sözler. Baxt derki devlete:

“Endi tuydırñmı benim senden ziyade bolduğumu?”.

Soñ derki devlet baxta:

“Kel, birlikte bolayık, şu fukarege bir yardım eteyik!” der.

Yardım eterler fukare zengin bolur. Fukareni piyasçilikten kutarır, baxtilen devlet savap bolup, fukareni zengin eterler.

2. 1. 2. Dönbel Oğlannıñ Yomağı

Bir zamanda, bir memlekette bir fukare adam bar edi. Anıñ da bir uvlu bar edi, ki okadar dönbel edi: bir kün babası şey şeyirlikke berir eki-üç künden soñra ustası dönbelni ketirir, taşlar:

“Maña bevre dönbel ulan lâzim tüvül!” der çıkar, keter.

Bir kün daxe, sabaxtan, bu ulan yatağından kalkar, der ki anasına:

“Anam,” der, “Bar, maña padişahıñ kızın iste”.

Anası derki:

“Pek eyi, barayım” der.

Keter padişahıñ kapusuna. Karavullar yollamazlar. Ne xal ese yalvarır, keter, bu karı yedi avod yerden temennax eder, sekizincide padişahıñ etegin öber. Padişax derki:

“Otur, sözle, ne keldiñ?”.

Karı da derki:

“Baş benim, kılıç seniñ. Allahnıñ ızını bilen, peygamberniñ kavili bilen seniñ kızını benim uvluma isteyim” der.

Padişax küler da derki:

“Analık. Bar uvluña da sor. Eger dünyada körünmegen merfetlerden üç merfet edip köstürse beririm” der.

Karı kaytır evine, uvluna derki:

“Bar dediñ bardım. Eger dünyada körünmegen merfetlerden üç merfet edip köstüreseñ berecek. Yaparmısıñ, uvlum?” der.

Uvlu da derki:

“Yaparım”.

Evle kalır. Badexu bir aydan babası derki uvluna:

“Xayda, keteyik başka valayatka, seni şorbacığa bereyim” der. Keterler. Bir talay yol kettikten babası bakar bir büyük taş bar.

“Barayım, şu taşka arkamı tayayım, biraz yorğunluk alayım!” der, oturur, taşka tayanır, “Of” dep oturur.

“Of” dedigi gibi baksa eki karış boylu, bir karış sakallı arap çıkar da: “Napayı?” der.

O da derki:

“Xayır, men seni çakırmadım”.

Arap ta derki:

“Menim adım Of”der, “Xelbet bir sözüñ bolmalıdır?”.

O da derki:

“Xeç bir sözüm yoktur”.

Soñra arap sorar:

“Bu ulannı kayra kötürüydürsin?” der.

O da der ki: “Felân memlekete kötürüydürmin. Bir ystağa berecekim” der.

Arap da derki:

“Maña berseñ, xüşte saña otur kümüş rüble bereyim, üstüne ruba da beririm. Tek eyi mukayat bolup xer bir şıynı ögrensin”.

Ulannıñ babası da derki:

“Pek eyi, bereyim” der, ulannı arapğa berir.

Oşaatı açar arap ol taşnı, tüşürür ulannı kuyuğa. Extiyar yoluna çıkar, keter.

Arap da berir ol ulannıñ öñüne bir kesek yfak taş, derki:

“Say bu taşlarnı” dey arap çıkar, keter av avlamağa. Bu arapnıñ yanında bir kız bar edi. Arap barır, Xint pağışağıñ kızını çalmış-ketirmiş kendine karı etmeye. Kördü bu kız ulannı oşaat sıcaklık kirdi içeriye. Bu arap da – adam tüvül eken, öbür eken. Soñra kız derki ulanğa:

“Kardaşım. Bu taşlarnı sayan, tamam çıkarma, zira bunıñ sayısı cemi seksen taştır. Xep üç-beş eksik sözle” der.

Bu kız ulanğa türlü ve türlü merfetler öğretir. Arap kelir, xer kün sorar:

“Kaçtağa çıkardıñ?” der.

Ulan karşılık barip derki:

“Yetmiş yedi tane” der.

Bu ulannı söker:

“Sabaxa kadar teknil saymasañ, seni öldürürüm!” der.

Gene sabaxtan çıkar, keter avçuluğa. Bu ulan kız bilen gene merfet öğrenir. Badexu bu ulannıñ babası şana teknilinde kelir, Ofka der ki:

“Uvlumu almaa keldim”.

Arap da derki:

“Canım extiyar. Bir şana daxa tursın, zira daxa bir şıy öğretme bilmedim”.

Ve lâkin eger ehtiyar ulannı taşlap ketirse, şu dakkası ulannı yecek. Ne xal ese, babası uvlunu alır, keter. Bir-eki şaat yürürler, soñra ulan derki babasına:

“Baba, siziñ extiyarlığıñız bar, kezip bulamıydırsız. Men bir biyaz at bolayım, sen minersin üstüme, ketersin. Şaxere barğanda benim eyi ve dülberligimi körerler, aşık bolurlar. Padışağıñ adamladı yaxut başka kümseler eger saxab çıkarsalar, satın almağa min altından aşğa berme ve başımda noktamı satma. Beş min daxa berseler “gene noktamı satma” der.

Soñ ulan dedigi kibi bir biyaz at bolur, babası miner üstüne, şaxere kelir. Soñ padışağıñ adamlarından çıkarlar:

“Xey, ehtiyar! Bu atnı satarmısın?” derler.

Ehtiyat derki:

“Paxasın berseler, satırım”.

Satacak bolur soñ sekiz-yüz-toksan altınğa satar, başından noktası alır, çıkar, keter evine. Alırlar atnı, koyarlar aranğa, piçen ve suy berirler, kapusun kiretlerler, çıkar-keterler. Yemek yemege soñra bu ulan silkinir, bir ufak sıçan bolur, kapunıñ deliginden çıkar, bir adam bolur, çıkar, keter evine, açar kapunı, kirer içeri. Soñ anası uvlunuñ közünden öber:

“Xoş keldiñ, uvlum!” der.

Soñra uvlu derki:

“Baba, az-çok şındı kepek bar. Men, kısmet bosa, Salı künü bir siyax ayğır bolurum, çıkarırsın, satarsın. Bak, min altın bermeseler, satma, ve noktayı berecekten bolma!”.

Soñ dedigi kibi bir siyax ayğır bolur. Babası çıkarır, min altınğa satar. Gene bu ulan evvelkisi kibi bolup evine kaytar. Bir kün daxe bu ulan bir çal at bolur. Ol künü bu arap da çıkar:

“Barayım, bakayım. Şu ulan türlü şeyler öğrenip bir kesek halknıñ parasın aldatıp almasın!” der.

Soñ bu ulan babası çal ayğırnıñ noktası tutup kezer eken bazarda. Bu arap ta karşısına raskelir. Soñ arap derki:

“Babalık, şu atnı satarmısın?”

Bu extiyar da bu arapnı tanımaz, derki:

“Satarım”

Pazarlık eterler, beş yüz altınğa berecek bolur. Soñ arap parasın berir. Extiyar da noktayı teşip alacak vakıt arap derki:

“Xayır, men beş-yüz altın berdim. Noktası maña baxışlarsın!”

Extiyar da derki:

“Beş-yüz daxe berirseñ, gene bermem!”.

Bu arap tutar, birkaç yüz altın daxe berir. Ne xal ese, atnı da ve noktayı da alır. Extiyar kaytır edine. Arap keter taşnıñ yanına, derki:

“Şındı men saña köstüreyim, naslı xalknı aldatıp paraların almaa!”.

Soñ taşnı açar, kuyuğa tüşürir atnı ve kendi da tüşer. Atnıñ üç ayağın bağlar, bir ayağın bağlamaz. Soñ kızğa bakırır, derki:

“Ekiz, alda, ber benim pıçacığımın, şu erifni soyup kebab etermiz!” – der.

Kız da tanır ulan bolduğın, alır pıçaknı, saklar bir teren yerge, ses çıkarmaz. Soñ arap bir daxe kışkırır:

“Pıçaknı ketirsene?” – dey.

Soñ kız derki:

“Bilmiydirmen, kayda bolduğın!”.

Arap derki:

“Evle ese, kel sen, tur, yanıñda kaçmasın. Men kendim tabıp ketireyim!”.

Kız kelir ulannıñ yanına, arap keter pıçaknı kıldırmağa. Soñ kız derki ulanğa:

“Şındı seni soyacak! Ur maña bir tekme men saña bir merdivenilen bir kapu bolurum. Eger kaçıp bulursañ kaçarsın, kaçıp bulmasañ soyulursın!” der.

Oşaat ulan kızğa bir tekme urar. Oşaat bir kapu açılır, bu ulan bir koyan bolur, kaçır. Kız da tekerlemelerden egilir, derki:

“Vay, ayağım kırdı!” dırılıp yatar. Bu arap kördiği kibi koyan bolup kaçkanıñ, arap da bir teke bolup “Xey-xey” eter, kuvar.

“Ardından yerişeyim!” dedigi vakıtta bu ulan bir avaçık kuş bolur, “Fır” eter, kaçır. Bu arap ta bir büyük kuş bolur, başlar gene kuvmaa.

“Xemen şexere yerişeyim!” dedikte bu ulan barır, padişagıñ kızınıñ oturduğıñ penceresine kirer, bir karanfil bolur, gergefniñ üstüne tüşer. Bu büyük kuş pencereniñ kenarında oturur, bakar – kız aldı bu karanfilni, kokladı, koydı koynına. Soñ kuş bolan arap ta:

“Al-ketti aldan!” dedi.

Endi ne yapsın? Uçar-keter, tüşer yerge, bir adam bolur, padişagıñ kapucılarına derki:

“Ne bolur? Meni da yanıñıza alıñız, men da xızmet eteyim size, xak istemem, bir istemem, tek boğazım tuysın!”.

Kapucılar da:

“Pek eyi!” derler.

Oturur bu arap, xer bir xızmet kede karışır. Padişax bir kün bir xızmet sımalar, arap bu xızmet kede tekmiñ eter. Soñ padişax derki arapğa:

“Dile, menden ne dilersin?”.

Arap ta derki:

“Savluğın, padişagım!” der.

Üç defa sorar xep:

“Savluğın, padişagım!” der.

Padişax derki:

“Menim saña savluğumdan fayda yok. Ne dilersin?” der sorar. Bu arap ta derki:

“Kızınıñ koynunda bir karanfil bar. Anı berseñiz, bolur!”.

Padişax derki:

“Canım! Anı ne yapacaksın?” der.

“Xüşte saña üç min altın bereyim”.

Arap derki: “Xayır, padişagım! Men para aşığı tüvülim!”.

Soñ padişax alır kızından karanfil, berir arapnıñ eline. Baksa xalğı karanfil bir yaprak bolur, tüşer yerge. Bu arap ta bir tırtır bolur, başlar bu yapraknı aşamağa. Yapraknıñ da tılsımı tamarında eken. Soñra bu yapraknıñ tamırı bir kesek tarı bolur. Padişax ta bakıp tururdu:

“Bunıñ soñu nege barır?” der.

Xalğı arap bir xoroz bolur, başlar tarını aşamağa. Soñ bu tarı bir samson-köpek bolur, bu xoroznıñ balından kabar, aşar arapnı.

Padişax da şaşar:

“Bu naslı evvel bolmalı?” der, “Ve samsonnıñ da soñu ne bolur?” der bakıp turur.

Kalklar samson, silkinir, adam bolur, yedi avod yerden temennax eder. Sekizincide padişagın etegini öber, padişaga derki:

“Şımdı naslı borçnızdasız mı?” der.

Padişax ta derki:

“Nakıl et! Bakayık, ne der” der.

Ulan da derki:

“Kördüñmü bevre merefetler?”.

Padişax ta der ki:

“Xeç ömrümde körge ni yok edi”.

Ulan derki:

“Bevle ese, felân zamanda anamı yollağan edim, kızıñızı istetim. Siz de berecek bolup demişsiz, ki eger dunyada körünmegeni merelerlerden üç meret eseñse beririm” der.

“Xüşte ettim, ve menden ğayı adamğa kızıñız elvermez, zira ne vakıt, men anıñ koynına karanfil bolup kirip yattım” der, “Ne dersin, padişagım?” der sorar.

Padişax der ki:

“Pek eyi, beririm!”.

Andan ulan keter arapnıñ kuyusuna. Anda bolan ırğant padişagıñ kızın alıp kelir kendiniñ düğünüñ köstürmee. Kırk kün ve kırk gece düğün bolur. Padişagıñ kızını bu ulan alır.

Nirkaç bakıt keçken soñ barır, arapnıñ kuyusunda ne ki malı bar ese, kırk katır yüklep, yarısını Xint padişagıñ kızına berir, ve yarısını kendi alır, ve kızını Xindistan padişagina kötürür.

Ne ki raskeldi ese nakıl eterler.

Xint padişagi sevinir:

“Otur, uvlum!” der.

Padişalıgımni bereyim ve kızımı da saña bereyim!”.

Ulan de derki:

“Men anı kendime kız-kardaş etmişim. Allah xelâl imanğa rasketirsin!” der.

2. 1. 3. Ayda Bir Evleneniñ Masalı

Bir vakıt Erzurumda bir bek bar edi ricel payasında, ve anıñ bir evladı bar edi. Evladına derki:

“Menim vefatımdan soñra saña vesiyetim bolsun: birinci xer kün xalva yesin, ikinci başıña küneş degdirme, üçüncü ayda keret evlenesin!” der yıkılır, öler babası.

Başlar oğlan xer kün xalva yemeye. Ve tükana barınca evinden

taxta tutar, üzerin örter başına küneş degmesin. Vakit kelir evlenir, bir ricel kızı alır. Bu oğlannıñ bir emcası bar edi. Dedi bu oğlana:

“Ne akıla xızmet etersin?” der, “Biraz ügütleyim” der.

Çakırır, sözler:

“Bu ne iş seniñ ettigiñ? Xer kün xalva aşarsın, kölegi yaptırdıñ anıñ altından kezetsin, ayda bir kız alrsın? Seniñ babañ bevle adam tüvül edi. Bu para tez tökenir, soñra feşman bolursun!” der. Dedi oğlan:

“Babam maña bevle vesiyet etti, babamnıñ vesiyetin bozmam!” der. Dedi emcası:

“Sen yañlış añlamışsın”.

“Xer kün xalva ye!” demesi odır ki: vakıtsız yeme, karnıñ aç bolup yerseñ ekmek xalva kadar körünir, xalva demesi odır” der.

“Başıña küneş degmesin!” demesi: kün doğmadan tükana bar, axşam kel demesidir.

“Ayda bir evlen” demesi: exlıña ayda bir bar, vecudıñ sağlam bolur demesidir” der emcesi. Soñ anıñ nesiyetin tutar.

2. 1. 4. Ricel Oğlu Bilen Fukare Kızınıñ Masalı

Bir vakıt bir ricel oğlunı ilim öğretmeye bermiş. Öğrenmiş, kâmil bolmuş xer hususta kök-yüldüz xokumına, xer türlüşünü dünya adetince, ne kerek ese ve ne lâzim ese kullanmaa öğrenmiş. Nixayet babası ricel oğlun evlendirmek murad etmiş. Oğlan añlamış ki babası evlendirecek:

“Bakayım yıldız xokumına, xangi kızınıñ yulduzu ve baxtı açık?” der.

Anasınıñ-babasınıñ begendigi kızları bar, alarnıñ baxtı işlek tüvül. Bir fukare kızı bar ve lâkin pek akıllı, anıñ baxtın bakar – ğayet açık körür, yulduz aynı xokum eter. Nixayet bu kızğa aşık bolur. Babasına-anasına xaber berir, nışanlanır. Dügün eter, alır. Birkaç yıl sabur eter, bakar ki xeç bir farkı yok. Gene devlet şu, xeç

artmıydr. Kız da akıllı, uslu. Bir kün bu kızğa derki:

“Men seniñ yulduzunğa baktım, seniñ baxtıñı bek açık kördüm. Seni alanlı beri bakarmın xeç fayda körmıydirmin” der.

Kız derki:

“Seniñ baktıǵıñ doğrudur, ve lâkin farkına barmamışsın” der,

“Menim bahtım bek yaxşı açık. Eger baxtım açık bolmasaydı sizing kibik adama tüşmez edim, bir zügürte tüşer edim. Töker edi, söker edi. Men de fukarelikke ketin eller kapusunda kezer edim. İrençberlik edip bu raxatlığı ve bu yaxşı künler menden uzak edi” deyince ricel oğlu kızını akılını begenip daxı ziyada muxabet bolup kızınıñ sözüne kayıl bolmuş, ve yaxşı künler bilen ömür keçinmişler.

2. 1. 5. Uslu Karınıñ Masalı

Zemaneniñ tarixi vaktında bir padişahın köñlü pesli bolması bilen köşke çıkıp dört yaknı dürbün bilen sexir eterken. Bakar selâmlıkta bir dülber karı nezigin xüsnü melek, boy-bosun kılık kıyafet yerinde bevle bir nezigin genç körür. Çakırır sır yana bir adamını, der:

“Bar şu evge, sözle, xadır bolsun. Barıp konuşacağım” der.

Elçi barıp sözler. Karı derki:

“Boyursun başım üstüne!” der.

Padişax keline, karı bir kitab yazıp xadırlar. Xem karı padişahğa karşı çıkar, kolturklar alıp kelir. Karı derki:

“Padişahım, şu kitabı okuyup tur, men barayım, temizleneyim, üzerim deñiçtireyim da keleyim” dep karı çıkar, keter ğayrı kapudan.

Kitab da bevde yazılmış, ki bir adam elniñ karısına barırsa ceğinnem saxabudur!” xep bevle cevaplar yazılmış dedi. Padişax:

“Bu karı akıllı kâmil ve doğru karı emiş” der feşman da çıkar, keter, elindeki tegenegin unuttur. Axşam kocası kelir, bakar tegenegi, körünce:

“Xey, medat! Karım padişagilen konuşmuş eken!” der korkar, karısına bir kem kelâm sözlemez, xem yanına almaz, zira padişadan korkar. Arası keçer bir ay. Bakar karı ki ne yanına alır, ne bir cevap sözler. Çıkar, keter babasınıñ evine, bir ay da anda turur. Gene kocası ne kelir, ne mukayat bolır. Badexu padişaga çıkarlar divana. Karınıñ babası, kardaşları, xısımları derler ki:

“Padişagım, şeraan Allağın emrine rizayım. Biz bir adama bir tarla berdik ekincek, suvacak, mukayat bolacak; xer taraftan tarla sağlam. Kaç zeman tarlanı buraktığı?! Ne bakmıydır, ne seçmıydir. Vaktında taxilin berir edi, tuv etmez edi xec. Şımdı tarla xarap oldu, verañ boldu, xeç bakılacak kibi tüvül, soldu-kurudu” dediler.

Dedi padişax karınıñ kocasınma:

“Sen ne dersin? Bak, bunlar ne sözlerler?”

Dedi ol adam:

“Kerçektir, bunlar maña bir tarla berdiler. Tarla yaxşı vaktında taxilin berir, tuv etmıydir. Evle da men da vaktında saçar-suarır bakar edim, xer taraftan ayıplı tüvül edim. Bir daxi barıp baktım tarlada arslan bar. Korktum tarlağa kirmeye, arslannıñ maña zararı deger degen buraktığım xaylı zeman dır” – deyinde padişax işi añladı.

“Anda” dedi padişax, “Kerçek arslan bar edi. Tarlağa tüşmedi, sınorı keçmedi, tarlağa xeç ziyanı tokunmadı, Allağın cevabıylen ketti. Sen korkma! Xem şinden soñra arslannıñ saña zararı degmez. Bar, tarlanı zaft aylâ, ek, biç, xeç kefiñ bolmasın arslandan!” dedi. Bu adam da bildi, ki padişax karısına degmemiş. Bardı, karısın aldı, evvelkinden ziyada muxabbet boldu. Andan bir evlad doğdu, bütün dunyanı tuttu.

Karınıñ da akıllığına karar bolmaz. Padişax nöfüsünü keri etmek münkün tüvül der, tuttu, ol yazdığı kitabı berdi oğumağa. Padişax okuyunca bildi, ki bu karı bilen gunaxta bulunsa, Allaha ası bolacak. Bevele da nöfüsünü yeñdi, Allaha ası bolmadı, ve

karınıñ aklına, usuna ve ferasetine maşallax dey, çıkıp ketti.
Ve şaraatın kesip, karına tokunmadığın karınıñ kocasına bildirdi,
ve muxabbet etti.

2. 1. 6. Xaşara Adamnıñ Masalı

Vakıt bilen memleketiñ birinde bir xaşara, fena meddeli, yaramaz adam bar edi. Ol şexerniñ xalkı alay ol yaramaz kümseden sakanır ediler, zira alay zabitler dostu edi. Evle boldu ki şexer içinde doğru könül bilen şalom berecek kişi bulunmadı. Alay şexer xalkın çaypadı. Bu xariften xeç bir kümseye uruş yok edi. Alay şexer xalkı, kendinden korka, şu xarifa bir kem-kelâm sözlep tırnağına ilişmeyik dey. İstillâxi körüşir ediler ol kümse bilen. Eger bir ters cevap sözlese, anı bir meslâat kibi bir kavğa çıkara:

“Sen maña iriz xadırı cevap sözlemeye necesin?” der keter, zabite dütüştürer, zira alay zabitler bilen dost edi. Zabit eline tüşkem adamnıñ xalı belgisiz tüvül ol kapuğa barğan kümse terlemey çıkmaz. Alay da ol zabitler: nekadar para alsalar edi bu yaramaz bilen pay eterler edi. Şexer xalkı da bilir edi bu xarif bilen alay zabit arka bolduğun. O sebepli korkar ediler, artından ve aldından bir kem kelâm sözlemez ediler. Künlerden bir kün bu yaramaz adam kefsizlenir, amma ğayır bilen sıklatta ölüm mertbesine kelmiş.Ol yaramaznıñ da bir uvlı bar edi. Çakırır uvlun, derki:

“Bar, ulum, çakır şexer içinde küm bar ese camaatıñ ilerilerin, benim alarğa cevabım bar” der, zira alarnı çakırıp alardan xelâllık istecek.

Ulu çıkar bazara, şexer içinde küm bar ese camaatıñ ilerileri alayın çakırır. Baracak bolurlar.Bu xalk toplanıp, meşavere eterleri:

“Baröayık!” der.

Birkaç danesi da der ki:

“Barmasak bolmaz. Yaxşı, ki bu yataktan kalkmay bolsa. Ye

barıp kalksa alayımızınñ anasını ağlatır".Yamannıñ nosağası demirden demişler: barmayık dey cumlâsı toplanıp barırlar. Keterler, kireler içeri, şalom berdiler, bu xasta kümse naslı da bolsa vadranıp töşeginiñ içine, köt üstüne kelir. Bu xastanıñ alay korkusundan xal-xatır sorarlar: "Allah savluğunu bersin!" derler.

Ol xasta töşekte yatan kümse derki:

"Eyi, camaat, benim xatırım sayıp kelmışsiz. Alla razı bolsun sizlere! Ve men açıktan gunaxımı sözleyim. Men bir fena meddeli xarifim. Alayınıññ xatırını kırıp, alayınızı büyük ziyana, ve büyük kümseye xatır körmemişim. Endi kefim yok, yataktayım. Sizlere çakırtığım aslı bu kim sizlerden xelâllik isterim. Maña könülleriñizi xelâl etersiz, axrete borçlı ketmeyim" dedi. O kelen kümseler ne demeye bilmediler. Çare yok. Korkularından alay da:

"Xelâl bolsun!" dediler, zira korktılar:

"Bizler buna xelâllik bermesek, badexu kalksa bu yataktan bu xarif, küm bilsin bize daxa neler eter?" der cumlâsı bir ağız,

"Xer ne, ki ettiñ ese, xelâl bolsun!" derler.

Bu kefsiz:

"Eyi, Allah rası bolsun sizlerden!" dedi da, "Ve bundan başka bir ricam daxa bar sizlere. Anı da işleyeceksiz. Ve sizlere vesiyetim sözleyim. Eger kefsizlikten men ölürsem (şu şexeriñ çetindenki büyük taş köpürnü bilgensiz), benim ölümni bir xasıra sarıp, üç kün o taş köpürniñ altına asıp koyuñuz, da üç künden soñ kömüñüz!" der vasiyet eter, "Eger bekle etmeseñiz eki elim alayınızıñ yakasında bolsun!" dedi.

"Bek yaxşı!" der, "Xoşça kal!" der çıkıp kettiler.

Bu xasta kümse çakırır uvlun, der ki:

"Men öldükten soñra, bu camaat benim ölümü üç küne dek kötürüp, taş köpürüñ altına asarlar. Sen xeç bir şey deme, xemen bar şaraata, sözle zabitler bunda bulunan kümseleriñ adları bilen:

"Menim nanam, kefsiz edi, şımdı merxüm boldu. Camaat mezara kömmeyip, xasıra sarıp köpür altına asmışlar. Dunyada bir

kümseye bolmağan işi benim babama etmişler!” der, “Xalbet zabitler işin bilir,” der.

Arası çokka barmaz, bu xasta yıkılır, ölür.

Naslı ki vesiyet etti ese, ol kümseler öldüğü bilen evlece bir xasıra sarırlar, kötürürler şexerden tışarı, ol taş köpürüñ altına asarlar.üç künden soñ köçecekler. Bu xarifiñ uvlu xeç bir şıy da demez, ertesi kün barır zabitlere, saçın-başın yurkup derki: “Bevle-bevle, babam merxum boldu edi, camaat mezara kömmeyip, kötürüp köpürüñ altına, xasıra sarıp asmışlar. Dunyada xeç bir kümseye bolmağan işi benim babama etmişler. Şaraat mıdır?” der adları bilen sözler,

“Bu kümseler...” der.

Oşaat zabitler yollap çağırırlar ol kümseleri:

“Sizler bevle iş etmişsiz. Bevle zulum bolur mu çlüye?” der bek çok axçı curuma alıp ol kümselerden, ölüyü kömdürür, ve aldıkları paranıñ yarısın ol adamnıñ ulunıñ eline berip, yarısın kendileri pay eterler.

Anıñ üçün derler ki:

“Zemanıda yaramaznıñ tirinden da, ölüsünden da korkmalıdır. Yaramaz ölse da yaxşı yürek bilen ölmez. Ve öldükte da bevle bir şegirt burakıp keter. O sebepli yaramaznıñ ölüsünden da korkmalıdır.

Kezelik: “yaman avraad da tamam buna benzer” derler.

2.1.7. Eki Kardaşnıñ Masalı

Zemanilen bir vakıt eki kardaş bar emiş biri zengin, biri zügürt emiş. Künlerden bir kün zengin kardaşı zügürt kardaşına der ki:

“Karıñnı alıp, kel bizim evge. Men sizlere pitelerim, rubañızı da yaparım, sizler da evimde xızmetim etersiz” der.

Zügürt kardaşı:

“Pek eyi!” der.

Köçer-kelirler, xızmetin eterler boğazları üçün. Amma bu zengin kardaşınıñ karısı zügürt kardaşınıñ karısın yesir kibi azarlap ve horlap tutar emiş. Artık karın bezer, der ki kocasına:

“Men burada oturmam! Men horlukka kayıl bolmam!” der.

Soñ keterler kendi evlerine. Başlar fukare kardaşı ırğantlığa işlemeye. Soñ ırğantlığa kettikte bir adam raskelir. Sorar ırğantlığa kettikte bir adam raskelir. O da der ki:

“Anıñ evin ne yapacaksın?”

Ol adam da derki:

“Men anıñ devletiyim, añar axçı kötürirmin?”.

Fukare de der ki:

“Xep añar kötürirsınmi, maña ketirmiydirsınmi? der yakasından tutar,

“Ber maña kötürdügün paranı!” der.

Devlet ta derki:

“Men bunıñ parasını bermem, ve lâkin seniñ devletiñ felân maqarada yuxlay. Kel, saña köstüreyim. Bar. Anı uyat, kısmetin bersin” der.

Kötütür, o makaranı köstürür. Bakar, ki xakikat devleti yuhlar. Barır, bir kaç sopa urar:

“Ne üçün yuxlarsın? Men açımdan ölermin!” der.

Devlet ta der:

“Aman, tiyme! Artık yuhlamam! Bar sen, ket! Şındı baxtıñ açayım!”

der.

Çıkar. Kettikte bu fukareni bir bazırğan çıkarır:

“Kel, saña, fakır, para bereyim. Bar, mal alıp sat. Kârı ekimiz bolsın!”

der.

Fukare alır axçanı, malğa bozar, kötürür, ğayrı memlekette satar, çok para kazanır. Birkaç şana ortaklık etip kezer. Soñ ortağından ayrılır, çok paraylen memleketine döner, kelir. Çok malinen zengin kardaşına barır, der ki:

“Men seniñ kardaşıñmın”.

Zengin kardaşı bunu tanımaz.

“Babamızdan kalan malı ve milki sen zaft ettiñ. Men fukareydım. Seniñ bilen davağa kalkıp xakımnı almaa keldim. Ol vakıt fukarelikilen küçim yerişmedi seniñilen dava etmeye. Endi ber, xakım ketir, malı ve ol kalan evleri payı eteyik” der.

Zengin der ki:

“Sen benim kardaşım tüvülsin!”

Beraber şaraatka barırlar. Kardaşı edigin ıspat ettirir ve babandan kalan cumlä mal-milkni ıspat ettirir. Şaraatilen cumlä tiyişligin alır, bir büyük zengin bolur. Endi buna köre cıxan sözleyim:

“Bir adamıñ devletin yuhlamayıp, uyanık bolup yardım eterse, ol adamnıñ işi evle ileri kelir: adam bolur ve zengin bolur emiş. Amma uyanık bolmasa, devleti yuhlağan ese, ol adamnıñ işi ileri bolmayıp: fukare bolup, halkğa extiyac ve xor bolur emiş. Amma çalışıp devletin uyatmak insannıñ elinden kelir emiş. Anıñ üçün insan elinden çalışmağını burakmayıp, dayımda dalap bolur. Fikirlen tutar ede işin-devletin uyatmağa, o sebep bolur emiş”.

2. 1. 8. Kara Bulut Karaman Padişasınıñ Kızınıñ Yomağı

Zemanilen bir padişax bolmuş ve anıñ da üç evladı. Künlerden bir kün padişax kefsizlenir, çakırır evladların, der ki:

“Men öldükten soñra, büyük uvlum padişax bolup taxta otursun. Ekinçi vesiyetim bı dır, ki kün-doğuş tarafka avğa çıkmayasız!”.

Padişax vesiyetin edip bittirdikten soñra derki:

“Bu vesiyetimni bek tutasız!” diyen bir daxa sımarlar.

Ve padişax çokğa barmaz, kefsizlenir. Teren kazarlar, tekmelep kömerler, yedisin yezdilerler, kırkın kırklarlar, ağın kiyerler. Büyük uvlı padişax bolur, taxta oturur. Bir yıl-eki yıl bakıp körer padişalığın. Künlerden bir kün esine çıkar avğa çıkmağa. Bir at alır,

atlanır, ve yanına kırk kümseden bağatırlardan koşulurlar. Çıkarlar avğa, üç tarafa barırlar, bir şey bulamazlar. Padişanın uvlu burar atın kün-doğuş tarafka. Aradan birkaç kümse çıkar, derler ki:

“Babanın vesiyeti bardır kün-doğuş tarafka barmağa!” der.

Derki:

“Babam öldü, vesiyeti da öldü. Baba vesiyetin küm tutkan? Da men tutacağım doğru!”.

Keterler, bakarlar ki: bir baxça, büyük öksek düverler. Xeç içërisine kirmek müñkün tñvöl.

Padişax uvlu derki:

“Babamnın bizge dostluğı yok eken, bizge bekle şenlik yerge kelip zevk-sefa ettiğimizi istemiydir eken!” dey keter.

Bolursa aray-aray bir kapuçık bulurlar, keterler içëri. Kirdikleri bilen baxçanın köşesinden bir siyax tuman çıktı, üç keret patladı, bunların cumlâsın, atın ve adamların yakıp kül etti. Keleyik şımdı ikinci kardaşına. O da bekle padişax bolup tahtğa oturdu. Anın da künlerden bir kün akılına avğa çıkmağa keldi. Aldı beraberine kırk bağatır, doğru çıktı, üç tarafka bardı, bir şey bulamadı. Doğru dediki:

“Xaydınız, kün-doğuş tarafka da avğa çıkayık!”.

Dediginden aradan birkaç kümse dediler ki:

“Babanın vesiyeti bardır kün-doğuş tarafka avğa çıkmamağa!”.

Dediki:

“Babam öldü, vesiyeti da öldü. Baba vesiyetin küm tutkan? Men tutacağım!” da burdu atın doğru kün-doğuş tarafka.

Alar da ol baxçağa kirdiler. Padişax uvlu dediki:

“Bize babamnın dostluğı yok eken, bekle zevk-sefa yerge keldiğimiz istemeyip, maxsus bizge: “Kün-doğuş tarafka avğa çıkmañız!” dey vesiyet etti” deyince avzından lakırdısı tekmi bitmedi karşıdan bir siyax bulut kapadı, üç defa patladı, bunların cumlâsın yakıp, kül edip buraktı.

Keldi löbet kiçik kardaşlarına.

O da aldı, tacı kiydi, taxtkı oturdu. Padışalık yaxşı bakıp, mukayat bolup tururken. Bunuñ da akılına tüştü avğa çıkmğa. O da aldı kendine kırk bağatır. Ve özünüñ da bir candan süver arabı bar edi.

“Men da senden ayrılmam! Men da keterim!” dedi.

Kırk eki adam birden atlandılar atlarına, Allah saklağa aldılarında uçan kuş bolursa kaçıracaq tüvüller. Üç tarafka bardılar, bir şey bulamadılar. Dedi padışax uvlu ki:

“Şındı ağamlar bu ecelden öddüler. Xaydıñız biz da bu tarafka çıkayık!” dedigi bilen arasından birkaç danesi çıkıp dediler ki:

“Babaññ vesiyeti dir kün-doğuş tarafka çıkmamağa!” der dediki:

“Babam öldü, vesiyeti da öldü” demiş.

Alar da bu tarafka çıkmışlar. Arap tuydu, ki bunda bir sır bolmadı. Bunlar da keldiler ol baxçanıñ öñüne. Lafsı, bunlar da bardılar bu baxçanıñ içerisine. Ol arap oşaatı kaptı yigitni ve özü kirdiler bir terekniñ kavuşuna, saklandılar. Bulut bundan çıkıp, üç defa patladı, bunlarıñ kırk-eki atların ve kırk adamın yakıp, kül edip, buluttan bevle saddax çıkar ki:

“Bunu xıkmet: kırk-eki at bolup kırk adam. Bunuñ eki adamı daxa bolmalı! Xelbet alar da bunda bolsalar menden kutulmazlar!” dedi da bulut açılıp kettiler.

Arap bunu tuydu ki:

“Bu – xırlı şey tüvül! Bunu bilen ordu kayıp etmek münkün” amma sesin çıkarmıydır, zira:

“Padışağı mından kaytarayım!” dedi.

Terekniñ kavuşundan çıkmış edi, kördü ki ne atlar bar, ne adamlar xeç bolmasa belli bevle tüvül kül kesilip kalmışlar.

Dedi deli-kanlı:

“Bu naslı xikmet? Anı bilen ordu bozmak münkün dir! Evle

ki büyük cenk vaktında! Men bunu arayıp bulurum! Bir sırğa benim akılım yerişsin, naslı bolduğuna?”.

Arap çok ayıp nesiyet yollu baktı:

“Kaytayık! Bize lâzim şey tüvül! Seniñ Allahka şükür, añar tanazorlu küñüñ yoktur! Saña naslı, padişax? Cenke kelecik ve keldikte da bir taraftan korkıñ! Yoktur, kaytayık! Saña kendi padişalığıñ burakıp ketmeye bolmaz!” dedi arap. Amma ulan derki:

“Arap, saña aneñ sütü kibi xelâl bolsun benim padişalığım! Ket, taxtıma otur! Yerime padişax bol! Lâkin men demirden çarık yaptırırım tiri kadar bolmaz, demirden tayak yaptırırım dimağ kadar bolmaz. Men bunu arar bulurum!” dedi.

Arap derki:

“Bevle bolsa, men da senden yarılmam! Sen bolğan yerde men da bolurum!” demiş.

Lafısı, bunlar ğayıp ğalebe yola revan boldular, tüştüler bevle semitsin dağlara, ki xeç ucu-bucu yok, ve yürüp bittirmek müñkün tüvül. Kete-kete az mı keter, uz mu keter, altı ay, bir küz mü keter, derelerden yıl kibi, töpelerden sel kibi, keçerek-konarak, kaxve-tütün içerek. Lafısı, artlarına bakarak baksa, ne baksınlar? Gene bir boy yer ketmişler. Ve bir türlü da bu dağnıñ başına çıkıp bolmıydırlar.

Kezdiler kırk kün-kırk keça, toxtuv-tünöv yok. Lafısı, kesek tuya süröv raskeldi – ucu-bucu yoktur. Üç kün kezdiler. Naslı da bolsa, tüyelerniñ yarısına keldiler, teveciler çıkıp şalom berdiler. Padişax uvlu şual eter ki:

“Kümniñdir bu yolkılar?” der.

Naslı ki tüyecilerden:

“Daxa yokları ketseñiz, anda sizge biyan eterler, kümniñ malı bolduğun” dey sözlerler.

Bu yolkınıñ da başına çıkmak mümkün tüvül. Anı da eki kün yürüdükten soñra raskelir tuvar, evle xeddsiz-xesapsız tuvar deñiziñ kumu. Lafısı, alarnıñ da tuvacılarınıñ şual eterler ki:

“Kümniñdir bu tuvarlar?” der. Bunlardan bekle karşılık alır, ki naslı yolkıcılardan:

“Öteye ketseñiz, size aňlatırlar” der.

Anıñ da başına çıktılar ıraskelir kot-koşu. Bevele nomay mal ki lafsı, aytmak-saymak bilen münkün tüvül xeddsiz-xesapsiz mal.Çobanlara derler:

“Sözleñiz, dostum, maña. Bu kümniñ bekle nomay mallar?” der. Lâkin xech bir şey sözlemeyip karşılık berirler ki:

“Ket bundan çok uzak tüvül, bir-on kün yolluk yol yürüseñiz, saraylar bardır. Anda barsaň, aňlarsın, kümniñ malları bolduğun” der. Deli-kanlı saraylarnıñ adını eşittiği bilen Allahxa şükür eter ki:

“Şükür, bir saray adı eşittik!” der.

Lafsı, yürüy-yürüy sarayğa daxil boldular, kirdiler saraynıñ içerisine ucu kökke çetmiş. Saraylar içerisine bir adam yoktur. Arap, ne da bolsa, aşada bir pogrebi bar eken, anda saklandı. Deli-kanlı doğru saraylarğa çıkar, lâkin saraylarda kümse yoktur. Xane xanedan içeri kirer: bekle kıyametsiz takımlar bilen töşelmiş, ki bir xanesinde bolan takım özünüñ alay padişax xaznası yetecegi yoktur, kıyamet biçim bolmıydır. Soñra çıkıp köşküne baksa... Ne baksın? Bir dane kız bir kaşık suya iç, bekle ki deli-kanlı bakıp bolmadı. Yüzüne doğru doğruya, lâkin kız yuxlaydır; kırk kat sırma saçın tökmüş yastık üstüne uyumuş kalmış. Yanaşır deli-kanlı kızın yanına, başlar yüzünden-közünden sıpamağa. Arası çokka barmaz kız uyanır, bakar ki bri yigit kelmiş başın üstüne, yüzün-közün sıpayıp turur. Turdu, yigitke şalom berdi ve dedi ki:

“Kuş kanatı bilen kelmez, yılan bağırı bilen kelmez, sen buraya naslı keldiñ?” der. Yıgıt xech bir söz sözlemez, zira bek korktu.

“Yaxşı, yigit. Körâydirmin seniñ deli-kanlı bolduğunu. Bu uynıñ bir köşesinde bir büyük taş koyulmuştur. Yetmiş adam kelse daşnı yerinden kıbırdatıp bolmıydır. “Şu daşı kaldır yigit! Bakayım seniñ yigitligiñ!” dedigi bilen ulan dır yanaşıp bardı taşka, okadar

yerinden kaldırdı tüzge kadar.

Ketirdigi bilen kız derki:

“Burak, yigit! Tamam! Menim xarcım emişsin! Seni maña Allah yollamış!” der. Az vakıtıñ içerisinden bevle çebik dost boldular, ki sanki doğan kardaş kibik.

Lâkin yigit arapğa kizlilik bilen aşın-suyun tayın etmiş berir. Lafsı, arap da aç bolmıydır, sanki özü evladı kibi raxatlığı boldular.

Lâkin kız xeç yuxlamıydır. Kızıñ bevle tabiyatı bar emiş, ki kırk keça yuxlar-kırk kün uyap turır:

“Bak, deli-kanlı, benim yuxlacağım künüm kelir, tamam kırk kün yuxlarım” der.

“Ma saña bir top anaxtar. Odaları açıp-yabıp eglenirsin” der, özü yatar yuxlamağa. Kız yuxladıktan soñra deli-kanlınıñ canı sıkılır. Bir odanı çıkıp bakar, ki bir odasında bolan takım alay padişalığında yoktur. Yigitniñ akılı bulanır:

“Bu kadar mal!” dey ulan tamaşalanır, künde bir odanı açıp sexir eter. Lafsı, odaları sexir edip bittirdikten soñra, kırk kün dedikte kızniñ başınıñ uzuna kelip, başın-közün sıpayıp turur eken, saçınıñ tibinden bir anaxtarçık bulur.

Alır bu anaxtarçıkni:

“Bu da ne yerniñ anaxtarı eken?” der ol yerge-bu yerge sokup bakar aslı bir dolapka uymıydır. Aylanıp baksa bir odanıñ kapusunuñ tibinde bir dolap kibi bir yapu bar. Urup bakar anaxtarı doğru añar uyar. Açar kapusun, bakar ki bir odaçık kibi ğayet yaxşı tüzem bilen töşelmiş, içerisinde bir biyaz şey oynar kendisi eyne-elmaz, ol yana-bu yana konar; bir fent bilen kapudan çıktı da uçtı-ketti, kayra kettigin körmedi. Yigittir bundan avdırap, tez-tez uzaklayıp, kapusunuñ anaxtarın gene yerine ketirip bağladı. Kırk birinci künü kuşluk vaktında kız uyandı, amma kız tuyar, üstünde bir aşırılık bar. Azilip uyanır yuxusundan, kız da şaşar ki:

“Bu naslı şey boldu maña? Keteyim, bakayım, degirmen taşı kaldırayım” der, bir eli bilen kaldırır kız taşnı, daxı yerinden

kıbrıdatıp bolmıydır. Kız derki deli-kanlığa:

“Sen ne yaptıñ? Men seniñ kadar elimden kelmiydir mi edi anı yollamak! Ne patladıñ?! Şındı senden men anı kizleycek tüvül edim. Xelbet körür ediñ. Allahtan bul, ne yapmalı? Şındı bilmiydirmin. Şındı bir kayıp bolduk! Ne malımız kalır, ne milkimiz! O benim tılsımım edi, benim sınırıma yedi kiral kelse edi – gene korkmaz edim. Şındı bir adam kelirse gene bizleri alt eter!”.

Burakayık biz bularnı, keleyik tılsıma. Tılsım doğru deñize tüştü. Deñizde balıkñıñ biri yuttu, ve bir memlekette balıkçınıñ birisi av avlamağa çıkmış eken ol balıkñı ıraskelmiş, bu balıkçıdan da bu balıkñı da padışanıñ birisi da satıalmış. Anıñ da bir kızı bar eken. Ketirdi balıkñı, kızına berdi. Kız balıkñı yarar eken baktı, ki balıkñıñ içerisinden bir biyaz şey uçup çıktı. Oşaatı kapını-pencereni yabıp kete bolsa, karmalap bunu tuttu. Oşaatı bir kartoçıkñıñ içerisine koyup, babası evge kelene dek sakladı. Babası kelmiş edi, dedi kız:

“Baba, bugün balıkñıñ içerisinden bir şey çıktı. Karanlık yerde çırak bolur. Bu bevle şey xeç körfügüm yok edim”.

Babası derki:

“Çıkar, köreyim”.

Kız oşaatı kapunu-pencereni kapayıp kutunu açmış edi. Uçtu, ol yana-bu yana konar, xepisi şaşar. Eşitle-eşitle alay memleket kelip sexir eterler, xeç birisi tanıp bolmıydırlar. Soñra caduv-karılar keldiler, alar da kördüler. Birisi tanıp bolmıydır.

Arasından bir danesi çıkıp dediki:

“Biz bunu tanıımıydırımız. Bizim on-yüz yıllar bir analığımız bardır. O numu nelkim tanır?” der kettiler, analıklarına xaber berdiler, ki bevle-bevle fasıllar der.

“Xaydı men köreyim!” der kelir amalık.

“Kayna, kızım, men köreyim, naslı şey?”.

Oşaatı kız kapını-pencereni örtüp çıkarır, köstürür. Caduv-karı tanır, derki:

“Bu Karaman padişahının kızının kölmegidir. Bu felân yeride oturır”.

Oşaati paşa yıkılır ayağına, derki:

“Aman! Sen bilirsin, analık? Şu kızı maña alıp ber!” demiş, ‘Ne isterseñ menden, anı alıp bereyim saña!’.

Caduv-karı derki:

“Menim üçün caduv karılarğa bir ziyafet edersin. Men saña ol kızını alıp kelirim” demiş. Paşa da derki:

“Şusağat eteyim!” der kırk tuvar, yüz koy soyar, elli sığır, otuz teke pişirirler.

Caduvlar cıyılıp kelirler, et kazandan özü ketip avuzlarına kelir. Ne da bolsa, caduvlar toydular, “Bereket bersin!” der dua edip, kalkıp kettiler.

Soñuna kart caduv dediki:

“Sen maña eki küp berirsın ve kırık kulaç ibirşim yip (eki parmak bolsun kalınlığı), bir küpte yedi yıllık şarap. Bunları berirsın benim elime, ve artımdan kırk atlı yollarsın, benim karam coymayıp kelirler, anıñ sonırına men keterim. Anıñ yanında (vay başımıza), ki anıñ pogrebinde bir arabı bar. Eger tuyarsa, meni, dünyağa kadar kayıp eter. Ve men atlılarğa xaber beririm, atlılar yerişsinler. Ol zaman kızını alıp kaçarmız”.

Naslı ki lâzim ese, oşaat ibirşim keldi, ve bir küp şarap, ve bir boş küp. Şarapnı ve yipni koydu üstüne, uçtı, ketti. Atlılar da karasın coymayıp keterler. Tekmil kırk kün dedikte kelip, bunıñ sınırına tayın boldular. Cadu atlılarğa derki:

“Siz mında pekleñiz; men barayım, bakayım. Eger tenxa tüşürsem – men size bayrak açarım, kelip yerişirsiz” dedi.

Atlılar kalırlar anda, caduv ketti doğru sarayğa, közlep turur eken.

Deli- kanlı da suy tökmeye çıkmış. Analık:

“Selâm, uvlum!” demiş.

Yigit selâmin almış. Analık demiş ki:

“Mısafırım uvlum. Al meni” demiş.

Yigit şual eter:

“Analık, nereden?”.

“Xüşte, uvlum, Kivadan kelir edim. Gemimiz kırıldı. Bu boş yerlerge ve bir küp temiz embiryem bar. Buyur, yigit, bir tas şiy içesin” der toldurdu.

Aldı deli-kanlı, tatıp baktı, ki hoşça tatlo içmesi bar. Bir tas şiy içti, birin daxa toldurup bedri, anı da içti. Yigit azbuçuk keflendi, ketti kızğa, der:

“Elverir şu kasavet ettihiñ. Men da seniñ bilen kasavet eter edim. Bereket bersin, ki buraya bir analık. Kivadan kelgen eken yığılıp tüşmüş. Birkaç tas embirye berdi, men içtim. Bek yaxşı şiy! Sen da içesin!” der zor teklif etedir.

Kız derki:

“Bre, yıkıl ket! Küm bilsin, naslı caduvdır? Kördüñ mi şımdan soñra, xüşte bize bekle yaramazlar kelip biri birimizden ayrılar?” der kız çok aytıp bektı yigit zor teklif eter:

“İç!” der.

Ne da bolsa, içirdi.

Baktı ki kız içmesi bir hoşça şiy bar:

“Birkaç tas daxa al!” demiş.

Yigit barmış, analıkka demişki:

“Şu şarapnı satarmısın? Kaçka da istersin? Bereyik” demiş.

Analık derki:

“Uvul, parañız kerek tüvül. Buyur, özüñ iç ve kızğa da ber” – dey daxa berdi. Uzatmayalım... Yigit ve kız bekle boldular: köz bar yarık yok. Sarıldılar biri birine, yuxlap kaldılar.

Analık-caduv bakar, ki bunlar kesildiler. Çıkıp baksa, ne baksın sarılmışlar biri birine, fış-fış yuxlarlar. Oşaatı atlılar at patlatıp yerıştiler, yigitni azladılar, ve kıznı, naslı ki ibirşim yip bilen, çekip bağladılar. Kız naslı ki:

“Kıbrıdayım!” dedigi bilen ibirşim yıplar, saçak-saçak bolup, başladı üzölmeye “Aman!” dey

Analık tıktı bir küpniñ içërisine, sarı yılanca kamçu urup, kızını alıp kaçtılar. Lâkin kız anda barancaz ayındı, açıp bakar közlerin, körer ne saray bar, ne yigit, bakırır: “Naslı fent eylâdiñiz maña?” dey.

Analık derki:

“Korkma, kızım! Soy paşağa karı etmeye kötürüydirmen” der.

Lafı kız derki: “Ne dersiz? Tüvül! Ki karı bolmak benim tüşüm bilen körmezsiz!”.

Ve kızniñ xeç xaberi bolmadı, ki yigitni soyduklarından. Kız derki:

“Menim bekle yigitim tururken! Men bekle baltırı çıplaklarğa barırım, ki tüvül siziñ paşağa! Yedi kiral kelirse, gene men şındı kocağa barmam! Yigitniñ kırk kün yasın tutarım, yedi kat perdeniñ aldına kirip, ve kırk kün tamamından soñra meni küm alsa, alsın!”.

Kız bekle tüşünür ki:

“Xelbet yigit sav bolsa, meni kırık küne kadar mında burakmaz”.

Burakayık kızını şurada yaslı turur eken, kaytayık yigitke.

Arap bakar: üç kün-dört kün boldu aş-suy kelmidir.

Arap der:

“Bu naslı exval? Xaceba, yigitke bir fent boldu mu eken? O sav ese, meña aş-suy ketirir edi. Xelbet da keçemlerde bir tapurdu bolmuş edi. Şunda deli-kanlığa bir fent etmegey ediler!” dey,

“Çok yavaşlık bilen pogrebten çıkayım sarayğa, bakayım: yigit bar mı-yok mı?” dey.

Baksa, ne baksın, yigit kan revan bolmuş yatar. Avdırap yatıp baktı: ne kız bar, ne birisi bar. Yigiti boğurdaklayıp, kozo alıp kaçmışlar. Oşaati yapuştı yigitke, başladı yılamağa. Ağlap-sızlap tururken, yigit biraz kokumağa başlamış. Açtı evniñ pencerelerin:

“Koku çıksın!” dey.

Ol aralık eki kögürçin uçup keldiler, başladılar yigitniñ kanın çokumağa. Arapniñ küçüne keldi, çıkarıp kaöasın attı, kögürçiniñ birin çalıp buraktı, dediki:

“Bir can menden bir can cenden. Ağla şımdı sen da!” dey

sözledi kögürçine. Kögürçinniñ biri uçup ketti. Arası eki şaatka barmadı. Kögürçin uçup keldi, ve avzında eki yaprak ketirdi. Arap bakıp turur:

“Ne yapar eken?” dey.

Yapraknıñ birin çeynep başladı çeynemeye, çeynep sıpamağa soyulğan yerin. Anıñ bilen yaxşı boldu. Soñra başladı xer yerin sıpamağa yaprak bilen. Kögürçin tirilip uçup kettiler ekiside. Arap şaşıp kaldı, dediki:

“Xayvan ekeç er kardaşın tiriltti. Men da alıp ketireyim şu yaprak.

Naslı şey bolduğu alıp, baktığı bilen tanıdı, ki xalğı bolmuş baxçada bolan yapraklar. Ve ağırdı turan üç atnıñ birisin aldı, ki kökke uçup çataşadır. Doğru bardı baxçağa, bir yavluk toldurup aldı ol yapraktan, ve tekrar kaydttı, yigitke bu yapraknıñ yarısını yaxşıca çeynep ezdi. Ve yaprak bilen deli-kanlınıñ soyulğan uerlerin yaxşı edip eşkiladı. Boynu yaxşı boldu ve nereden soydukları bile belli bolmadı. Soñra ortalıkniñ kanın temizledi, zira korkar dey. Soñra bu kalan yaprak bilen xep vecudun sıpayıp keldi başına ve yüzüne:

“Yüzüne sıpayıp biteyim!” dedikte yigiyttir “Of” edip uyanır.

“Ne çok yuxlamışım?” dey.

Arap da derki:

“Amma çok yuxlamış edin!”

Yigit arapka sorar ki:

“Kayda kız?”.

Arap derki:

“Men bilmiydirmin. Men seni bu evniñ içerisinde ölü bulup tiriltdim. Men körmedim, kızını kayra kettigin”.

Ve yigit ol zaman tuydu, ki ol kızını alıp kaçmışlar. Arapka sözledi:

“Xal exval bevre-bevre!” dey.

Arap derki:

“Ax! Men anı tuymadım! Men anı parça-parça eter edim gene kızını mermez edim!”.

Soñra yigit baktı ağırdı üç at bar:

“Köz ber, köreyim, alıp uçayım!” dey turarlar.

Yigit emir etti arapka atlarını uçusın da egerlemeye, ekisi mindiler eki atka, ve birin da aldılar yaydakka, çıktılar ol yerge, kayda evvel boldular. Kendileri da bilmiydirler, ne yerlerde kezdiklerin keldiklerin. Bir şexerniň çetine, bir çeşmeniň başına atları suvarıp, ve özüleri da yemekleri yep tururlar.

Karınıň bir danesi kelir da derki:

“Yaxşı uvullar, sizler bu şezere kirmeňiz! Menim size nesiyetim boldun. Zira bu yerniň büyük paşası, bilmiydirmin ne yerden, bir kızni alıp kaçmışlar. Kız da mına keldikten soñra “Kırk kün yas tutarım!” dey sözlemiş. O sebepler bizler xepimiz da aňar saygı edip yas tutarmız. Eger siz bu rubalarıňız bilen kirerseňiz, sizi kurşun bilen ururlar!” dey sözledi.

Yigit tuydu, ki kız bu şexerge tüşmüş dey, oşaatı atlandılar atlarına, kirdiler şexer içine. Şexerde bir adam kalmadı, ki kelip bunlarıň atların körmesinler. Oşaatı ketti bir xanğa ve xan saxabuna dediki:

“Dostum, maňa bir oda köstür şu atları koymağa”.

Xan saxabu atlarına başkaca bir yer berdi, ve kendilerine da bir oda berdi. Yigit arapka dediki:

“Bolmağa atlarıň yanında tayasın”.

Arap atlarıni temizleyip bakıp turur, lâkin yigit bazarğa çıktı, tüşünür, ki naslı edin aňlasın ki bu kızniň oturduğı evi xangi sokakta bolduğun. Dediki:

“Bir yaymağı kutusu tüzeyim. Anıň bilen bilirim” – dedi.

Bardı bezistana, bir yaymağı kutusu tüzdü, içerisinde tek koşu-sutu bulunmıydr. Urdu ömüzüne, tüştü sokak sokaktan, yaymağılık edip kezer. Evle ki bir şaxlık isteyen kümseye bir peda eterler. Viray kele-kele, keldi bu kız turan köşkün öñüne: “Yaymacı keldi!” dey bakırdı.

Naslı kız eşitmiş edi, kızniň akılına tamdı ki:

“Vay! Şu ses benim yigitimniň sesine benzer!”.

Kız kızlarğa dedi.

“Çakırñız, şu yaymacı kelsin!” Köreyik, ne matxaları bar?”.

Oşaatı kızları kaçıp yaymacını çakırdılar:

“Yigit, mına kel!” – dey.

Naslı ki keldi içeri, oşaat tuydu kız mında bolduğun. Kız perdeniñ üç katın yırttı ve dedi:

“Yigit, kana, ne matxalarıñ bar?”.

Yigit kördügi bilen kızni tanıdı, lâkin ekisi da bek akıllı bolmalı sebepli xeç tıydurmadılar özülerinniñ meramların başka adamlarca. Kız emir etti kızlarğa:

“Yigitke bir-eki yüz altınlık işine bermeye bu kutunıñ içerisinde!”.

O ese, kutu alay kestigi elli altın yok, ve elli altın ziyada berildi yigitniñ eline. Yigit tuydu işniñ aslın paşanıñ egerin boynuna ketirmeye ister. Sabaxına ketti bezistana, ve evle paxalı kumaşlardan bir boxça şey satın aldı keser eki-yüz altın.

Oşaatın parasın çıkarıp saydı, aldı kumaşların, ketti bunuñ köşkünüñ öñüne ve bakırdı:

“Kana, Xint bazırğanı keldi!” dey,

“Yaxşı çeşit kumaşlar bar”.

Oşaat kız xabet yolladı kızlar bilen kelsin içerge. Yigit kirdi içeri. Kız oşaat emir etti ki bu kumaşlarını maña alıp bu adamğa beş-yüz altın bersinler!” dey.

Layılaç beş yüz altın kumaşka da berildi.

“Ne dubara kullan malı?!” dedi yigit.

Oşaatı aldı sabaxına çal atnı egeri-takımı bilen, ketti bunuñ köşkünüñ öñüne:

“Satarım, satarım!” bakırdım.

Kızdır pencereden baktı. “Ne satar eken?” dey baksa... Ne baksın? Kızniñ çal atını çıkarmış: “Satarım!” dey köşkün öñüne dolaşır. Ata saxab çıkan adamlar çok, amma bu delikanlınıñ istediği paxasına kümse alıp bolmıydır:

“Padişalıkkı alayım!” derler.

Ve lâkin yigit derki:

“Terezeniñ bir közüne atnı koyarım, ve bir közüne altın. Ağırınca altın alırım” der.

Tamam kıznıñ da istedigi o edi. Paşanıñ egeriñ boynuna ketirmek emir etti ki:

“Tez barıñız, sözleñiz, şu atnı maña alsın. Men atı benim ğamama keterim, men arabağa minmeye korkarım!” der.

“Canım keliskeye minsın! Atnı lâzim yok! Allah bersin almasın! Men añar bericilerden tüvülüm! Layılaç almalı!” dedi paşa. Oşaatı ketirdiler atnı, terezini kurdular, bir közüne atnı mindirdiler egeri-takımı bilen, bir közüne da başladılar altın koymağa. Erifniñ atını tügetip bittire yatır. Soñra baktılar küçten altın yerişecek, istediler atnıñ egerin almağa:

“Maña eger keregi yok! Men añar altından eger yaptırırım! Al yığıt, egeriñ atnıñ üstünden!” zira körerler altın yerişmiydir.

Yigit da derki:

“Men takımı bilen satarım! İsterseñ, al!” der.

Dediler ki:

“At keri bolsun!”.

Kız pencereden bakırır ki:

“Al! Ne üçün keri etersin?” – dey. Ne yapsın? Lafsı, özüne çıktılar, ne da bolsa altın yerıştirdiler at avdığı bilen. Altınnı aldı, yanaştırdı arabalar altınnı çuvaları bilen kaldırıp kötürmeye, ve derki:

“Çuvalarnıñ da tarasından! Soñra alırım!” dey.

Anda bolanlar yalvardılar:

“Ket, yigit! Etme, eylâmâ! Kaldığınrı baxışla!” dediler.

Çok rica etmeleri üçün çuval tarasın vazgeçti. Lafsı, altınnı aldı, atnı sacakka bağlayıp ketti odasına. Sabaxına kız emir etti egerlemey, ğamama ketecek küñüdür. Oşaat koçular yekildiler, kısayaklılar kaltkağa bolup mindiler. Kızdır tuttu atın başından,

dediki:

“Kana, benim kölmegim kelsin!”.

Ol zaman dediler:

“Ğamamdan kaytkan soñra kiyyersin”.

“Nasıl sizler akılsız?!” dey sözledi kız,

“Ğamamdan kaytkandan bir daxı kölmek kiyilir mi?” dey,

“Kölmegim kelsin ey odur, ki şundan mına barmam!” ve atıñ başından tutar. Altı adam gene zaft edip bolmıydırlar kızınıñ öñünde. Naslı ki kıza ketirip kutu bilen kölmekni bermiş ediler, kızdır, eki yanından tutup kölmekni, yabındı üstüne. At kördüğü bilen aylanıp baktı. Oşaat yanaşıp baktı kızınıñ yanına. Kızdır mindi üstüne. Adamlar istemiydirler atıñ başın burakmağa:

“Kız üstünden түşüp kalır” dey.

Kız emir eter burakmağa. Bevele da ese – gene burakmıydırlar. Kız sıçıran-minip atnı bir tepteş etti түvül, ki atnıñ başını altı kişi burakmasın. İsterse – altı-yüz kişi tutsun gene zaft edip bolacakları yok. Naslı at gürge uçmuş edi başından tutarlar cumlâsı yere түşüp patlap boldular. Kızdır bulutka çetmiş uçun ketti. Yigit oşaatı özüniñ atın minip, artından çöle çıktı. Kız dediki:

“Siz çıkıñız şexerniñ çetine, maña nekleñiz! Men size bir şaxattan kelirim!” dey, gene keri doğru şexerge. Bunlar keliskeler bilen ğamama yerişmeden evvel, kız attan aşağı түşüp, atın bir adamğa berip, özü ğamam kapusundan kirer eken. Karılar yeriştiler ve beraber түştüler ğamamğa. Kız xepisiniñ öñünden yakanıp-temizlenip çıkıp kiyindi. Kölmegin kiyip, atka mindi.

“Allah saklağa! Yanar çırak öñüne. Adam turup bolmıydırlar. Aldı atın, mindi üstüne, doğru küyüvge ketti, buluttan sızgırıp bardı küyübniñ azbarına. Küyüv bolacak paşa da körer, ki azbarnıñ içinde yanar çırak. Kızdır doğru keldi ol pencerege, neredeki paşa çıkıp turur:

“Kördüñ mü, yigit, saña xepisinden burun, aşığım, keldim, çıdalmayıp seniñ zevdañdan”.

Paşa derki:

“Tüş endi atnıñ üstünden, bare bir sarılıp közüñden öbeyim!”.

Kız derki:

“Sabur et, şındı tüşerim!” dep atnıñ başın burup, atka emir etti, naslı ki at saraylarğa bir çifte. Çekti Allah köstürmeye saray-maray, cumlâsı avlardavdar bolup yıkıldı, ve paşa da sılağayın ağızıp turur eken, pencereden yere tüşüp, başı-közü yarıldı. Ve azbarnıñ bir çetinde bir tavuk kümesi kibik yapulan bir evbar edi, anı axtarmadı:

“Xuşte saña bu elverir, oturup turasın, meni alğancak!” dey, kendi uçtu, kökke çataşıp uçtu yigitke. Arap atnıñ arkasına aldı kazandığı altınların, çıktılar yolğa. Yigit kız bilen keterler öñünde. Lâkin arap bunlarnıñ artından kalmıydır, yavaş-yavaş kezip kelir. Kız aylanıp baktı artına atın siyaxın bir arap minip, artlarından kelir. Kız yigitke sorar:

“Bu arap naslı?” dey.

Bu yigit derki:

“Bu arap benim can saklarım. Bereket bersin arapka! Seni alıp kaçtıқта, meni soyup burakmışlar eken, meni arap yaprak bilen tirirlmiş”.

Kız dediki:

“Ne üçün, arap, artımızda? Zira sen bizge babalık etmişsin?”.

Arap istemese da çıkmğa çıktı kızın zor teklif ettiğinden, kız bilen yigit arttan kezer. Lâkin yigit körâydır, ki çölnüñ yeşilligi, kıza derki:

“Kel, kız!” Seniñ bilen şu dağ içerisinde bir sefa eteyik!”.

Kız baktı kıyış-kıyış de dedi:

“Eve barayık. Soñra ne kadar isterseñ – bekle zevk-sefa eteyik!”.

Bir xaylı yer daxı kelmiş ediler. Yigit bir daxı sözledi:

“Kel, kız! Şu dağda sefa eteyik!”.

Kız körâydır, ki yigit bek aşık-canlı bolduğun, derki:

“Eger bir daxı bu lakırdıñı sözlerseñ, arapilen ekiñizi yan yanaşa kelip mında kalırsız. Lâkin meni dünyağa kadar bulamazsın!”. Yigit sus bolup turur, amma çıdalmayıp, dediki: “Kel, kız! Bir sefa eteyik! Soñra ölek, öleyik!”deyince kızdır çekip aldı atların, arapilen yigit keldiler yan-yanaşa. Kızdır kayıp bolup ketti.Arap derki:

“Bu naslı fasıl?”. Yigit derki:

“Bevle, naslı fasıl, evle exval boldu!”. Arap derki:

“Bevle şaşkınlık bolur mu? Çünkü aytma degen aytmaz edim?”. Yigit derki:

“Al, arap, şu yüzüğü. Bar, benim yerime padişax bol. Maña Allah ne zamanğa dek savlık berirse, men anı aramadan burakmam!”.

Arap da derki:

“Ber maña şu möxörü, bare men barıp seniñ yeriñe padişax bolayım! Sen özün exvalıñıñ bilen bevle raskelişi kaçırдың!”.

Oşaatı yigit elinden yüzüğün berdi arapka:

“Bar, arap! Allah işiñ kolay ketirsin!” deyip biri birinden ayrıldılar.

Arap ketip, padişax bolup, kefin araydır.

Barsın, bu yigit ese, başına, keldikte, arasın kızını bezğanına kadar. Lâkin baxtına kördü, ki çölnüñ ortasına çıkmış, üç yigit kavğa-şamata edip turadırlar.

Bardır bu yigit, selâm berdi.

Bunlar selâmin alıp buna:

“Kayılmız!” dep karşılık berdiler.

Lâkin bu yigit bilmiydir, bunlar ne üçün kavğa-şamata eterler, şual eter bunlarğa: “Ne üçün, kardaşlarım, siz kavğa etersiz?”.

Derlerki:

“Bize babamızdan meres bir külyex, bir sıccadı, ve bir tokmak kaldı. Lâkin bir türlü ezleşip bolmıydırmız”. Yigit soradırkı:

“Bunlarıñ merefeti nedir?” dey, “Bu kadar kavğa etedirsiz

bir aşşağa şeyler üçün?”.

Dediler ki:

“Bu külyexni kiyip, ve sıccadını sırıp üstüne oturup, ne yerge kötür derseñ, ol yerge kötürür seni. Bu külyex başında eken bir kümse körmez. Ve tokmakka Ur! derseñ, öñünde ordu kelesin anı bile kayıp etmek mümkün bolur”.

Yigit derki:

“Berñiz maña şu şeylerni, ve men sizge bir ok atayım. Xangiñiz oknu alıp kelirseñiz, bu üç şey da anıñdır”.

Bunlar da dedilerki:

“Bek yaxşı kestiñ! Biz buna üçümüzde kayılmız!” dey berdiler yigitniñ eline bu şeylerni.

Yigit bunlarğa bir ok çekti, kökke çataşıp ketti. Bunlar üçüsü da çaptılar bu oknuñ artından. Oşaatı sıccadını sırdı, ve külyexni başına kiyip, tokmaknı da eline alıp, bakıp turur:

“Saxı mı eken şunlarıñ sözledigi cevapları?” dey.

Naslı aldılar oknu, buna kelmeye başladılar. Kelirler bunuñ aldına, lâkin anı körmiydirler.

“Yigit” dey sözledi birisi, “Anıñ sütü kibik saña xelâl bolsun! Biz buğa da kadar kavğa eter edik. Şımdı bizni kavğadan kutkardıñ. Bar, yigit! Allah işiñi kolay ketirsin!” dey sözlediler üçüsüde. Oşaatı yigit sıccadına dedi ki:

“Kötür meni tez şusağatı kara bulut Karaman-padışağının kızı bolan yerge!”.

Kız da çok vakıt eken babası bilen körüşmediği, doğru babasınıñ evine kelmiş eken. Karaman padişax koca cemi itfasını cıyıp, zevk-sefa ziyafet edip, xalkka turur. Yigit keldi, külyex başında. Evvel kirdi padişanıñ kendisi oturan yerde yep-içip tururlar. Lâkin anda turmayıp ketti kısıyaklılarğa körâydir ki kısıyaklılarğa tirki salınıp, başladılar yemek taşımağa. Bu da kirdi kapunuñ artına, penceresinden bakıp turur. Kızlar başladılar tarelkeler bilen yemek taşımağa. Yemekni kapuğa kadar ketirirler.

Yemek kapuğa keldigi bilen, bu yigit:

“Ur, tokmak!” der.

Bir tokmak tüşer, tarelkeler atılıp, ketip yemekleri töküler. Birkaç defa ketirdiler xep bevla bolur. Padişax kızınıñ açuvuna kelir, darılıp derki kızlarğa:

“Bu naslı şiy? Sebiy mi bolduñuz, altı kız bolup bir sınıdan tutup ketirmiydirez?”.

Kapuğa kadar ketirdikleri bilen bir tokmak urulur sını altı kızını elinden atılıp-ketip, yemekleri ortağa tökülir. Ziyafet da bolan xalk başladılar külmeye. Kızınıñ ziyadesi bilen kelip turdu, aldı sınıni eline, özü dolantıp bir sofrta ketirir. Kapuğa da kelmiş edi. Yigit:

“Ur, tokmak!” dedigi bilen, tokmak urdu sofrta, elinden atılıp ketti. Kız eşite kaldı Ur, tokmak! dedigi bilen. Oşaattı aylanıp bakar: “Naslı şiy eken?” dey.

Oşaattı tanıdı özü yigiti, keldi, kaptı bir ıraknı, ketip bir boş:

“Xaniya?” başladı ağlamağa. Yigit bundan burun barıp, o “Xaniya?” turur. Kız ağlamağa başladığı bilen derki kızğa:

“Ne ağlaydırısın?”

Kız aylanıp, ol yanın-bu yanın bakar:

“Kum sözler” dey, “Maña”.

Oşaattı yigit çıkardı başından külyexni ve dedi: “Sen zan etme menden! Kaçarım, kutulurum!” dey, “Sen yer tibine kirseñ, gene menden kutulmazsın!”.

Kız derki:

“Aman, yigit! Sen bilirsın. Kel sen, bu xanese otur! Şu xalk yemek yenecek soñra, men saña kelirim. Ve isterseñ, men saña istedigini yemekten ketireyim. Mında ıraxat bol bu axşam. Yarın sabax açılmazdan evvel, ket felân yerge. Menim atlarım bardır. Birin minip, çöle çıkıp, xaber berki: “Padişanın küyüvi kelir!” dey. Ol zaman babam, menden şual eyerse, men sözlerim. Ol zaman seni daxa ziyada ekram bilen kabul eterler. Şımdı da seni kirecek ekram bilen kabul eterler, amma xep eyidir, özün kelip

kirmekten ese, karşı çıkıp aldıkları”.

Yigit da:

“Bek yaxşı sözlərsin!” dey, “Ket, musafirlerge yemek ber. Musafirlerden artkan soñra, maña da yemek kötürsən!” Kızdır, kuanarak ketip, başladı yemekleri sıradı bilen bermeye, naslı lâzim ese. Ziyafet ettiler, ve yigitke da bir sofra dolandıp ketirdi. Özü başına beraber oturdular, yemek yediler. Xalk dağıldıktan soñra, kız ketti ol yigit bolan odağa:

“Men bu yerde özüm ıraxat yatarım!” dey kirdi. Yıkılan oynap-külüp geceni qaçırdılar sabaxa kadar. Naslı savaxa eki şaxat kalarak, yigit minip atını, ketti çölge, ve sabax açıldıktan soñra bir adam bilen xaber yolladı ki: “Padişagım, küyüvüñ kelir!” dey. Padişax kızına sorar ki:

“Kızım, sen kocağa bardıñ mı?” dey.

Kız babasınıñ elini öbüp derki: “Kocağa bardığım yok, lâkin nişanlım bardır”.

Oşaat padişax koçular yekip, küyüvge karşı çıkıp kettiler, sarayğa kadar büyük seremoniyalar bilen, ve axşamğa büyük bal xadar bolundu. Bal içerisinde padişax ğayet yigitni sevip, baştan nişan alıp, ol künden düğün başladılar kırk küne kadar, ve düğün bittikten soñra, nikâx bolup biri birine kavuştular ve yaşadılar dunyada ğayet extiyarlıkka kadar, ve öldüler. Kızınıñ babasınıñ xokumında padişax bolup, tekmi ettiler meramların. Nikâx bolup evvel deli-kanlı üldü ve altı aydan soñra kız öldü. Be buraktılar artdarından nasletnik taxtlarına.

2. 1. 9. Yexoniya

Bir memlekette Bela degen bir fukare bar edi. Ol fukare çalışkır kezer edi ne kadar kuvatı yerişir ese. Badexu kemal mertbeye keldikten soñra kendine bir tişi exlı aldı. Nixâxini koydurdu, yedisine oturdu. Andan soñra karı-koca ömür etip oturlar edi. Ve bir yıldan soñra Allahıñ kerem iñyeti bolan bir

erkek evlâd doğdu, adını da Yexoniya koştular. Büyük sevinmek sevindiler. Ol çocuk eslendi, memeden kesildi. Uzatmayalım...

Yexoniya yedi yaşına keldikte Rabbi Taalâ ömür vefat bermedi, validesi bu dünyadan axrete küç eylâdi. Bu kısıyaklınıñ adı Şıpfora edi. Kocası Bela, uvlı Yexoniya fıryadı etip ağladılar, temiz yakadılar, sandukğa koydular, duasını kıldılar, kötürüp kevere kömdüler. Ağlap evine döndüler, yasını yasladılar, yedisine oturdular. Yexoniya da ağlaydır. Kaldı ki çocuk yaş bolması bilen konşuları acınıp Yexoniyanı evlerine aldılar. Evlerine kötürüp o-bu berip susturup eglendir ediler. Bela atası andan ziyada ağlar edi tapı takatı elinde kalmadı. Ve daxı Allahtan kelen çezaa çekmeye. Kader bolmayıp muxabbetliginden uturu Allahtan emir keldi, ki vefat tişi exlısı bilen beraber toprak bolsun dey. Ve Bela axrete küç eylâdiginde birden bir ulundan madde xeç bir kesip akrebesi yok edi, ğarip edi. Ne xal ese, merxamet saxabları ne ki iktiza ese tederik edip yaykadılar, kiyindirdiler, dabuta koydular, duasını kıldılar, kötürüp kevere kömdüler. Bu Yexoniya yetim kaldı. Köz yaşlarını tökerek keverden keldiler. Zexerini sözlediler.

Fakır yetim Yexoniya Allaha şükürler edip, babasınıñ yedisini yaslanıp teknil etti. Amma tüşünür ve bilmiydir nerege barsın, ne yapsın, nerege sığınsın. Yedi yaşında çocuk, amma ferasetli edi. Bu Yexoniya kalbini Allaha koyup tüşünüp ketti.

Bir mexeleye köre ki bir muktâr çocuklar mektebke ketenler, o da koğulur, beraber keter. Mektebke kirdigi bilen ketti, xocanıñ elini öpti. Xoca da sual etip:

“Sen kümnüñ uvlusun, ya çocuk?” dey. Yexoniya da “Ax!” eterek, közünden yaş tökerek xoca efendige dediki:

“Efendim, men bir yetim öksüzüm, bir fukare çocuğum. Ne anem bar, ne babam bar. Allah Taalâ ekisini da bir aynıñ zarfına yoğarı davet eylâdi ve daxı bu şexerde ne babamnıñ ne anamnıñ akrebeleri barmıdır, yokmıdır xe xaberim yok.

Anam-babam vefat eylâdikten soñra merxamet saxablar konşularımıznıñ biri alıp beslegen edi. Men da adamnıñ ızayı çekip çok zaxmetlen çocuklarını besledigini kördüğümde da kalbime koydum ki çarşığa çıkıp kendimi yer arayım. Belki bir kümse benim üstüme merxamet eter da meni alır dey. Men da anı babam kibik kıybatlayıp xızmat eterim dey. Kaldı ki gunaxımdan bir kümse bulamadım ki üstüme merxamet etsin. O sebeple bu çocuklar mektebke keldiklerinde koşulup keldim, ki avara kezmeyim xasretinniñ lütfü nazarına ümüt eterek. Xoca efendim, sen bilirsın! Desturu merxamet eylâ, menden ilimiñni o nesiyetiñni acıma!” – bevelece temennax etti.

Xoca bu çocuk sözledigi cevapları tıñlayına tatlı keldi. Kördü ki çocuknuñ anı bek açık ve ferasatlı, ve lisan saxabu bolacak. Yexoniyanı candan sevmek xarz bolundu ve şual etti:

“Seniñ adıñ nedir?” dey.

Çocuk da:

“Yexoniya” – dedi.

Xoca da dediki:

“Allah seniñ fikirleriñni eda eylâsin! Otur, uvlum” dedi.

Yexoniya da xocanıñ destürilen temennax etip oturdu.

Sırası keldikte xoca çakırıp Alef-Bet köstürdü, birkaç anı okuttu, kürdü ki bir sözledigini unutmıydır.

“Bu eyi meşeret” dey Yexoniyağa, “Afferim!” dedi.

Çocuklar mektebten evlerine kettiklerinde mekteb çocukları bu Yexoniyanıñ tatlı cevaplarınıñ sebebinden bir çocuk muxabbet bağladı. Anıñ adı Yexiyel edi. O sebepli Yexoniyanı kendi evlerine yemekke davet etti. Yexoniya da, şükür eterek, beraber ketti. O Yexiyelniñ babası Eliya uvlunu bek sever edi. Şu aralık Yeziyelniñ babası da yemekke keldi ve kördü Yexoniyanı. Yexiyelge şual etti:

“Bu naslı çocuktur?” dey.

Yexiyel da babasına nakıl etti naslı ki mektebte eşitti ese.Ol vakıt Yexiyelniñ babası Eliya dediki:

“Çünkü bu eteyim Allahnıñ ızını bilen çakırıp ketirdiñ sakıñ, ayırılma, xer kelip ketsin, bizde yatsın, bizde kalsın, barsın bir tilim ekmek da yesin. Yexiyel da babasına bekle dedigini eşittigi kibik temennax etip elini öpti. Yexoniya daxı yüz-koyun tüşüp temennax etti, ve elini-ayağını çptü, ve yüregi sevdiginden köz tolup yaşka ağladı dey ki:

“Ye, Rabbi! Xamd bolsun lütfi keremiñe ki üstüme merxamet ettiñ” dedi.

Bu Yexiyel Yexoniya bilen can-kardaş bolup beraber mektebke barıp kelir ediler, ve lâkin Allahnıñ ve şert exlısınıñ ille ki Yaxiyelniñ xer dakkanıñ özünü merxamet atrat edi. Kün künden Yexoniya közlerine şirin körünir edi. Bardıkça bu yetimniñ namı çıktı daxı zengin kapularına ve xer bir mecliste bu Yexoniyaniñ laf mektüvü bolmamak mümkün tüvül, ve Eliya şorbacısı daxı bu kün üçün şükür eter ki bu iş Allaha ve insanlara maxpul boldu dey, ve Yexoniyaniñ ilim xaves bolduğunu xer xoca bu yetimni zengin çocuklarına sesinler edi ki: “Bakınız yetim fakır çocuk Yexiyelge ibret farkarida basuvı okuya naslı namı çıktı. İlle ki sizlerniñ babalarınız dünya kadar para berip tilip eterler: okumaknı xatırınız da xeçtutmıydırsız. Xüşte mukayat çocuk xer vakıt vesat bolur!”.

O sebepli ol zengin çocuklar para kadırı bilmediklerinden Yexoniyağa xasminlık xarz ettiler, daxı ayaktaşları xer kün kaliblerinden der ediler: “Xaceba, ne fent bilen anı közden tüşürürmüz?” dey Yehiyelden kızli.

Fakır Yexoniya xeç bir sadıkanalıktan keri kalmayıp xobardalık ne bolduğun bilmeyip, salt ilimge meyil bermiş, dikkat edip okuya. Uzatmayalım...

Bu Yexoniya on yaşına keldikte ziyada ilim üvrenip, künlerniñ vakıtların zay etmez edi. Çocuklar mektebten çıktıklarından oyun oynamağa keterler edi. Bu fakır Yexoniya kitabıñ ilim xer kün okuduğun tışartın ezberlep üvrenir edi. Şorbacısınıñ evinde yemek yep emir, bolunan, işni bir dakkada eda edip okumağına eye

yazısına yapuşur edi. Xelbet Yexiyel da anı paxıllap üvrenmek müñkün tüvül. Ve lâkin ayaktaşları bu Yexoniyanı körmeye közleri yok edi. Tiřlerin keçirdetir ediler ve cevaplarından fakır. Yexoniyanı xarefler ediler, neki ökeleri çıkıp bu Yexiniyağa fent ettiler ve yaptılar. Yexoniyanıñ şorbacısı Eliyanıñ evine kettiler oynamağa, oynar ekenler. Bu Eliya řorbacınıñ da bir candan sever kanareyka kuşu bar edi, xangisi közü kibik kıybatlayıp, kendi eli besler edi. Bu Yexoniyanı şorbacısı bir işke yolladı. Bu ayaktaşları açtılar kafesniñ kapuçuğın, kuşnu kaçırtdılar uçtu, ketti. O şaatı büyük saddax bilen bakırdılar ki:

“Bakiñız, Yexoniya kapusunuñ kapuçuğın açtı, kuşnu kaçırtdı”.

Fakır Yexoniya xer şiyden xaberi yok edi, xızmetini bittirip keldi.

Yexiyel bilen xocağa kettiler. Mektüpte fenalık eten çocuklar xırs-xırs külgenler ve lâkin Yexoniyanıñ bir şiyden xaberi yok.

Bir taraftan xoca da darılır:

“Ne boldu sizge?” dey, Ne külgensiz? Ne xal ese?”. Mektüpten çıktılar, evlerine bardılar, řorbacınıñ kuşunu kaçırtdılar.

řorbacısınıñ karısı başladı bu Yexoniyağa tazır etmeye:

“Ne üçün tokundiñ kapusu, ol kuşnu çıkardıñ? Sen bilmiydirsinmi ki şorbacı anı kendi canı kibik sever, cumlâ malından ziyada bunu körer?”.

Yexoniya da dediki:

“Xanım efendim! Xer vakıt bevledir! Öksüznüñ avzı aşka tığarsa avzı-burnu kanamamak müñkün tüvül. Eger men ol işni etmiş bolursam elim çirisin, yedigim ökmek xaram bolsun, Allah oñdurmasın!” bekle dedigi vaktında ol aralık şorbacı da keldi ketip kuřnuñ gecelik yemekni berecek. Baktı ki kafeste kuş yok.

Ol şaatı Eliya şorbacı bakırıp dediki:

“Kafesteki kuş ne boldu?” dey.

Ev xalkı da dedilerki: “Bilmiydirmiz. Bir muktar mekteb çocukları kelip oynadılar, sözlediler ki Yexoniya kaçırtdı dey. Bilmiydirmiz, yalan mı, kerçek mi?”.

Bu Eliya öke bilen Yexoniyağa dedi ki:

“Bre, xıyanet! Ne iştir bu ettiğin? Kaç yıldan berli, bilmegensinmi ki men ol kuşu canım kibik süygen edim?”.

Bevlece tazırladıktan soñra Yexoniya da başını egiltip dediki:

“Xayır, efendim! Elim çürüsün eger men kuşnuñ kapusuna tokundum ese! O duşman işidir! Men ol işniñ adamı tüvülmin! Aşşa maña bevle xıyanetlik etmeye!”.

Gene Eliya şorbacısı añar inanmadı ve öke bilen yanından kuvdu:

“Yakıl ket! Seni közüm körmesin!” dey, “Soyuñuz rubasını, naslı ki keldi bevle da ketsin!”.

Yexoniya da ağladı, özü eski rubalarını kiydi, közlerinden yaş tökerek ketti. Kayra? Bilmem. Közleri ağlamadan kabardı. Kayra ketsin? Turup yana deñiz kesildi. Keze-keze tüşünerek özüm zübe tesellex alır edi, der ki:

“Zalımniñ zalumu bolursa mazalımni Allahı bardır. Allah! Men fakır öksüz! Yetimniñ sökünü xayır etsin!” dey tüşünüp kezer, “Kayra barayım, nereye sağınayım?” dey. Ne yapsın? Soñu dediki: “Barayım, bir evniñ saçağına tibinde yatayım, yuxlayım. Sabax bola xayır bola. Küm bilir Allah tarafından? Belki bir kümse çıkıp üstüme merhamet eter da alır?”.

Ne xal ese, yatar saçak tibinde sabaxa kadar, deki sabax açılıp mekteb bakıtı boluncağa kadar, kalktı ve ketti ğayrı xocanıñ mektebine. Bir kümse anı tanımadılar xer vicxiylen. Mektebe kirdi, bardı, xocanıñ elini öpti. Xoca añar şual etti:

“Ye çocuk! Sen kümniñ uvlusun? Seniñ adıñ ne?” dey.

Yexoniya da adını kizleyip, Yuğuda dep dedi:

“Men bir musafir evladıyım” dedi.

Adını biyan etmedi ki belki anda çocuklarıñ biri bilip ta demesinleki:

“Bu çocuk felân şorbacıdan kuvldu” dey, zira közden tüşürür. Ne ese, mektebte oturup, okudu ne vakıt mektebten çıkıp kettiler

ese. Bu Yexoniya da ketti beraber mexeleniñ bir muktarına kadar, daxı çocuklar xergez evlerine kettiler. Fakır Yexoniya mexelede avlakta kaldı. Azbuçuk köşe başında sabur edip turdu, tüşümerek: nereye barsın. Allah kalbine koydu, ki Eliya çorbacısınıñ evindeki tul xatın Xannağa barıp raskelsin: “Belki kördükte ecinip evine alır? dey. Zira ol kısıyaklınıñ oturduğı odasında yolğa penceri bar edi, Yexoniya bardı, ol kısıyaklı oturduğun odanıñ karşısında oturdu. Axşam üstünde öksizler Babası Allah Taalâ rasketirip şirin köstürdü Xannanıñ közüne. Merxamet etip içeri aldı ve şual ettiki:

“Ne üçün bekle kezgensin?” dey.

Yexoniya da dediki:

“Duşman sırina oğradım da meni şorbacım kuvdu. Xalbet, eşitmiş sizge, künde berilen, meni alğan adam yok. Avlakta kaldım. Endi sıırımı saña mexlem ettim neça, ki Allah Taalâgâ mexlemdir, benim axvalım şımdı sen bilirsın. Maña bir çere ki şorbacım tuymasın. Xaceba, bolmazmı şu pencereden kirip çıksam, xeç ölmeden sıcak yatıp, sofradan kalan yemekler bilen kün keçirsem? Allah bilir. Belki yabana ketsem. Bu sebebiñ, inşallah, Allahtan ayvasını alırsın? Men kaytarırım ümüdüm Allahtan bir kün bola, mendeki xelallaşırım!”.

Ne xal ese, Allax Xannanıñ yüregın yımşattı ve özüne berilen, beslemek üçün pencereden içeri aldı. Xanna oturduğı orada bir kümse yok edi. Salt dört yaşından bir kızı bar edi , adı Lea. O da yuxlağan edi. Uzatmayalım...

Anda yattı, sabax açılmadan birkaç para ökmek aldı cebinde, pencereden çıktı, ketti. Bevla xal bilen üç yılğa kadar bevla kelip ketti; xeç bir kümse bu fasılını tuymadı, ne yattığından, ne kalktığından. Ve lâkin bu Yexoniya can sıkısından uyanıp Leanı eglendirir edi ve daxı bevla yuxlağanğa kadar.

Künlerden bir kün bu Xannanıñ kızı Lea şorbacısınıñ kızları bilen oynadıktan bir fena bilen Yexoniya adı avzından çıktı. Oşaati Lea Yexoniyanıñ adını sözledigi kibik, oşaat şual attiler:

“Nereden xatırına tüştü dey, o bizden kuvulmuş Yexoniyanın adı?” dey. Lea da unuttu ki anası tenbex etti ki sözlemesin. Lea da demeye bilmez soñ: “Tüşüme keldi bu axşam” dedi ketti validesine.

Alar da dediler:

“Xelbet siziñ oturğan odağa kelip keter: O sebeple tüşüñe kelir?”.

Lea da köñlünden “Of!” edip anasına kayttı. Lea anasının odasına keter. Ketti, amma şorbacısının kızları xep tamaşa eter ediler ki: “Yexoniyanın bizden kuvulduğu dört şana, ve bunuñ tüşüne kelmiş?!” dey. Ve babaları keldikte nakıl ettiler ki:

“Leanın tüşüne Yexoniya kelmiş!” dey.

Babaları eşittigi kibik dediki:

“Xey, medat! Bar ese, o kelip ketedir. Bunda bir şey bar! Nefille ol kız anı xatırına ketirmedi, yaxut kelip yatar ese. O bir yetim, bir baracak yeri yok. Bar ese...”.

Xannanı çakırıp şual etti:

“Ne sebepli seniñ kızıñ Yexoniyanın adını sözledi? Yoksa seniñ odaña kelip yatarmı? Sayı bevre bolmalı!”.

Xanna bir cevap sözlemedi. Şorbacı da dediki:

“Añladım, seniñ da vağdeñ de bitmiş”.

Ğarip Xanna “Ax!” ederek añladı tamam. Axşam üstünde Yexoniya da keldi, baktı ki Xannanın çırayı bozuk çok, Leadan soñra Xanna dediki: “Menim başıma bevre fasıl ketti. Seniñ sebebinden!” – Xanna da ağladı, Yexoniya da añladı; çıktı Yexoniya, ketti. Nasıl ki şorbacısı sözlediyse, bevre da sabaxtan Xannanın xesabını körüp çıkardı. Xanna da:

“Allah keremdir!” dey. Kaldı ki doğruna Allah xer vakıt Yardımcıdır. Xanna ol kapudan çıktığı bilen ikinci kapuğa kirdi daxe ziyada xak bilen. Ve lâkin Yexoniyanın xaberi yok.

Xep kasevet bilen kezmede, çok tüşünmeyerek, Yexoniyanın xatırına keldi şorbacığa. Ve bardı tükancının birine, dediki:

“Efendim, al meni kapuña!”.

Ol şorbacı şual etti Yexoniyağa:

“Sen kümnüñ uvlusun ve adıñ nedir?”.

O da: “Menim adım Yexoniyadır” dedi,

“Kendim bek yırak yerden keldim”.

Dediginde o şorbacınıñ közüne şirin körüldi, ve sordu:

“Okumadan, yazmadan xaberiñ barmı?”.

Yexoniya da:

“Pek bardır!” dedi.

Bevle dedikten soñra Yexoniyayı kabul etti, ve Yexoniya elini öpti. Bar-bar bu Yexoniya doğurluğundan ötedi, añar evlad kibik boldu. Bu Yexoniya eki yıl kadar xızmet etti çok xeşküzar ve sadıkana, tükânda kendinden büyük işleri eda eter edi. O sebeple büyük köre xakı tüvül edi, endan büyük xızmetkârlar anıñ kadar xak almaz edi, zira pek inamlı edi ve sabax-axşam tefillasını burakmaz edi. Ve daxı Yexoniyağa xesapka yemekler berilir edi. Kaldı ki tükânda bolan xızmetkârlar Yexoniyağa xasmin boldular ve xer vakıt fırsat eterler ediki:

“Xaceba, ne bilen bunu şorbacınıñ közünden tüşürmüş?” – dey.

Aslı yüreklerinden fenalık ketmiydir!.. Yattıklarında daxı biri birleri bilen meşavere eter ediler daxı Allahtan korkmayıp Yexoniyanıñ üstüne türlü ve türlü iftiralar çıkarır ediler. Xeç ümüd bolmaycak kibi bu fakır yetim Yexoniya ese – xaktan korkucı-adamdan utanıcı Allah yolu bilen kezer edi, xeç bir kümseniñ işine karışmaz edi. Bir kün şorbacısı Yexoniya çakırdı, xer vakıt kibi Yexoniyağa min rüble kadar para berdi saklatmağa. Ayaktaşları bunu kördüşer. Defa şorbacısı Yexoniyayı versege yolladı. Yexoniya defterni sıktı koltığına, ketti versege. Öteki xızmetkârları da ğayrı yerge yolladı verese almağa. Paxıl kibi bu Yexoniyanıñ vereseni devşirdiginde körmüş ol xızmetkârlar da orospu oturan mexeleden keçip kettigini, kalbinden dediki:

“Xüşte bizge xey raskelmiş!” dey.

Ve alar meşavere etip dediler:

“Bizim efkârimiz xeç sonmaz. İlle ki ol erifni közden tüşürmeli. Ne bolmalı ki bizden kiçik bolup, bir karış boyu bilen bizden ziyada rağbette?! Ve közde bolsun, bar ese, o türlü peterler bilen bizni şorbacınıñ közünden tüşürür”.

Karşıñdaki adamı naslı bilirsın kendim kibi. Bir adam çirik kalınlı bolursa – xergezni da bekle zan eter... Aralarında birisi Naval dediki:

“Bevle bolmaz! Sakladığı parayı çalıp saklayık. Andan soñra şorbacı parayı istediği vakıt bulamaz, ve şorbacı añar darılır. Bu cevap ayaktaşlarınıñ közüne pek eyi köründü, ve biri birine ant şert ettiler ki biri meydan çıkarmasın. Ve Yexoniyanıñ para sakladığı sanduğuna bir anaxtar uydurmağa çalıştılar. Bardılar- kettiler, açtılar sanduknu, parayı çaldılar ve dediler: “Şinden soñra bir anı çorbacısınıñ közünden yaxşı tüşürürmüz! Parayı şorbacı aradıkat o bulamaz, ve biz da ol vakıt dermizki:

“Orospu mexlesinde kezer edi, belki anda l parayı telef etti?” dey yemin etsekte xatrası yok ki sandukta kilitli bolup açık bolmadıktan soñra xerifni xafüska koyar ve zabıt daxı cevabına inanmaz, zira sanduk kilitli.

Ayaktaşları bu cevapka sevindiler, sanki xazna baxlamış kibik, sanki muradlarına ettiler. Ve lâkin xatırlarına ketirmiydirler, ki Yernş-Köknü Yaratkanıñ ve körer, ve kalıpşerni Yaratkan Allah sadıkları yıkılmak bermez.

Bir xaylı vakıttan soñra, künlerniñ birinde, bir kümseye para bermek iktiza boldu. Şorbacısı Yexoniyağa dediki:

“Kana, saña berdigim para al, bir muktar para daxa evvelki parağa koş da felân adamğa ber” – dey.

Yexoniya ketti, sanduk açtı, ve lâkin para koyduğu yerinde yok. Bu nasıl axvaldır?” dey sanduknu ast-üst etti, para yok, tüşünüp ağladı bir yarım saat kadarı, zira başından akılı uçtu, eli-ayağı titredi, ne yapmağa bilmiydir. Ve lâkin ayaktaşları

sevinmeden dünya alarnıñ dey sandılar. Ol aralık şorbacı büyük ses bilen çakırdı:

“Yexoniya, Yexoniya! Nerede kaldın?” dey.

Oşaat Yexoniya keldi, amma içeri çıray bozyk, tili tutulmuş, eli-ayağı titreydir sıtma tutkan kibik, daxı dudakları da biri birine koşulur edi ve lâkin cevap sözlemeye nefesi yok. Ne demeye bilmiydir, şaşıp kalmış, başını aşağı egildi, bir yerde kattı kaldı tüşünüp:

“Menim xalım nece bolur?” dey, “Vay, maña tüşlerim dayanacak nedir bu benim başıma kelen benim bolduğum?” es edi. Şorbacısı vira-vira zor eter: “Ne yaptıñ saña berdigim paranı?” dey.

Yexoniya zavalı yüzü-koyun tüşüp, şorbacısına temennax etti be dedi: “Efendim, beyle işke xeç akılım yerişmiydir. Xüşte men seniñ ruxsetiñdeyim. Ne yaparsıñ yap, men efendime nakıl eteyim, efendim diñlesin. Berdigiñ paranı canım kibi saklamak üçün kötürüp sanduğuma koydum. Neredeki xokumuñ aldında bolduktan bir yaptırdığım yañı rubalarınıñ üstüne cemi paranı koydum, ve kıybatlı kitaplarım cumlâsı teknil turur, xeç bir istifi bozulmamaca. Salt para eksik ve sunduknu da evvelki kibik kilitli buldum. Bek acayıp şiy!”.

Dediginde şorbacınıñ yüregi koptu de dedi:

“Şındı men saña ne yapayım? Malıñ yok, ne alayım? Bir kuru canıñ bar. Sen ol paranı kizlediñ yaxud ki telef ettiñ. Xayır, bu beyle bolmaz! Men seni xafüska koyarım. Anda saña bir eyice izyet bersinler! Ol vakıt sen paranı meydana çıkarırsın!”.

Yexoniya da yalvardı şorbacısına ve dedi:

“Efendim, koluña nazar et! Merxametiñ burakma, zira bilirsin, ki kaç şanalardan beri xazratıña sadıkana xızmet ettim, ve bu küne kadar elimden xata bulamadıñ! İlle ki by – duşman işidir, insannıñ xasmınları, xalknıñ adamlarıdır!”.

Yexoniya sözler, amma şorbacısının kulağına kirmiydir, zira öteki xızmetkârlar kulağını toldurmuşdur. Şu aralık şorbacı öteki xızmetkârları çağırıp dedi:

“Bu naslı şeydir bu tükânda zuxur eden? Belki bu ulanıñ xakında bir şey bilirsiniz? Sözleñiz! Siz korkmañız!”.

Alar da bir avuz dediler:

“Xayır, efendim! Bir şeyden xaberimiz yok. Sözleñiz ki bileyik, ne zuxur ettşi?”. Şorbacı da dediki:

“Yexoniyağa para berdim saklatmağa, birkaç vakıtlık para ğayıp”. Xızmetkârlar da biri-biri bilen susap, seslerini eşittirmeyip, sözleşip ediler. Şorbacı da:

“Ne şıbırdaşasız, ne karşılık bermiydirsiniz?” dey üstülerine kıcırdı:

“Sözleñiz, korkmañız, menden kizlemeñiz bildiğizi. Yaxut eşittiğiz bar ese, biyan etiñiz” dedikte alar da dedilerki:

“Efendimiz, nesiyetiñizi eşittikte ese körmeyince sözlemek bolmaz”.

Şorbacıları da dediki:

“Korkmañız, sözleñiz. Yoksa şımdı sizleri da xafüska koyarım! Bar ese, sizler bir kul bolmalısınız, lâkin kerçegi sözleñiz!” dedikte alar xaşa-xaşa:

“Bize iftira atmak kaldı. Eşittik bu Yexoniya orospu mexelesinde kezer edi. Küm bilir, belki fikiri fenalıkta çevirilip, anda parayı xaraclandı?” bu cevapnı şorbacı eşittigi kibik, xalnı yaslı-puslu Yexoniyanı çağırıp dediki: “Bre xıyanet! Bu naslı fasıldır seniñ xakında eşittigim? Sen, Yexoniya, akılıñı başıña devşir. Men seniñ xakından kelirim. Daxa eyi sözle doğrusun! Belki seni bir kümse aldattımı? Anıñ da xakından kelecem!”.

Yexoniya da dediki: “Xayır, efendim! Xeç bir kümsege koşulmadım, bir avara yerlerde kezmedim neça, ki konşular benim üçün şaxadlık berirler. Ve lâkin xızmetkârlar sözleşe bilirler. Alar maña xasmındırlar. Xer vakıt benimilen dost yana lakırdı eter

ediler, lâkin içirlerinde otlu yalınlar yatar, ve benim üstüme iftira eterler. Allah üstüme şaxaddır, ve insanlar daxı men ol işniñ adamı tüvülim. Sen, efendim, kendime şaraat et benim işlerimden utru. Ve kezdigimden alışından-berişimden eger bir xellâ bulduñ ese, men kabaxatıma kayilim”. Şorbacı da dediki:

“Bek yaxşı, amma bu paraca xıyanetlik yaptıñ. Xaydı ket, men seniñ xakiñdan kelirim, xafüska koyarım; koymayınca doğrusunu söylemeyeceksin, anda çezanı çıkarsın!”.

Ne yapsın Yexoniya? Allah kökte, padişax yerde, ağladı, sozladı, kutkaran yok. Ol şaatı şorbacısı bir xızmetkârın yollayıp zabıtni birini çakırdı. Zabıt keldi, fasılsı eşitti, ve Yexoniyanı çakırıp tatlı suxbetlerilen türlü tamsunlar ketirip ustalık bilen şual etti. Yexoniya da şorbacısına kardılık berdigi kibik, zabıtke da bekle karşılık berdi. Andan soñra öteki xızmetkârları çakırdı ve alarğa şual etti. Alar da zabıte karşılık berdiler, naslı ki şorbacılarına sözlediler. Zabıt da aslı-kerçek cevap eşitmey artık öke bilen Yexoniyağa birkaç şamar urdu ve xufüska yolladı; zındanğa koydular. Befir vakıt zındanda yattı, xer kün çakırıp tapmış eterler:

“Belki avzından ekrar alırmız?” dey ve lâkin Yexoniyanıñ avzında cevap bir xeç bir cevabını deñiştirmiyce. Ve zabıtlar Yexoniyanıñ berdigi karşılığı xer bir bulması bilen. O sebeble ecidiler Yexoniyanı. Amma xızmetkârlarıñ xeç bir cevabına inanmadılar, ve lâkin şaarçı lâzimidir buyurduğunu eda etmeye, neça padişadan emir bolundu ese.

Birkaç kün daxa sabur edip, cemi zabıtlar toplanıp, bir nüyük şaraay kurdular, ki ol iş ni bittirsinler. Ve Yexoniyanı çakırdılar, ve şual ettiler birer-birer, naslı ki lâzim ese. Yexoniya da cumlâsınıñ karşısına yüzü-koyun tüştü de ağlayıp rica etti:

“Aman, efendilerim! Siz bilirsiz! Allah padişamızıñ kılıcını keskin etsin! Menim çekecegim ne ese çektiriñiz, men da bir şaat evele çıkıp kutulayım!”. Zabıtlar da tekrar şual ettiler Yexoniyağa:

“Sözle, uvlum, ne yaptırñ saña emanet berilen paranı? Emanete xıyanetlik bolur mu daxı? Yaxşı saña, sözle da çezadan kutulursun!”.

Yexoniya da dediki:

“Kerçektir, imkârim yok. Şorbacım maña para berdi ve men da dakladım sanduğum içerisine. Ve lâkin vax! Ne yapayım, ki benim sanduğumdan çıkıp, közlerimden kizlenip, kendine kanatlar kirip saklanmışdır? Ve lâkin benim elimden Yer-Kök – şaxaddır. Bir xata çıkmadı, daxı bir elime bakıp bakmadım, ve çorbacı da bek yaxşı bilir – mende bir kün xıyanetlik bulamadı”.

Anda oturan zabitler da Yexoniyaniñ cevaplarına şaşıp kaldılar, ve biri birlerine dedilerki:

“Körünişi bu çocuk bir şiyğa oğramamış. Kaldı ki emirni eda etmek üçün birkaç tögenek urayık da yollayık daş-kirpiç kesmeye ve toprak kazma. Xer ne, ki begelik xızmetkârlarına mustaxak ese”. Aralarından şaraatçıniñ biriniñ merxameti tüştü anıñ üstüne:

“Bardır imkâni, sabur eteyik birkaç kün daxa!” dey, “Şu fakır çocuknuñbaxtına, belki Allah bir kün kızli sırlarını meydana çıkarır? Biz da aklımızıñ kestigine köre zulum edmeyip çocuknuñ Bet-duasından pek bolurmuz?”.

Evle riza boldular, tekrar zıdanğa yolladılar, lâkin diñil beklep xızmetkârlarına. Zabitlerniñ birkaç kün dedigi bir aynı keçti. Fakır Yexoniya xafüs bolup yatar. Ol aralık bu Yexoniyaniñ şorbacısınıñ xızmetkârlarından birisin ızın berip xesabını kesti, yolladı, ve ayaktaşları anı uzatmağa kettiler, zira o künü – moyed araladı edi. Tükân açılmadığından ese sefa eterler edi. Ne ese bunu ayaktaşları uzatıp kettiler, laf edip kale kapusuna kadar. Anda bir mexne bar emiş, andan şalmatlık istediler, kirdiler ol mexneye, içtiler kefleri keldi, şez boldular, daxı şarğışlandılar. O ese, şorbacıları tenbex etmiş, ki çok eglenmeñiz. Anı bütün-bütün unuttular. Kaldı ki bunlar içip oturur eken, xalnı ketecek, ayaktaşlarınıñ birisiniñ köñlü toldu, başladı ağlamağa, derki:

“Xey, arkadaşlar! Bizler Yexoniya üçün gunaxkârmız! Bakınız ki felek bizim başımıza çevirmesin, ve fayda bolur mı bize ki Yexoniya kabaxatsız bizim sebebimizden ızyan öeksın? Zira bu adam öldürmek bilen birdir. Xaydı, kardaşlarım! Ne lâzim bizde gunax! Ketermiz şorbacığa ve paranı berirmiz, ve dermiz ki: “Bizler o paxılladığımızdan utru, yaşlığımıza uyup bunu ettik. Af eylâ kabaxatımıza!”. Belki o bize af eder de baxışlar ve Yexoniyanı xafüsten xananan çıkarır?”. Bunlardan üçüsü:

“Bek yaxşı sözleydirsın!” derler.

Ve lâkin aralarında bir zulüm yürekli-fırsat başlı xızmetkâr bar edi, adı Naval. Allarğa dediki: “Sizler ne sözlegensiz? Bizler karısız erkek tüvülmüz! Bize ne fayda bolur, eger paranı keri bersek? Axtımızı ne bilen alırmız? Barsın; can çekişsin! Biz ol parağa sefa etermiz!”.

Ayaktaşları da sözleydirler:

“Faydası yok, Naval! Seniñ xer vakıt işiñ neçün yaramazlık tır? Adıña köre xelbet tabiatıñdan yola bulacak? Kel, dava iste, xorlağa vazgeç! Şu xıyanetligi kalbiñden ekrar et, zira yaxşı körüne ki etermiz. Kaldı ki ne xaka Yerde kalmaz. Bize körüne yaxşı etermiz, amma, xaknı xaktan, Allah anıñ kanını bizden arar!”. Naval derki:

“Xayır, men razı tüvüldüm! Barsın, kamçu tibinde gebersin! Men bunu isterim!”.

Ve lâkin bunlar o kadar içmişler ne közlerinde yarık yok. Dunya Alem bunlarnıñ öñünden keçip keterler, kümseni körmiydirler, ve ol üç ayaktaş-arkadaş mene-mene rica ettiler. Navalğa, barısı söz keçirmiydirler. Mexneci bunlarnıñ öñüne bir xızmetkâr çocuknu koymuş. Xer ne isterseler kelip bersin dey.

Xızmetkâr kapunuñ başına turup, cevaplarını başından soñuna kadar dinleyip añlamış, ve barıp mexnecige da añlatmış ki:

“Bu yigitler felân bazırğannıñ adamlarıdır” dedi, “Xaydı çorbacısına barıp sözleyim, zira bunlarda bir xırsızlık bolmalı, üçüsü:

“Keri nereyik!” derler, birisi riza bolmıydır. Eger men xaber bersem şorbacıları maña bir baxşış berir”.

Mexeneci da dedi: “Xaydı, uvlum, bar! Tez yeriş, sözle ki sizni şorbacım çakırır, zira bir faydalı meslâat bardır” dey.

Bardı, sözledi.

Oşaat Yeşuva şorbacı mindi atına, üç-beş dakkadan mexnecige yerişti, attan aşağı endi ve kirdi mexnecige. Mexneci dediki:

“Canım Yeşuva şorbacı. Seniñ adamlarıñ ne yerde?”. Şorbacı dediki:

“Birisiniñ xesabına kesmiş edim, memleketine ketti. Ötekileri da anı yoldaşlık etip kettiler”. Mexneci dediki:

“Bevle ese kel, men saña alarnı köstüreyim ve yaxşı meşaverleri da bar”. Kettiler beraber, cevaplarını niyetine erdiler. Naval ese içinden daxa şarap alevi sonmamış edi. Oşaati yollap zabıt çakırttı. Zabıt keldi, o da eşitti cevaplarını, ve añladı ki alardır bataqçılar ve zulumkârlar. Apansızdan açtılar odanıñ kapusunu, baktılar aldılarında sofra kurulan turur. Zabıt kirdi ve daxa çok adamlar da kirdiler. Xarifler apxodnı kördüler kibik kapunu-pencereni köz attılar ki kaçıp kutulmağa. Xariflerni titremek tuttu, daxı şarap kokusundan avuzlarından çıkarmadılar, cumlâsınıñ avzından et ölüsü kibik sasır edi. Yüzleriniñ tirisi beter-beter, közlerinden ese uçkunlar çıkar, daxı kezdiklerinde ayaklarıñ doğru basmaz ediler. O yana-bu yana sallanıp ketenler, dudakları toplanmış-bürüşmüş edi. Evlece xaydap kötürdüler, salt aralarından birisi başı bilen neşeret eterdi ayaktaşlarığa:

“Körüñüz! Demedim mi sizlere dey ki anıñ kanı aralır? Ve daxı çebiçek araldı. Endi, Naval, kâmilisin kâmillik etmeye. Amma

doğduktan berli alışmadıñ, iptida sen boyuñnu köstür, zira seniñ sözleriñ şirindir. Ve kendiñ yaratıcı kuş kibiksin”.

Bevelece ayaktaşları sözleşip keterdi dane xafüşhaneye kadar; zabıt alarnı sıra-sıra bilen tüzdü be dedi:

“Xey, şarap içmeye çeber adamlar! Sözleñiz endi işleriñizi ki sizlere maxpul köründü! Sizlere minesiptir boyunlarıñızğa zıncırlarda bolup, ayaklarıñız dumruklarda, zira sizler pek kâmil bolmalısız ev yıkmağa ve daş çıkarmağa, m ve ağaçlar kaldırmağa bina yapucılara, ve belki duşman kalelelerini da yıkabilirsiniz, ve gölnüñ zaxralarını da toplayabilirsiniz. Şındı keliñiz! Xey, çeberler! Sizlere maxpul işiñiz üçün altın kafesler yerine, gerdañızğa zıncırlar takayım, ve elleriñize bilezikler, ve ayaklarıñızğa buğov bağlayım”.

Ve cevaplarını eşittiği, kibik ellerini avuzlarına kapadılar gacrı koy kibik soğumğa soyulursa. Ve emir etti, ki zındandan zından rubalarını ketirsınler dey ve takımlarnı çebiçek ketirdiler. Yexoniya ese dünyadan be-xaber Allah sevinip, imdat ümüd edip oturur edi. Xemen xasmınları tutulduğı kibik yolladılar Yexoniyanı çakırmağa. Yexoniya pencereden bakıp turur edi. Bir adam çevirip keldigini kördü. Xemen mücdege keten adam kibik dedi, Yexoniya kalbinden dediki:

“Ber Allah ki bu kümseler maña xayırlı xaberğa kelsinler ve meni bu zındandan çıkarsınlar!” Yexoniya daxe kalbinden sözlep bittirmeden evvele, xalğı adamları zındağa yeriştiler. Nasıl ki zından kapusuna keldiler ese, kapucu başına bakırıp dediler:

“Nerede bunda bir çocuk kaç aylardan berli xafüs bolup xeç kabaxatsız? Çıkar! Duşmanları tutuldu!”. Kapucu dediki: “Kabaxatsız adam mına koyulur mu?”. Alar dediki:

“Duntada bolmağan şeyniñ bolur mu – xeç bir kabaxatsız koyulmuş?”. Soñra kapucu başı zından ağasına şual ettiki: “Koy, bereyim çocuknu”.

Ağa da dediki:

“Yolla!”.

Oşaatı xaber berdiler Yexoniyağa, zındandan çıkardılar. Yexoniyani çevirtin kötürdüler paşanıñ öñüne, temiz-pek kiyindirdiler.. paşanıñ yanında turdu, ve ayaktaşları da daxa paşanıñ öñünde ediler xanğıları ümüd ettiler Yexoniyağa ömürlük baxsız etmeye ve kayıp etmeye, amma tüşündükleri başdarına boldu. Yexoniyani xasmınları kördüklerinde avuçları bilen urmağa istediler, amma kadir bolmadılar, zira ellerinde bilekçeler. O sebepli koyun-yüzün tüştüler erlendiklerinden utru. Ve lâkin Yexoniya alarnı kördükte bir cevap sözlemedi, okadarlık dediki:

“Allah şaraat saxabudur!” dey.

Yexoniya keldikten soñra alarnı kanlı-kattı turan zıdanğa yolladılar xer kün toprak-taş ve xerbir ağır işleri işlemeye ölgenine kadar. Ve Yexoniya akıl feraset bilen paşanıñ ve bütün zabitleriñ ellerini öptü ve daxı şorbacısı kendi arabasına mindirip Yexoniyani evine kötürdü. Ve yollara şexerniñ xalkı boldular. Yexoniyani kördüklerinde şez ve ruşen boldular. Ve Yeşuva şorbacı Yexoniyani eskisinden daxa ziyada mertebeye nakıl edip, xer veriyetinni Yexoniyaniñ eline teslim etti. Ve andan maadde Yeşuvaniñ şorbacınıñ veriyetine Yexoniyadan büyük kümse yok edi cumlâsı Yexoniyaniñ eline teslim bolundu.

Ve Yeşuva şorbacı ve ev xalkı sevindiklerinden velveleler çaldırıp şez ve ruşen boldular. Ve ol Yexoniya Yeşuva şorbacıda yigirmi yaşına kadar xızmet etti zira xeç bir vakıt elinde bir xellâ bolur edi anda bolmaz edi.

Bu Yeşuva şorbacınıñ bir Milke adlı kızı bar edi, dülber ve işküzar. Ve xer bir kören adam ol Milkeniñ dülberligi maxtar edi. Ve Yeşuva fikiri bu Milkeni Yexoniyağa bermek edi. Ve lâkin Yexoniyaniñ kalbini bilen yok edi. Daxı Milkeniñ anası xesab eter edi ki Milkeni alır dey. Milke da bevre zan eter. Xer vecxi bilen Yeşuva istegine dayanmayıp, Yexoniyağa elçi yolladı ki:

“Yexoniyanı candan sevdiğimden isterim, ki benim kızım Milkemni alsın da ki bütün-bütün evladım bolsun!” dey.

Ketti elçi Yexoniyanı buldu ve şorbacısının cevablarını tatlı suxbet bilen sözledi. Bardı de dedi: “Bu saña büyük devlettir!” dey, “Evle ki kendiñ de bir öksüzün, soyuñ-sopuñ da yok, xepbir faydalı adamsın. Xaydı aneñ da bolur, babañ da bolur, devlet saxabu da bolursun!”.

Elçi cevaplarını tamam ettikten soñra Yexoniya dediki: “Bak, efendim, amma af etersin. Men mustaxak tüvülüm Yeşuva şorbacığa küyüv bolmağa. Men ne bolmuşum bevle zenginiñ adamnıñ kızın almağa. Anıñ çılaça parmağı benim belimden kalındır!”.

Elçi da dedi: “Sen ne sözleydirsin? Xey Yexoniya. Şorbacıñ seni bütün sırnı bukuptur! O seni sevdiğinden utru bir şey sormıydır. Tezden cevap ber añar küyüv bolmağa veriyetin xepsidir on kusur. Tüşün tanış, belki bir tanışçek adamnıñ bardır?”.

Yexoniya da dediki:

“Efendim, Allah Taalânıñ duası bolsun seniñ ve anıñ üstüne, vazgeçñiz menden, zira maña xeç müñkün tüvül ol işni etmek. Bir o, ki men daxa iş ekinçi. Xerñizniñ köñlünde iñyeti bolur bevle da. Men daxa çocuk eken. İnyet etmişim ki bir renciper kızı alayım. Küm kümni bilir, bir Allah Taalâ da bilir!”.

Elçi da kördü ki Yexoniyanıñ fikiri o tüvül. Keri ketti Yeşuva şorbacığa, Yexoniyanıñ cevaplarını birer-birer nakıl etti, ki xeç razı bolmıydır, zira renciper kızı almağa iñyet etmiş. Yeşuva da kördü ki bek minesipli cevaplar sözlemiş, xeç bir can avrısız vazgeçti. Yexoniya gene anıñ yanında can esmedigi kadar xızmet etti xakını deñiştirmiyce, zira bek doğru edi. Şanalardan soñra Yexoniyanıñ iñyeti keldi, tüşüne dediki: “Neça bir bakıtğa otururum Allaha şükür! Param bar, yaşnıñ da yigirmi-beşine yerıştim. Keteyim, iñyetimni da eteyim!” dey tederikke kalktı.

O ese, Yexoniyanıñ iñyeti xalğı fukare Xannanıñ kızı Leanı almak emiş, xangısı ki anıñ sebebinden şorbacısından kuvulmuş edi. Kaldı ki Yexoniya bilmiydir, ki ol Xanna kızı bilen nerededirler ve Xannanıñ şexerde oturadırlar ne xal ese.

Yexoniya şorbacısı bilen xesabını kesti ve elini öpti, ve xanımnıñ da elini öpti. Aldını-aldını baktı, ne ki bar ese toplandı, bağladı, tay etti, tekrar xelallaştı: “Allaha amannı boluñuz!” dey ketti. Ol Xanna oturduğı yerlerin da anda xaber aldı, ki otuz kün lâpek yolda bir şexer bar, ve şorbacısı bilen oraya ketmiş dey.

Araba tutup “Koy” şexerine ketecek vakıta, tekrar barıp şalomlaştı. Ol vakıt Yeşuva şorbacısı Yexoniyağa derki: “Xey, Yexoniya! Saña ne lâzim, yat-yaban yerler? Xüşte mında alıştıñ, adıñ-şanıñ belli boldu!”... Xemen azbir vakıttan tūdcarlar arasına müşeverege da kabul eterler: “Kal burada!” derler.

Yexoniya da barıp elini öptü ve dedi:

“Efendim, bilirsın, ki bu az künlerde zan eterim, ki ömüzlerimde min oka yük bar. Men anı ömüzlerimden yeñilletmesem bolmayacak bilen, ki belki şu iñyetimni eda eterim, azbuçuk yeñillenirim”.

Ol bakıt Yeşuva şorbacısı dediki:

“Maşallah saña! Allahıñ bir kulusun! Allah yoluñnu açık etsin! Allah şalom berir!” dedikte Yeşuva ağladı, “Men seniñ kibik adam bir daxa nereden bulayım?” dey.

Yexoniya da temennax edip arabasına mindi. Kete-kete, ne xal ese, otuz-beş künden ol “Kıy” degen şexere daxil boldu. Amma şexer büyük. Xer taraftan kelen-keten musafir çok, ve lâkin aslı bir tanış yok edi. Ketti, bir yerde oda turru, neredede ki musafirler kelip otururlar. Bu Yexoniya kündüz mexelelerni dolaşa: “Belki bir bilen ksayaklı bulurum da Xannanıñ savluğunu bilirm?” dey.

Bevece on kün kadar keçti. Aslı: suvsuzluğunu bir kandıracak kümse çıkmıydır!... Xergeze şual eder. Xepisi bir avuz: “Bilmegenmiz!” derler, karşılık bermiydirler.

Bir kün daxe mexelede kezer eken bir kapudan baktı ki bir extiyar kısıyaklı azbarda kezer ve elinde türlü yemişler konakka ketirir. Yexoniyanıñ közüne şirin köründü: “Amma, tur, bakayık! Konaktan aşığı ensin, şual eteyim!”.

Extiyar karı aşığı endi, elinde türlü tamlı yemekler. Çakırsı ol kısıyaklını de dedi: “Canım anem, maña da seniñ kibik extiyar lâzim. Ve eyiligine yigirmi-beş kümüş bereyim, tek benim yemegimi bişirsin, çamaşırımın yakarsın; kendim da yalıñızım. Xaftada salt bir odağa sipirsin bolacak. Kelen bolmaz, keten bolmaz” – dey. Muxabbet edip extiyar da dediki:

“Köreyim, belki men keterim ille bir kızıma tanışayım”. Yexoniya da dediki:

“Kızıñ da barmı?”

Ol extiyar da:

“Bardır” dedi.

Yexoniya da tekrar extiyara:

“Ne vakıt xaber alırım?” dedi.

Extiyar da dediki: “Sabax, eger şorbacım riza bolursa xaber beririm” dedi.

Yexoniya Xannanı tanıdı, amma Xanna Yexoniyanı tanımadı, zira alar biri birinden ayırmalarında Yexoniyanıñ yüzünde bala tügü bar edi. Amma şinid saç-sakal saxabu bolmuş ve boyu da bek ösmüş.

Yexoniya dediki:

“Şorbacıñıznıñ adı nedir?”. Xanna da:

“Şalet tir” dedi.

“Şalet şorbacıña kaçır xızmet etersiz?” dedi.

“Kızım bilen ekimize on kümüş berir” dedi.

Yexoniya derki: “Bevle ese mukayat bol. Men yigirmi-beş kümüş salt kendiñe beririm”.

Soñra extiyar dediki:

“Bak, efendim. Bizler bu şorbacınıñ yanında kaç şanalardan beri kendi evimiz kibi raxat oturamız. Xepbir tanışmaq lâzim”.

Ve extiyar karı Yexoniyağa, dediki: “Xangi mexelededir siziñ odañız? Eger şorbacım koyursa, ol vakıt sizge barıp raskelirim”.

Yexoniya da:

“Bak yaxşı!” dey ketti. “Menim odam felân mezelededir” dedi.

Xanna da evine ketti ve kızına nakıl etti ki:

“Yigit eyiligime kaç kümüş berir, ve xızmet da azdır” – dey.

Ve lâkin şorbacılarına biyan etmək üçün bekledi tapı axşamğa dek, ne vakıt yemeklerini yediler, kaxvelerini içtiler. Keşleri keldikten soñra Xanna dedi ki: “Menim veli! Nametimden maña bevre şiy ziyaret bar, eyiligime kaç kümüş berir. Ruxset nerirmisiz ki men, bir-eki ay xızmet edip, birkaç kümüş kazanır edim?”.

Şorbacısı da dediki:

“Bar, bar, kaçırma! Bevre raskeliş xer vakıt bulunmaz. Küm bilir naslı para delisidie memleketke emeye keldi? Bizim ne kadar işimiz? Bar, kızını da becerir bizim işimizni. Sen bar, Allah bersin, da ol yigit seniñ küyüvüñ bolsun!”.

Xanna da dediki:

“Allah eşitsin avzınıñızdan! Kaldı ki kök yerden ne kadar yırak bolsa o da bizden okadar yıraktır. Xeç müñkün mi bevre zengin bir fukareniñ kızını alsın?”.

Şorbacısı da dedi ki:

“Allah isterse, xer bir şiy degendir. Xer ne isterse ettirilen Allahtır!”.

Sabahına ol extiyar ketti ol yigitniñ odasına. Yigit Xannanı kördüğü kibik köñlü şeş boldu, ve ekramlar etti. Bevre ekram etti ki anca bir evlâd anasına okadar ekram eter.

Yexoniya şual etti:

“Naslı, anem? Temelli keldiñ mi? Şorbacınıñ razı boldu mu?”.

Extiyar dediki:

“Xızmet etmeye keldim. Şorbacılarım razı boldular” dey oturdu.

Xanna biraz oranın dört etrafın sildi, sipirdi.

Bir hafta kararı oturdu, soñra ızın istedik:

“Barıp kızımın ketir köreyim” dey.

Yexoniya da dediki:

“Bar, kör. Anı sormak bile kerekmiydir, zira evlâdıñdır”.

Yexoniya çarşığa ketti, Xanna da kızına ketti.

Bardı, şorbacılarını kördü, ve nakıl etti ki naslı añar ekram ettiğini ve xızmetkâr yerine tutmıydır, sanki anası kibik dedi.

Şorbacıları da bekle dediginde küldüler ve derler ki: “Bu yaxşı çeşeret tir! İşler soñu xayır dır! Xüşte men saña demedim mi, ki o saña küyüv bolacak? Körürsün, ki benim sözüm doğru çıkacak!”.

Soñra Xanna şorbacısına derki:

“Canım veli! Nametim müñkünü bolursa, bir-eki şaatlık kızımı köstürsem edim, otursuğum yerimni köstürür edim?” dedi.

“Ve lâkin bu rubalar bilen ketmesin! Temiz, bek yaxşı kiyinsin, kuşansın da bekle ketsin!”.

Oşaat Lea yakındı, temiz-pek kiyindi, kuşandı. Bir kız boldu ki doğar aynıñ on-dördü, kaşına mı baksañ, közüne mi baksañ. Lea anası bilen beraber kettier, bardılar, açtılar odanı, kirdiler, beklediler tapı yigit evle yemegine kelince kadar. Yigit da keldi, köşeye oturdu.

Oşaatı Lea barıp elini öptü. Yigit da Leanı kördü ve xayır dua berdi ve dedi:

“Bu mu dur dedigiñ kızıñ?”.

Xanna da dediki:

“Af etersiz, efendim, kızımın ketirdim, zira çok vakıttan yalnız oturmağa alışmadım. O sebepli azbuçuk köñlüm açılsın dey alıpkeldim. Ekinçi xasretiñniñ tatlı kalbilerni sevinderivçi ve hoş cevaplarını kızım da eşitsin dey, aşığıp ketirdi. Yigit da kelsin-ketsin, xelbet ana balasını ister, bala anasını ister, tırnak etinden ayrılır mı?” dey.

Biraz suxbet ettiler, yemek yediler, kaxve içtiler, bir-eki şaat kararı eglendiler. Yexoniya kızğa bir çift işlenmiş papuç berdi. Yigit çarşığa ketti. Axşam üstünde Xanna kızını kötürüp buraktı şorbacısının evine. Şorbacısı Leanı kördükte dedi ki:

“Naslı, kördüñ mü ol yigitni? Begendiñ mi?”.

Lea külüp dedi ki:

“Vay, şorbacım! Bevla yigit, ki dünyada bir tane! Daxı anamnı özü anası kibik kıybatlayıp-rağbetleyip tutar, ve maña bir çift papuç baxşış berdi”.

Soñ: “Ketir, köreyik” dediler.

Oşaat berdi, ketirdi, köstürdü. Bek xesapğa papuç edi.

Yigitke Xanna xızmet etti. Aylığı tolduk soñ yigit aylığını berdi be dedi:

“Eger maxpul bolursa, birkaç daxa xıamet et” dedi.

Xanna da temennax edip dedi ki:

“Allah ömürler bersin! Allah devletiñni dayım etsin! Allah köñül muradıñı xasıl etsin! Bundan yaxşı yer bulacak mıyım?” dey oturdu.

Kefi vakıttan soñra Yexoniya dedi ki:

“Xey, analık! Menim işimni-küçümni kördüñ. Şükür Allaha, keçinmeklegim bar. Endi dünya adetince dünyağa kelmeye isterim”.

Xanna de dediki:

“Allah kolay ketirsin! Bek maxpul!”

Yexoniya da dediki:

“Bek yaxşı, amma benim bu memlekette tanışım yok-bilişim yok. Korkarım ki biriniñ kızını da istep bermese keri donarım”.

Xanna da dediki:

“Çok şiy siziñ kibik yigitke bermeyip da ye küme berecekler?” daxa elinni ve ayağını öbüp.

“Berirler. İlle ki bu memleketniñ adamları doğrunu seviciler dir, ğaram malnı xor ediciler dir ve Allahtan korkucu kümseye rağbet

ediciler dir. Siziñ kibik yigitke xergez severek berip yapuşırlar, ve evleriniñ tör köşelerine otuşguzurlar. Allah Taalâ bersin da benim birden bir kıızıma sızıp-kesip buraktığı tırnaklarıñız kadar raskelsin! Gene sevinirim!”.

Yexoniya külüp dedi: “Ne men saña bek xoş köründüm seniñ közüñe? Men – bir yetim öksüz ve bu yerlerde meni bir kümse tanımaz-bilmez, dostum da yok”.

Xanna dediki: “Ax, efendim! Bizler da siziñ kibik ğarip miz. Ax, bu kaç şanalardan beri, kişim vefat ettikten soñra, bizlerni fukarelik zaft etti, ve yıldızımız söndü. Kendi memleketimizden bevle yırak yerlere tüştük. Şükürler bolsun Allaha, ki duşmannıñ eline çıkarıp bermedi, ve bizleri ırzımızdan ayırmayıp, tilenmeye burakmadı. Bu adamnıñ koltuğuna sığınıp birkaç şanalardan berli oturamız”.

Ol vakıt Yexoniya dediki: “Ye, anam! Naslı ki siz – evle da men. Kel, anem! Kendi aramızda şezlik vakıtlarını kozğayık ve bu muxabbetligimizni da artırayık. Xaydı, kıızım da bizim bilen otursun!”.

Xanna bunuñ cevaplarını eşittikten soñra sevindiginden kaltıradı, ve kulakları çıñladı, ve kemikleri illikke toldu. Yüzü ay kibik şefaf berdi, ve yigitke temennax etti, ve dedi:

“Bu cevabıña exvalığım bar, xer bir cevabıñ cevaxer parçasıdır, insanıñ yüregini feraxlandırır. Dürüs kalib bilen sözlemediñ da ese, xatırıña ketirdigine başımni yerıştırıp köñlümü aldıñ”.

Yigit dediki:

“Yok, anem! Menim cevabım sayıdır, benim kalbim avzın bilen bir dir. Eger seniñ kıızıñ isterse benim xokumum aldına şert axlısı bolmağa, men añar degimizniñ xokumınca nikâx bolurum, alırım”.

Andan soñra fakır tul Xanna sevinerek, şez bolarak, kalbi ferax bolarak, ketti çebiçek Şalet şorbacısına, şalom berip otursu, laf lakırdı bir şen kalib bilen körüşür, sanki yoldan bir xazna bulmuş. Amma yigit üçün bir cevap sözlemiydir.

Kaldı ki Xannanın çırayından tanıdılar, ve Xannağa dediler: “Xanna, xayır bola? Bütün seniñ çırayıñ bek küledir. Bar ese, ol yigitlen seniñ baxtıñ açılmıştır, ki bek kefiñ kelmiş. Allah bersin da seniñ kızıñnıñ küyüv bolsın! Kendi evlâdımız kibik sevinedirmiz. Sözle bize, ol kıybatlı yigit bilen cevabıñ naslı boldu?”.

Xanna da dediki:

“Türkü saddaxlarınıñ vakıtı yerışti!” ve xümrü sesli deki eşitildi, “Nalsı Allah Taalâdan istegenmiz işler bevla bolur maña. Biz tüşmez sözlemeye, zira Allah Taalâ biyan etti benim köñlümün azılığımı. Allah Taalâ eyilik isyegen ese eyilik bersin! Amen!”.

Utru kümseler dediler:

“Allah Taalâ sevirseñ, Xanna, sözle bize ol kıybatlı maxpul yigit bilen cevabıñız naslı boldu?”.

Xanna da söznün başından soñuna kadar bir-bir sözledi. Şorbacıları da dedilerki: “Bevla ese, kızıñı çakırayık ve şual eteyik, razı mıdır?”.

Leanı çakırdılar. Lea da kızırıp-tazerip karşılarına keldi. Lea dülber uzun boylı fidan kibik, saç – siyax konduz kibik, kendisi zar-biyaz yapakları, külenç yüzlü, lafsı padişahğa layık bir kız.

Leağa dediler:

“Ne dediñ? Aneñ yat-yaban yerden kelen yigitke berecek bizni burakıp”.

Lea da dedi ki:

“Dunyağa kadar ana-baba bilen ömür bolmaz. Xelbet ki dünya adetince körmelidir, sizler minesip kördükten soñra maña ne demek tüşer?”

Ovakıt şorbacıları dediler ki:

“Bu iş Allahtan boldu. Bizge deyeblirmiz. Allah kolay ketirsın! Amen! Bek yaxşı minesip! Allah tatlı ökmek yedirsın! Amen!” dediler cumlâsı.

Xanna çıktı, ketti, bardı yigitniñ odasına.

Ol vakıt Yexoniya dedi ki:

“Analık, köñlüñ boldu mu?” dey.

Xanna da:

“Tabam üstüne şert exlılık tüvül ese, xallâklıkka daxı ber sersenıñ, gene size beririm!” dey karşılık berdi.

Yigit da dediki:

“Bevle ese, sabax topla birkaç adam, zira sabax nışan yollacakım. Zan eterim, Şalet şorbacı ecinmez, eger camaat anıñ evinde toplansa, nışan anıñ evinde alınır. Xüşte saña otuz rüble beririm, tederegiñizni köstürsüñüz, bu birden sizge baxşış” dey eline berdi.

Xanna da ketti şorbacınıñ evine ve dedi ki: “Xüşte dilegiñize Allah kabul bolundu, ve lâkin bir ricam ber. Keri etmeñiz, âziz başıñız üçün bolsun!”.

Şalet şorbacı da dedi ki:

“Sözle, bakayım”.

Xanna da dedi ki:

“Münküñ bolursa, siziñ evge cemaat toplanıp nışan alırsak. Men masrafını bereyim”.

Şalet şorbacı da dedi ki:

“O da iş bolmuş mu? Ne xarcın lâzim, ne masrafın. Tek ol yigit nışan yollasın. Biz xadırmız. Allaha şükür evde xer bir şey bardır. Bize tederik lâzim tüvül”. Oşaat Xanna ketti yigitke ve xaber berdi şorbacısınıñ dedigi kibik. Yexoniya da: “Allah yardımcısı bolsun!” dey dua berdi.

Yexoniya ese daxı evvelden xadırlık körmüş, kızğa baştan ayakka kadar rubalar ve bir elmaz yüzük, ve bir elmazlı altın kafes, ve kaynvalidene bir kat ruba. Oşaatı emir etti, ki xızmetici kibik bir kısıyaklı xızöetkâr tutup ketirdi.

Sabaxına Şalet şorbacıdan xaber keldiki: “Biz xadırmız!” dey.

Oşaat yigit bir çırakçı turru ve emir ettiki konşularından ve bilişlerinden birkaç adam çakırsın.

Çırakçı camaatın çakırdı, konşuları keldiler. İzzet ekram etti. İşini sırasına koydular. Çırakçının eline boxça bilen rubalarını berdiler, kendileri da yigitler beraber kettiler nışan berecekler, ve lâkin küme nışan kötürdüklerinden xaberleri yok.

Biri birine şual etedirler:

“Kümniñ kızına bolmalı?” dey.

Kümse der:

“Bilmem”.

Kümi der:

“Şalet bazırğannıñ evine”.

Kördükten soñra san ettiler:

“Xelbet Şalet şorbacınıñ kızına bolmalı” dey.

Bevlece laf edip, meyil yerine yeristiler. Evge bardıkta karşılap:

“Buyuruñuz!” dey teklif ettiler.

Kirdiler içeri, oturdular.

Yigit da ayak üstüne türdu.

Badexu valayatınıñ okumuşları keldiler, oturdular, ve büyük ribbisi dediki: “Ketir, uvlum, nışanıñnı” dey, “Kümniñ kızına?” dey şual etti, “Ve kümniñ kızına teslim bolacak?” dey.

Yigit da dedi ki:

“Felân adamnıñ kızına, Leağa” dedi.

Bevle dedigi kibik oturan kümseler tamaşa ettiler bu kıybatlı yigitke rincaper kızı aldıǵına.

Anda Leanıñ şorbacısınıñ eline nışanı berdiler, duası kıldılar, mubbareklediler ve cumlâsı bir avuz:

“Maşallah!” bu yigitke dediler. “Ne altınğa, ne cevaxerğa, ve ne malğa xaves edmeyip savap eter fukare kızı aldıǵa üçün.

Şalet şorbacı emir etti sofra kurulsun dey.

Oşaat bir büyük sofra kuruldu, ve cumlâsı oturdular.

Ol bakıt Şalet şorbacı yigitniñ elin tutup dedi:

“Kel. Allahnıñ sevgili kulu saña yakaşır. Sıyrağbet cennetke satınaldıñ!”.

Tör köşege aldılar bunu, anda büyük meclis kuruldu. Şez ve ruşen boldular. Sabaxa kadar konuştular. Sabaxtan dağıldılar. Yigit başladı tederik etmeye düğün üçün bir ayğa kadar. Ekinçi ay başında Yexoniya düğün başladı. Başında fukarelere yemek yedirip dualarını aldı. Ekinçi künde Leanıñ çorbacısı Şaletni çakırdı ve añar rağbet etti, ve dedi:

“Efendim, başımniñ tacı, rica eterim sizge ki bize sıra köstürürsüz, ki ayıplı bolmayım, ve sandığıç siz boluñuz, ve ekinçisini siz minesip körüñüz!” dediginde oşaat Şalet şorbacı çırakçığa dedi ki:

“Bar, konşu bazırğannı çakır!” dey. Çırakçı barıp çakırdı. Keldiler, oturdular, meşavere ettiler, ve sabaxına kadar çakırılacak kümseler üç-dört bazırğan yaşları çakırdılar. Yexoniyanıñ kefi keldi. Ol yigitler keldikten soñra küyüv Yexoniya alara birer altın şaxat baxışladı. Oturdular, çay içtiler, kavultı ettiler, teskerlerini yazdılar ve sabaxına teskerlerini dağıttılar. Keldiler, meclis kurdular, şez-ruşen boldular. Andan soñra xaber bedriler kelin kelsin dey. Kelinni ketirdiler, nikâh ettiler, cumlâsı mubbarekleriler ve kemane-daxre çaldılar, evlerine kettiler., Yexoniya bilen Lea muradlarına erdiler:

“Orozlı kulnuñ ocağına bekle evlâd bolğay! Amen!”.

Ve ol memlekette bekle boldu, ki bir kümse evlâdını mubbarekleseydi der ediler ki:

“Allahtan isterim Yexoniya bilen Lea bolğay!” dey.

Yexoniya bilen Lea kırk küne kadar ol valayatta oturdular. Kırk künler soñra kalktı tedereklenmeye özünüñ xızmet ettiği, Yeşuva şorbacı oturdığı “Ay” degen şexerine ketmeye. Yolduk azı xadırladılar. Bardı, bir gemi tuttu ketecek vakıtlarında. “Kıy” şexerniñ adamları alarnı deñiz yalısına kadar uzattılar kemane-dexre bilen. Yalıda kayıkka mindiler, gemine kettiler.

“Xayırlı şaxat üstüne! Allah Taalâ selâmetlik bergey!” dey dua beridler, ve alar, gemige barınca, artından bakıp turur ediler. Ne xal ese, gemige yerıştiler, mindiler. Kapitan da birkaç top attı,

yelken açtı, ketti. Xava da kökke açıldılar, deñize kettiler. Allah Taalâ selâmet berir. Deñizde tamam otuz kün kezdiler. Otuz birinci künü bir kıyamet fortuna kalktı payraz tarafından. İmdat Allahtan! Ana-baba künü! Kepitanile reyizler işerisinde yelkenleri turmadı. O yana-bu yana çevirilip kezdiler, geminiñ da bir muktar yügünü deñize attılar, zira biraz gemi yengillensin. Gene xayır etmiydir. Xayergez duada xelallaşmada ağlaşırır, da közlerinden kanlı yaşlar akadır. Kaldı ki duaları kabul bolunmadı. Gemi deñiz ortasında parça-parça boldu. Vay közleri ki bevle kördüler! Vay kulaklara, ki bevle eşittiler! Allah Taalâ kul başına bermesin! Ne xal ese, Yexoniya bir taxta parçasınıñ üstüne sabaxa kadar yaldap kezdı.

Sabax açıldıkta eki eline kürek edip, yalı kenarına riza yaldap kuruğa çıktı. Kermanında altın çok ökmek yok. Açlıktan yürülmüş-sılaklıktan tonmuş, tirildey-tirildey ketti:

“Bir baş doğru Allahka berirse o bolur!” dey. Çölde mantar-yaşot buldu, yedi. Ve lâkin exlısından-kaynasından xaberi yok edi, nerede kaldılar, zira yalıda leş yok edi. O ese, Allah Taalâ acayıbı, aları deñiz ortasında bir xaraba gemi rasketirmiş. Taxta parçasınıñ üstünde yaldap, ol gemige kirdiler, ve kendi kendilerine ana-baba tesellex berir ediler, ve der ediler ki:

“Şükür Allaha, bunuñ ucuna da çıkardı Allah Taalâ kelen cezayı sevinmek bilen. Allah xem öldürür, xem turğuzur, zira Allah Taalâ isterse edi minleri deñizde boğar edi. Kaldı ki Allah Taalâ bizlerden meraxmetini ecimedi. Bu sıklatnı berdi da ese, meraxmetinni büyütti, ve bizlerni gemige doğurlattı. Gene O bizni kutkarır. Belki akıbatımız xayır bolur?!” ana-baba kuçaklaşıp Allaha büyük saddaxilen-durus kalibilen Allaha dua eter ediler. Geminiñ içerisini arayıp kezdikte bir muktar peksimet buldular. Allaha şükür edip xalva kibik yediklerinde közlerini kaldırdılar deñiz yüzüne, kördüler ki yırıktan bir büyük gemi kelir. Tekrar Allaha şükür ettiler, ki kün-doğuşınıñ yelini estirip, ol geminiñ reyizinniñ közlerine oturdukları xarab gemini köstürdü.

Xakikat Allah Taalâ tarzından o kibi xaraba geminiñ yanına yaklaştı, ve reyiz ol gemini kördügi bilen, oşaat tayfalarına dedi ki: “Endiriñiz kayıknı da bar, bakıñız şu deñiz ortasında ne bar ese, o say kırılmış gemidir. Eger mal bar ese siziñdir. Eger can bolursa benimdir. İñyetim bolsun! Bakayık, nedir”.

Tayfalar kayıknı çebiçek aşağı endirdiler, kürek çekerek ecele bilen gemige kettiler.

Gemige bektılar, ki eki tiş-exlı acı fiğan bilen dua eterler.

Aları tayfalar közdügi bilen aları ecidiler, ve külüp dedilerki: “Korkmañız! Allah Babañız siziñ üstüñüze merxamet edip bizlerniñ yolunu size karşı doğurlattı, ve sizi deñizde burakmadı. Reyiz efendimiz bizleri yolladı sizlerni baktırmak üçün ki: “Bar, bakınız, şu gemide ne bar. Eger can bar ese – kutkarıñız!” dey. “Belki sizler temiz canlar ve pek kalibler? Keliñiz, bizim bilen keteyik reyiz efendimize, ve o size babalık eter Allahnıñ ısını bilen, ve raxat eter”.

Alar da, ana-baba, Allah Taalâgâ baş urup kelen kümselere alğış berdiler ve kayıkka mindiler. Gemige yakın keldiklerinde gemide bolan kümseler cumlâsı bakıp Allaha şükür ettiler. Aları çebiçek kümi elinden, kümi koltuğundan tutup, gemige kardıklarından soñra, egilip reyize temennax ettiler ve şual ettiler alarğa: “Sizler neralısız ve nereden kelir ediñiz? Ne fasıl boldu?” dey, “Siziñ anañız-babañız bar mı, ye kocañız bar mı?”.

Ol vakıt extiyar Xanna reyize cevap berip dedi:

“Men yigirmi-beş şana kadar boldu er-kişimden tul kaldığım, bu kız da altı aylık öksüz doğdu. Yerimni daxı unuttum. Ve bu kızımni bir yigitke bermiş edim. Ve ol “Kıy” şexerinde düğün bolduktan soñra küyüvüm bizlerni “Ay” dedigi şexerine ketmek üçün bir gemi tutmuş edi. Gemimiz parlandı. Bizler taxta parçasınıñ üstüne kutulup bu xaraba gemige kelip ölümden kutulduk. Allah ızın bermedi kendiniñ nikâhlısı bilen şezlenip ömür etmeye. Şükür Allaha!” ol extiyar Xanna cevaplarını tekmil ettikten soñra kız bilen

beraber acı ses bilen fiğan edip ağladılar. Ve ol reyiz alarğa tesellex berdi ve dedi: “İnşallah, Allahıñ ızını bilen akıbatıñız xayır bolur!”.

Xanna bilen Lea da dedilerki: “Allah eşittirsin avzıñızdan! Allah dilegiñizi kabul etsin, bizin yaralı yüreklerimizni sevindigiñiz üçün!” Ve alarğa yemek berdiler, ve yatacak yer köstürdüler kepitannıñ kendi kamrasında ki raxat bolsunlar. Ve reyiz tenbex etti xer tayfalara ki:

“Bolmağa ki bir kümse fena cevap sözlemesin, ne kızına-ne anasına. Xer küm da bir fena cevap sözlerse deñize atılır” dey. Bevlece alarğa xergez yaxşı nazar eterdiler, merxamet eter ediler. Birkaç kün deñizde kezdikten soñra biraz çırayları keldi. Ve Xanna tayfanıñ birine şual etti ki: “Siz bu gemi bilen nereye ketensiz?” – dey. Tayfa da dediki:

“Allahnıñ ızını bilen “Kıy” dedigi şexere ketecekmiz. İnşallah, eger xava uyarsa, kırk-elli künden soñra daxil bolurmuz” dey.

Bu Xanna bilen kızı Lea tayfanıñ xava dedigine eşittikleri bilen akıllarına fortuna keldi, ve yürekleri kaltradı. Oşaat tayfa kördü ki bunların çırayı bozuldu ve dedi: “Ne üçün çırayıñız kaçtı? Korkmañız! Evvelâ ızını bilen oyanıp-külüp yerimize daxil bolurmuz. Ve men sizleri ne xor etmem, ne zulüm etmem, zira reyiz efendimiz sizleri azzat etmiştir.

Kaldı ki reyiz bu Leanı kördükten soñra şirinligine köz attı, ve añar küler yüzler bilen sözler edi, zira kendine almağa ister edi. Ve lâkin bilmez edi ki Leanıñ közünde dünya anıñ ese bakmağa istemiydir. Kaldı ki xeç bildirmeyip, razı kibi körünüp ol adamğa, dua edip oturlar edi. Ne xal ese, Allah keremi bilen ol şezere yakın keldiler. Ve ol reyiz extiyar Xannağa dedi: “Men körgenim kızıñnı, ki o kocası üçün bek ağlaydır. Ne yapmalı? Dünya dedigi bevledir. Küm bilir? Deñizden ölü mü çıktı, sav mı? Xalbet bir başkası bilen gene muradına erar?”.

Lea bu cevaplarını eşittikten sonra daxa ziyada ağlayıp, közlerinden yaş töküp “ax-vax” eter edi.

Xanna reyizge dediki: “Efendim, sen san etersin, ki kızım ğayrısına barır? Xayır! O kocasınıñ haberini almaınças bir kümseye barmaz, zira anıñ canı anıñ canına bağıdır. Daxı eger evini cevaxerlere toldursa gene barmaz!”.

Reyiz Xannanıñ cevaplarını eşittikten sonra kördü ki xeç müñkün tüvül, ketti odasına, ve lâkin kalbinden dedi ki:

“Ne üçün men tekrarlamadım cevabımnı? Xayda bir daxa sözleyim! Küm bilir, belki köñül bolur?” Zira aşık zevdası raxat burakmaz edi. Reyiz evle boldu ki daxı közlerine yuxu kirmez edi.Üçüncü künü reyiz kısıyaklılar oturduğu odağa ketti, ve kirdikte şalom berdi, oturdu. Ve alar da, şalom alıp: “Xoş keldiñiz!” – dey temennax ettiler. Ol vakıt reyiz alarğa tekrar dedi ki:

“Men süzge keldigim vakıt rağbet edip temennax ettiğiz çok maxpul tüvül, zira size keldigim salt eyilikni eterim, ki ömürlük baxtlı bolmağırıza şert kesmeye. Belki Allah Taalâ bizlerni biri birimize nasip eter?” dey.

Ve anda zengilligini nakıl etti, ve alara edecek ayiligi birer-birer sözledi. Kısıyaklılar da bunıñ cevapları diñleyip turur ediler, ve reyiz dedi ki:

“Xüşte, bizim şexer da bu “Koy”-ğa yakındır. Keteyik, rağbet bolayık. Xelbet siz da beraber ketersiz?”.

Ol kısıyaklılar da “ax” ederek dediler:

“Xüşte, efendim, bizler siziñ eliñizdemiz ve siziñ koltuğırıza sığındık!”.

Reyiz da bu cevabına şezlikilen dediki: “Menim sizlere edecek ekramnı bir Allah bilir. Men sizleri istediğiz kibik raxat eterim ve beslerim, kıyindiririm ve kıybatlarım ömüre kadar”.

Naslı ki reyiz bu cevapları sözlediyse eşittiği kibi, Lea aylanıp odasından tışarı çıktı ve ğayetilen ağladı, teki anası kelip azıçık tesellex bermeye başladı, ve dediki: “Ağlem kızım! Yerni-köklerni

yaratkan Allah bize yardım eter ve bizlerni sıklattan kutarır! İnşallah kapu-kapu dilendirmez! Xemen şexere kirdigimizilen men barırım bir xızmet edecek yer arar bulurum, anda muradımızı berince kadar oturımız dey, “Kıy” şexerinde otursuğımız kibi”.

Reyizniñ odası alar oturdığı yerge yakın edi. Xeç bir cevap almak müñkün tüvül ve körüniş bir şıy köñüllerinde yok, zira Lea ağlaydır, anası tesellex berir geminiñ bir sınırunda. Soñ reyiz dedi ki:

“Men sizlerni ağlattım ki siz dünya birsiz ve kızıñ da xasretliginden sevmiycek. Başım üçün bir daxa avzımını açıp bir laf sözlemem. Men san ettim ki köñlüñiz bolur dey, endi men da vazgeçtim. Men gene sizlerni nazardan burakmam. Şexerge çıktığım kibi bir zengin adamnıñ yanına beririm, ki sizlerni raxat etsin”.

Ol vakıt Xanna ve Lea, tekrar reyizge egilip, temennax ettiler ve xayırlı dualar berdiler. Allahnıñ ızınıylen şexere yeriştiler. Reyiz alarnı evine alıp ketti, yedirdi, içirdi ve kaxveyı çıkıp dostlarına nakıl etti xer ne, ki alara deñizde raskeldiyse, ve şaşıp reyizniñ evine kelip sexir eterler edi. Bazıları da Leanı kördükte derler edi: “Xaygidi maña kelseydi, men da alır edim şu kızını naslı ki reyiz efendi istedi, amma riza ettirmedi. Üçüncü künü reyiz efendi ketti dediki bazırğanğa, xangisi ki adı Aşer, ve bardığında şalom berip, xal-xatır şual edip, fırsatile biri birine ve bazırğanğa reyiz xer ne, ki başına kelip keçti ese, cumlâsın nakıl etti, ve kısıyaklılar deñizde xaraba gemide bulup kutardığını, ve sırası keldikte xızmetkâr kireceklerini de biyan etti. Oşaat Aşer kısıyaklıların xızmetkâr kireceklerini eşittigi kibi, aşğa barıp körmege, ve reyizilen barıp kördü, ve alarnı şual etti, ve tesellex berdi, ve dedi Aşer:

“Keliñiz bizim evge! Men siziñ xakiñızı ve yecegiñizi ve rubañızı beririm, yardım da eterim!”

Oşaat Xannaylen Lea kalkıp temennax ettiler, ve Aşer şorbacı ketecegi vakıt beraberine koşulup kettiler. Eviniñ kapusunda

kirdiklerinde sevindiler sanki evvelki şorbacıları Şaletniñ evi kibi, “Kıy” şexerindeki naslıyse. Ve ölümden kutulmuş kibi sevindiler, sanki alarğa raskelen sıklatlar utulmuş kibi boldular; bunlar mında kasavette, zira Yexoniya bunlarıñ kündüz eslerinde, keça tüşlerinde ettigi eyilik xatırlarına tüştükte köñülleri bexzunlanır edi.

Xet, ne kadar da şorbacı evinde raxat bolurlar da ese:

“Xey, dostum! Kel, bakayık namlı kasavetli Yexoniya ne iştedir ve nerededir? Ve sevdiği exalısı üçün ve kayın validesi üçün ne xarekettedir? Savmıdır? Ölümüdür?” şual etmişler.

Yexoniya ol vakıt exlısı ve validesiylen gemiye minecek vakıt bir kemar alıp, parasını altın etip, kemarına doldurup beline bağlamış edi. Gemi parlandıkta Allah Taalâ anı bir taxta üstüne kutarıp yalına buraktı. Anda sabaxa kadar yatıp, akılını başına topladıktan soñra, başını alıp ketti dera topadaki bir şexere barancağa kadar. Anda kendine ruba aldı ve kendi şorbacısınıñ şexerini şual edip ketti. Kaldı ki xet bir kumseye sırnı bildirmedı, ve şexerniñ xalkı anı kördüklerinde sevindiler, ille ki şorbacı, zira pek doğru ve sadıkana adam. Ol vakıt Yexoniya dedi ki:

“Şükür Allaha, xet bolmadan dostlarımlen körüştim!”.

Ve Yexoniyağa kesdiği şexerleri şual ettiler: “Kendiñe ne üçün bir tişi exalı almadın?” dey.

Yexoniya “ax” ederek dedi: “Kıy” şexerinde bir dülber kız körüp köz atmış edim, be fikirim bar edi anıñilen ömür keçirmege. Kaldı ki az künlerde közüm öñünde kızlandı. Küm bilir? Savmı? Ölumi? Bilmem. O sebepli anıñ güzelliği xatırma kelirse – yuregimniñ ateşi sonmıdır ve ğayrısında közüm yok!”.

Şındı bu cevapları eşittikleri kibi, xangısıları ki, ümüt eter ediler: “Kızlarımızı alır” dey, soñ suvudılar ve bir daxa xatırlarına ketirmediler.

Yexoniya tekrar evvelkisi kibi boynını boysunsağa koyup, başladı şorbacısınıñ xızmetlerini etmeye, ve kendini zaxmetten acımaz edi xer bir alış-veriş xususunda, zira anıñilen feraxlanır edi.

Lâkin xer, ne kadar alış-verişilen kendini keñiş tutarsa, gene exlısınıñ kaseveti kündüz-este, keça-tüşte edi.

O sebepli sabax kalktığıylen deñiz yalısına barıp, köz eter edi ki:

“Belki kelen gemilerden bir xaber alırım?” dey.

Künlerden bir kün deñiz yalısında kezer edi. Kördiki bir büyük gemi kelir. Anda sabur etti teki gemi kelir, demir attı, kepitana yalıya çıkınca ne kadar ki barıp raskelsin ve xaber sorsın:

“Belki deñizde raskeldi yaxut eşitti, yaxut kutardı?”, zira xer gemiye şual eter edi, ve lâkin aslı muradına erecek bir karşılık almaz edi. Bevece on-eki yıl keçti. On-üçüncü şanada Yexoniya bir tüş kördü: üstünde küneş ökmüş ve bir adam anıñ karşısında şalom berdi. Yexoniya da seskendi ve dediki:

“Bu nefille bolmamalı! Küm bereydi, ki men mustaxak bolayım exlımıñ selâmetligini xaberini almağa?”.

Sabaxlayın ketti gene deñiz yalısına. Baktı, kördü ki üç terekli bir gemi kelir. Sabur eter teki kepitana deñiz yalısına çıkınca kadar. Kepitana yalıya keldikten soñra, Yexoniya barıp şual etti nereden keldigini ve ne ketirdigini naslı ki bazırğan adeti kibi şual etti. Soñra Yexoniya kepitannı kaxveye davet etti. Kaxveye kirdice kepitana yolusunıñ yolunu ve xer matağını sözledi, ve kepitana dediki: “Menim akılıma kelmez edi, ki buraya keleyim! Kaldı ki deñiz xokumu bilen buraya keldim”.

Yexoniya da dedi:

“Siz xangi şexerden keldiñiz?”.

Kepitana:

“Liy şexerinden” dedi.

Yexoniya dedi ki:

“Pek yırak bolmalı” dey. “Zira eşitmedim, ki siziñ taraftan buraya gemi kelsin”. Kepitana da dedi:

“Yaş künlerimden berli deñizde kezerim ve çok zaxmetlerde ve fortunalarda çektim. Menim başıma neler kelmedi?! Ve bek çok

adamlar da kutardım. Kaldı ki cumlâsından ne vakıt ki xatırına kelirse, eki tişi exli kutkardığım saçlarım demedigimde kalkar. Xaraba gemide naslı sav kaldılar derya ortasında?”.

Yexoniya kepitannıñ cevabınnı eşittikte sevindiginden titremek tuttı, azıçık sabur etti. Andan soñra Yexoniya dediki:

“Kerçek ki başıñıza çok şeyler kelip ketmiş, amma deñizde kısıyaklı kutulabilirim? Naslı boğulmadılar? Xüşte bu acayıp! Canım kepitana ağa, ne vakıt boldı bu kısıyaklıları kutardıñız?”.

Kepitan ağa dedi ki:

“Men alarnı kutardığım on yıldan çoktır, belki on-eki yıl da bardır?”.

O şaatı Yexoniyanıñ tüş kördüğü xatırına keldi, ve dedi: “Şükür Allaha, sayı kördüğim tüşıñ yorası budır!” ve sabur etti bir kaç kün satıncıya kadar. Ve lâkin Yexoniyanıñ kalbi azbuçuk metfan boldı sanki muradına ermiş kadar boldu. Birkaç kün keçtikten soñra, Yexoniyao kepitanga barıp raskeldi, ve bir-bir sordu, ve alarnı nereye buraktığını. Reyiz da naslı ki boldıyse sözledi.

Yexoniya da dediki:

“Xaceba, çebik kalkarmısız?”.

Reyiz da dedi ki:

“Kısmet bolursa, beş-on künden kalkarmız”.

Yexoniya da dedi ki:

“Menim de xavesligim siziñ taraflara ketmeye”.

Kepitan da dedi ki:

“Pek eyi. Buyur, men seni kötüreyim. Xarcın-masrafın daxı lâzim tüvül, zira tatlı konuşmadan pek xoşğa yerıp”. Yexoniya xelallaştı, ketti şorbacısına, tederik da etti. Bir kün şorbacısı Yexoniyağa dediki: “Bir xaber barmı?” dey. Yexoniya da dediki: “Xayır, efendim, bir xaber yok. Ve lâkin fikirlerim doğru isteyim, biraz deñizde-karada kezip, köñlümü açmaa, zira kün künden meni bexzunlık basar”. Şorbacı da dedi:

“Eger eyilikke kalbiñ koyduñ ese, Allah rasketirsin!”.

Ve Yexoniya şorbacısına temennax edip dediki: “Efendim! Bu kaç şanadır xazratıña xızmet ettiğim. Sen xer bir sıırımı mukaf bolduñ ve bildiñ. Endi sabur çetimi ketsem bolmaz. Maña ızın ber, keteyim!” dediginde şorbacısı dua berdi: “Allah muradıñı bersin, ket, muradına yeriş!” dey.

Ve Yexoniya sabur etti gemini işi bitincege kadar. Andan soñra xer ne, ki sever ese topladı, aldı ve on-üç şanadan kazağan şeylerni, altınğa bozup-kemarına toldurıp, beline bağladı. Xergezilen savluklaşıp mindi gemiye, ketti xazratını aramaa. Dostları kemane-dexre bilen artından uzatıp yalıya kadar çıktılar, ve dua bedriler ki:

“Allah selâmet bere. Kettigiñ de mubbarekli bola, keldigiñ daxı mubbarekli bola!” dey. “Allah Taalâ muradıñ bersin!” dey.

Xemen gemi da kalktı, alarğa Allah bir xava berdi. Şen-ruşen kezdiler üç ay kadar. Andan soñra üç kün keça fortuna boldu. İmdat Allah! Xergez ağılamada-sızlamada, amma Yexoniya xer gezge tatlı suxpetlerilen tesellex bermede derdi: “Siz ağılamañız, Allaha dua etiñiz! Dilek dileñiz! Fortuna ettiren Allah eminlik de berir!”.

Allah Taalâ, ne xal ese, maniya berip fortunanı töketti. Yexoniya kepitana şual etti gene ol kısıyaklılar üçün. Kepitan da dediki:

“Küm bilir, savmıdırlar, ölümüdürler? Zira men alarnı çok vakıt boldu buraktığım. O sebepli bilmem. Ve ev saxabu daxı ğayrı evge köçmiş. Xelbet şexerde şual etsek xaber berirler?”.

Evle dedikte Yexoniya sustı. Sabaxana ol şexerge keldiler, demir attılar, gemiden sandalı aşığa endirdiler, içine duştılar, kürek çekerek keldiler yalıya. Ve gemiden çıkıp yalıda araba turrı, ketti xanğa, bir oda tuttı. Xan saxabu:

“Xoş keldiñiz!” dey kaxveye ketirdi, “Nereden keldiñiz?” dey şual etti.

Yexoniya da nereden keldigini bildirdi, lâkin ne meslâat keldigini bildirmedi. Yexoniya orada bir befir vakıt oturdı xer bir şeyden xaber

bolmiydır, zira bir biliş-taniş yok, ki ol kısıyaklılar üçün suxpet edip şual etsin. Ne xal ese, bir kün tüşündiki: “Ğamam öñüne keteyim! Belki bir extiyar kısıyaklı bulup sorarım?” dey ketti ğamam öñüne. Kördi ki bir muktar kısıyaklılar keteler, artlarından bir karı da keter, Xannağa benzer. Ve lâkin cesaret etmedi. Ne xal ese, ğamamdan çıkıncaya kadar sabur etti. Ğamamdan o karı çıktığında kördü, ki tamam Xannanıñ kendisi, ve lâkin pek extiyarlanmış. Yexoniya kendi kendine dedi ki: “Barayım, bakayım, belki ümüdüm doğru?” dey çıktı, ketti artından alarnıñ kapusuna kadar, ve bildi, kümniñ kapusu bolduğunu. Xanna da Yexoniyanı xeç tanımadı, zira Yexoniya da bek aslanmış. Soñra kepitane dedigi bazırğannıñ adını yazıp almış edi. Ketti çarşıya, ol bazırğannıñ tükani sorup buldı, kirdi tükanğa, bir muktar alış-veriş etti, ve Aşer çorbacı:

“Nereden keldiñiz?” şual etti.

Yexoniya da nereden keldigini sözledi, amma ne xızmet keldigini bildirmedi. Ve Yexoniya Aşer çorbacınıñ közüne şirin köründi; ve rica etti Yexoniyağa xer vakıt kelip ketsin dey, dost bolmak üçün. Yexoniya da temennax edip ketti. Aşer baktığı bir xafta ketçi. Yexonşya kelmiydir. Soñra xızmetkâriniñ birini yolladı çakırmaa. Ol vakıt Yexoniya kördü, ki yürekten sevmiş, ketti, körüşti ve yülelik yemek yediler. Gene savlıklaşıp ketti. Aşerniñ konşuları da kösdüler, ki Yexoniyanı pek sever. Alar da başladılar muxabbet bağlamaa. Xer bir vakıt kelip keter edi. On kün kadarı keçtikten soñra Yexoniya dostlarına yemek yemege çakırdı. Soñ keldiler, yediler, içtiler, mubbareklediler. Arası eki kün keçtikten soñra Aşer çakırdı Yexoniyanı evine ayaktaşlarını yemek yemege:

“Xa, kel, bakalım, şındı bizim Yexoniyanıñ kefi kelip şez bolacak!”.

Ne ese, sofraya dolanıp keldi, oturdılar, içtiler, kefleri keldi ve Yexoniya Zarax degen yigitniñ yanına oturmuş edi. O yigitke muxabbet bağladı.

Oşaat Aşer:

“Bir sını meze kurulup kelsin!” dedi.

O extiyar Xanna alıp keldi, ve Lea da sofraya peşkirlerini ketirdi ve mezelerni dolandırdı. Ol vakıt Yexoniya Zaraxka dediki: “Şu kız ne güzel sofraya dolandırmaya bilir!”.

Zarax da “Ax” ederek dedi:

“Menim dostum! Sen bilse ediñ! Ki kaç yigit ol kız üçün keça yuxularını kayıp ettiler! Ve xeq bir kümse anıñ fikrini bilmiydiler!”

Yexoniya da kendi karısıdır dey ıñanması bilen kendine der ki:

“Eger bu benim karım bolsa, kümseye barmaz, ve yatacı kuş kibik sekirir edi”. Ne ese, bir daxe Lea içeri kirdikte Yexoniya avzını açıp dedi ki:

“Ne yaraşıklı seniñ kezişñ! Ve kıyafetiñ daxı! Ve cevabıñ tatlı! Menim exluma benzersin. Ne üçün tul oturursın? Bak, şu yigit Zaraxka berecekmiz seni!”.

Añar kız da “Ax” ederek dedi: “Efendim, siz mısafırsı. Xemen kelir-kelmez. Bevla cevaplar ne üçün sözlersiz? Size yakışırım benim kibi fakırnıñ acı yüregini titremeye?”.

Yexoniya de dedi ki:

“Af etersin! Men bilmedim, ki benim cevaplarıma küçelenirsin! Kaldı ki kabaxatnıñ çoğu şu içtigimiz şarapnıñdır sözletin odır”. Lea da çevirilib odasına ketii, ağladı. Anası da şu aralık aşxaneden yemek ketirdi konuşma bolğan odağa, kördü, ki kızı yok. Ketirdigi yemekni sofraya koymağa azıçık sabur etti, ve kendi kendine dedi:

“Ne acayıp, ki kızım ketmiş?”

Yemekleri sofraya koydu ve artı-sıra ketti, baktıyse ağlayıp turur, ve kızına dedi:

“Ne üçün işiñiz burakıp kettiñ, kelip mında ağlaydırsın? Eger çorbacı tuyarsa, bu iş üçün küçlenip kuvar bizi!”.

Lea da dedi ki:

“Naslı men ağlamayım, kaçan xergez meni kören maña eyi köz bilen bakmıyır? Xepisi benim üstüme tişlerini keçirdatırdılar. İlle ki o mısafir adam naslı başladıyse sözlemege – benim yüregim

ucuna kadar yandı!” – evle dedikten sonra anası barıp şorbacı Aşerğa dediki: “Canım şorbacım, sözleşiz ol mısafirge, ki nişanlanacak kızlarğa sözle necek cevaplarını sözleşmesin kızıma, zira anıñ yanğı tepreşir”.

Xanna bekle dedikten sonra çorbacısı konuşma odasına ketti, ve lâkin baktı ki, mısafirniñ çırayı bozuk, bazı biyazlana, ve bazı közlerine yaş tolup kelir, ve yavlığı bilen sılır. O vakıt Aşer şorbacı o mısafira: “Kıybatlı dostum! Ne üçün boğazıñ tavidil bolmuş? Men zan eterim, ki bir şıy hatırıña keldi. Rica eterim saña, kasavetiñni dep ayı, biraz sefa etecekmiş!”.

Musafir da dedi ki:

“Efendimé Allahnıñ duası bolsun ev xalkınnıñ ve malıñnıñ üstüne! Vazgeç menden! Maña ızın ber, odama keteyim, zira o kıznıñ yüzünü kördigim kibi zan ettim xasretimniñ yüzünü kördüm dey. Men da kefilik bilen bir kaç cevap sözledim, o da maña küçlenip ketti, bir daxa kelmedi. Men anıñ ırzını keçmedim, kefli adamnıñ lafı laf bolmaz. Eger benim bilen oturup konuşmaa isterseñiz, kelsin o kız, bizlere birer şarap bersin! Ol vakır men türkü çakırıp seniñ bilen sefa eterim”.

Aşer da dedi ki: “Ey sözlediñ! Kaldı ki kıznıñ kasevetini hatırıña ketirdiñ. Çokluğı açma, zira kaç çanadır evimde oturdıkları! Eger bir kümse añar koca lakırdısı söyleycek bolursa, bir cevap söylemeyip çevirilip keter edi. Ve lâkin size extiyar ettiğinden karşılık bermiş. Eger evle cevaplar söylemeyecek eseñiz, çakırayım” der.

Yexoniya da dedi ki:

“Bir cevap söylemem, salt kelsin da bir suyu bersin, elinden içeyim, zira tamağım kurudu”.

Aşer da der ki: “Şarap icecekmiz!”.

Yexoniya:

“Suv içmesem bolmazdır!”.

Oşaat Aşer ketti kızğa, dediki:

“Bir suv ketir! Artık saña cevap sözlemeycek!”.

Kız da Yexoniyağa suv ketirip berdi. Yexoniya da suv bilen filcannı aldı, yarısını içti da koydu aldında. Kız bir çirik kararı lapraz burdı. Andan soñra içersine möxör yüzüğünü usul bilen koyup yarısını daxa içti, berdi filcanı kızğa. Bardıkta baktı, ki filcannıñ tibinde bir yüzük bar. O yanını-boynunı baktı yüzük kocasınıñ boldığınıñ tanıdı. Oşaat Lea bayıldı, yatağa yıkıldı, yattı. Badexu anası baktıyse meydanda ölü kibi yatar. Ne ese, kızını uyatır uyanmıydır. Baksa avuçuna kısmış bir şey alıp. Baktıyse yüzük tamam küyüvine berdiği yüzükniñ kendisi. Azıçık Xanna tamaşa ederek bayıldı, kızınıñ yanına yuvarlandı, yattı. Şu aralık xanım keldi, baktıyse ne baksın? Sevgili xızmetkârları yuvarlanmışlar, ölü kibi yatarlar. Oşaat kocasına ses etti. Aşer şorbacısı ve kendi kızları çevirip keldiler, ruxı koklattılar, suv püskürüp ayındırdılar. Aşer ve xanımı sordılar Xannağa:

“Bu naslı fasıldır? Ömrümüzde biz evle şey körmedik!”.

Xanna dediki:

“Xemen biraz sabur etiñiz, akılım başıma kelsin!”.

Soñ “Ax” ederek dedi ki:

“Bu musafir bize, canlarımıza kast etmeye kelmiş”.

Şorbacınıñ karısı xanım dedi ki: “Size o mısafir ne yapmuş?”.

Xanna da beyle-bevle demiş. Aşer şorbacı dediki. “Sabur etiñiz! Barayım, sorayım o mısafira!” .Aşer dediki:

“Canım dostum. Sen bilirsın. Yüzük naslı şeydir, ki bunları bayıldırdıñ?”.

Yexoniya da dedi ki:

“Naslı yüzük? Men filcana yüzük koymadım. Bar ese fermanımdan tüştü”. Baktı, ki fermanında yüzük yok, “Ax” etti de dedi: “Canım şorbacı, ketiriñiz yüzüğümü!”.

Oşaat Aşer ketti yüzüknü istemeye. Aşer şorbacı yüzüknü ister kız yüzüknü bermiydir, ve der ki:

“Sözlesin ol mısafir, ol yüzükni nereden almış? Ol vakıt beririm”.

Aşer da kelip kızniñ cevaplarını mısafire sözledi. Bunlar lakırdı etip tururlar, amma sofradan oturan adamlar tamaşa etip tururlar:

“Buniñ soñuna bolur!” dey.

Ne xal ese Yexoniya dedi:

“Canım üçün sözlemem. Kız sözlesin! Ne üçün yüzüknü aldı, ve ne üçün bermez? Soñra men sözlerim”.

Aşer barıp anasına ve kızına sözledi:

“Ne üçün yüzükni bermegensiz, yaxut ne üçün aldıñız?”.

Kız da dedi ki: “O sözlesin, nereden bolduğını!”.

Şındı oturan adamlar ne yapmağa bilmiydirler sefa yerine, cefa türkü yerine ağlamak? Bu der bevlə:

“İlle Xanna bayılıp yatar, salt içinde canı yok!”.

Xepisi korktılar ve kettilər, kızğa rica ettiler:

“Canım Lea! Sözle, bu nasıl fasıldır? Biz da eşitip sevineyik”.

Kız da “Ax” ederek dedi ki:

“Nerede bizge sevinmek, birazdan sevinmek? Kayıp bolduğı on-üç yıldır!”.

Ol adamlar da dediler ki:

“Allaha karşı kelirse xer şıy Allahniñ kudratında, eyilik ve kemlik da!”. Lea kördi, ki şorbacısı da ve cumlâları da zor eterler, azıçık suv istedi, zira yüregi bayırılayık. Suv içtikten soñra başladı başından kelip kettigini nakıl etmeye, başımdan soñuna kadar. Anı eşite kumseler tamaşa edip şaştılar ve dediler: “Şındı çakırayık musafirni, ki o da yüzükniñ fasılını sozlesin!” ketip çakırdılar.

Oşaat mısafir keldi, amma sözniñ soñuña yerişti. Leağa dedilerki: “Sağı tanıdıñmı yüzükni? Xaceba, ol adamniñ bir yerinde bir şıy barmıdır?” dey. Yexoniyakeldi, yerine oturdu.

Lea da dedi ki:

“Ol adamniñ bilegiñ üstünde bir kuruş kadar siyax tamğa bardır”.

Oşaat yanında oturan Zarax ketti, mısafirniñ bilegi açıp baktı tamam dedigi kibi kuruş kadar bir tamğa bar. Zarax başladı çakırmaa:

“Lea, Lea! Bu mısafirniñ da bileginde tamğa baré Bar, kel, da, xasretiñ ese, öp!”.

Lea da çebiçek keldi, ve lâkin sofrada oturanlar ızın bermiydirler, mane-mane Leadan mücde isterler. Ne yapsın? Lea başladı yalvarmaa:

“İlle bir köreyim! Eger dedigim kibi ese sizlere bir durşın şampanya beririm” dedi. Oşaat Yexoniya bileginiñ nışanı kördüğü kibi başladı sevinmeye ve dedi:

“Xey, doslar! Diñleñiz, diñleñiz! Yerişt on-üç xasretlik çektigimiz xüşte bürün din Allahtan keça ve kündüz savluğımıza dua edip ömür ettigimiz! Şükür Allah, da sizleri muradıñıza yerıştirsın!”.

Andan soñra bir durşun şampanya keldi. İştiler, keflendiler. Sabax açılıncaa kadar konuştılar. Sabax yakın. Xasret xasrete kavuştı. Anda birisi ketti, Xannağa xaber berdi. Ve Xanna da kelip kördü, ki biri biriniñ boyunlarına sarılmışlar. Xanna da ketti, o da alarğa sarıldı ve dedi:

“Şındı seni kördükten soñra emanetinni alda-ket! Ölsem da, xacıtım yok!”

Ve Xanna dedi: “Aman şorbacım! Bizim xatırımız üçün büyütiñiz konuşmañızı şarap ketirtiñiz! Şez boluñız! Anca şındı konuşmalı!” Tekrar baştan xergezniñ kefleri keldi. Kurdılar meclis: dağre, tambur, santır, nay, kelânit, ziller. Oyar patşasın! Sabax açıldıkta kapu-pencere açık. Kelen-keçenler kelip meclisi sexir edip şenlengendiler, zira bevle iş ne kördüğü, ne eşitildiği. Ve bu işi çarşıda-bazarda nakıl ettiler, teki padişğa eşitildi. Elçi yolladı, alarğa xayırlı dua bermeye mexbetlikleri üçün ve Allahtan körtıkları üçün vesselâm. Kırk kün kadar anda eglendiler. Andan soñ Yexoniya istedi alıştığı şexerine ketmeye. Tederik ettiler, araba

tuttilar, ve nakıl ettiler xer ne, ki alarnıñ başına keldiyse. Ve eşitenleriñ saçları dem dedki turar edi. Çok belalar kelip keçmiş alarnıñ başlasına, ve deñizden kutulup alarnı alıp raxat eten Aşer şorbacığa, ve deñizden kutulup alarnı alıp raxat eten Aşer şorbacığa xayırlı dua berdiler, ki fakırlarnı acıp raxat etti. Andan kalıktıca arabağa mindiler, kettiler:

“Allah selâmet berir! Amen!”. Araba bilen kete-kete. Kaç künlerniñ sarfında Yeşuva şorbacınıñ şexerine daxil boldular. Oşaar Yexoniya şorbacısına ketti, körüşti, ve biyan etti, ki xoranda bilen kelmiş. Yeşuva da dedi ki: “Kayra tüşürdiñ?”.

Olları Yexoniya dedi ki: “Öteki mexelede buraktım, zira cessaret etmedim. Xanıñıza doğru ketirmege ızın berirseñiz odañızniñ birisine oturmaa, barıp ketireyim ev buluncağa kadar, ve rica eterim, efendim, menden merxametiñizni kesmeñiz! Allah yardımcıñız bolsun! Amen!” Ve Yeşuvanıñ ev xalkı Yexoniyanı kördükleri kibi çevirip keldiler körmeye, ve kimisi kuçaklayıp öber.

Ve Yeşuvanıñ karısı sözledi bir xıametkârına:

“Arabanı ketirsin!” dey.

Alar bekle dedikten soñra Yexoniya çebiçek kendisi ketti ev xalkını ketirmeye. Ketirdikten soñra ol küni bütün kün Yeşuvanıñ ev kapısı örtilmedi. Keldiginden çok xergez körmeye kelirler. Ve ol künde pek sevindece şez boldular, ve Allaha şükür ettiler anıñ üçün, ki Allah Taalâ üstülerinden nazarları kesmedi. Bir-eki ay Yexoniya oturdıktan soñra şexer içinde kendine bir evlik yer satın aldı. Güzel kesme taşlardan ev yaptırdı, raxatlandı, ve alış-verişine başlandı.

Allah Yexoniyağa daxe ziyada devlet berdi, ve uvullar ve kızlar saxabu boldu. Beş-altı yıldan soñra kaynası Xanna axrete küç eylâdi. Kevere kötürdiler, kömdiler: “Allah raxmet etsin!”.

Yexoniyanıñ adı şanı bardıkça artar. Dunyağa yayıldı ve evlâdlarını evlendirdi. Xepisine zenginliginden ese berdi, ve kendi yetmiş-sekiz yaşına keldikte vefat eylâdi. Lea ve evlâdları yasını

yaslanıp üstüne büyük dolaba koydılar. Otuz kün keçtikten soñra Lea da exlısınıñ acısına dayanmayıp otuz-beşinci künü xazratına kavıştı, Yexoniya bilen beraber toprak boldu. Anı da evlâdları kötürüp kömdiler. Allah raxmet etsin!

(Altınkaynak, 2006: ?????)

2. 2. KARAY ATASÖZLERİ, DEYİMLERİ VE KALIP İFADELERİ:

1. Abarot satıp yuriy
2. Acegen eşek attan cuvuruk bolır
3. Acel kelmese adam olmez, acel kelse aman bermez
4. Acı acıya sovuk suz er sancıya
5. Aç bilen acelli sözleşemezler
6. Aç borude suvekelir çüşünde
7. Aç kop açar açuvlu kop sozler
8. Aç kozın açarım kozın
9. Açık kotler kapalır, ortilir, korgen gözler unutmaz
10. Açuvlanma kavtaçem, alışırsın
11. Açuvlu çok sözler
12. Adam en yuvuk ozine
13. Adam sevmen kişi bar, Tanrı yakın işi bar
14. Adam, (yoklığından) bolmandan horoza suleyman paşa dep çağırğanlar (degeler).
15. Adamaktan mal tugenmez Tanrı saklasın bom boş vermekten
16. Adamın aşandan işi de belli bolur
17. Adet dinnin yarısıdır
18. Adı çıkkancak boynun çıksın. (Adın çıkkancas canın çıksın)
19. Adın ne bakkal hak verir hak alır
20. Ağ kaz çamurdan da çıkkanda ak kala.
21. Ağaç da yara suvga da bara
22. Agan suv yolun tabar
23. Ağırmakka kun çekse arabaga işler
24. Ağlagan aç een tok oli uçun kaygı yok
25. Ağzı kıyış bolsa da baynın kızın sozlesin
26. Ahça kolga, etmek avuzga.
27. Ahçası tabuldı torga otılurdı

28. Ahmak odur dünya için gam ye/ Tanrı bilir kimi kazana kimi ye
29. Ahşamın hizmetını kun kuler
30. Ak ahça kara kun uçun
31. Ak gün kayda barasın – agartma, kızartma / Kara kun kayda barasın
karartma, tokatma
32. Akıl ayvanda da var fikir kerek fikir
33. Akıl bardır fikir yok.
34. Akıl da degen yaşta dügül başta
35. Akıl dügül baş belası
36. Akılda dügül iş bahtlıkta
37. Akıllı başına keldi
38. Akıllı duşman hamor dosttan iyidir
39. Akıllı kişiden akıllı soz çıkar akılsıznın başını yarsan kozi çıkar
40. Akıllı kişinin korkunda ananın
41. Akındı suvlar kibik keter
42. Akmalın devlatden zararı vardır.
43. Akmasa da tamlar
44. Aknı karandan ayırıp bolmay.
45. Aksak akıl tas pahıl ille sokırlıktan sakın
46. Alçaçık eşekke minmek kolay
47. Alçak davacının şahadı bolmaz
48. Alem için aglayannın bilki, mumkun gozi çıkmak
49. Alışmagan kotke koncek yaraşmaz
50. Allahka inangan kişini, Allah ondırır işini
51. Alma dereginden uzakka çuşmez
52. Alma duş avzuma tuş
53. Alma sarı satma sarı aramızda (senenade) katma sarı
54. Alt kopçek nas ketse art kopçek de alay keter
55. Altadı yolunu başladı
56. Altandan bulutharda kumuş kolda yahşı.
57. Altı da akıl bolmasa altmışda bolmaz
58. Altıda kulmegen, altmışta kulmez

59. Altın çekken terezi kumuştan tara.
60. Altın pahalıkta adam dostlıkta
61. Ana balanı ostirgençek beş batman bok aşar
62. Ana keldi ahir zaman
63. Ana yılan – kızından aylan
64. Ana yılan – kızından aylan
65. Ana-baba bolacagina kopek bol
66. Anasına bak ta kızını al
67. Anin kindigin tartmadı
68. Anlaganga (biline) sivri sinek saz, Anlamaganga davul zurna az
69. Anlar ata baba ananı ostura ozi ilanin
70. Araba bar tahta bar her bir şeyin vahıtı var
71. Arabanın art koçeri
72. Aransız sığır bakan bedeksiz bala bakkan / Kumesiz tavuk bakan,
hatının al çuvalga ur duvarga
73. Arba tavuknu yude işlanma kuşnu averda
74. Arehene kore lafın bolsın
75. Arkası kalın
76. Arkasına yağ yakar da komlegine tiydirmez
77. Armut pış avuzuma çuş
78. Arsız ketken yarlınır, çulda ketken çullanır.
79. Arslan bilen arslan bol, kozulen kozu bol, eşek bilen eşek bolma.
80. Arslan kendi kuçu bilen toyar
81. Artarah ay kapımdan bakay, kazı ağağın yahar
82. Artıgaç kiynalsa ne bolur kartayca
83. Artına taşlaganın aldında ta bolır
84. Artından sovuq suv
85. Arttır atka cılap ketersın kamçısız
86. Asıl asıl vasil vasil
87. Asılırsan kalın daga asıl
88. Aş kızgançığı bugata miyın.
89. Aş tuzsuz, hatının ussuz

90. Aş vaktında aş, iş vaktında iş
91. Aşagan toymagan da yalanga toygan
92. Aşama toygunçi, içme toygunçi
93. Aşı yok oruçlay işi yok kulaçlay
94. Aşıkkın kız kocaya barmaz
95. Aşın aşagan yaşın yaşagan
96. Aşın bolgançak kara kaşın bolsın (Aşın bolgancak kaşın bolsın)
97. Aşına kore işi bellidir
98. Aşka çöza kolın suvga açat agzın
99. Aşnın yahşısı.. yımırta tuz biber bilen
100. Aşsız ev bolgan sozsız ev bolman
101. Aşsız tirilmez işsiz yem etmez
102. Aştan kaçkan kotekke raskelir (yolıgır)
103. At alsan minip al, kız alsan bilip al
104. At aylınır aylanır kazığına baylanır
105. At balası attır, it balası ittir
106. At barlıdan kız yarlıdan
107. At bilen igitnin başına ne kelir kelmez
108. At çalışır eşek aşar
109. At çaman çorbacısı yaman
110. At hırsızlık fena zenaat bil de etme
111. At korse aksar suv korse suvsar (At korse aksar, suv korse suvsar)
112. At mingenın kılıç kuşanın
113. At minicisin tapar
114. At odur ki egeri alsan avdarılsa / Yigit odur ki başın salsa yuhlasa
115. Atalardan kalan sozdır gendi düşgen aglamaz, sızlamaz
116. Ateş duştuçı yeri yakar
117. Ateş zorın kazan bilir
118. Atı yok aranda tokatı yok boranda
119. Atılğan söz atılğan ok aşgan tirlik kaytıp kelmez

120. Atın yaman bolsa satıp kutulırsın / Hatının yaman bolsa malıp kutulırsın
121. Atka dobranı kosterme
122. Atka minıp at kıdıra
123. Atka minıp at kıdıra
124. Atkan yerinde oku sıçkan yerinde boku
125. Atlas azmaz kıyahat osmez
126. Atlenden cayav yurumek yahşı deseler inanma
127. Atnı da hatını berme kişige
128. Atnın tişleri, atnın yaşları
129. Atnın yanında eşek bağlasan, at da eşek bolır
130. Atsız kolsız
131. Attan tüştü egerden tüşmey
132. Attarnın altında sakız cignemem
133. Avurgan başka yavluk nege kerek
134. Avurgan yerden kol getmez, sevgen yerden koz ketmez
135. Avuzda tatlı tamahta acı
136. Avuzdan bal tamlay
137. Avuzga yara çıkmasın, çıksa onalgancak yala yala da otur.
138. Avuzka bayram kursagga kara kun
139. Ay ay ketken vay vay kalgan
140. Ay çoğalmay çoğalmay kabis bolgan çiçimay
141. Ay korunuşmeyçe yıldızlar ikişer olmaz
142. Ayagına çarık dilengen dilenci eki kapu ziyade açar.
143. Ayagından bitler başga yorgaladı
144. Ayak ustunde kırk yalan otken soyı
145. Ayakkabı da baş sallar duyucının kaval kavesin
146. Ayatka ayakdı yagmur tokdadı
147. Ayıpsız kim olmaz
148. Ayırılğanlarnı ayuv iyer, bolinenlernı boru iyer
149. Ayıtkan insan bolsın yışıştırıgen insan bolmasın
150. Ayipli upralmaktan ulanlıka kaftan

151. Ayrarı yektir içmege, çırak bilen keter sıçmaga.
152. Ayrılık olümden beter
153. Ayt ayt boldurdım
154. Ayuv direkke mingende
155. Az aşım tınç başım
156. Az ayıtmaga gerekli kılmaga
157. Az bergen djandan berir çoh bergen maldan berir
158. Az bolsa yeter kop bolsa keter
159. Az damı bere ket kopdeli
160. Az et çirimni, esilde tut işını
161. Az sözli – tez bezdir.
162. Azbarı yok, kazıkı yok, da barça ol tok
163. Azbarında bir tavuk da bolsa korumli bolsın
164. Azdam hayır çokta mı hayır
165. Baba deve bir akça. Paalı balam / Baba deve bin akça. Ucuz balam.
166. Baba sozi manksa evlad, koca sozi saymagan avrat, kaytın at, uçunında başın bir kuçukge at
167. Babada bolganda baba bala kule
168. Babadan oksuz yarı oksuz, anadan oksuz temel oksuz
169. Babam aşaman aşını mende aşamam
170. Babam karga letirdi evge kavga ketirdi
171. Baban anan domuz da bolsa kunde on kere arkasın sıpa
172. Babası olgen mezarına ketecee yok
173. Bacası kıyış bolganna bakma tutunu dogrı cıksın
174. Baga бага kozım dort boldı
175. Bahça hıyarsız yubiy ahçasız
176. Bahçisarayda kotek aşan, Kale çıgıp yiladı
177. bahşış atnın çışine bakılmaz
178. Bahtlık iste dostına iylik kelir başına
179. Bak adamın ahmaklığına, verir malın veresege/ Bilbil yırın duygançak kışın Salı kelesige

180. Bakır kargayı tutmaz, altın avuç kerektir
181. Bakma kim ayıttı dinle ne ayıttı.
182. Bakma yuzune bak kozune
183. Baksan bag bakmasan dag
184. Bal tatgan parmak yalar
185. Bal tilinde buz tişinde
186. Bala bala çomıçu bilen adam oldirecek
187. Bala bilen çıkma yolga / ketirir başına bela / Araban yürüse
oturur yıglar / koçerin sinsa oturur kuler.
188. Bala hırlama istegenin mezarına mezarına bok bolsun
189. Balada bolganda baba bala aglay
190. Balanı ohuttık da bok yedik
191. Balga çibinde yapışa
192. Balık başından sasır
193. Balık bulaşmayyaz balık tutulmaz
194. Balın bolsa, çıbın bagdattan gelir
195. Balta kotergen ince topcak yol keter
196. Baltacının baltası, şerbetçinin bal tezi
197. Baltada da kabat bar sapta da bar
198. Baltanın sapını birçe aşagan
199. Bar sevdiğim açık bolsın yolların
200. Bar yeri bar yemi
201. Bardıhın verankeldığın kısır
202. Barı bolganı bola.
203. Barlık bag bilen bahçadır
204. Baş ağır kulak sagır
205. Baş sav bolsa kalpak tapılır
206. Baş ustunde kalpak
207. Baş yazısını koz korer
208. Başı başka akılı da başka
209. Başın eki bolsa ket
210. Başına kelse ayakkabçı bolır

211. Başına bir iş kelirse kamilge değış
212. Başlıga baş terisi mayadır. / Başsızga yüz bin ahçı ziyandır
213. Başta akıl bolmasa iki ayagga zor berir
214. Başta bar da tilde yok.
215. Başta evinin için akla son çıharsın aklarsın
216. Başta sen patla da son ben çatlayım.
217. Bay bilen batır avuzga kelgeni eytır,
218. Bay bilen batır avuzga kelgeni eytır,
219. Bay bilen batır avuzga kelgeni eytır, bay irgatlen konuşmaz.
220. Baykaşın kısmeti ayakının altına ilinir.
221. Baynın evinde kaltırıp oturgançak, kulpın evinde şaltırıp otur.
222. Bayramdan son kınanı kotine yak
223. Baz yası ösgen bal yegen
224. Bazar bergenin anan baban vermez
225. Bazizganlının senı mahtav çını
226. Bedava aş toydurmaz
227. Bedava soggen bela yolıdır
228. Bekvattan ne çıkar bekden çıkar
229. Belinde çıbın kıvıatı
230. Belinde kuvat yok, ozine kırtış yok.
231. Berdi ana ne burundan tuştı
232. Bereket otmekke yahşı kun kormekke
233. Bereket versin degen yerde bereket bolur
234. Bergen Tanrını yaran
235. Berisiz zenginin fukareden ne farkı
236. Berisiz zenginin fukareden ne farkı
237. Berisiz zenginin fukareden ne farkı
238. Berna kiçi rusvaylık ullu
239. Bersen-acı berme
240. Besle karganı kozın çoğısın
241. Beş parmakta tugiz (tugan) dugul
242. Beş yaşında balaga doksan yaşında kart turup kelgen

243. Beşikte bala beş kere turlenir
244. Beşlik verip laf ettirdim onluk verip tohtatmadım
245. Beterden beter bar dunada
246. Betine bak da bereketini sor
247. Bırçe koca bit
248. Bilbil biyındıra karga korkıza.
249. Bilgene dünya sarı yag bilmegenini uzaklık tukan
250. Bilifçige bir gül yeter koklamak, ahmak bolsa bir bahça yetmez
251. Bilki dogrı Tanrı sever
252. Biluv haznadan yahşı
253. Bin kesalık malın olurça bir ahçılık bahtın bolsın
254. Binin yarısı beş yüz
255. Bir ağaç orman tuvdur bir çiçek yas tuvdur
256. Bir alma eççi alma
257. Bir atın hayırına bin at suv iğer
258. Bir ayağı yerde ekincisi gorde
259. Bir ayağın alğançak gayrısın kopek aşar
260. Bir baba on balanı бага / on bala bir babanı bagmaylar
261. Bir bala ber uçutnı, tuggu yutmadı ber uyzıçnı
262. Bir bala ber uçutnı, tuggu yutmadı ber uyzıçnı
263. Bir bala ber uçutnı, tuggu yutmadı ber uyzıçnı
264. Bir dag ne gadar oksek bolırsa bir yanından bolır, Bir adam padişah dahi bolırsa sevdıgıne kul bolır.
265. Bir dan hacı kebede korunsın
266. Bir deli laf atar bin uslu çıgıramaz
267. Bir delige kenar-kabunur mor kukurt
268. Bir eşek bir katır ne gemini bilir ne yasanı / Onlardan iyi kır katır ekisi de eşek oğlu katır.
269. Bir gul bilen yaz bolmaz
270. Bir işin işleençe çuşunıp işe
271. Bir kahve bir tutun bir ziefet büs bütün
272. Bir kişinin hasavetı yok eken / Bir keseçik kotınıkesken de

hasavet etken

273. Bir koltugga iki harpuz sıgmaz
274. Bir kolu balda bir kolu yavda
275. Bir koy ternin içinde hem semiri hem arıklar
276. Bir kozı yalay ikinci yumçuklay.
277. Bir kulakka kirdi ikinciden çıktı
278. Bir oda kir.
279. Bir olsem bir tırılsem kumdır duşmanım kumdır bilsem
280. Bir opkelege onçebir hayır etmez.
281. Bir orkende beş kavun bağlı bütün / Bu dünyada var mı eki
bağlı bütün.
282. Bir sekirdin çekirtke, iki sekirdin çekirtke, uçuncusine avuçça
kirdin (tutuldu) çekirtge.
283. Bir totem ot deveni yerden ucurur
284. Bir vaydır sonı
285. Birçe okunç etip, yırğanın ateşge berme
286. Birı olmey birı tırılmey
287. Bırısı birsine hamam bağışlağan, o da ona bir tas suv
Vermegen.
288. Biri dalda biri şanda
289. Biri kıl sıymay biri de koçer ağacı tığa.
290. Biri ve buçuğı saymaganın iki yakası bir bolmaz
291. Biri yeme bir bakar kıyamet ondan kopar
292. Biri yırtılğan ikinci paralangan
293. Birin yala birin yut birin kolunda hadır tut.
294. Birinin başında ataş yana, biri de tohta çubugum yahayım
295. Bırısı sıy beri başka onusı kalpakka
296. Bitke ok atkan tonunu otka yakkan
297. Bitnin bernesı sirke
298. Biyök geminin biyök fırtınası
299. Biz keldik kelin korme, kelin kettı tezek cıyma
300. Bizden ketkençek, üyine yetkençek

301. Bizim çast ekidir barıbr oletnın yıldırır
302. Bizim kelin bizden kaçır, Kozin kapar kotın açır
303. Bizim kelin de bir minder kaktı
304. Bizim kelin kolaylıdır onun yanında su kuyar
305. Bok ustine kaymak
306. Bok yureкке teselle
307. Bokka basan bok sasır
308. Bokun kavurup aşay
309. Bol adam da sandırakla
310. Bol kopse yemek bol harçlık
311. Bolganda tay vetana, bolmanda ne tay bar ne tana
312. Bolganın yemegenin dişleri kırılısın / Bolmayın yegenin otuz eki
dişleri kırılısın
313. Bollıkka kıybet bilinmez yoklukda artka bolınmaz.
314. Bolma balta kubukhep bana da hep bana / Bolma ırende kubuk
hep sana da hep sana / Bol bıçkı kubuk hem bana hem sana
315. Bolungan bolmay biluvşuz
316. Borç benim kasavet senin
317. Borç borcunu batırat
318. borçlu bolsan ver de kutul
319. Boru boru anan baban yanından yuru
320. Boru daga kirgen dagının haberi olmagan
321. Boruge berme koyunı kutme
322. Boş bahça yok akça
323. Boş boşluktan ıftıra yıglattım
324. Boş boşluktan yakkan boşten yanar
325. Boş çuval durulmaz
326. Boş gezenin kafadası
327. Boş kaşık avuzga (avıza) barmaz (varmaz)
328. Boş laftan pilav pişirilmez.
329. Boş oturacana baban sakalın yurk
330. Boş sözden fayda bolmaz

331. Boş tebsige algış da boguşmaz
332. Boş yerge iyleme yeymek
333. Boy uzun yemişge boy kısa kumaş fiyatına
334. Boyu deveden akıllı duvmuşnın
335. Boyu uzun akli kısa, para için otunu kusa
336. Boyuma canım boyuma padişahdan büyük Tanrı var
337. Bu baş ve bu taş iki kardaş
338. Bu batırğa bı otmek
339. Bu da kelir keçer
340. Bugungu çipçe tandagı tavuhtan yahşı
341. Buluttan mahtuv ala
342. Buna aytkan, şuna aytkan, tek parça iş tura katkan
343. Bunu mısır haznası da dayanmaz
344. Bunun yazısın koz korer
345. Burunlı sasık dep koterıp atmam
346. Büyük tigim ekmek aş, büyük söz sözleme
347. Bütün yıl (kış) kayda bolsan anda bol, belderezde üyde bol.
348. Cahtlın bolurca bahtın bolsın
349. Can degen dilenci
350. Canı gonulden aglarsa sokur gozden yaş çıkar
351. Cevahir kıymetin sarraf bilir.
352. Comartdan bir kızgançdan eki
353. Comert kolmeksiz, erinçek otmeksiz
354. Çabandan muezzin bolganı sesi bilen camini yıkar / Halayıktan
biyke bolgan tası bilen hamamnı yıkar.
355. Çal munda teşik hırsızga eşik.
356. Çalgı da orak en bagarah
357. Çalgıcığa çal desen üç gün üç gece nazlanır
358. Çaman atka kamçu de boluşmez
359. Çanak çanakka tokuşsa söz çıkar, insan insana tokuşsa kavga
çıkır
360. Çerivge bağlan anda bagatırlan

361. Çevir kaznı yanması
362. Çıgacak kan tamarda kalmaz
363. Çık çık balaban uyasından çıkan, uyasına tukurken kaçkan
364. Çıkırılğan yerge vermeye ar yollama
365. Çok bagganın kop korgenin kozi çıkar (çıkarılsın)
366. Çok bilgen çok yanılır
367. Çok kızırgan ya nazına ya tazına
368. Çok mal tukanda demişler
369. Çokdan çok çıkar azdan az çıkar
370. Çuşın deli çuşın malını sat peşın
371. Çuşte korgen karın doymaz
372. Dabutın bolsa da boş bolsın
373. Damla damla gul bolur duşman kozi kor bolur
374. Davacı aç kalmaz demişler
375. Davulın sesı uzaktan eşitle
376. Deli bilen bir çuvala kirilmez.
377. Deli bilen iş tutulmaz
378. Deli çopley uslu meresley
379. Deli de atnı yekeruslu yelnı yektı
380. Deli sozga karuv yok
381. Deli tutganı yibirmez
382. Deli yanılır akıllı duzetır akıllı yanılrsa tüzetgen bulunmaz
383. Delige deli desen deliligin artırır
384. Delige dombra kığılmaz
385. Delige dombra kokma berme Eşine de koymıt kirpidi de kahmıt
386. Delige kalpak al desen baş alır
387. Delige sorma ozi eytir, eytmezse közi eytir
388. Delikti taş yerde kalmaz
389. Delini alayda çevirsen – deli, Bulay da çevirsen deli
390. Delinin aşı usunun karında
391. Delinin yetmiş iki türlü var
392. Delirgen esen haber et

393. Demırnı kızganda bas
394. Demirden kapısı bolgan tıylmez yine odinçka çıkmasa
395. Denizde balıknın bazarlığı
396. Denizge ketsem suvı biter
397. Dertke derman sevlennmek ilen yaraga melhem silinmek bilen bolır
398. Deve öler deveci mi öler.
399. Deveden büyük fil demişler
400. Devedji bilen konuşkanın kapısı büyük kerekdir
401. Devege benzersin son harap bolmaz senin işin.
402. Devege yem layık olsa boynun uzatır.
403. Devletin olacagına inamın çok bolsın
404. Devletli kozi perdeli bolır
405. Dıvernında kulagı bar
406. Dogru eşekke eyıtılır
407. Dogru lafga can kurban
408. Dogruluk bilen keter ok, egirlik bilen kalır elde yay.
409. Dogurgan kul bolmaz, satın algan evlat olmaz
410. Doğruluk bilen doğruluk bolır
411. Doğrunın Hak yardımcısıdır.
412. Dohsan dokuz boldı toldı yuz
413. Dolu kapçık aş almaz
414. Dombelge bir iş sımartısan sana anan baban terbiyesin verir
415. Dombelnın işi eki kat dır
416. Domuzdan bir kıl alsan o da fayda
417. Doru sözlen tugana yaraman
418. Dost başka duşman ayakka bakar
419. Dost hatırı uçun çiy tavuk yemişler
420. Dost taşısan ayıbı bilen taşı
421. Dost yılatır duşman kuldırır
422. Dostana atın berme, vergen son terledi deme
423. Dostdan zarar tiyme

424. Dostına ver ohutı, dinlemese var tuzunu
 425. Dostını sınagan kopegine kemik verir
 426. Dostlarım düşmandan çok
 427. Dostlık kantar bilen alış veriş mısırlı bilen
 428. Dört ağacı çatganlar sana hatın dep satganlar
 429. Dune giden yıkılır ancak mehaliklikden
 430. Dune merduvendır kimi eker kumı miner.
 431. Dune zevkten yıkılmaz zulumden yıkılır
 432. Dünyada ne iyildir, saburluk
 433. Düşman kuyu kazar, umudım gendi çüşer
 434. Düşmandan dost bolmaz
 435. Düşmanın bilmege oleknen suv suzmege
 436. Düşmanın el avuzuna düşsün
 437. Düşmanın hor kormek bolmaz
 438. Düşmannar duymasın dostlar kuvansın
 439. Düşmez düşmese cıdav iyle düşmemi
 440. Dut yaprağı saburluk ilen atlaz olur
 441. Düne sokır bolsa sen de bir kozin baylap tut.
 442. Dünedə pahıllık bolmasa edı, erkekler ekişer hatın alır edi
 443. Dünya yansa hasırı yok
 444. Dünyalık akıllıdır yarisin yerisi kışka
 445. Eben orekesi
 446. Ecel kelse baş ağrısı da mahanadır
 447. Ečki bergen koy alır, birşı bermegen ne alır
 448. Ečki osırıp kotne opkelen (opkeler)
 449. Eger atka agırlık bolmaz
 450. Eger kaytarsa yerde tamarı anın da toprakda kalır emeni anın
 451. Eger yemiş bahçası Şurı koyda bolsa, iyzüm bağı Alme koyde
 olsa koyları çolde bolsa, kalede ozi evı kobasinen kaya
 azbarında bolsa, da ne kerek uga?
 452. Ehtimaldır deniz yanar
 453. Eki anada bir bala o da budana

454. Eki çıplak bir hamamga yaraşır
455. Eki kolga bir hizmet
456. Eki oburdan bir guzel dogar
457. Eki odjah sonedjene (yanadjana) bir odjah sonsın (yansın)
458. Eksik bolsın ozinin çok bolgançak elninin
459. El almagan yüz yaşar
460. El atına bingen çüşer
461. El ayıbın korgende kalnı yarır kozım / Kendi ayıbıma kelgende
kor bolur eki kozım.
462. El bergenden tok bolmazsın
463. El bilen düygün bayram
464. El eli bilen yılan tutmaa
465. El gül vahtında koklanır
466. El içün aglanı yasırtın gozi çıkmış
467. El içün kuyu kazgan içine gendi düşer
468. El kasaveti keç kele da tez çıga.
469. Elden kelgen bereket o da keç kelir
470. Elden kelgen el bolmaz o da vaktında bolmaz
471. Eli ilen işlen omuzı bilen kaldırır.
472. Elinden kelgenin artına taşlama
473. Elnin tiline çüşme
474. Em işli em küçli
475. En aş zenaat hırsızlık bilen de etme
476. En yahşı kayna pamuk bilen başın yarar
477. Endi ona kız kayda bahtı ozgan
478. Er gun bardak suvga barır bir gun kalpı kolga kalır.
479. Er gül vahtında koklanır
480. Er gül vahtında koklanır
481. Er kün hopka kuyga kete bir kun kete kılba kolında kala.
482. Er sözge kulak asılmaz
483. Er üynın tutını er çeşut çıga
484. Erbinin etykenin et, etkenin etme

485. Erte turgan kişinin Tanrı onartır işını
486. Esabsız hasabının kolında kalır nasığı
487. Eski avuzga yeni aş
488. Eski eşekke yanı kulak
489. Eski hamam eski tas
490. Esmeri da bolsa totay kız
491. Eşek bilen çıkma yolga ittir başına bela, katır bilen hela, at
yuruyçının muradı
492. Eşek de yatıp torge munaygan bola.
493. Eşek kartaygan son tavla başı olmaz
494. Eşek kuyrugundan elek bolmaz
495. Eşek öldü ortaklık kesildi
496. Eşek yükü bilen yaraşır
497. Eşekden evvel ahırğa kirme
498. Eşekni de toyga çakırlar ye suv taşıma ye otun
499. Eşilgen boynu kılıç kesmey
500. Eşşek oğlu katır ne gonıl bilir ne hatır / İşi bitmen misafir bir
gun de yatar on gun de yatar.
501. Eşşek turşusu
502. Et yatsa kurt kopar
503. Etinden kuanmasan kuyruktan kuan
504. Etternın karşısında sakız çeynenmez
505. Evel can sonra djanan
506. Evelde bolmasa son bolmaz
507. Evelden balanı urmasan son ozın tuzın urarsın
508. Evelinden kelgelini ardına taşlama
509. Evelki kuturılıngıma bakma, şindigi yigitligime bak
510. Evin buzıp ahır eter
511. Evlatende akıl kerek
512. Ey eksilt buberin ey arttır hıyarın
513. Ey kambur felek kumine davul çaldırır kumine cumbuş, kumine
yadırır kumine kelaş

514. Eytma benim kul atama, eytirim senin beg atana
515. Fakir tanrının garipidir
516. Falaknın işine nişan bilmek kabul
517. Falaknın zororına daglar dayanmaz, oyını kattı
518. Fayda kırırsan mundıraşka var
519. Faydasız karın boku bilen pıışsın
520. Faydasızdan çezvet çık Tanrı saklasın belasından
521. Fenadan ettegin kes de kutul
522. Fenaga iyi asttılmaz
523. Fikirsiz ucgan kuş konma dal tapmaz
524. Fukara bolacagina zengin kopegi bol.
525. Fukaranın avzı aş korkençek başı taş korer
526. Fukaranın oğlu olca zenginin
527. Fukare zenginin maskarasıdır.
528. Fukare zenginin maskarasıdır.
529. Fukarelik otten kelmek, eşk bolsın kiyme bilgine.
530. Fukarenin malı baş katında turar
531. Funduk çuvalı kibik boşanlı
532. Ga başın taşga ga taşın başga
533. Garmannın tibi dervişlerge
534. Gayrı yer balçıkdır, tuvgan yer altındır.
535. Gecenin işi bedava
536. Gedje boldı yatmalı sabah erken turmalı / Kündüz çalışmalı
ahşam rahat bolmalı
537. Gem bolgaysın oksuz, gem bolgaysın korsuz
538. Gem sogem gem vuram gem laf etme kop vermeyem
539. Gemini ekeç ketenler kutardalar
540. Gençlik çağın kagırtma
541. Gendi arşını bilen kişiğe bez vermezler
542. Gendi çalar gendi oynar
543. Gendi gendigene etken yedi katlı duşmanı etmez
544. Gendi tüşgen aglamaz

545. Gendinden gayrısın begenmez cahil
546. Gendini geniş tut tergeme iyle dünya / Kor dünyanın halını
yemesın malını
547. Ger genzin balası özine tatlıdır
548. Ger gez bardak yapar kiyipını koyma bilmez
549. Ger gez ettiğini bilir
550. Ger gez ozine melek
551. Ger gezin bir derdi var, degirmendjinin de su derdi var
552. Ger işin hayırlısı
553. Ger işin sonı sarı altın
554. Ger işin tılsımı bar.
555. Ger soznin iki ucu var
556. Ger yere burnun tığa
557. Ger yere burnun tığa
558. Ger yeşimlik sevedır çıkını
559. Ger yeşimlik sevedır çıkını
560. Gereksiz boğuşluktın sor naz sağlının
561. Gerges keçken kopirden sen de keçersin
562. Gerşeyin kararı
563. Gonılden gonılge yol bar
564. Gonil dedigi akkan suvga benzer fikir deryaga
565. Gul boldı bilbil duydu bana da olacak boldı
566. Guzel kormek gozge fayda yürekke zarar.
567. Guzel kormek kozge yarık
568. Guzellerden kimi guzel? Kimi sevsen o guzel
569. Guzellik baş beladır çirkinlik kaledir
570. Guzellik delige hak vergisidir
571. Guzellik ozine zenginlik ozine tabiatı halka
572. Haftada bir bazar onu da yagmur buzur
573. Hak teal keç kuysa da küç kuymaz
574. Halabalıhta pilav yemedi tek daa kotek kemesi yedi
575. Halk aynında yollarır, oynaganda şelinir

576. Halk harifdir tez duyar
577. Hamamda kot tokuşkan kuda bolgan
578. Hamamga barıp toyıp ket, toyga barıp kiyinip ket
579. Haramdan kelgen borana keter
580. Hasapçıga yalvargançak baltırın kesip aş.
581. Hasapçığa – yag kaygusı eçkige can kaygusı
582. Hasır azmaz atlas tozumaz
583. Hatında ortaklık bolsa atka bolmaz
584. Hatının olmazı unni komeç etni kebab eter
585. Hatının tuvuşlu upragın yaravlu
586. Hatır yakma kolay bir soz ile hatır tapma yuz sozde az
587. Hatunlarnın seçı uzun bolır akıl kısğa
588. Hay bilen kelgen hoy bilen keter
589. Hayır et denizge at halk bilmeşe balık bilir
590. Haylılıkdan kadir bolgan bilen hamamin bozar
591. Heç bolmayacana keç bolsın
592. Hekim kimdir başına kelgen
593. Hem burunsuz ikisi de birbirinden ogursız.
594. Her bokka karışma
595. Her boktan tatkan hatın
596. Her genzin babası ozine tatlıdır
597. Her gül vakıtında kokulırlar
598. Her havnaa oynama
599. Her horoz gendi çoplugunde otlar.
600. Her işinge uzatma elin başlamagı kuvanga benzer, ahır imenşke
601. Her işnin hayırlısı
602. Her kim eter gendine gene gendi gendine.
603. Her kimge kazan yibemerse Tanrı, soz anlamana duşurir Tanrı
604. Her kişi kaşı ozın koturun.
605. Her kopekke taş atsan taşın kıymeti bin altına erişir.
606. Her kun aglayanın bir kun kulmesi bolır

607. Her sakan maktay, algan korlar
608. Her şeyin bir kararı var (bolır)
609. Her taş yerinde ağır.
610. Her zevalın bir kemalı vardır.
611. Hesapsız para bolmaz
612. Hırsızga beglerin borcu var.
613. Hırsızlığını bil de etme.
614. Hırsızın kötü kuyuş
615. Hırsızdan veran kalmaz
616. Hocaga mahtanma, küçlüğe urunma.
617. Hor bolma beter bilinmekten
618. Horlahçı yesi halktan korkmaz
619. Hormet bolmayçaz bereket bolmaz
620. İftiradan insan yangan
621. İki ayaknı bir papuçga sokmaylar.
622. İki bardak birbirine urulsun kim parlansa parlansın
623. İki canbaz bir yipte oynamaz
624. İki davacı bir yerde kelmeyip dava kesilmez
625. İki delige bir uslu
626. İki kulak bir avuz çok eşit da az sözle
627. İkincige yıırıksan özün de aylanmasın
628. İkrar da inam
629. İlimon hastayga ilaç, katık pastaga
630. İmamın ohumiş ekeni biz de bilemız
631. İmperialnı bozarım kefim bozmam
632. İnangan olsun inanman bin yaşasın
633. İnanma kışnın yazına / orospunun nazına / puşnun sozine
634. İnsaf dinın yarısıdır
635. İnsan bilinir yolda, kartada, içkide.
636. İnsan bolsa adı kalır, ayvan bolsa govde kalır
637. İnsan dugul uçan kuş: bildir anda bu yıl mında
638. İnsan kulaktan, hayvan tamaktan.

639. İnsan ozin aybın bilmez el aybın arar
 640. İnsanın kozi ayvanı kazanga insanı mezarga
 641. İnsanın osalı ne işinin vahıtın bilir ne yuhunun
 642. İnsanın yaramazı aş uçun söz eter
 643. İnsannı yapı terekni yaprak
 644. İpdirin tolu yuhkun tatlı
 645. İstedigin etip olmasan olacağını iste
 646. İstegenin yuzı bir kara, bermenin eki kara
 647. İş baracagina bara
 648. İş sarısın bolursa eki aferim bir pof / İş sırasın şaşırsa fayda
 etmez yüzbin toh
 649. İş tuvul boşlık
 650. İş bitmen misafir bir gun de yatar on gun de yatar.
 651. İş bolman ştanını sogip tikker
 652. İşin başla ertede biyençnı ingırde
 653. İşinde komdı kirpigi de kakmay
 654. İşler işler, bu kimine un kimine kebek yedirir
 655. İşlevçü bahçalar içuvçu acı sular
 656. İştansıznnın akılından kunde altı arşın bez keçer.
 657. İşte artmaz tişten artar
 658. İt itni aşamaz
 659. İt itni aşay boru aşay ikisini de.
 660. İyi tabiat sevdilir fena irendirir.
 661. İylik eden iylik bolur, kemlik eden kemlik bolur
 662. İylik iytdin, evinge yetme
 663. İylikke iylik kıdırma
 664. Kaba ketkenge sorma, barıp kaytkange sor
 665. Kaba kormey hadji bolmay
 666. Kaç sababdan kutul yunahdan
 667. Kaç yılandan da kor konşudan
 668. Kaçıp ketsen seçip ket
 669. Kaçkan da Tanrı der, kuvgan da Tanrı der

670. Kadı edi bu dunenin diregi / Kadı oldu dune gene bayagı
671. Kadırı yolcın yolda yaraşır
672. Kadinin agzı cigerge yerişmese sasıkdır.
673. Kahve doğurcunu ıngır deycisi
674. Kakma beg ellin kapusun, kakarlar senin kapunı
675. Kalem kılıçtan keskindir
676. Kalemli kişi cahanda hem güldür çiçek / Kalemsiz kişi cehanda
hem oguz da hem eşek.
677. Kalımın arzı çoğı bolmaz
678. Kalktı yürek, kettı baş, kaytı yurek yektir (kayda) baş
679. Kalma bakla üstünde. Ne ustense ne bobah.
680. Kalpak al desen baş alır
681. Kamçu bilen yırak ketmesin
682. Kamlısı işten toyar etmaktan
683. Kanda atladı anda aldadı
684. Kapunı berk dut konşını hırsız tutma
685. Kara kun yahşı bolır ama yaman kişi yahşı bolmaz
686. Kara mazallı, kara yurekli.
687. Kara mazallı, kara yurekli.
688. Kara yerden çıka ak ötmek
689. Karanlığın kozi yok, kargamasan ozi yok
690. Karda yurude yuzun bildirme
691. Kardaşım balası, cigerim yarası
692. Karga bilen konurkannıg çokusı çıkmaz.
693. Kargıştan uzak bol
694. Karında tokluk – başında boşluk
695. Karını sevsen gendine bildirme
696. Karnın aç karinga kakaç
697. Kart eşeknin tekmesi kattı bar
698. Kart etiknin tekmesi / Yavaş atnın tekmesi kattı bolır
699. Kart kiyıvnnın da kalaçı bar kıldırıp baksan komeçi de bar.
700. Kart koyunda kalaç bar, karmalasan komeç var

701. Kart nenem papuları adam bolsa sen de bolırsan.
702. Kartaydı kaydardı
703. Kartaygan kişi sabiy kibik bolır
704. Kartayganda kahpelik
705. Kartayganda tayaktır elin kendi kobız
706. Kartka adama kozga urulma
707. Kasapı maya daracına, eki can daracına
708. Kaş tüzetem dep koz ıgara
709. Kaşıına ekmeginin kaşıı kırılısın
710. Kaşık bilen aş bergen, sapı bilen goz ıkarır
711. Katalağan taşga ot bitmez
712. Katın kılıksız er tinliksiz
713. Katran hokkası da yırmalıkga varır.
714. Kave duyucısı ı-ıh duyucısı
715. Kavga arasında pilav uleşinmez
716. Kavgacı keddi kavga bağlandı
717. Kayda azatlık anda yahşılık
718. Kayda geranket anda bereket
719. Kayda yoklık anda boklık
720. Kaylipten kaylipke lagım bar
721. Kayna kelin arasında kalem singan
722. Kaysı taşga başım urayım
723. Kazak kelse korkmanız, balta alıp ıkmanız
724. Kazaktan korggan ay
725. Kazan katalan kapagın tapkan
726. Kazan kazanga : kotın kara elmecık de kule kule param parca
(parca parca)
727. Kazan taşganda omuke kıymet bolmaz
728. Kazanga yınışma kara yoker, yamanga yanışma yarası yoker
729. Kazanganıng bezevikine yetişmey.
730. Kazanında ne taşlasan kaşıkta o kelir
731. Ke olsun da kü (bela) olmasın

732. Keçme duşman kopırinden.
733. Kefinin yahşısı aşamak, içmek, sıçmak
734. Keldi sıy ozuynu tıy
735. Kelet ucu, takat kiçi
736. Kelgenin ketmesi bolır
737. Kelgenin ketmesi de bolır
738. Kelini giyindirgen kelin bolur
739. Kelişikli kiyim saabına yaraşır
740. Kelmek kuan kitmek adet
741. Kelni de kiyindersen kelin bolur
742. Kenarına bağıp bezin al, anasına bağıp kızın al
743. Kera kızga kegençez tanlar atar
744. Kerti söz acıdır
745. Kesilgen otmek birleşmez
746. Keter isen yolun bolsun, kimse yolun bağlamasın
747. Ketkenın kumse tutmak elinden kelmez, kelmeni zor teklif
bolmaz
748. Ketkine bolır mı yulmak ? Gariplik ateşten kulmek
749. Keyf eşşekde da olır
750. Kısmetın bolursa kelir yamandan / Kısmetın bolmasa keter
elinden
751. Kızgançdan er vakıttı eki keter
752. Kızım sana eytam kelinim sen eşit
753. Kızının tuvuşlugu kollamak ırızlını
754. Kiçik kazandan taşganı kiçik kişi aşavgan
755. Kiçik kuçulının bir denesi
756. Kiçik taştan ev yıkılmaz hak saklasan temelden
757. Kiçkenesi tanımaz, byüğü saymaz.
758. Kimi sıyladılar anı dinlediler
759. Kimi söz sepe kim ekesele sahabınıdır
760. Kimi söz sepe kim ekesele sahabınıdır
761. Kimi söz sepe kim ekesele sahabınıdır

762. Kimin arabasında otursan anın turkusın çal
 763. Kimini kimu bile, kim yarattı o bile
 764. Kiminin bardır bag, bahçası kiminin yoktur kara ahçası
 765. Kimini çok çok kimini hiç yok
 766. Kir kirlige kiret
 767. Kiridin aranga kamçunu al kolga
 768. Kogurçinde de yurek bar
 769. Kol kolga yardımcıdır
 770. Kol kotken tek tutun yerdnin
 771. Kolına savlık kozine yarlık
 772. Kolmagan konaknın ornu karhada
 773. Kolu sıypay tili öşekley
 774. Koluna savluk, Kozune yarık
 775. Konak ummıdığını yemez buldığını yer
 776. Konakka da bolır kolay eger ev sahabı burun aşar.
 777. Konşın tavugu konşıga kaz korınır, kelinçegi da kız korınır
 (Konşunun tavugu konsuga kaz korınır, karısı kız korınır)
 778. Konşının başı (çişi) avırsa sen için tut.
 779. Kop ağız bir olsa bir ağız yok olur
 780. Kop sozden tok bolmazsın, çişle dilini
 781. Kop uşursan murat bilen kop uşur
 782. Kop yaşagan kop bilmez kop yürügen kop bilir.
 783. Kop yurigenden sorma hep bilgenden sor
 784. Kopegin aceli kelse çobanın ayagina sarılar
 785. Kopegin avzundan suyek düşmez
 786. Kopek avlar kervan keçer sözlemegen uslu keçer
 787. Kopek de baklavadan pay imit eder
 788. Kopek kuyruğu bolgan yaku balalı boltan
 789. Kopek yaldanından deniz murdar olmaz
 790. Kopekin yılda kartaytır
 791. Kopge talanmadan talaşması iyidir
 792. Kopırde kot tokuşkan

793. Kopka ketti yıp da ketsın
794. Kor kundüz çırak yapkan
795. Korgen yarılğan yar dugul tez kitnese ar dugul.
796. Koringan da kozge çop duşer
797. Korkak bazıryan ne kar eter ne zarar
798. Korkkaknı korkutsan batır bolur mı?
799. Korkkunçlı çışnin sonu hayır
800. Korkma duşmandan kork yaman saattan
801. Korkum kıznın işte, tuvul terseyde
802. Kormekke toymak bolmaz
803. Kornın istegeni bir koz, eki bolsa ne soz
804. Kornın istegeni bir koz, eki bolsa ne soz
805. Kot otursa kol işley
806. Kot sılatmay balık tutulmaz
807. Kotinde kopçek yok, başında ton fesilge (fes kiygen)
808. Kotine kalım uydurma insan.
809. Kotine şepp kıştırırsan hayır etmez.
810. Kovaysıznı koykanga alsan, kolı ayagı cıkarda kalır.
811. Koy kopeksiz bağ dereksiz
812. Koy toyunu kılay
813. Koylunın yumurtasına bazıryanı parası yetişmez.
814. Koyu otmek yamandır tugeytse de yamandır
815. Koz bar yarık yok
816. Koz meni görer, gonil biri sever / Koz bını korer gonil biri sever.
817. Koz toymaz kormekten, kulak eşitmekten
818. Kozden ırak gonilden irak
819. Kozden ırak gonilden irak
820. Kozden ırak gonilden irak
821. Kozge bağıp karga butun yirmez
822. Kozge bağıp karga butun yirmez
823. Kozge bağıp karga butun yirmez
824. Kozge maktavlar ardından ilçurlar

825. Kozge toymak bolmaz.
826. Kozge toymak bolmaz.
827. Kozge toymak bolmaz.
828. Kozsiz de yılar kozli de yılar
829. Kozu bakmaz yureki sızlamas
830. Közin dort aç, kozingiz aydın bolsın
831. Kuda kudayı uzatkaņas tan atar
832. Kudam kudasınım başıma şişik
833. Kulak eşitir kursak kabırır.
834. Kullık bilen beglik bolır
835. Kulme fakırdan ne bilirsın ne bolırdaan
836. Kulme konşın gelir başına
837. Kumine bak da fikir et kumine bak da şukur et
838. Kumine yilub, kumine seyir
839. Kumu suv tapmay içmege kumu koprı tapmay kiçmege
840. Kumuş aydba tuzge, altın ayda uyge
841. Kun kunge ohşamay
842. Kun kunu uzat kartlıh barın buzat
843. Kundelik kumaş ey çoklıktan ey yoklıktan
844. Kunufçının iki çömlegi pişilir
845. Kurt kopekin maskarası bolır
846. Kuru bilen yaş yanar otka kaysan taş yanar
847. Kusırsız yar kırırgan yarsız kalgan
848. Kuş kanatsız ağaç yaprahsız
849. Kuş oyasında ne korse anı orenir
850. Kut kaçadır kutsuzdan
851. Kut kaçadır kutsuzdan
852. Kuthar Tanrı yat yer-suvdan
853. Kutsuzga yel de çırayga
854. Kuvat bilen kuvatlı tutulmaz, kolay bilen aslan tutulur
855. Kuvuçu tınlahnı tabar algışnı
856. Kuy çuvalga vur düverge

857. Kuyaş yaşlarını kurutdı da sızlavun adamnı annamadı
 858. Kuyaşnı çamur bilen kapamazsın
 859. Kuyu başında yılan / kaşların turmuş divan / Seni benden
 ayırılan / ne din bulsın ne iman.
 860. Kuyuv kelin arasında kalem singan
 861. Kuyuvın yaman bolsa kızından kor / Kelinin yaman bolsa
 ulundan kor
 862. Küçengen kozine çop tuşer
 863. Kün işlerge geçe tüşlerge
 864. Laf bolsın dep eyttım padişahım
 865. Laf etti, avuzı kot boldı
 866. Laf lafını aka laf da kotını yıka
 867. Laf ustası iş hastası
 868. Laf yittin armağası cahillik kişinin boy kun etmesi
 869. Lagabı bilen yigit yaraşır
 870. Lakırdın bilip ayt
 871. Lokum karın toydurmaz, mehebbetlik artırır
 872. Lom bilen (külünk) hıyar yıkılmaz fikir bilen kale yıkılır.
 873. Lomnın da iktızası vardır işine ile tutmalı
 874. Luri kuşu kemik tapsa, evel ölçer sonra yutar demişler
 875. Maa tiymegen yıkan bin yaşasın
 876. Mahsul mahtın indırda
 877. Mahtana mahtana, tili tanlayına kurudu, harif olan anlar ahmah
 olan dinler
 878. Mahtanıcın boış çelmegi kaynayı
 879. Mal alma kadir al.
 880. Mal canın yongası, ahçı canım yongası
 881. Mal da canıng yongası
 882. Mal kazanma dost kazan.
 883. Mal kiçi iş acı
 884. Mal mala yerişinge kadar azrael cana tokunır
 885. Mal sandukta maymun doşekte

886. Mal verici Tanrıdır
887. Malga verseng paranı, surersing zevkli sevinçin.
888. Malın ziyafatını vermesi sababdır
889. Mamet bugün bizim başımızga bolsa yarın sizin başınızga olur
890. Mana ne fayda dünyanın kenış bolganı çizmam dar bolsa
891. Manlaynın bakır kubuk
892. May da bir mayıs da bir
893. Mayle bardak içinden de belli çıhardan da
894. Maylıdır ki ağır bolsan yengil kalkarsın
895. Mecige oyun sıçanga ölüm
896. Meçin asılğan cigerge kapcası etmese sasık dep bakırır.
897. Meçinin avzından düşgen sıçgan
898. Mehtulu kelin toyda osurır
899. Men barırım dilenme kadırımı biline
900. Men çakıram senin hatırın uçun sen de kelme benim hatırım
uçun
901. Men eytim ambar tahtası / sen sanasın bayram haftası
902. Men ona yahşı söz eyttim, o mana kotını çevire
903. Men seni çoh severim gordikçe hatırıma duşergen
904. Menden ketmence, evine yetkenci
905. Menim korgem duşmanım kormesın
906. Merametden derd asıl bolır
907. Mezarın da kenış bolsın
908. Mezarlıksız koy bolmaz
909. Mında bar da mında yok
910. Mıskılınızın kusul ete (küsmekli)
911. Minaretini hırsızlaşan kılıfını da hadırlar
912. Minder salgan gendi de oturur
913. Minnet ilen kul koklamadan al suvarnı eline
914. Muft sirke tatlıdır
915. Musafir kopegin kuyruğı butunın arasında
916. Musefir kelse düş üçyün, ketse kuş kubik, ne layık musefir

oturmuşı bay kuş kibik.

917. Musefirinin en aşşası ev sahabını sıylar
918. Nalıs keldin bevle ketersin
919. Nas yiki bevle tabanı
920. Ne arpa barı bolmazsın ne artkarı kaytmazsın.
921. Ne baldan tatlı bol ne zegerden eçi bol
922. Ne bir haç ol ozi yalancı
923. Ne fayda zenginlikten megebbetlik bolmasa
924. Ne kadar artarsa kişinin / Tapı akıbet bir taşdır onın nişanı
925. Ne kadar dert etsen barişu mufttardan ziyada bolmaz
926. Ne kadar malın artarsa o kadar fodullın, alçak tut malısın
927. Ne kadar malın bolsa cumlesi bunda kalır
928. Ne kadar yorlı o kadar comart
929. Ne ki altınlı altınlı / yamav yamavnı kapadı
930. Ne kuş olup uçma ne üvne sıçma
931. Ne küçüne dodulanma ne malına inanma
932. Ne malından fayda ne canından, illa ki zekatından
933. Ne saçsan anı orersın
934. Ne soz ne saz can vermey cahan bolmaz
935. Ne şeytanı kor ne sıklat çek
936. Ne uluş ne tiyiş
937. Ne var ne yok, her şey var bir şey yok: Borç var para yok.
938. Ne versen elin bilen o keter senin ilen
939. Neden gelmiş bevle artık eksik söylemek
940. Nefile yerge iyleme ötmek
941. Nefiledir dünyada malga işanıp büyük söylemek
942. Nege de alınsa kolay bolmay
943. Nendiy miy evle siy
944. Nenı bilmez ani suvmez
945. Nindi çepçecik endi kılıçlı
946. Nindi çepçecik endi kılıçlı
947. Nindi çepçecik endi kılıçlı

948. Nohut nohut baban ohut da yırtta tamagın
949. Obur ketti oynayı caduv ketti cayrayıg
950. Ohu ohu baban kubik cahil bolma.
951. Okçıları yolda ateş (avaz) çıkarır
952. Oksek bolma asarlar, alçak bolma keserler
953. Oksız kız kotin kıs
954. Oksıznın avzı aşka tiygençek burnı taş iyter
955. Oksuz bala ostursen avzun burnun kan olur
956. Oksuz kozu ostursen avzun burnun may olur
957. Oksuz osmez orselenir
958. Okunirsen bahtına okun
959. Okurmeklerin aldında piteçihler katalap kete
960. Olecege çare bolmaz
961. Olecek koy çobanın ırgasına sarıla
962. Olgan bala aranda yatsa erlenmez / korede yatsa horlanmaz.
963. Olgen koy boriden korkmay
964. Olgen koy boriden korkmay
965. Olgen tavuktan yumurta kıdırı
966. Olige yılamaz, tirige kulmez
967. Olmayah şeyin coydum dep kıdırmalı bulunmaz
968. Olme eşekim yaz kelir arpa yersin
969. Olmek olmak alma canım çekişmesin
970. Olum altın yorgan
971. Olum hak meras halal
972. Olü yuvudju bilen suvkuyuşicige bolsun da / Olgen ister cannata ister cahanamga ketsin.
973. Olüm yetim dünyasın
974. On ulum bolgançaz bir osırak kuyuvum bolsın
975. Op kelende çıpçe tavuk ustune ne çıkgazga anı kılmağı
976. Opkan barca aç
977. Opkan barı az
978. Or kornen badrak

979. Ormın tuzı, tozı, harpuzı
980. Orozlın aşaganı korilmez orosızın çalınışkanı
981. Ortadan patlasan hayır etmez
982. Orusızga yer oynay
983. Osırak kotge konçek dayanmaz
984. Osur eşşam, öken yatsın.
985. Oşek ilen toşek işi kuçı
986. Ot alıncıkga erişir
987. Ot almaga kelgen altmış avuz laf etken
988. Ot belasından su belasından yaman avrat şegerinden senı
Tanrı kurtarsın
989. Ot belasından, su belasından hatın belasından Tanrı kutarsın
990. Otkı basgan horoz bolma.
991. Otkı yansın
992. Otmek keldı kayı aş keldı
993. Otmeknin buyuğı hamurnun çoklugundan bolır
994. Otun peçke kore
995. Otun pekçe kore , djomartlık kuçke kore
996. Otur kızım orazın ogun
997. Oturup kuyda yalvara içme
998. Ovturdu tili yuşnu
999. Oynaim kulem oynaşı içimden çıkmay
1000. Oz ozune kokge kotergen yerge avdırlır
1001. Ozen suvı ozdırır ozi evine kandırır
1002. Ozi toydu kozı toymadı
1003. Ozu olgenın malı da ole
1004. Ölüge yıglamaz, tirige kulmez.
1005. Ömürler keteler, deli de kuanır bayram kelir ayıta
1006. Özen kormey balak sığmazlar (Etek kotermezler)
1007. Özen körmey etik teşme
1008. Özü okmegını özi tebere
1009. Pahalı adam er vog toyımsız.

1010. Pahalıktan kındığı kogergen
1011. Pahasis kumaç satılmaz, parasız guzel sevilmez.
1012. Papaz çok bolsa kilse çok bolır
1013. Para etti bu dubara (bela).
1014. Para için gonimin rezil iyi ateş verme
1015. Para paranı kadaltır
1016. Paran bolmasa pahan bır ahça
1017. Paranı yoldan tapganda sayıp al
1018. Parası bergenini dudu çala
1019. Parasız pazar kefinsiz mezar
1020. Parasızın kozi oynar, paralının kolı oynar.
1021. Pek çok düşünme zarardır
1022. Pek zor bir bilmek bir de olmak
1023. Pire için yorganı yakmış
1024. Portakalın iyisin domuz yer
1025. Rahmet bilen rahmet bolır
1026. Rakını sozine aldanma
1027. Rast kılıklı bolır sıylı.
1028. Sabahtan yemegen buçukı üylede yer bir buçukı
1029. Saban kolda otmek ambarda
1030. Sabancı yağmur ister, arabacı kurak, ekisin de miradı hak
1031. Sabanda yuvuş kolmek, ambarda tolu etmek
1032. Sabur tibi altın sonuna karga.
1033. Saburın ahçası borçdur
1034. Saç yerge bogdaynı utrularsın kalını
1035. Saçkan orar, saçmagan ne orar
1036. Sagır eşitmese uydurur
1037. Sakat alsan sav dogar, deli alsan soy kuvar
1038. Sakınılan kozge çop düşer
1039. Sakla samanı kelir zamanı
1040. Saklasan anı kelir zamanı
1041. Sanduk tolu cıyzın bolgançak arpa boyu bahtın bolsın

1042. Sarıkın beyazlığına bakma sabun borcadır (borgadır)
1043. sarını ele verince sırtını yere ver
1044. Sarınsızı zenginin fukaresin farkı ne
1045. Sav anlamay hastanı
1046. Savluklu suv bolsın
1047. Sayı enimdi malı mindirdi
1048. Sekirgen taşga kuvget minmez
1049. Selamina kore karşalık
1050. Sen adam boldajgasın da ben kormey kalacağım
1051. Sen çuşunde kormegenin ben kündüzde kordüm
1052. Sen han ben han atga piçen bermege kişi yok.
1053. Sen yaya batıştan aya
1054. Seni algan, sana bargan kara peştimal yabınsın
1055. Senin ilen men sav bolayım
1056. Sev seni seveni yerede yoksın esa / Sevme seni sevmeni
Mısırdı sultan esa
1057. Sevene sevil, sevmene surkelenme
1058. Sevesın atlen yurume, sev anı besleme
1059. Sevgenge sūt sevmegenne su
1060. Sevgenne sevdır sevmegenne hor bolma
1061. Sıçan deligke bin altın
1062. Sıçgan sūtge tilin pişgirgen suvga ufure
1063. Sıgır degen tilim balaban aylandırma yerim yok
1064. Sıgırğa eki kayta ezan okunmaz
1065. Simit (un) sizde sizge imit
1066. Sırın bolsa aytma dostına / Dostun dostı bolır o da sozler
dostuna
1067. Sırın eytken sıyın toyar.
1068. Sırma miyuk olganda sakalığa kim bakar
1069. Sıyındırmay ozın terisine
1070. Siz han biz kul ciz ne bok yeseniz bizge makbul
1071. Soganın tatlısı bolmaz demişler

1072. Sokır ne ister: Gozine yarık
1073. Sokur olse badem gozlü bolır
1074. Son peşmanlık para etmez
1075. Sondır otun suvda, yamanlıkni dostlukda
1076. Sonunı çuşingen aç kalmaz
1077. Sor usuldan tuvlık yıvbaşlıdan
1078. Sora sora Misiri tapganlar.
1079. Soru belgençek sogunup ber.
1080. Sozleri kuzovlar, işleri çibinler
1081. Sozley bazar, ki Karay alankasar
1082. Söz ortanın kim çekse onun
1083. Söz sizin baş bizim
1084. Söz sözni açar
1085. Söz sözni açar söz de kotni açar açılğan kötler ortilir körge
közler unutmaz
1086. Sözikli sekire
1087. Sözü sözge okşay tili sözden tohtamay
1088. Sözü verenden evvel uslu gerektir
1089. Stegen koynın kopegi bol
1090. Sutke avuzun pişirgen katıgga ufurur
1091. Suv barıp arığlay
1092. Suv baştan salma ağaçtan
1093. Suv kışıkknın söz buyuknın
1094. Suv kibik savluklı bol
1095. Suv sığırın tarlaya bagga zarar
1096. Suvga ketip susuz kaytır
1097. Suvrat anın ataba ananın
1098. Suvsız degirmenin uluğı ne çarpıgı ne / Bergisiz zenginın
Fukareden farkı ne?
1099. Suvu suvuna – yeri yerine
1100. Suyu bulmay durulmanız
1101. Şakadan horlık çıkar

1102. Şaytan olgen avantlık kesilgen
1103. Şeker kosterip bor kaptıra
1104. Şen deme de bilirim şeker demede bilirim
1105. Şepp ve şeker bir olmaz
1106. Şibbe şibbe episi bir boy
1107. Şu kopurden hepisi keçer
1108. Taat ta toyma, hayrın korme.
1109. Tabana kuvat
1110. Talaşnı kaldır artık ayga
1111. Tamahkar dururken kal kazan aç kalmaz.
1112. Tamam tamam tas tamam, ne tes kaldı ne hamam
1113. Tan saruvundan al sabanı
1114. Tanrı akama bersin de akam da mana bersin
1115. Tanrı akılın algañçaz canım alsın
1116. Tanrı ası olan dünyada onmaz
1117. Tanrı berir yalvarmak kerek / Üyge ketirmez barıp almak kerek
1118. Tanrı berse oturgana da bere
1119. Tanrı bir kişin uracak bolsa en başta akkılın alır
1120. Tanrı degen çalış kulum berırım
1121. Tanrı ilkiden soonı hayr etsın
1122. Tanrı kaçkını ayırmay
1123. Tanrı kop kormegey
1124. Tanrı korsın beterden
1125. Tanrı kulının ayıbın yuzune urmaz
1126. Tanrı mal verir de kullanma anahtarın vermez
1127. Tanrı meni hor etme, Tanrı meni aglatma
1128. Tanrı sen ver kısmetimi
1129. Tanrı vergenin hesabı bolmaz
1130. Tanrı yunah yazmasın
1131. Tanrı yuru kulum dese ye onbaşı ye poçtalon bolırsın
1132. Tanrıdan izlesır dünyada bolmaz
1133. Tanrıge işangan aç kalmaz

1134. Tanrını eşegi sozge tuşse de çigar
 1135. Tanrının kunı tarıdan kop
 1136. Tarnak etten ayrılmaz
 1137. Taş bilen tepelese seni duşman sen anı tepele aş bilen
 1138. Taşlasan işini yene bilen aşarsın otmekin
 1139. Tatlı dil yılanı yuvadan çıkarır, yaman til insanı imandan.
 1140. Tatlı kuru otmek yaş yıllarda yımışak kartlıkta
 1141. Tatlı yemekin acı kusması var
 1142. Tatlına tatlı
 1143. Tavdası kelip bağdasın kuva
 1144. Tavşan daga açuvlandı dagın haberi bile bolmamış
 1145. Tavuk çuşunde tarını kore
 1146. Tavuk saneder tarı pazarında eylenıp baksa bok bazarında
 1147. Tavuk suv içer, Allahka bağar
 1148. Tavuk uyasın şaşırmasın
 1149. Tazga çıban
 1150. Tecrube kıl kamile cogab kotma cahile bir kun ola cahildan
 omrun keçer vah bilen.
 1151. Teke kurban gendi ayagı bilen kelir
 1152. Temelsiz ev yihılır
 1153. Tende kelgen teneşirde keter
 1154. Teninde bolgan taştırında keter
 1155. Terzinin cebi bolmaz
 1156. Tevekeli yaprak tepremez
 1157. Tıy tilini kozgagan niyını
 1158. Til maydır til maya til yigitke sermiy
 1159. Tilden tatlısı da yoh eççısı da yoh
 1160. Tili dost konili duşman
 1161. Tili taşnı yaray
 1162. Tilin iyis sahabına bal egdirir kotı soz başna yaman hal ketirir.
 1163. Tilini tohtatan yurekni yanmayıp
 1164. Tilki ne kadar kaçarsa varacağı çırıcı tukkanıdır

1165. Tilkige baş bolgançak aslanga kuyruk olması iy dır.
1166. Tilkinin çok oyunudur lakin iyisi kaçmaktır
1167. Tillerge destan bolgan
1168. Tilsizge yer uyulur
1169. Tilsiznin tilin anası anlay
1170. Tirlik ine kiçik da iti
1171. Tirlikte turlu uprala, bundan tirlikbe ad ala
1172. Tiyme bokka sasır
1173. Tok adamnı siylaması zordur
1174. Tok annamaydır açnı
1175. Tok it az hırsılay.
1176. Tokemy seçmey ketirip ayıtay
1177. Tokluktan etmek kurıy, aşlıktan kıymalar.
1178. Tonganga soba yaktırma, açga kazan astırma
1179. Torınsız kart baba bolmassın
1180. Toşegine kore ayagın uzat
1181. Toz yolda aylana da barça barça mahtana
1182. Tugen baht yok tugen baht bolmay
1183. Tuşken yıldız koknı izley
1184. Tuü şorbasının toklığı kaynanın dostlığı.
1185. Tuvma korklubu ançak kutlıbu
1186. Tuyu şorbasın toklığı, cuvır kazaknın dostlığı.
1187. Tuyu şorbasın toklığı, cuvır kazaknın dostlığı.
1188. Tuz biber nezzetine köre, etken ışın adetine kore.
1189. Ucuz etnin şorbası tatımaz, ucuzdan pahalısı bolmaz
1190. Ulan adı belli bolsın, çağırması kolıy bolsın
1191. Ulun bazar aşı tatmasın, kızın konşu üyde yatmasın.
1192. Umitlı dune
1193. Unum eledim elegim astım
1194. Unun bolsa şok bolsın şok bolmasa yok bolsın
1195. Upraldı benim tabanlarım
1196. Urba adamga akıl ogretir, ayakap kanatlı yuruyusı

1197. Urı yurıy burunın dogrusu bilen
1198. Urgan avrut, aşatsan toydur.
1199. Urukka kalgan engürüye
1200. Uslu keldi kadir bastı cahana / Acel keldi baş agrısı mahana.
1201. Uslu ozi kozlerinden
1202. Usu adamnın yarıgtadır yüzün
1203. Usu boydaknın miyında
1204. Uy yapkan balta tayama yardansın kalır
1205. Uyde kıynalma, yolda avranma
1206. Uydegı hesap bazarda uymaz.
1207. Uymaz taşda baş yarar
1208. Uynı yıkanda karı, ıkan da karı
1209. Uynın buyugı bolgancaz çolnı kıcıgi bol
1210. Uynın tobesi ortuk yamanı da bolur yahşısı da bolur
1211. Uzaktalar obuşur, yakındılar tokuşır
1212. Uzun kesecene kıska kessin
1213. Uzun sozinin kıskası kaba sakalının kosesi
1214. Uzun tılı kıska miy
1215. Üy satın alma konşu al
1216. Üylerde eller bar, ellerde neler bar
1217. Var dağınır, yok bakınır.
1218. Vardır pulun alemdir kullansın yoktur pulun yıptir yolun
1219. Vay o şaka başında yarısı dogru (kerçek) bolmasa
1220. Verdigen bolsan alırsın, vermesen ne alırsın
1221. Veresine şarap içken iki kere sarhoş olur.
1222. Vergisiz zengin fukaren fukaresı
1223. Yabandjı küldürendje, ana baba yılatsın
1224. Yagmur da yagsa denizge yagar.
1225. Yagmur ibit at / çık atın bağınçak
1226. Yagmur silanmının ketçiden hacılıkka nege
1227. Yagmur yavar burtuk artar
1228. Yagmurda çalgın kurda iştirgin

1229. Yagmurdan kaçgan burçakga kelir
 1230. Yagmurlu vakıtta tavıkka suv verilmez.
 1231. Yağdavçıda yaş kozinde
 1232. Yahşı ana sıy kızına
 1233. Yahşı aş kalgançak, yaman kursak patlasın
 1234. Yahşı at Karayga kubat
 1235. Yahşı dost tapılğan hazna
 1236. Yahşı saatte ayılsın
 1237. Yahşı bala kuvandırır, yaman bala ılatır da ılatı
 1238. Yakın konşu uzak kardaştan yakşı
 1239. Yakşı yakşı kızçıklar, yaman yaman hatınlar
 1240. Yalancının şahadı yanında bolır
 1241. Yalancının uyu yansa inanmazlar
 1242. Yaman aşagan papuçga bakar
 1243. Yaman attan yolunışsın hor hatından ne kayda ketersın
 1244. Yaman konşı şanı atar
 1245. Yaman kulkunun sonu yılıvdır
 1246. Yaman şehir avrattan hak saklasın.
 1247. Yaman terzi cebinden koşar
 1248. Yamanga yara bezevdir, yahşıga ilvan tuyagıdır.
 1249. Yamanın bosagası altındandır
 1250. Yanıdan yıp alğan dagılmaz
 1251. Yanılman Tanrıdır
 1252. Yani elek üç gün üç gece torde turar
 1253. Yarı geceni korkuşlu saati
 1254. Yarın bolır hayr bolır
 1255. Yarın ola hayr ola
 1256. Yarınga kalgan iş kolaydır
 1257. Yarınga kalgan iş kolaydır
 1258. Yaş da baş
 1259. Yaşa yaşa kor tamaşa.
 1260. Yaşarmayın otta yanam

1261. Yaşlarnen işni kılmazsın
1262. Yat katın ucuz altın
1263. Yatkan yılanın başın koterme,
1264. Yatkan yılanın kuyruguna basma
1265. Yavan sözleşme bet kerek
1266. Yavan sözleşmekden karın toymaz
1267. Yavaş yürü bek basma, olur olmaz sözge kulak asma
1268. Yay ilen ok atılır yedi dereler katılır / Ay ilen küneş dutulur ahir zaman olacahdır.
1269. Yayav atlıga yoldaş dugul
1270. Yaz yaz doğru çıhsın
1271. Yazı yazmak isterisen durma kiyat karala / Cahil olmak ister isen ur kalemin parla.
1272. Yazık senin sanına.
1273. Yel osmey terek teprenmey
1274. Yellen ketirdi yellenn alıp ketti
1275. Yemırı yamuru yan totay
1276. Yemişi yetilette terekten uzulatta
1277. Yenilik asılğan ağırın ustunden
1278. Yeşil baka yurek yaka.
1279. Yetiz hatın yerge altın
1280. Yetmiş, işin bitmiş.
1281. Yıkılğana tekme
1282. Yılamay bala emçek berilmez
1283. Yılan bagırı bilen gezer, yine bilen kuyu kazar.
1284. Yılanğan elini aşay, yılamagan özünü aşay.
1285. Yılasa seçkende kuvandır çalganda
1286. Yılına kore yılana bolır
1287. Yırankan davul sesi hoş gelir yanına varsan boş gelir
1288. Yırısı usta yırısı kaynacı
1289. Yigit bolğan taştan çıkarır
1290. Yigitin manlayı açık

1291. Yigitin manlayı açık
1292. Yilik edenge yilik bolsa edi / Kara oguznin boynuna pıçak degmezdi
1293. Yine bilen kuyu kaza
1294. Yipnin ucunu yibirdi
1295. Yipten kazıktan kaçkan bala
1296. Yitmiş, işin bitmiş
1297. Yiynen yipken bergenin anan baban bermez
1298. Yogarga tukursem betime aşu tukursem sakalıma
1299. Yoksam senin canın can da benimki patlıcan mı?
1300. Yol koklere başlana yerden
1301. Yolcu yolda yaraşır
1302. Yolcu yoluna yarasır
1303. Yoldan tapsan, sayıp al
1304. Yorganına (toşegine) gore ayakların uzat
1305. Yuhu yuhunu ketirir, yuhu yırtıkka kiyıtır
1306. Yun kuşnu issitte ışanç adamnı
1307. Yurgen atka kamçu uralar
1308. Yuz kızartmak kan tokmek
1309. Yuzge kore yavlık
1310. Yüzüne tükürsen yagmur yaga diy.
1311. Yüzüne tükürsen yagmur yaga diy.
1312. Zaman sana uymasa zamanga uy
1313. Zarar kesi tez tolır
1314. Zayıfka yardım vermelidir
1315. Zemanе inam olmaz
1316. Zemanе inam olmaz
1317. Zemanе inam olmaz
1318. Zengin bolıp kabarma, fukara olup eberme.
1319. Zengin kelise hoş keldın, fukara kelse nege keldın
1320. Zenginde var, fukare tabar, orta halkı otka yanar.
1321. Zenginin üstünde yangı urba korseler, hayırlı bolsın derler. /

- Fukarada gorseler kaydan aldın derler
1322. Zenginin kafi bolgançek fukaranın canı cıgan (Zenginin konlu
bolgançaz fukaranın djanı çigar)
1323. Zenginin parası, fukaranın duası
1324. Zenginin tokunun ket, fakir da sakının ket.
1325. Zerdaleden bolmaz al zurnadan haberi
1326. Zift salama kibik yapışırsın
1327. Zor oynunu bozar
1328. Zorga daglar da dayanmaz
1329. Zorı bilir
1330. Zorna guzellik bolmaz
1331. Zuluman zulumu olsa, mazlunun Tanrını var.

(Zajackowski, W., 1983: 340-349)

2. 3. KARAY BİLMECELERİ (TAPMACALARI)

Adlıkta bir gul bitmiş
 Bursiz bu tokunsız
 Onu bir kuş yutmuş
 Tilsiz tamaksız
 (Mum)

Ay biz edik biz edik
 Otız eki kız edik
 Eki tahtaga tüzüldük
 Birer birer uçuldık
 (Çişler: dişler)

Ak daglar
 Kara koylar
 Alarnın uturlar
 Nazlı çobannar
 (Kitap, yazı)

Al almadan kırmızı
 Degin kahkulın ucu
 Derde derman şefalı
 Öpmesi bek sefalı
 (Yanak)

Aldım taş
 Tuttım kuş
 Ne alғанım taş
 Ne tutғанım kuş
 (Yımırta)

Kazançagım kalaylı
 Pişirgenim en kolaylı
 (Yımırta)
 Bir kuyüm var
 Eki türlü suyü vere
 (Yımırta)

Bir alçacık fil dişi
 İçinde begler aş
 Aşar isen aş bola
 Aşamasan kuş bola
 (Yımırta)

Alçaçıkdır Dalları
 İncitetir kolları
 Al elver kan iter
 Alayım desen ellere
 (Kızılçık)

Alçaçık evden kar yavar
 (Un elekten)

Appacığım ev saklar
 Kelgen keçken kuçaklar
 (Soba)

Astı (aşası) tahta
 Üstü tahta
 İçinde zalım sohta
 (Kılıç ve kını)

Astı mermer üstü mermer
İçinde bin baş oynar
(Ocah ve ateş)

Astı teri, üstü teri
İçinde ballı tarı
(İncir)

Atka miner canı yok
Cayav gezer canı yok
Özi tohtır canı yok
(Kölege : kölge)

Alma versem almaz
Ardımdan kalmaz
(Kölege)

Sende bar
Mende bar
Kapkara dagda da bar
(Kölege)

Kapımı kapap çıktım
Geldim evge hırsız tuttim
(Kölege)

Attan öksek – itten alçak
(Eger)

Ahşam bolsa körünür
Sabah bolsa coyılır

(Ay)

Aşar aşar doymaz
 Çalışır çalışır onmaz
 Ayda yılda bir bayram
 Ayıp bilmez

(Tamar)

Aşka katık
 Arkta kapak
 (Kuyruklü koy: Kuyruklu koyun)

Babam vergen ahçını sayamadım
 Anan vergen halını suremedim
 (Yıldızlar – bulutlar)

Baban babam
 Kartbaban kocam
 O benim olgum
 Ben senin kızıkardeşin
 (Horoz-tavuk)

Badem gibi yapragı
 Salanladır budagı
 Adı mahpul tüglice
 Yemesi de tatlıca
 (Şeftale)

Batıp gider aşha
 Yokarı gene gider
 Suyı içe gider
 (Pepi:ayakkabı)

Başı benzer erikke
 Girer çıkar delikke
 (Sıçan)

Bir alçacık üyni toldırgan
 (Yangan çırak)

Bir diregim var edı
 Tamarsız butaksız
 Yedi onu bir kuş
 Tişsiz tamaksız
 (Yangan çırak)

Bir kuyüm var belden
 Bir kuyüm var tizden
 (Konçek – Çizma)

Bir kızım var
 Bin tonı var
 Yel ursa
 Kötı açılır
 (Tavuk)

Bir kızım var
 Kiste kelmez
 Bir kızım var
 Yatsa turmaz

Bir kızım var
 Aşga doymaz
 (Tuman – Kul – Ateş)

Bir tahtanı oyarlar
 İçine makamnan mane koyarlar
 Mane yalan söylese
 Mıyıcığın burarlar
 (Kemane)

Bir temelde bir taş
 Höküm eder dünya
 (Küneş)

Büyük derek kolegeli
 Altına girip cıymalı
 Koyan gibi nezeti
 Kabuklıdır edeti
 (Kestene)

Burnını burmaz
 Kursagı kurumaz
 Atka binmez
 Yayav yürümez
 (Kuvşın)

Burılğanı burılğan
 Çürüdgeni ne eken
 (Kirpik-bebek)

Eki yana kıl bitip
 Yırılğanı ne eken

(Kirpik)

Ben yerimde dag edim
 Samur yürekli beg edim
 Beni tanrı şaşırdı
 Sığır butuna düşürdi
 (Uskudu)

Var dedi yoh dedi
 Ayah üstünde kılına dedi
 (Kapu)

Varan yerde bir kişi
 Attı ve tuttu bir kuş
 Ne attığı taş
 Ne tuttuğu kuş
 Ne gendi er edi
 Ne attığı yer edi
 (Özende erkek balık)

Vardır meyvanın hası
 Açar yüregın fesi
 Zararsızdır yemesi
 Cümle onın hastası
 (Kara Dut)

Gelir han kibik
 Oturır sultan kibik
 Yayılır Hasır kibik
 Sürülur yasır kibik
 (Kar)

Gövdesi içinde
Başı da tışarı
(Mih)

Dagda gezer taşta gezer
Evge kelir beş kapiklik yer kapatır
(Tayak)

Dagda toymanın gördim
Suyde Solıman gördim
Et sakallı er gördim
Köbuk kuskan daş gördim
Kuyagda pişgen aş gördim
(Ayu, Balık, Horoz, Sabun, Kuru et)

Dagdan kelir taşlar kibik
Yöllenmiş at kibik
(Dag Özen : Çağlayan)

Daglarda duman düşmüş
Töpede har yagmış
Degirmenni kurt yemiş
(Kartlıkda (: ihtiyarlıkta) Köz, Saç, Diş)

Canlı miner cansızga
Cansız keter yolsızga
(Gemi – Deniz)

Cift kögürçin çifte nar
Can derek anda var
Andan hasıl olurlar
Dunya zevkı anda var

(Meme)

Cuvurup kapunı açar

Özide kaçır

(Yel)

Dört kelindeş

Bir birinin artından kuvuşır

(Hayvanın dört ayagı)

Dört kelindeş

Bir kuyuga ok atar

(Sığır savmak)

Dune aleml bezer

Özi çıplak gezer

(Yine : İğne)

Derd sökmeye havesdır

Binler ona havestır

Kadınların severi

Yürek fesin açadır

(Fişne)

Zor zorga uygan

Zor kapuga mingen

Ayrı işge kemeygez

Zor duverden duşmegen

(Saray ve kapu)

İrakdan gelir biz bilen
Yedi yıldız bilen
(Tüfek atması)

İstambol bucak bucak
İçinde şeker ocak
Bir sanduçık boyun mançak
(Nar)

İstamboldan gelen turşuçok
İçi dolu turşuçok
(Zeytun)

Başı kıllı
Kötü kıllı
(Sogan)

Yum yuvarlak yumurce
Hoşlanırsın yeyince
Vardır yaz gününde
Yok bolır kış gelince
(Kavun)

Yeşil atlas, suvga batmaz
(Zeytin Yavı)

Yeşil dogar sararır
Hastalarga avralır
Dertlerge sefalıdır
Cümle yanık söndirir
(Limon)

Yeşil dalda sallanır
 Sallandıkça ballanır
 Kızarmış al al olmuş
 Cümle ona hoşlanır
 (Alma)

Kim ki kanın damlatır
 Yavlukların allatır
 (Nar)

Kah görünür kah batar
 Daldığı yerni yakar
 (Yıldırım)

Kök esigge bağladım
 Kökge selam yolladım
 (Tutun)

Kolmek yapar üskülü
 Kakül dolu püskülü
 Üç kat talaydan
 Urulır kızların püskülü
 (Tarak)

Körünmüş yengil çiçek
 Koterme ağır çiçek
 (Kilim)

Kadı bahçısında bir gül açılğan
 Kadı sarığından biyuk
 Koz ceviz kadargına sıygan
 Kale kapusına sıymaan
 (Tüş)

Künü var yarık yok
 Cemaati var camisi yok
 (Kırtıska yuvası)

Kantara koysam etı yok
 Soysam kanı yok
 (Kırtıska)

Karanlık üyden kelin keke
 Baş alayık karşısına kelir
 Aldım ele vurdum yerge
 Tanrı belasın bere
 (Burun sıvısı: sümük)

Kara meçi kuyrugandan asılğan
 (Kultava : kül tavası)

Kat kat katlançık
 Katlamadan apaçık
 (Kapısta: lahana)

Karga burun karınca
 Hafif olur pek ince
 Mahpul yemiydir yemedede
 Yersin onu bulunca
 (Badem)

Kat kat katlama
İçi dolu kırmıska
(Bitik)

Karşıdan kelir bir arap
Koynında şişe şarap
Ölgey edi şu arap
Tıngay edi şu şarap
(Ahşam uyhu)

Kırın yarık bitedir
Çekirdekten yetedir
Çok yemesi yaramaz
İsalga mayıl veredir
(Erik)

Kulagı var eşitmey
Ayakları var yürümey
(Çuyun)

Kurt bokını sıkarlar
Tatlı taam yaparlar
(Bal)

Kıllı millı
Kökte yakın
(Kiyiz)

Kel desen kelmez
Kelme desen kele
(Erinler)

Men bugün bir acayip üy gördim
 Acayip desem acayip düğöl
 Arkasında gamalı bar
 Sığır desen sığır düğöl
 Başında eki moynuz bar
 Erte ereken turar yazı yazar
 (Balaban çıkırık)

Nedir oki bir
 Filcanda eki dürli suy olur
 Ot içine aş olur
 Kaynak suyda buz olur
 (Yumırta)

Ne yerde ne köktedir
 Cümle alem içindedir
 (Küzgü: ayna)

Nedirki top tögerek kapkara
 Kesip baksan agara
 Miskıl sıçan kuyruğı
 Padişahlah buyruğı
 (Redka: Turp)

Nazikdir kamuş kibik
 Çekilmiş kalem kibik
 Sıyahdır çamur kibik
 Karadır kömir kibi
 (Tütün tüteğı : ağızlık – baca)

O yanı dere bu yanı dere
 Tanrı sımarladı ise
 Eki butun kere
 Ortasına kire
 (Eger)

O nedir dört ayagı var
 Fiatı yok
 Günde yüz bin hancer ursan
 Bir damla kanı yok.
 (Gergef)

O nedir ki ayagı var canı yok
 Ögüne kızlar oturur
 Ustune guller açılır
 (Gergef)

Eki teze narcivan
 Biri birinden denişme oynar her zaman
 Aktır gülünde urdu yımım namışa bulmasan
 Bir ziyafet hakına
 (Ay ve Güneş)

Odır onın bulmanı
 Sekiz ayak üstündedir harmanı
 Yüzdır onun barmagı
 Beş başı var dört canı var
 (?????)

Onen kalem onen selam
 Onun bile duya kılam
 Sonun bilmeyim nasıl bola
 Onun ilen akça verem
 (Parmaklar)

Ögüzlerim arık edı
 Yarık yavdan öldı
 Ne yerde öldı
 Ne kökte öldı
 Ahşam sabahka yakın öldı
 (Yıldızlar)

Puskul kibik sumsırma
 Ak gerdan üstüne turma
 Samur kibik kahıp kibik
 Kahkul tellerim burma
 (Zilif)

Sandığıgım açdım yaptım
 Saçakları dışarııde kaldı
 (Gözler ve Kirpikler)

Sarı suda sal oynar
 (Katlama)

Sıra sıra tükanlar
 İçinde bezirganlar
 (Kuru Eskemçekler)

Suv içinde kayası
 Özinde bir mayası
 Onsız yemek yeyilmez
 İyidir fena duyulmez
 (Tuz)

Suvdan kilit
 Ahçadan anahtar
 Ag kuruldı
 Av tutuldu
 (Balık)

Sandığıgım açıldı
 Al al yipegi saçıldı
 (Tüş)

Takır tukur araba
 İçindedir akrebe
 Eki pergel agızlı
 Kötindedir kazığı
 Bala beşikke sokulsa
 Başı kalır dışarı
 (Sıçan ve Kankin)

Tap nedir tabış nedir
 Guli var da gülüş nedir
 Ne yerededir ne köktedir
 Cümle alem içindedir
 (Güzgü)

Tapmacamın tapı yok
 Kaşığımın sapı yok
 (Hamurdolma)

Tapmacamın tibi kara
 Tutkanın yüzü kara
 (Peç üstünde tava)

Tapur tupur
 Odaga kirdı
 (Ses)

Tatlı bolır tatması
 Bala şeker katması
 Asma gerdan dan aka tamakka
 Ne tatlıdır emmesi
 (Ana sütı)

Taş degirmen taş
 Altın kalemkaş
 Onı doğıran anaya
 Yüz yigirmi yaş
 (Torge verilmesi ???)

Tanrı yapar yapısın
 Piçak açar kapusın
 (Harpuz)

Totay yatar
 Çelebi bogar
 Kattı kirer
 Yımşak çigar
 (Degirmen taşı, bogday, un)

Tüklü teşik kitli tayak
 Kirer çıkar kirer de çıkar
 (Ton)

Uzaktan kördim bir hesır
 Yanına vardım yel eser
 Adamı bütün yer bütün kusar
 (Deniz)

Uzaktan kördim bir hesır
 Yanına vardım hesar
 Açıp baktım apaçık
 Tatıp baktım bal tatır
 (Tora)

Uzundur boyı kertikdir başı
 Barıp keldıkde toktırır kara yaşın
 Birkaç defa varıp kelse
 Bitirir işin
 (Kaz kaletı - merekep – yazı)

Uzundur minder kibi
 Yeşildir piyale kibi
 Öt ötlemez
 Tek suv içer
 (Hıyar)

Uzundur sırik kibik
 Açıkdır koruk kibik
 Mahle mahleden gezer
 Suskenmiş tavuk kibik
 (Çubuk)

Ufak tufek tbinde öksek çardak
 Öksek çardak tbinde kalem çizgan
 Kalem çizgan tbinde şanlı çıraklar
 Şanlı çaraklar tbinde suvlu koba
 Suvlu koba tbinde dünya yutkan
 Dünya yutkan tbinde ton
 Terli kolga kerek.
 (Saç, manlay:alın, kaş, köz, burun, avuz, sakal)

Üy töbesi oyuldı
 Üynin adamları coyuldı
 (Küzti)

Üste çukur damısı ap ak ayırmazsın
 Kızlar seyrana çıktı
 E siz daki mundamısız
 (Kapısta)

Hey karindi parlayıncı
 Çıray anın duruncı
 Cümle anı sevedır
 İlle karıkın yipçi
 (Partakal)

Hepli apar karaca
 Berli apar karaca
 Tal dibinde sovu  su 
 Suyınan ier karaca
 K nduz  ksek minare
  st  murhare
 Y zbin iek bir kare
 (K n – Ay – Yıldız)

Hanuz ya  egende
 Kesilmeyice da burun
 Bar k get kuruydur
 (Kamı )

Hesarın kaysı
 Boru meydandır
 Ye ildan kan kırmızı
 ıkması nedendir
 (Kına)

egirdegi tatlıca
 Gendi olur sarıca
 Bahasına varınca
 K zın toyar yeyince
 (Zerdale)

e itlidir baldan
 Yapılır g lden
 (G lve  eker)

Çekirdegi kaplıca
 Yemesi onun tatlıca
 Kabaye varsan körersin
 Ne ekenin bilersin
 (Mısır hurması)

Şalp ile tüşer
 Sallanıp çıhar
 (Kopka)

Ev töpesi oyulgan
 Evden sofra coyulgan
 (Dünya – Güneş)

Eylen mesiatlı kat
 Akıllı bolsan onı tap
 Bolüv gibi büsbütün
 Bilişli bolsan onı tap
 Kına gibi kıp kızıl
 Kılıklı bolsan onı tap
 (Karın-Hanımın)

Eki kardaş bir odada
 Büyüdi, östü, yandı, pişti
 (Suv ve Kave)

Eki top kaya arasında
 Gürlep çıkar
 (Gaz Çıkarmak)

(Zajaczkowski, 1983: 349-353)

2.4. KARAY SAYIŞMACALARI

Baz baz bilen
Kaz kaz bilen
Kel tavuk
Kel horoz bilen

Bir iki taban eski
Üç dört jıladan bort
Beş altı avruy aştı
Yedi sekiz aşhan tengiz
Dokuz on korkuvlan son

Çim çim çimelek
Çambaşına yenillek
Kimide burun sözlese
On yumruk on katlama
On da çimelek

Eveleme ceveleme
Kok koz kogurçun
Evvas keldi evvas ketti
Yaz keldi yaz ketti
Birbiriniz ketçi

Yangılık mangılık
Kara meçi pist
Gop gop develer
Karasudan keleler
Anaya ton ketireler

2.5. KARAY ŞAŞIRTMACALARI

Hamama kirdim

Sildim sipirdim

Silkindim çıktım

Devege sorkıtar

Yakış-ma iyi

Enişme eyi

Deve-ge degen

Mayışsın Tur eken

Yakışında enişinde

Tanrı belasın vere

Rast baş

Evel taş

Taltar tayak

Tahpul aş

Suv tamlagan

Taş ak bolgan

Tatar Nogay

Çingene Bulgay

İnglis

Elden belden

Çubıçığın belden

Madraşdan çıgmamaga

Bu gadarçık kalgan

2.6. KARAY TÜRKÜLERİ (IRLARI)

YEŞİL ADA ADI KIRIM

Yeşil ada adı Kırım
 Güzel yırdır ol dünyada
 Tatar, Karay, Ermeni, Urum
 Cazutı millet yaşar anda
 Barçasında bar bir kurum
 Omırlırın Keçrimakta
 Heç birisi etmez çirim
 Çalışırlar anda mında
 Urumın işi ol çemici
 Andan gelir keçinmesi
 Ermeni alışverişiçi
 Almah satmahtır hissesi
 Tatar ese ol çabançı
 Saban sürmek emegenmesi
 Karay bağçi da bağbancı
 Nezik yomiştir vergisi

YALBARMAH

Tenrim benim!. Kelâm kuvatıya
 Küçüy ulla sansız işlâriydâ,
 Barı bağadlar süvârliğiya,
 Ğar vaht tohteydlar seniñ klâğiydâ.
 Tenrim benim!.. Köp tamaşalıhlar
 Kıldıy biikliğindâ köklârniñ;

Tanıydlâr kuyaş, ay da yûlduzlar
Küçün aruv, yömür, süvârlıknıñ.

Tenrim benim!.. Keldim ğale saya...

Menimdâ canım seniñ yörkiydâ;

Sağışımını keltirâm alnıya;

Seniñ nafstiy benim yûryağimdâ...

Tenrim benim!... Señ körâs, señ tuyas

Barlarıñ, kaysılarıñ yarattıy;

Men-dâ seniñ, señ benidâ süvâs,

“Bolsuñ yarih!..” Barınâ señ ayttıy.

Tenrim benim!.. Nemet kolmım sendâñ,

Bilâm, ki yazıh nenidâ kolmâ,

Bariñ maya berdiy kudratıydañ...

Klâğiy seniñ kılınıñ yüstümâ!..

Tenrim benim! Kabulet niyatni,

Bar yahşılıhlariy yüçün maya:

Tirliğimni da süvârlığimni

Keltirâm seniñ buyruhlariya.

Tenrim benim!.. Yürâğimni körâs;

Eger yazıhlı boldum alnıyda,

Bilâm, Tenrim, açuvlanma klâmyas

Da mahlatetârs süvârlığıydâ.

Tenrim benim!.. Señ aziz umsunçum,

Yürât anlama azizliğıyni!..

Ullu süvârlığıybâ abravçum,

Yürât tanıma süvârlığıyni!..

YANGI ULBA!..

Keçâsiñdâ yanğı ilniñ,

Karanğıda kar aǵarat,

Türsünüñdâ yörkişiniñ

Troh-aşari Malah barat.

Kelât yösınâ Malahnıñ,

Ki bu karnıñ ahlıǵına,

Tenâşkeyt yolu adamnıñ,

Turseytkertilik alnına.

Saǵışları yüzüldülâr

Astrı küçlü avazlardañ,

Sözley, külâ, terk çihtılar

Karaykalar bir azbardañ.

Kaçâ keldilâr alnına,

Tanıımıdlar bu kişini,

Kıçıradlar utrusuna:

“Terkrâk bizğa ayt şemiyni!..”

“Abaylı Karaykalarım,

Bilâm negâ siz çihtiz!..

İnanıız, ki şemlârim

Bolur sizniñ mazzalıız!..

Üç şem maya berdi Tenrim,

Barları yözü kertilik;

Tüyüz budur şemlârim:

Diñ, zahmetlâr da süvârlık!..

Diniizni kiplâtiiz

Bütün astrılıǵıızba,

Tenriizğâ işanıız

Yögarǵı klâklâriizbâ.

Yürâniiz köp zahmettâ,

Yarih bolsun akılıız,

Tohtanmainçe yümüştâ,

Bolsuñ sizniñ kollariiz.
 Küçlü süvüyüz dünyanı,
 Yahşını ğar vaht işlâiz
 Haifsunuyüz tuvarnı,
 Bar tirin köp cenlâiz.
 Buley kıla, inaniiz,
 Bariñ tirlik sizĝâ berir!..
 Da mazzalnı izlâmâiz
 Ol terk sözü sizĝâ kelir!..

UNUTMA MENİ

Artıh bar çeçâklarındañ baĝniñ
 Canım süvât ğilafni,
 Artıh bar kızlarındañ şaĝarnıñ
 Süvâm, dostçam, men seni!..
 Bil, ki büĝüñ, balkıĝañ vahtta tañ,
 Yörâ çihtim baĝıma,
 Bar çeçâklâr toluörlâr çihhtañ,
 Kestim, ğilâf dostçama
 Ayttım ğilâfkâ işançlarimni,
 Neni tözâm tirliktâñ,
 Ayttım anar bar saĝışlarimni,
 Ne yüzyülât yurâktâñ.
 Señ bilâsiñ barlariñ alarnı,
 Yöhtur neni arttırma!..
 Ali klâdim bu sözü sözlerni
 Ğilâfkâ yömahlama.
 Ğilâfni kıstırsey kökrâĝiya,
 Ol barısıñ körklürâk,
 Seniñ, dostçam, aytır yürâĝiya
 Da katılır terânrâk.

Anuz ğilâf bir söz aytır saya...
 Ğadirlâñ tuyma anı!..
 Küçlü süvâ, bağına canıya,
 Aytır: “Unutma meni!..”

SORMAH DA KARUV

Abaylı süvârçâm, señ soras meñdâñ:

“Barima neni canım buley süvdü,
 Barima neni yürâgim östürdü,
 Köp süvâ, tözdü dostluhnu alardañ.

Ne edi maya çoğarağı tirlikniñ,
 İşançları canımniñ inamlıhba,
 Bolma seniñ yörkiydâ süvârlıkbâ,
 Barima bu tüşlâri yürâğimniñ?...”

Bunar men karuv berim, süvâr dostçam:

“Köğürçünüm, küçlü men süvâm seni,
 A men kairam señdâñ közlârimni,
 Anıñ-yüçün ki süvâm seni, biyçâm!..

Malâhba, Tenri-bâ, bolğuñ señ maya,
 Señ astrı aruv bolma yöldâşımba,
 Señ astrı aziz olturmâ benim-bâ,
 Meñ kleym yalbarma, kulluhetmâ saya!..

Bolus señ maya aziz sağınçlıhka,
 Körârm seni yarığında kuyaşniñ,
 Tanırm seni yüzduzunda köklârniñ...

Meni yarattı Tenri çıdamahka!..

Tohtanmaiñ avur, açi, yaşlarım,
 Sondrağı yançılmağı yürâğimniñ,
 Da bu dünyadañ uçmağı canımniñ,
 Bolsunlar saya aruv kurbanlarım!...”

MENİM TÜŞÜM

Dostçam!.. Yahşı tüşlândim:

Ki kuyaş küçlü yarıtat,

Ki sırıñ köknüñ tanıdım.

Ki malah yüsttâñ bağınat.

Ozera tüğâl körkündâ

Aruv kuyaşha tartılat,

A kuyaş uçsuz küçündâ,

Kuçmağına anı alat.

Ki çipçihları köklârniñ,

Kiinip altıñ yünçohlarğa,

Sarney körküñ süvârlıkniñ,

Aytadlar köp bar canlarğa.

Ki terâklâr kaplandılar

Süt kibik ah çeçâklârbâ,

Da malahlar tahkaladlâr

Bariñ altıñ emişlârbâ.

Ki tamaşa türsüñlârdâ

Bar köğetlâr ayardılar,

Aruv, tüğâl, körlârıñdâ,

Aziz ırnı sarnadılar.

Ki bar taşlar aylandılar

Körümlâribâ altıñğa,

Da bar dünya tenâştilâr,

Aziz, aruv malahlarğa.

Dostçam!.. Tugduma yurağiy,

Ki yahşı tüş meñ tüşlânğeyim?..

Edimâ, tüğâlçâm, klağiy,

Ki meñ çebâr körem, körğeyim?

Neçik süvârlık yöğarrah
 Sağışnıñ bar klâklâriñdâñ,
 Aley maya-da bağarah
 Sondrağı bar körümlârdân:

Ullu tınçlıh fordañ boldu,
 Kıldı malah klâklârimni,
 Küçlü nalkuv irah turdu,
 Ol balkuvda kördüm seni.

Men utruya engil uçtum,
 Közlâriâ bahma klâdim,
 Bar küçümdân seni kuçtum,
 Bar canımdan yoplâlâdim!...

TAN VAHTINDA

Tañ vahtında balkuvlu iğitliğimniñ,
 Bütün canba süvâredim tüğâlçâmni,
 Közlârindâ edi yarığı köklârniñ,
 Çerainda kördüm otlu süvârlıkni.

Ne alnında anıñ tanı yazbaşınıñ,
 Körklü keçâ tamaşa tiılmağında,
 Çeçâğı polâniñ, sırı karanğınıñ,
 Teryan köklâr kiingânlâr ibâklârdâ?!...

Unutmışa maya ne anınba boldu
 Neçik men ayttım anar: “Bol sav, körklüçâm,
 Airilibız... Buley Tenri buyürdu,
 A kaçanda kolek körüşübüz, dostçam!...”

Ol başladı kollarıñ sındırğalama,
 Da közlâri toldular açi yaşılar dâñ;
 “Tez, kışırat, tez!..Cahlama mendân barma,
 Yüreğim benim yançıldı kınlardan!..

Ber zamañ maya kisma kayğılarımni,
 Bar açi yaşlariñ közlâtimniñ tökmâ!..
 Ber zamañ maya cenlâmâ tirliğimni
 Da seniñ yüsnyü abuz bir for bağınma!
 Tuyat yürâğim, ki artıh körüşmâbiz,
 Yöht nelikkâ maya duñyada tirilmâ,
 Ki seniñ-bâ artıh yüvuhlar bolmabız;
 Meñ kleym seni, dostum, sondrağı for iopmâ!.."

Kısılar canımni sözlâri dostçamniñ;
 "Tez, biyçâm!.. Tenri buyruğuñ alıştırdı,
 Abayladı avurluğun yaşlariyniñ,
 Da meni süvârlığıy-yüçün kaldırdı!..."

 Yürâğim tohtandı bariba yañılma....
 Dostçamniñ kollari meni kip kuçtular...
 Andań-soñ... bilmim.. nemet... ne anuz aytma?...
 Ne soñ-edi... bilmim.. ne köktâñ ayttılar!..

YİRİ MAMANIN TÖŞEGİ KATNI YAŞ UVLUNIN

Kuyaş endi, inğir boldu,
 Yukla, uvlum, yukla,
 İşançlardañ canım toldu,
 Yukla, yvlum, yukla!..

 Anuz balkır kuyaşımız,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Yarih-bolur tirliğimiz,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Men inanam, süvâr uvlum,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Ki biyançli sendân bolum,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Bolus küçlü, yösüp ullu,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Muft-tüvül seň karay uvlum,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Avaldağı zamanlardaň,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Ketmit Tenri karaylardaň
 Yukla, uvlum, yukla!..

Süvâr uvlum, tınla meni,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Astrı abra seň diniyni,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Tirliğıydâ köp kayğılar,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Seni, uvlum, utrularlar,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Bolsuň Tenri işançıyda,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Ol boluşur kayğılarda,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Uvlum, saya süvârliğim,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Saya benim bar tirliğim,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Yüryan süvmâ yürâğımdân,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Süv dunyanı bar klâğıydân,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Eki aziz orunlarını,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Tut esiydâ seň alarını,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Tsiyöñ bolsuñ umsunçuyda,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Da Troh bolsuñ sağışyda,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Saya, körküm, kley mazzalını,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Küçlü töğyam yaşlarımını,
 Yukla, uvlum, yukla!..

İnañ, uvlum, kelir vahtlar,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Biyançlârdân canıy tolar,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Aruv çiğar kuyaşımız,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Şatır bolur tiriğımız,
 Yukla, uvlum, yukla!..

Kuyaş çihsa men oyatım,
 Yukla, uvlum, yukla,
 Men “tañ-yahşı” saya aytım,
 Yukla, uvlum, yukla!..

ERANTSOVA

Bartma esiizdâ dostlar,
 Neçik iştirilip bir orunğa,
 Bizniñ kızlar da bahurlar,
 Barımız bardıh Erantsova-ğa?..

Şatır keldik roğotkağa,
 Bariba yoht ne tamaşayötmâ,
 Çigadoğon yümyşlarğa,
 Şatır bolat dünyada tirilmâ.

Anda başlandı pesoklar
 Avur yödi bizgâ yölba barma,
 Tanıdih, abaylı dostlar,
 Ki engil tüvül tirlikni enmâ!..

Kiçi ezân yölda taptih,
 Suvu bariba akırtıñ ağat,
 Bunuda fordañ tanıdih,
 Ki az dostluhtañ tirlik taspolat.

Kirdik ormanğa tınçalma;
 Buley tirliğindâdâ adamnıñ:
 Eğer karanğıda bolma,
 To tabulat tınçlığı yürâkniñ.

Zerâtlâr-katnı barabız...
 Tınç yüklaiz, dostlar, zerâtlardâ!
 Barımız yahşı bilâbiz,
 Ki nemet uçsuz yöhtur duñyada.

Uje köprügâ-dâ keldik,
 Anuz for sağış klâmiydoğon kirât,
 Ki nay terân râk kertilik
 Kısmagındañ tirlikniñ sürtülât.

Karaimşizna-nı aştıh,
 Da terk keldik bu sözü orunğa,
 Kaydañ biz başlıhtañ çıhtıh,
 Kayttıh abaylı şağarımızğa.

Kenliğindâ avlah erniñ,
 Köpma kleysiz yüryüyüz süvârlâr,
 Kûsânçlârinâ yûrâknin –
 Kaçanda – kolek kaytırsız, dostlar!..

Aley mendâ, süvâr dostçam,
 Gale kaytam saya bar klâğimdân,
 Anıñ-yüçün ki, tûğâlçam,
 Okom seni süvdüm bar canımdañ!

DOMİNİKANSKÍ GARA

Bilâsmâ, süvâr Peninna,
 Tuydum yömah yaşlığımda,
 Ki bart bir zaklentı panna
 Dominikanski ğora-da!..

Ol panna yartı keçâdâ,
 Turat yözünün ornundañ,
 Da izleyt bütün ğora-da,
 Kutharuvçunu kayğıdañ.

Ana kim anı cenlâsâ,
 Berir bütün hocalığın,
 Süvâ karğışnı tüşürsâ,
 Kaytarır bar süvârliğin.

Men inandım bu yömahka,
 Ali bildim, ki dunya kleyt,
 Kip inanma aldavluhka,
 Eğer klâklâri işlânseyt.

Bu yömah kaltrattı meni;
 İğitlik kleyt klüçlyü süvmâ,
 İzlâmâin hocalıhnı,
 Kimnidâ – kolek cenlâmâ.

Dominikanski gora-da
 Yüryüdüm köp keçâlârni,
 Da urtulamadım anda
 Cadnı zaklentı panna-nı.

Bilâm tirilip dunyada.
 Eğer kimğâ yaşlığında,
 Kelmâsâ, süvmâ, cenlâmâ,
 To ne bolat kartlığında.

Oı bahtı klâğı adamnıñ,
 Ki anı köp cenlâğeylâr;
 Da avruğañ yurâğınıñ
 Kayğılarıñ tüşürpeylâr.

Peminna, meni cenlâdiy,
 Tanıdıö yahşı canıynı,
 Tirligimni bilmâ klâdiy,
 Tüşürdüy bar kayğılarnı!..

Bu edi yartı keçâdâ,
 Yariğında tolu aynıñ,
 Olturadoğon yüstündâ,
 Dominikanskiy ğora-nıñ

Ol vahttañ kip süvdüm seni;
 Abaylı dostçam, Peninna,
 Da ğale kaltrarmıt meni,
 Ki yüryüt zaklentı panna!..

YAZBAŞI

Burungu for açtım tercâmı,
 İgit yazbaşıñ utrulama,
 Bar kökrâkbâ kapma averni,
 Suvuhlunğun kışnıñ unutma.

Bağınam yüstündâ terâkniñ,
 Bir körklü çipçiçeh olturat,
 Çebâr irleyt ırıñ yürâkniñ,
 Da benim tercâmâ bağınat.

“Uç, çipçih, tuvmuş şağarima,
 Bağñ ne boladlar yüvuhlarım,
 Şalom-ber bar süvârlârimâ,
 Ayt, ki alarğa sağışlarım.

Ki astrı men süvâm alarnı,
 Küçübâ yadağaň canımniň,
 Kleym alarga tüğâl mazzalrı
 Terânliğındâ yürâğimniň.

Anuz, çipçiçeh, kolam seni
 Tap tercâsin süvâr dostçamniň,
 Keltir esinâ süvârlıkni
 Da irla iriň yazbaşınıň.

Okom aytma, ki koldum seni,
 Anıň tercâsinâ bağınma,
 Nehay bilmâsiň, ki men anı
 Bolalmım bariba unutma

Andan-soň, kayt, çipçigim, maya,
 Da oltur yüstündâ terâkniň,
 Vağımım men seniň közüya,
 Sağınım körkün şağarımniň

Sağınım abaylı dostçamrı,
 Sağınım yahşılığıň anıň;
 Bar kökrâkbâ kabarm averni,
 Köçübâ adağaň canımniň

SONET

Kair közlâriyni.. biyçâm, körklüçâm...
 Mendân abaylım, tirligi canımniň,
 Bağınma benim-yüsnü, seň, tüğâlçâm,
 Klâma bilmâ avruvuň yürâğimniň!..

Kair közlâriyni... taci başımniñ!...
 Küçün süvârlıkniñ tapmassıñ mendâ,
 Korkün yaşlıhniñ, otuñ süvârlıkniñ,
 Señ muft izlârsiñ sönğân yurâğimdâ.

Kair kezlâriyni... körkü canımniñ...
 Boştur yurâğım bar kırılılarında,
 Uçsuz kistunmahları süvârlıkniñ,
 Saya bariba tuyülmastlar anda!..

Kair közlâriyni.. tüğâl körklüçâm...
 Suklançılığı, biyançı canımniñ,
 Boştur, boş yurâğım, inan, tüğâlçâm,
 Anda okom açılığı tirlikniñ!..

MENİM DOSTÇAMA

Tınla, dostçam, saya irleym
 Yangı ırnı bar canımdañ
 Anla meni, men bunu kleym,
 Tüşâr avrur yurâğimdân!..

Yurâk sönğân artıh yanmast,
 Tanımast ol süvârlıkni,
 Ekinçi for yaşlıh kaytmas
 Muft aşirip iğitlikni.

Boş yurâkniñ yançılmağı
 Tözmit küçün süvârlıkniñ,
 Geç tirlikniñ açılığı
 Tolturat bar kıraylarıñ.

Süvâr dostçam, saya irleym,
 Bu irımnı bar canımdañ,
 Tınla meni, ne aytma kleym,
 Tüşâr avruv yurâğımdân!..

Söndü otu yürâğimniñ,
 Anıñ yüçün ki tirliktya
 Tabulmadı klyaği anıñ,
 Neni tözdü igitliktya

Yuryagim boş andañ boldu,
 Ki aldandı işançında;
 Açılıhtañ tirlik toldu,
 Dostnu izley bar yanlarda.

Küğürçünüm, irleym saya
 Bar canımdan bu irımnı,
 Kolam seni, inañ maya,
 Enğilt benim yürâğimni!..

Karuv berğın sormağına
 Boş da söngân yürâğimniñ,
 İnanasma dostluğuna,
 Terk yaşarğañ süvârlıkniñ?..

İnanasma, ki kertilik
 Enâr küçün karanğınıñ,
 Ki tavusur tügâl rastlıh,
 Açılığın boş tirlikniñ?..

Saya irleym bar canımdaň,
 Tınla, dostçam, bu irimni;
 Söz yüzülât yürâymdân,
 Da yandırat sağışımni!..

Kertilik-kâ inanma kleys,
 Tanıym aruv yurağıydân,
 Ki dostluhnu astrı izleys,
 Bu körünât közlâriydân.

Süvârlık-kâ-dâ yürâgiy,
 Bütün küçübâ yüzülgeyt,
 Da rastlıhka bargeyt klâgiy,
 Eğer seni kim anlaseyt.

Bar canımdaň saya irleym
 Bu irimni fikirimdâ
 Anla meni, men süvmâ kleym,
 Yanğı otlar yürâgimdâ!...

Malah kibik biik köktân,
 Fordaň turduy seň alnımda,
 Uzah tözğân işançlardaň,
 Yarih boldu yürâgimdâ.

Tabıp dostnu türsünüydâ,
 Toldu yürâk tezmâklârdân,
 Ki çidağaň tirliğımdâ.
 Bar açılıh kaçar andaň

Men tüğâttim yanğı ırnı,
 Saya, dostçam, bar canımdañ...
 Keryam, ki anladıy meni...
 Tüştü avruv yürâgimdân!...

KÖRKLÜ KEÇA

Körklü keçâ!.. Köplüğün tınçlıhnıñ
 Tutunadlar köknün kırıyları;
 Tuyam yebâr avazıñ dostçamnıñ,
 Tuyuladlar anıñ atlamaları.

Çebâr avaz, aruv da biyançlı,
 Süvârlıkni miskin-ğâ keltirât,
 Tüğâl tınçlıh tamaşa da tatlı –
 Kayğılı yürâğimni tolturat.

Kairılıiz bar kaygılarım!..
 Sizğâ yöhtur oruñ yürâğimdâ..
 Kairılıiz bar kınlarım!..
 Körklüçâm yörklânât tirliğimdâ!..

SIRIM

Karañğı keçâsı yazbaşınıñ –
 Ant-ettirâm men seni,
 Sondrağı tamçısıba kanımınñ,
 Ki aşkartmas sıırımı!..

Ne kördüy dostçamniñ çerainda,
 Sen yaşir bar tiridân,
 Neni tuyduy karangılıgıyda,
 Yölsün seninbâ birdân.

İrladım anar süvârliğimni,
 Yanadogon sözUMBâ
 Dostçam klâmâdi tuyma meni,
 Karuv – berdi kültkübâ.

Taspoldular çebâr işançlarım,
 Sındı yürâk süvüvçü;
 Anar yatlar benim bar irlarım,
 Da yat yözü irlavçu!..

Karanğı keçâsi yazbaşınıñ,
 Tuyduy benim irımni,
 Kördüy engil kültküsün dostçamniñ,
 Tınç-et sen ğale meni!..

Sondrağı tamçısıba kanımniñ –
 Ant-ettirâm men seni,
 Küçübâ kaynar süvârliğimniñ,
 Ki aşkartmas sıırımni!..

DYAKUY SİZGE

Biiklîktâ yılduz yüzduzba tıltıñ sözlâşât:
 “Ne bu andi bolunat anda er-yüsnyü yüvuzda,
 Oзера-kırıında nindiestse adam turat,
 Da ol adamniñ közlâri da çerai yaşlarda?”..

“Sözlâşmâiz artıh, katılmaiz meni yûlduzlar!..
 Ne sizgâ, ki bu men turam ozera kırıında?..
 Ki közlârimdân tegülâdlâr açi, avur yaşlar;
 Neğâ sizgâ kırışmâ, neğâ tintmâ tirliğimdâ?..

Eger kleysiz meni jenlâmâ, men sizgâ yömahlarm:
 Sûvgân-edim tûğâlçâmni burunğu sŭvârlıkbâ,
 İşandım, ki küçün dostluhnuñ sŭvârlıktâ tabarm;
 Ol kairıldı mendân... men uvunam yaşlarimba!..

Ğale kırıyga keldim uzatma sŭvârlığimni,
 Ki terkrâk, terkrâk, yaşlarım suvlarba koşulgeylâr;
 Eger yaşıım tüşseyt er-yüsyü, to küvdürğeyt erni...
 ...Körâm, ki cenleysiz meni... Dâkuy sŭzgâ yûlduzlar!..

KIŞIN

Tecâlâr buzlağanlar,
 Suvuh içkiridâ,
 Oram-usnu tavullar
 Küçlü yöçlârindâ
 Bura karnı uçadlar,
 Bilüvsüz orunğa;
 Kimni alar kuvadlar,
 Elytadlâr kayğığa?..

Kerünât, ki bar dünya
 Kattılar suvuhtañ,
 A sen aytas, ki saya,
 İssi sŭvârlıktân!

Kaydañ yazbaş ı kelât
 Ayt maya süvârim,
 Kayda süvârlık tuvat,
 Tanısıñ yürâğim?..

Unutum kaygılarını,
 Suvuh içkiridâ;
 Küçâtsinlâr yöçlârni
 Tavvullar oramda!..

ANAR

Eger kleys içmâ sevdañ böğövrârsin,
 Eger açihsey yötmâktân toyarsıñ,
 Ali canıy bildirsâ kûsânçlârin,
 Toyduralmassıñ anıñ klâklârin.

Eger süvârlıkni canıy tanıdı,
 Sen cenlâ anı, ol astrı yanğıldı;
 Ne beris süvârlığıya yahşını?..
 Geçliğı tirlikniñ tınçötmâst anı!..

Anlayalmassıñ neni kûsânâdir,
 Ol küçlü biiklikkâ telmârâdir,
 Klâklâri utruleydlar yüzlduzlarını,
 Nebâ er-yüsnü toydurus alarnı?..

Bilâm süvârlıkni canıy kûsânât,
 Da anar bütün küçübâ tartılat;
 Er-yüsnü tek ğüfnuñ kûsânçlâri,
 Klâklâri cannıñ köklârdâ barları!..

Tuy, süvârçâm, eger aleyda bolsa,
 Eger süvârlık er-yüsnü açihsa,
 Eger süvârlık aruvrah köklârdâ,
 Men kleym süvmâ seni... bunda da anda!..

KERMANLERİM

Körklü, avlah kermânlâr
 Yaşlığımda tüşlândım,
 Çebâr biylik saraylar,
 Tüzümâ men işandım.

Sağınamıñ canıynı
 Aruv, tügâl, sen dostçam,
 Kozğadı yürâğiyni
 Süvâtliğim, tügâlçâm.

Terğâvsüz süvârliğim
 Terk taspoldu kölnüydân,
 Sınıh boldu yürâğım,
 Boş tirliknin yügândân.

Süvârlıkñin künlâri,
 Neçik terk tügândilâr,
 Kûsânçñin zerâtlâri
 Yaş közümdân töktülâr.

Aytiiz, süvârlarım,
 Keyre bardı yöldâşım?..
 Taspoldu Kermânlârim,
 Közümdân ağat yaşıım!..

ĞERTMA

Bilâsizmâ ne içün men süvdüm anı?..
 Bilmisiz!.. Kerâkli sizğâ yömahlama;
 Bir for polâ-dâ körüp ğertmâlikni,
 Olturduh Hanna-ba kuyaştan astranma.

Okom-ne olturduh, neçik ğertmâliktân
 Tüştü bit gertmâçik alnında Hanna-nıñ;
 Ol alat gertmâni, sibiryat toprahtañ,
 Cahlamain tişleyt yarımıñ gertmânin.

Aşeyt yözünâ, benim-yüsnü bağınat,
 Bariba tuymıt açılığıñ emişnin,
 Andan-soñ tiiltiñ maya koluñ çozat,
 Da ekinçi yarıñ beryat ğertmânin.

Körâm ğertmâdâ yölçuhlar tişlârindân,
 Da aley bu yölçuhlarını kip suklandım,
 Ki közümnü kairalmadım ğertmâdân,
 Da yarımın açi emişnin aşadım.

Neçik okom yuttum ullu açılıhnı,
 Fordan anladım sağışlariñ Hanna-nıñ;
 Ol vahttañ men astrı küçlü süvdüm anı,
 Sağınadoğon açılığıñ ğertmânin!..

MEN YÜVDA

Körmâdim sizni köp illar,
 Tikrı, süvâr orunlarım,
 Sizğa meni kip tarttılar,
 Açı, avur kayğılarım.

Tuvmuş orunlarnı kördüm,
 Da irahtañ men tanıdım,
 Bu yüvçöknü kaydâ yöstüm,
 Kaydâ yaşlıhñı aşırdım.

Yüvçök kınğırayda yanğa,
 Bar mivişlari çiridlar;
 Bu yüvçökta köp mazzalğa
 Sağışlarım uçaryödlar.

Azbarda meni utruleyt
 Kart it sındarğan ayahba,
 Közlârimâ bağınma kleyt
 Da korhat, ki men tayahba.

Çirik basağa aşarı,
 Kirdim tiiltıñ izba-ğa,
 Ullu peçnin tseğlaları
 İlişhanlar bar yanlarğa.

Bir komini okom bütün,
 Yöktâm bağat ol köklarğa,
 Çihmit andañ artıh tütün,
 Yöltnit meni küsânçlarğa.

Podperetetkan lövtsa turat,
 Anda sokur maçi yükleyt,
 Çebâr tüşlâr ol tüşlanat,
 Ki şıçanlarnı tuthalet.

Bar müvüşlârdâ pauklar
 Kondardılar yöz yüvlarin,
 Da töyadlar, ki çibinlar,
 Toydururlar açlıhlariñ.

İt, maçi da siz pauklar!..
 Tirlikka siz inanasız,
 Anuz küçlü sizdâ klâklâr,
 Mazzal yüçün tirilâsız.

Tanıym, çebâr süvarlarım,
 Küçün işançlariizniñ,
 Anıñ-yüçün ki kulaklarım,
 Bundi-yözü, neçik siznin.

Yüvçök yanğa kınğırayğan,
 Ullu klâğiy ahtarılma,
 Aley mendâ köp kayğırğañ,
 Avurluhtañ kleym tınçalma!...

Kart it sen korhas tayahtañ!..
 Bol abaylı yoldaşimba...
 Mendâ köp korham tirliktân,
 Ki katılmagey geçliğibâ.

Sokur maçi, tüşlâriydâ,
 Sen kaphales şıçanlarnı,
 Aley mendâ tirliğimdâ,
 Okom tüşlândim mazzalnı.

Pauklar, sizdâ dostlarım,
 Tözüvçülâr çibinlârni,
 Menimdâ açihkañ canım,
 Tasyötıp bar süvârlıkni.

Dostlar bolaih barımız..
 Kınğır, çiriğân, yüvçöktâ,
 Da bolsuñ bu işançımız,
 Ki kelir mazzal tirliktâ!..

Ki kelir baht ahtarılır
 Kınğır, çirik yüvçöğümüz...
 Fordañ bizgâ mazzal kelir...
 Birdân bolur yölümümüz!..

ALTIN BUZOV

Tuyüyüz süvârlâr:
 Edi andi vahtlar,
 Küçüm edi benim,
 Edi köp altınım.

Karandaşlar, dostlar,
 Yuvuhlar, tanışlar,
 Meni kurşaryödlâr,
 Küçlü süvâryödlâr.

Tenrim açuvlandı,
 Malımni ketârdi,
 Bar dostlarım fordañ,
 Terk kaçılar mendân.

Hor-ettim alarnı...
 Süvâdlâr altınnı,
 Buzovğa çöğâdlâr,
 Anar başuradlar.

Kertidân kaçadlar,
 Abahnı kuçadlar,
 Altıñ tenrilâri,
 Kathañ yürâklâri.

Arthanda hadcalıh
 Azarat yahşılıh
 Tar-bolsa hocağa
 Künüleyt yarlığa.

Kuru tiğimibâ,
 Tıñç-emin canıba,
 Yarlı bar klâğibâ,
 Kontent mazzalıba.

A altın boluşmast,
 Yarlığaş keltirmâst,
 Kutharmast yarğuda,
 Kelâsi dunyada,

Sizğâ süvârlârim,
 Sondrağı sözlârim:
 Sıylaiz Tenrini,
 Cenlâiz miskinni!..

YOLÇILARIM

Kurşeydlar yürâğimni
 Küçlü sağışlarım,
 Köp katıladlar meni
 Aşaiş tüşlârim.

Sağınam süvârlıkbâ,
 Men sizni tüşlârim,
 Utruyüzğa rastlıhba,
 Baradlar klâklârim,

Yürâgimâ kirdiiz,
 Tüşüp möro köktân,
 Anda süz yaşardıiz,
 Kerklürâk ğilyaftân.

Süvârlıği dostçamnıñ,
 Biyançlı keçâlâr,
 Tınç körkü suvlarnıñ,
 Tüşlâr kibik yödlâr.

Kerâksiz edi sözlâr
 Dostluğuna anıñ,
 Yarıh, terân, közçüklâr
 Bu küçü dostçamnıñ.

Yahşı kerdüm alarnı,
 Bildim sağışlariñ,
 Sağınam tüşlârimni,
 Tuyam avazlariñ;

“Terk al bizni esiya!..”
 Alar kışırıldar,
 Da bunu aytıp maya,
 İrahrah uçadlar.

Uçtular çipçih kibik,
 Tenâşip yalıñğa,
 Kaçtılar bulut kibik,
 Uçtular köklârğâ.

Körkü bar tüşlârimnin
 Averğâ uçtular,
 Süvârlığın dostçamniñ
 Mendân ketârdilâr.

Kayda sen benim biyçâm,
 Keyre mendân bardıy,
 Kayda çebâr süvârçâm,
 Nek meni taşladıy?..

Çipçih, bulut da yalıñ
 Astrı kolam sizni,
 Boluyüz elçilârim,
 İşlâiz kolthamni!..

Keziiz siz barında,
 Tabıiz dostçamnı,
 Bağıiz yürâğindâ,
 Süvât-mâ ol meni?..

Kaytiiz siz yölçilâr,
 Da maya aytiiz,
 Neni biyçâm yömahlar,
 Karuv kaytarıiz.

Yürâği sağınatma,
 Buley yözü meni,
 Anuz canı süvâtmâ,
 Neçik ol künlârni?..

Bulut uçu keklârğâ,
 Tozulup averdâ...
 Yalıñ tüştü tenğizğâ
 Da söndü suvlarda.

Çipçih-ta uçu irah
 İzlâmâ dostçamnı,
 Çipçih inamlı malah,
 Tabar süvârçâmni.

Uce kuyaşta yöndi
 Da karanğı boldu,
 Çipçiçeğim kaytmadı;
 Bilmim ne bolundu.

Büğün-ğâ dein anıñ
 Muft tözdüm kaytmağıñ,
 İnamlı malahımñıñ,
 Karuv kaytarmağıñ.

Okom ne çipçih kayttı,
 Yölunda yadadı,
 Tiiltiñ maya ayttı:
 “Ol karuv-bermâdi;

Yarih, terân közçüklâr
 Şatırlanma kleydlâr,
 Yökinçini süvdülâr,
 Da anar aldehydlar!..”

İRİ ULANLARNIN

İştırlıdih biz ulanlar,
 Keldilâr bar kayğılılarnı,
 Toyduraih bar açlarnı,
 Cenlâmâin yötmâkni. (Tekrar).

Biz bilâik, ki tirliktâ,
 Usumsuz yössâ yörtâ,
 Bolur bizğâ bar yahşılıh
 Da etmâst karanğılıh. (Tekrar).

Eger yurânsâk tınlama
 Da yahşını işlâmâ,
 Tenri bizni küçlü süvâr,
 Mama-mız bizni kuçar. (Tekrar).

Anıñ-yüçün biz ulanlar
 Da yöldaşlar taşçalar,
 Tınlaiñ agarahlarnı,
 Kötürüp alamlarnı!.. (Tekrar).

(Kobeckiatı, S., 1904)

ŞİRİN YURT

Şirin yurt, şerefiyle gelen,
 Özlersen altın suyunu,
 Çalmak, yükseltmek,
 Kopuzun sesini.
 Sevinç, güvenç içinde
 Geçirme bu zamanı

Nakarat:

İçin için sevgili dostlar,
 Gözleriniz aydın olsun
 Sevenler şarkı söyler,
 Düşmanlar inlerler
 İnlerler, inlerler
 İçki içerler.

Zenginler, yoksullar
 Çalmaya koştular.
 Boruya, kopuza
 Ve şirin küçük şarkı,
 Bunun gibi ilahiler,
 Uyandırır ruhunu.

Markas Sultanskis

BENİM DÜŞÜM

Eşim, güzel düş gördüm:

Ki güneş çok parlaktı,

Göğün sırrını öğrendim.

Ki melekler üstten bakıyordu.

Göller, sular bütün güzelliğiyle

Zayıf güneşe asılmış

Ve güneş sınırsız gücüyle

Onları kucağına alıyor.

Göğün serçeleri,

Altın tüylerini giyip,

Sevginin güzelliğini,

Yaşayan canlılara söylerler.

Ağaçlar bezendi,

Süt gibi beyaz çiçeklerle

Ve melekler asıldılar

Altın gibi meyvelere.

Kıyafetlerinde mucize,

Bütün otlar yeşerdi,

Temiz gök yüzünde

Yüce şarkılar söylendi.

Bütün taşlar döndüler,

Üst yüzleri altına,

Bütün dünya bir oldular

Yüce meleklerle.

Simon Kobecki

UYU OĞLUM

Güneş battı, akşam oldu,
İnancımla ruhum doldu.
Henüz parlar güneşimiz,
Aydın olur yaşamımız.

Uyu oğlum, uyu oğlum.
Aydın olur yaşamımız.

İnanıyorum, sevgili oğlum,
Ki seninle sevineyim
Güçlü yardımla büyüyüp,
Boş yere üzülme sen Karay oğlu.

Uyu oğlum, uyu oğlum.
Boş yere üzülme sen Karay oğlu.

Oğlum sevgim sanadır,
Benim ömrüm senin için,
Yüreğinden sevmeyi öğren,
Dünyayı canından çok sev.

Uyu oğlum, uyu oğlum.
Dünyayı canımdan çok sev.

Senin için güzellik, iyilik isteyerek,
(gözlerim) çok yaş döker.
İnan oğlum, zaman gelir,
Ruhun sevinçle dolar.

Uyu oğlum, uyu oğlum,
Ruhun sevinçle dolar.

Simon Kobecki

KARADENİZ

Kara Deniz! Ben unutmam,
Derin sularının gücünü.
Söylemeyi çok isterim, sadece yazamam.
Dalgalarının sesini.

Ne var senin sularında,
Ve kim anlar senin derinliğini?
Sağ salim evime döneyim de,
Anlatayım sınırsız güzelliğini.

Büyük deniz kıyısından
Baktım gökyüzüne.
Gördü gözüm orada nasıl
Ay parlıyor su üstünde.

Sayısız yıldız,
Pırıl pırıl ışıyor.
Onlar nasıl sakladı,
Bu gizli sırlarını benden.

Ben inanıyorum ki akli vardır,
Canlılar nasıl görebilir.
Anla ve bil, şerefli halk,
Onun adı Yüce Tanrıdır.

Simon Firkoviç

KARDEŞLERE

Uzak yerden size sesleniyorum,
"Huzurlu" kardeşlerinizden.
Karadeniz'den gidiyorum,
Demir yolu olmadığından.

Çok geç dönme eve,
Nasıl uzaklaş(ılır) ondan.
Bir yol var başka yok,
O da yabancı sınırından geçiyor.

Nerde sonu savaşların,
Nerde onların sonu?
Nerde sınırlarının sonu,
Ve ne verir acıları?

Dileğim bunların varlığına inanma,
Sürülürler içimizden
Gelir bize güzel
Ve kurtuluruz acılardan.

Oluruz biz en akıllı,
Vazgeçsek sürüklenmekten,
Ve inanıyorum ki dönenler,
Kaçmazlar kendi vatanlarından.

Simon Firkoviç

HASAT BAYRAM

Yetişti tohumumuz,
Başı yere değiyor.
Hey siz toprak sürenler,
Çıkıyorsunuz düze.

Geçtiler orakçılar,
Biçenlerin tamamı.
Kurudu ve döküldü,
Yere konanlar.

Arpadan ve buğdaydan
Harmanlar doldu.
Ağlayarak (tohum) saçanlar,
Memnuniyetle biçti.

Karay'a "hasat bayramı"
Kutlu olsun,
Ataların deyişiyle
Değeri çok olsun.

Simon Firkoviç

Türkü:

Iraktan seni kördim
Canımdan ziyade sevdim
Endi kayda baraynn
Derdim kimge sözleyim.

Közlerin eki elmaz bundan yahşi kaş bolmaz
 Saçların ziftten kara bağışın yüz bin para
 Babadan seni istedim bekle cevap eşittim
 "Bar başta para. kazan parasız bolmaz nişan".

Canın olsun olmasen
 Tek cebin tolu bölse
 Endi kayda barayun
 Derdim kime sözleyim.

Seni menden aldılar
 Gayrısına berdiler
 Yüreğimde yanık çok
 Sensiz mana ömür yok.

Ayğa baksam ay beyaz
 Künge baksam kün beyaz
 Cebime baksam param az
 Bu kız mana yar bolmaz.

DÜĞÜN TÜRKÜSÜ

Ağlama kelün ağlama
 toyun bolur yar yar
 ak balçıktan süanğan
 üyin bolur yar yar

Hocağa çıkkın kızların
 Sert kaynası bolur yar yar
 Ana babanı ansa
 Faydası bolur mı yar yar

KAYNANA

Eki kayak yan yana
 Ben isterim dostlar kaynana
 Kaynananın nesi bar
 Baldan tatlı tili bar
 Selbi boylı humri közli
 İnce belli tatlı tilli kaynanam

Eki kayak yan yana
 Ben isterim dostlar kaynana
 Kaynanamın nesi bar
 Zeherden acı tili bar
 Sağır kulaklı badem burunlu
 Yakası yırtık burun de boklu kaynanam.

Eki kayak yan yana
 Ben isterim dostlar kaynana
 Kaynanamın nesi bar
 Avada zurna sesi bar
 Avzu senin tahta araba
 Burnu macar
 Kecme kapum alnından
 Tiyer nazar. (Zajackowski, W. 1983: 354-355)

KELİN TÜRKÜSÜ

Say özenge taş atsa batar kalkmaz yar yar
 Yakın yerge kız berse kelir keter yar yar
 Kayça tutkan kız gitti tur endi anam yar yar.
 Kayça tutkan kız gitti tur
 Endi anam yar yar.

Beş derekte beş alma piştım eken yar yar
 Eki dülber bir yerge duştım eken yar yar
 Aksaraynın töbesin borlamanız yar yar
 Bizim kelin öksüz dep horlamanız yar yar.

Ben babam evinde bilbil dün yar yar
 Altın kafes içinde oynar edim yar yar
 Oynagands bakmadılar aldadılar yar yar
 Yat yabanın koluna taşladılar yar yar.

Kapar kapu artında tayağın tayadın babam yar yar
 Bir tıgımçık ekmeğın ayadın babam yar yar
 Çıktınız kızlar azbarğa çıkçık duştı yar yar

Kızçıklarnın arasına kıran duştı yar yar
 Kazan koydum oçakka kaynaydır yar yar
 Küyüv korse kızçıklar oynaydır yar yar

(Zajackowski, 1983:355-356)

MİLLİ ŞARKI

Letuva, vatanımızdır,
Senin, yiğidin vatani,
Eskiden beri oğlunun
Gücü, kuvveti artsın.

Sadık düz yollarında
Göçsünler evlatların,
İşini kolaylaştırdığında
Yurda da var sana da.

Etkili güneş Letuva'da
Karanlığı gönder,
Parlaklık, doğruluk
Yoldaşımıza olacak.

Letuva sevgisi
Yüreğimizde yansın,
Letuva adına
Birliğimiz devam etsin.

Verte Mikolas Firkoviçüs

2.8. KARAY ÖYKÜLERİ:

2.8.1 Teli Yiğit:

Jüdi ezine bir hoca adam, edi anda bir uvlun, kaysın biyik ivretiredi, a nchtsik hastalandı osol'hoca adam, to indetti uvlun da kaytardı anar bar malın kollarına. Da ayttı ahar: "Men elsem, to kaldıranı sana uspu bar malın da uspu tirsinni, kim uspu kızinebe toyfıangays. İzde anı kayda kle-sen, ino kim anınba toyfıangays, a ezge kimbe, to yo". Netsik atası eldi, osol vahtın uvul başladı ketme dünya arasında izdeme osondiy kızme, haz anda bardı tirsini. İzdeydi toartsağarı, bolalmaya tapma. Ketti ezge yat valayat-larga, andada bolalmayd tapma, Osol vahtın aytadı ezi ezine: "Ne men hali .isleyim, men.uşpulay.uzak.-zaman izdeym, tp malda osontsa bardı da kız-nıda tapmadım". Keldi anar andiy sağıs, kim islegey ezine eli

Türkiye Türkçesi : Deli Oğlan

Bir zamanlar zengin bir adam vardı. Adamın yüksek öğrenim görmüş bir de oğlu vardı. Adam hastalandığı zaman oğlunu yanına çağırıp,malım mülkünü onun eline bıraktı. Ve dedi ona: "Öldüğüm zaman sana tüm malımı, ayrıca evlenmen için şu kızın fotoğrafını bırakıyorum, nerede istersen ara. ama bul onu. Yalnız, onunla evlen. Dünyalar verseler başkasıyla evlenme". Babası öldüğünde, oğlan başladı tüm dünyada resimdeki kızı aramaya. Her yerde aradı, ama bir türlü bulamadı. Başka yabancı ülkelere gitti, ama muradına eremedi. O zaman şöyle dedi kendi kendine: "Ne yapayım ben şimdi. Yıllardır arıyorum, malım mülküm de var, ama bulamadım aradığım kızı". Sonunda kendi canına kıymaya karar verdi.

2.8.2. Alankasar:

Yomahleydlar, ki Trohta bilüvlü edi uslu Karay Zarah. Muft tüvül ol eltiredi vakilligin biyliknin da edi kenâşçisibâ Vatât ibiynin. Köp yıllar Zarah tabulur edi yergâsindâ körüvçülârnin yuzlârin biynin. Tüvül azrah sözlâredlar igit uvlu üçün karthuianın, oldır suklançı boydah da tuvuşlu bahatır Alankasar.

Bir kuyaşlı kündâ iydi alamı ibiy Vatât yırahtağı İstanbulğa bahalı Bernalarca sultanca Kabanlarından bir saraydın, ol kondarılğan oıraç usçu ortasında Gazve gölcün, çıktı körüklü karavan. Nema ululu araba yük-lalar. edi samur da tülcü tonçahlarba, bahalı çekmânîarbâ da altın soh-mahlarba. Yanlardan da alında körüklü uprahlarda yavanlar, atlanıp semiz atçehler üstünâ, başında karavanam ah foörktâ biy-kenâşçisi Zarah, yanaşa tek bitraçeh artrah- uvlu çeriv ağacağı Alankasar. Aley ol neçik bar da yalanatlı sahçılar yasanğanlar tüslü çeriv savutlarıba.

Alında avur da kıyınlı yol- avlah tüzlâr, göllâr da özânîâr, boş yer da batanlar, çeksiz da kırısız karanğı ormanlar, dahi öngâ sürünçaklâr, kaysılann kerâk aşma da yenmâ. Ançeh en korhunçludur sürünçakbâhar kezüyçügâ ol yahtlarda edilâr talavçular. Köp dünya ol künlârdâ izlaredi-lâr özlârinâ sıyınç ormanlarda - birlâri kaçaredlâr katı kulluhtan, ekincileri - çerivdan, törâdân hem zmdandan. Bu bar izlâvçülâr azatlıhnı hem yeşgilrâk tirlikni kutuluredlâr ormanlarğâ da tiliredlâr karahba.

Ketâdoğon koyu ormanba biznin de elçilâr yolhuşundular karahçılarba tüşaeîdilâr kollarına kep kenâtâ aç bürülâr kibik kuşadlar karavan-hı sansız ormaneli, kara kuş kibik tabuldu alınlarında' ataman biyik da kip erkisi; bir körüniündân kaysının alhasanheyd har yolcu, da yuviihlanıp Zarahka makırdı: "Bilâmin neni da kimgâ eltâsiz. Yahşılıhba kaytarı-yız bigâ yarimm. Utru turseyız tasetârsiz. Ibarm birdân başlarıyızba". Aaar karuv berdi Alankasar: "Kimgâ tiyişü bu barısı, founar kaytarılır de. Küçbâ alalsey neni de, al!"

Bağınıp kınğır közbâ karahçılar üstünâ çığardı kılıçın kınından. Ataman dahi aley suvurdu kılıçın, aytadoğon; "Başlıhtan smayih küçümüz-nü eköv. Yetâr hanuv iş, koram dostlarıma de". Da aytip bunu salındı küreşmâ Alankasar

Terindâ manlaynın uzuh uruštular eki bahatır, kat katlarba çağado-ğon biri birin iti kılıçlarba. Ançah kart Zarah çınıhkan közbâ bağadoğon çengâşmâkni burunhu kördü, ki ataman başleydir talma küçündân da korhadoğon ki uvlu öltürmâgey talavçunu, ayttı Alankasarğa: "Kirh kulağın... da yetâr".

Yıltradı kılıç kolunda igit bahatırının da köz yumçuğunda kulağı ata-mannın ayırıldı başından. Kanlanğan ataman yemirildi yergâ. Alankasar teyz tüştü attan, yırttı kölmâgindân tişlâm ah ketân da bayladı yaram. Bundan son kötürdü kulağın atamannın da koydu anı börkü katma aytadoğon: "Tınç bol ataman, başıynı kaldırdım inlâriy üsnü..."

İmşaldı yürâgi atamannın. körüp bundi yaraşlı keçinmâgin igit balıa-tırm. Anladı ki tirlik baharahtır gençtân. Turup ayağına çeşti barınağından altın mohorlu üzügün da kaytaradoğon anı Alankasarğa ayttı imşah avazba: "Alhın mandan bu belgisin dostluhnun, kaysı abrar sizni har talavçudan bu orunlarda da ketiyiz bazhhta da tınçhhta öz yoluyuz-ba".

' Keçrak keldi Trohka kuvançlı bilüv, ki usu sarün Zarahnın da ba-hatırlığı sartm Alankasarnın karavan kutlu yetti omuna.

Türkiye Türkçesi : A l a n k a s a r

Diyorlar ki Troki'de akıllı Karaylardan Zarah yaşarmış. Devlette yüksek düzeye bedavadan çıkmamış, grandük Vitovt'un danışmanıymış. Uzun yıllar grandük Vitovt'un çevresini almış ona en yakın olanlardanmış. Genç yakışıklı yiğit oğlu Alankasar 'in babasından aşağı kalır yeri yokmuş ünde.

Güneşli günlerin birinde grandük Vitovt onları değerli armağanlarla uzak İstanbul'a, sultanın yanına yollarmış. Galve gölünün ortasında bulunan adada kurulmuş olan grandükün şatosunun kapısından çok güzel bir kervan

hareket etmiş. Bir kaç büyük arabada kara samur ve tilki kürkleri, zengin entariler, altın işlemeli giysiler bulunuyormuş. Yanlarında ve kervanın önünde besili atlara binmiş, çok gözalıcı elbiseleriyle askerler gidiyormuş. Kervanın önünde beyaz kalpaklı danışman Zarah, biraz arkasında da oğlu ve ordu komutanı Alankasar bulunuyormuş. Hem o hem de atlı koruyucular çeşitli silâhlarla donatılmışlar.

Önlerinde yorucu ve uzun bir yolculuk varmış. Geniş topraklar, göller, dereler, çöller, bataklıklar, sonu görünmeyen karanlık ormanlar, geçmek ve yenmek zorunda oldukları diğer engeller. Ama o zaman "yolcular için en korkunç, en tehlikeli düşman eşkiyalarmış. O zamanlar bir çok insan ormana sığınmış, ağır vazifelerden bazısı ordudan kapişmıştır. Bazıları mahkeme kararlarından, hapisane cezalarından kurtulmak için taşı tarağı toplayıp buralara gelmiş. Bütün bu hürriyet ve daha iyi bir hayat ariyan insanlar ormana yerleşmiş, eşkiyalığa başlamış.

Bizim elçilerimiz sık ormanlardan geçerken işte bu eşkiyalara rastlamışlar. Az kalsın ellerine; düşeyazmışlar. Göz açıp kapayınca dek bu orman insanları, aç bir kurt sürüsü gibi sarmışlar, bir kartal gibi alnında haydut maskesi uzun boylu, heybetli bir erkek gelivermiş.

Görünüşü her yolcunun ödünü koparabilecek olan bu erkek yaklaşıp Zarah'a bağırmış: "Biliyorum neyi kime götürdüğünüzü. Gönül rızasıyla verin malın yarısını. Eğer karşı koyarsanız yitirirsiniz hepsini başlarınızla birlikte". Buna karşılık Alankasar ona şöyle demiş: "Kime adanmış-sa tüm malı o alır. Eğer güç kullanarak almak geliyorsa elinden, gel de al bakalım".

Hırsla eşkiyaları seyrederek kılıcını kınından sıyırmış. Maskeli de sözleri söyleyerek sıyırmış kılıcını kınından. "İleri, öyleyse, deniyelim gücümüzü ikimiz. Gördüğüme göre arkadaşlarım içinde yeterli iş var". Böyle diyerek saldırmış Alankasar'a.'

İki kahraman, alınlarında ter birbirlerine keskin kılıçlarla vurarak, uzun uzun savaşıyor. Ama yaşlı Zarah görmüş geçirmiş gözleriyle durumu şöyle bir tartmış, bakmış ki maskeli yavaş yavaş yitiriyor gücünü. Eşkiyanın canını almasından korkan baba, oğluna akıl vermiş: "Kes kulağını, yetişir bu kadarı ona". Genç kahramanın elindeki kılıç bir parıldatmış, bir anda maskelinin

kulağı kopuvermiş kafasından. Kanlar içinde düşmüş yere eşkiya. Âlankasar hemen attan atlayarak; gömleğinden beyaz bir parça yırtıp kulağını sarmış onun. Sonra eşkiyanın kulağını yerden alarak şapkasının yanına koymuş ve ona şöyle demiş: "Sakin ol eşkiya dostum,kafanı bırakıyorum omuzlarında senin".

Genç kahramanın böylesine soylu davranışı eşkiyanın gönlünü yumuşatmış hayatın hazinelerden; daha. değerli olduğunu anlamış. Kalkarak parmağından altın yüzüğünü çıkarmış Alankasar'a verip şöyle demiş: "Al bu dostluk delilini benden. Bu seni, bu topraklardan eşkiya baskınlarından korur, korkusuzca rahatça varın gidin yolunuza".

Sonra Zairâh'ın akıllılığı, Alânkasar'ın yiğitliği sayesinde kervan sağ salim hedefine varmıştır diye bir haber Troki şehrine ulaşmış.

2.8.3. Karay Kaşuğu:

(Yomah tirligindân Litva Karaylarnın)

Ken, avlah tuzlarda tartınadoğonlar avalğı çeklârı katına Litvanın da "Kılıç Karamanlarnın" azat edi tirilmâ zamanında biznin, öbgâlâriuzgâ. Ançeh yırahlığı olturuş orunlarnının da kayhıları kemli ötmâk üçün kolaylamasecllâr alarga sıhrah körüşmâ yazın zahmet semiz tarlavda, kış-lıı vahtlarda übiylik işi da uvurçoh ketâiredlâr azat vahtın uruvnun te-ran' keçalargâ.

Ban ne kerâkli edi kıyasına kiçi tüvül eli üvünün işlâniredi üvdâ, an-çeh bunar andi köplügündâ ki sunduklar kahkan temir kurşovlarla bügü-lürededlâr avurluğ-ıııdan üklâgân ara sohkannın, bunar kaçan hanuz yo-hedi azlıh Ösâdoğon kızlarda.

Enk biyançlirâk körüşmâklâr uzah ayrılmahtau son boluredi kaçan ergâ kaytarılıredi burunğu kız. Kensisindâ nindi üç künnün bişiriredlâr "laduşkalar", "kiyovlülâk", yarıh haz yaş "kruprik" da'kip tatlımuş üvdâgi sıra. Hankünnü indirgâ kip toh atlar usnu keliredlâr yırahtağı da yuvuhtağı özününkülâe, kart dostlar da yahşi tanışlar.

Başlap kiçi baraskidân bütün afta tartılıredlâr toynun kuvançları. Konahlar aşaredlâr, içaredlâr da şatırlanıredlâr aley ki keçalikkâ yarığında yarçıhnın tuyuluredi ançeh erinçak urmağı kaşuhların kırıyları-na..tepsilârnın, yuvuthan toy tiikilğâ kıymalarla, birinçbâ da koyu haz tuyah tutmaçba. Kayhıları biynçli übiylârnın kayırılğan edlâr bir түvül konahlarına, utulmağan edlâr dahi yetiz atları alarnm, kaysıarma ölçav-siz septiriredlâr uvus terân havurtlarğâ.

Barından yetti edi konah abaylavçu übiylâi'dâ tok avalğı anlamahka körâ anıhlamağı kaşuhların sanahredi aşhata'ihba da bunun üçün kolğan konahlar sanaşadoğon kart adetbâ borçlu edilâr keltirmâ özlâribâ kaşuhlarını. Terk asaredi aftası toynun, sözlâtmâkbâ da bernâlmâkbâ iğit kalınnı tügânlâredlâr kuvançlarm toynun

Uçsuz öbüşmâklârdân son ayırıladoğonların şatır ürâkli konahlar siyındırıladdar arabalarğa da ağarah üvul yengil töbrânâ minâd'almğa ornuna. arabacının. Sızdı averdâ kamçu, : kep kenetâ kaltradlar turğan neça vaht atlar ta tavulba eltindilâr alar; yolğa. Uçad kedârgi körümü tu-nuh yeşil ormanların, kütüklâr da yalaıhaç sarharadoğon. tarlavlar. îti-liklâri kipçaklârnın yumuruldular ,bir tegârâkkâ. Karşığa yumçuha' salınadlar közgâ yol belgilâr, salaçehlar da barı bu kalad yırah yırah artta. Ançeh bulutlan kötürülgân tozahmn buruladlar uçsuz yolda da uçhunlar sebilâdlâr tüyahları түbündan.küturley eltinadoğon atların. Başı uruv-nun ertâdân yatad түbündâ arabanih. Ançeh vahttaft vâhtha" tujmlad anın' küçlü avazı: "yol... nu... Karaylar ketâdlâr" neçik tüş aşıra sahinad çu-vun öbgâlârinin bolğan çeriv elibâ kulluğunda halli Radzivillârnın Bir-jistâ.

Eğer kaytadoğon üvgâ konahlarda edi de terân astragan konçları artına ağaç kaşuhları, yolda alar kaytmayınça taspoluredlâr. Ertânbegâ yollar baradoğonlar fcar yanlarğa omundan bolğan şatırhının boluredlâr koyu çaçtırğan kaşuhlarba. Ketüvçü ol yollarba Letuvis körgüzâdoğon kamçusüba yolcusuna bu körümnü, tolu ürâktân ançeh bolalıredi çozma "karaimişkas şaukştas" da harif külmüş yarıtiredi anın terlâğân bu sa-hıştan çeraynm.

Türkiye Türkçesi: Karay K a ş ı ğ ı

(Litvanya'daki Karayları hayatından bir hikâye)

Eski Litvanya sınırlarıyla çevrili, bir çok yöne alabildiğine uzanan bu topraklar içinde ve “Kılıçlı şövalyeleri” ile hürce akıp gitmişti atalarımızın hayatı. Yalnız oturdukları yerlerden uzaklaşma ve günlük hayatın meseleleri onların sık sık buluşup konuşmalarına engel oluyordu yazın tarlalarda ekin harman, kışın ev işleri, dokumalar örmeler gecenin geç zamanlarına dek uğraştırdı onları. Çok sayıdaki ailenin ihtiyaçlarına ait her şey evde çok sayıda yapıldı, hem öyle çok sayıda ki çelik çemberlerle sarılı sandıklar içine konan dokumalar, örgüleri ağırlığından çokluğundan eğirirlerdi. Bunlar kızın çeyizi olarak ayrılmıştı.

Bu sevinçli ve uzun yıllar görüşmemezliğin ilk buluşması, kızın kocaya verildiği gündü. Üç gün içinde düğün pastası fırınlanır, kristal tanesi gibi ballı volka ve sert ev birası hazırlanırdı. Çarşamba akşamı besili atlarla uzak ve yakın akrabalar, eski dostlar ve yakın tanıdıklar gelirlerdi. Perşembeden başlayarak tüm bir hafta sürerdi düğün töreni. Konuklar yerler, içerler, eğlenirler, akşamları ise kandillerin ışığında kaşık şakırtıları duyulurdu düğün masasına konan çanakların kıyılarına vuran. Tabaklarda bol makarna, pirinç ve patates doldurulmuş sucuklar bulunurdu.

Konuksever ev sahipleri yalnız konuklarıyla değil, aynı zamanda sürekli yulaf serptikleri misafir atlarıyla yakından ilgilenirlerdi. Herşeyleri vardı fazlasıyla, yalnız eski geleneklere göre kaşık hazırlamak görenek dışı kabul edilirdi. Bu yüzden konuklar, eski geleneklere saygı duyarak, beraberlerinde kaşıklarını da getirirlerdi. Sevinçli konuşmalarla dolu düğünün yedi günü çabucak geçerdi, tören ise her zamanki gibi genç geline armağan vermekle biterdi. Samimi helâllaşmalarla ayrılan konuklar arabalarına yerleşirlerdi. En öne evin en büyük oğlu geçerdi, arabacı, vazifesi yapardı. Havada kırbaç şaklar, dinlenmiş atlar yay gibi fırlayıp yola koyulurlardı. Gözlerin önünde geçilmekte

olan ormanlar, alçak dallar, boşalmış tarlalar geçip yiterdi. Yol işaretleri köyler gerilerde kalarak çabucak gözden silinirdi. Yalnız havada toz bulutu dumanlarından şöyle bir tortum yapar ve koşan atların nallarından uçuşan kıvılcımlar yanıp sönerdi. Evin efendisi arabanın içinde yatar, arasıra sesi duyulurdu: "Çekilin yoldan... Karaylar geliyor". Sanki düşteymiş gibi Birje'nin Radivillarin sarayında nöbetçilik yapmış atalarının silâh şakırtılarını duyardı, öyle ki düğün evinden dönen konukların tahta kasıkları mestlerinin içine saklanmış bile olsa, yolda yiter hepsi. Yollarda serpilirdi kaşıklar. Yoldan geçen Litvanyalı kırbaçla yoldaki kaşıkları gösterip gülümseyerek "Karaimişkas şaukştas" /Karay kaşığı/ der ve yoluna devam ederdi.

2.8.4. Oburlağan Sunduk:

Bart eşitkânim neçik bolçaned ayılır edi: "bolsa artıgaç köp ahçey satınal özüya andi nersâlâr da bezâvlâr, kaysıları taspolmıydılar da upranmıydırlar". Buley 'kılar edlâr kimgâ yengil kelir edi ahçaçehl' korhadoğon öz hocalıkları üçün alar tıyılın astrar edilâr anı közündânhar adamnın. Bundi adetli astravlar indâliredlâr "hazna". Bir bundi hazna üçün eski yomah tirilât Litva Karaylarında. Alar aytadlar, ki Galve gldâ (karayça Ullu Göl) tarım min yıldan artın yatad battırğan temir sunduk. Ürüyt habar, ki bu sundukta tabulat bahalı taşlar, altın kümüş, tue, bağır, köp ahça, kehreb nersâlâr, üzüklâr, sırğa-lar, bleziklâr da öngâ mal.

Bundahi dünya aytadlar, ki yarım aylı keçalârdâ temir sunduk kötürülât suv üstünâ deyin da tan saruvundan burun enât, tüpkâ. Az tüvül balıhçuar, işçilâr da önga yarlılar da klâvçülâr hocalanma kıynaldılar bu sundiikba. Kelgândâ vahtı enmâ tüpkâ sunduk öz avurlu-ğuba üzâredi bar avlarni, örkânlârni, smdrnredi tüslü karmahlarni da akırjn töbrânâdoğon enâredi ornuna. Sansız kabarçihlar kaplaredilâr gölyüzün, bürüşkân suv: kötürüredi tolliunlarni tanih etâ ki sunduk terân kazmdı imşah kumğa. İşçilâr Iriiçsüz kalıp kıynılı keçadân son yomahlaredilâr, ki bu sunduk baylağan temir suırcırlarba

ullu taşlarğa suv tûbündâ, ki ol mohorlağan eski Litva biylik mohorlarıba da ki ol oburlağan enk biyikrâk kara tonlularıba da kûn da keç sakleyedlar anı körklüçalâr göl kızları. Neci kanda bartaley bart, ançeh bugünley bu yontan Trohta tirilât avuzdan avuzğa köçüp aşat sağındıra ashanlıhnı.

Birlâri külmüşleydlâr bu yomahtan, öngâlâri çomadoğon kaiklârdâ korhuna bağıngaleydlâr suvğa kırıkları katına foolğan biy kermânlârinin ensimuş izleydoğon da tutadoğon balıçehlarnı, tek köpsülâri tözâdlâr ki oburlağan sunduk bir körklü aylı keçadâ kötürülür da açılıp kaytanı kaysına de alardan bütün bahalı da suklançı haznasın biynin.

Türkiye Türkçesi: Büyülü Sandık

Bir zamanlar şöyle denildiğini duydum: "Eğer çok paran varsa, yitmeyen ve eskimeyen eşya ve süs malzemesi al kendine..." Kolay para kazananlar böyle yaptılar. Sonra kendi zenginliklerinden korkarak, bunları insanlardan sakladılar, işte bu saklı eşyalara "hazine" dediler. Böylesi hazine üstüne bir rivayet de Litvanya Karayları arasında dolaşıp durur.

Dediklerine göre Galve Gölünde (Karayca Ulu Göl) beşyüzyılı aşkın bir demir sandık yatmaktaymış. Söylentilere bakılırsa, bu sandıkta değerli taşlar bulunmaktaymış. Altın, gümüş, pirinç, kama, bir sürü maden para, kehribar maddeler, yüzükler, kolyeler, bilezikler ve daha bir çok değerli şeyler...

Bura insanları ay ışıklı gecede demir sandığın su üstüne çıktığını şafaktan önce de gölün dalgalarıyla yeniden dibe çöktüğünü anlatıyorlar. Bir çok balıkçı, işçi ve diğer yoksulların yanında zenginleşmeyi hayal edenler bu sandığın peşinde koşarlarmış. Sandık dibe batma zamanı gelince tüm ağıları ve ipleri parçalar, tüm oltaları kırarak döne döne dibe yollanmış. Suyun yüzeyini sayısız su kabarcıkları kapla-maktaymış. Kaynayan suların çıkardığı dalgalar sandığın göl dibindekiyumuşak kumlara oturduğunu gösterirmiş. Yorgun işçiler ağır bir geceden sonra, bu sandığın demir zincirlerle suyun altındaki büyük bir kayaya çakılı olduğunu; Litvanya Devletinin eski mühürüyle damgalı bulunduğunu; sandığın kıymetli rahipler tarafmdan büyülendiğini, onu gece gündüz çok güzel perilerin beklediğini anlatmaktadırlar. Bu gölde bir şey olmasa da yukarıdaki efsâne Troki'dehâlâ

canlılığını korumakta, ağızdan ağıza dolaşarak eski tarihleri hatırlatmaktadır. Bazıları bu hikâyeyi duyunca gülerler, bâzıları eski grandükün şatosu kenarında balık avlayarak, kayıklarıyla yüzerken suya korkuyla bakarlar. Ama bir çokları büyümlü sandığın ay ışıklı bir gecede suyun yüzüne çıkmasını, kapağını açmasını zengin grandük hazînesinin tümünü kendilerine vermesini beklerler...

2.8.5. Yalbarmâğı Hahannı:

(Avalhı Kırım yomahlardan)

Ertâdân ertâdân hamuz kelmâgi alnına torunlarının Çingiz harının sıylandı Kırım'da Ratmir, hanı Hazarlarımı öz akılıba, rastlıhıba, yahşılıhıba da comartlıhıba. Ni anar dera ni andan şortun yohadi tensi anar yahşılıhında da comartlıhında bo'sa edi kızhançılıhta fcutahlar da kayırılha edi Ratmir han alarha çerayıba a'ar kaplanhcyar yemişlârbâ comatt-lıhnın, aylanha edi Kara tengi karahad Orus yılhalıhlar kahıtha yazdırmasha bar yahşi işlârin hörmâtli erklânüvçüsünün tabaetüvçü Kırımın.

Bu ol buyurdu beklâmâ Şıytan Çoharahnı çüvrâ Kok Tobelga, bu çoharah aley indâlâdir uşpu vahtha deyin. Suvu bu çoharahnm tunuhtu-radır akılın adamnın, közlâri anın kim tatsa edi ol suvsundan körâdlâr ançeh bunu ne suklançıdır şıytanğa, külahları eşitâdlâr ançeh bir şıytan şıbirdamahlarnı, es unutad barın, bar aşharım ırşçik ki bolmaseyt bahalı yesisinâ, kolları tohtanadlar kılma suklançını Tengrigâ da til başleyt ters-kerlânâmâ da burulma haz bürk başı usnu inarımavçulanın.

Uçunda egirmi beşinci yılın hörmâtli da kutlu biylik etmâginin Ratmir hanmn iydi Tenri kendisisindâ köp yılların korkunçlu sırt kün tuvuş yelni Urdu tohtanmahsız yedi yıllar uşpu barın kurutadoğon da ütâdoğon yel yanından Orus yılhalıhların kaysılarına yoliedi çeklâr da turdu bolmağan kurhah. Suvaldılar bar çoharahlar, kurhah kaldılar Kırımlı özânlar, tındı şatır Salgir, taspoldu tünuh Alma, yalanhızdırdı taş túbünçuvlu Kaça, kurudular suv kırılırryumulu Karasunun da mufta Kırımlı alabalık izlâredi kutulmah

özünâ terânçoharah'arında Kırımlı, kalalarının. Kelâsi yazbaşına alar da kurudlar.

Burunhu yılında Tenribâ iygân tarlının tozuldu yemişlanmâgân ahkarhiçeçâgi badam terâknin, kızılmış çeçâgi şaptalanm, ah çeçâgi çıyanın da kiraz ağaçının, çejâgi almalılıharmn da gartmâUklârnin, tek saljrailar çal da kurhah tozahta igit da tolu çihışları borlalıhnm. Taspoldular yaşot kögötlâr da çaçuvlar. Arıdlar yavlı kuyruhları koylarmn, enkâtdilâr örkeslâri tevâlârnin. Körgüzündü hastalılı tu var da da dünyada dâ 'başladı ulus çıdama suvsaptan da açılıhtan. Alpavutu atlamıvçularının Ratmir hannın da vizirleri kenâşettilâr açma Şıytan Çoharahın da bermâ ulusha bolsun ol suvsun otalı da tek barca söndüradoğon suvsapnı. Ratmir han tayaredi.

"Neçik bolalırım arklânma dünyaba, kaysüarı eksik kalırlar miy-dân?" "Tek ne kılayılı içarbız birdân biz de" tınç etâredi alpavutu atla-nuvçularının. Ratmir han kip şahısladı.

Da tirildi ol vahtta Sblhatta biy şaharında hannın ürâtkân Karay hahan Şemuel. kaysı kün kündân yazaredi cırhıyah usnu bar ullu işlârin Ratmir hannın. Han kayırıldı anar soradoğon kenâşin. Hahan kaynar kenâşlâdi açmasha ol sakkanalı çoharahnı da tayanma şevahatı usnu Teninin.

"Şahıs etkin balkavlu köndârüvçüm" ayttı hahan "negâ aylanır senin dunyey suvu uşpu çoharahmn ketârir alardan aküm. Kerâksiz tas etmâ işançnı. Tenri korhunçlu öz kahirında da çeklânmağân öz sevahatında. Kerâk çıdama Tenlinin curumun. Neçik avur tüvül aşırma uşpu sınavlarını, lyovğa e'di betârrak. Çıdarbız kolarbız şevahatnı Küçlü Tenrimiznin. E olur betârrak eğer dünya kalır bolmahtan dünyaba. Tutarbız tirligirizni çığı bıla köknün".

"Anar anı usluğa yengil beslânma çıbba, tek neçik foolma işçi adamğa" ayttıar bunar talçihkan dünyası Ratmir hannın.

Han tınladı kenâşin Şemuel hahamım da uzak açmadı sakkanalı çoharahnı, tek kaçan tarlılı yetti kırıdağı çeklârin da hallaşlanğan dünya çağırdı erklânüvçüsünâ. Ratmir han buyurdu sındırma mohorlann Şıytan Çoharahtan. Şatır da yaltreydoğon özâlândi Kok Tobelgâ azhırtado-ğon yanlı da suvuh çırilah. Barları igitte da kartı salındılar böğövrâtmâ suvsapın suvsunuba suvuh çoharahnın, kaysı kozharedi aküm adamnın. Bir hahan

Şemuel ayaldi andan. Ol kayırdı atlamaların biy şahardan yu-vuhtağı tavına Agorşışnm, çöplâdi anda salhalağan taşların ulla bamağa da yüklâdi alarm duğriley. Kaynar yel aşadoğon bama aşarı kaldınredi kölâgâü üstü üstünâ taşların tanıcıların suvnun kaysı âğadoğon túbündân bamanın beriredilar yetkiligiça suvun ki yetkey bar kerâklârinâ kart-hınanın. Da bahmiredi öz yoğarğısından hahan Şemuel barı usnu ki küniredi şaharda. Az forlar enâredi verânlangân biy şaharda da yazaredi kün kündân ne küniredi közlâriça ayırıç sifları üsnü cirhiyahnın.

Yüzyıllar aşılar, ol-vahitan da salhaladi zaman da dünya cirhiyahnın Şemael hahannın. Kaldı neça sifçek, tek ullurah ülüşü taspoldu. Kart kişilâr yomahleydlar ki neça şifin cirhiyahnın eltilâr. Moskva'ğa neçani Eırropa'ğâ, tek ullurah ülüşü taspoldu da bolalmadüar tapma sondrağı sifni tamagalı yalbarmahba bugünley. Bilüv yesileri bütün dünyanın küçaydilâr tapma taspolğan yazışlarını, tek bu vahtha deyin bolal-maddar ıştırma alamı bar bütünlüğündâ. Da muna ne abrandı esindâ kartı dünyanın ol siflârendân Şemuel hahannın.

Burunğu yılında tarlıhnın uçağan Kırımı hahan yazdı: Da kaldıh biz haz emân kaysmda salpradlar yaprahlar da haz bağ kaysıda yoh-tur suv. Kaldım men yaHıızov neçik Ycna kursağında tolhun balıhnın haz Yaakov atamız muzhul, kıynalam men kıyasa lyov da göröldeymin neçik burunğu Adam tasetip bağ bostannı. Tul kaldılar benim işançlaran da erlândilâr yaşlarmı. Da kayırsın Yaratuvçu - bolsun alhışlanğan Adı Annı - öz kahu-ın da körmâsinlâr artıh közlârim anı ne men körâmin da eşitmâsinlâr külahlarım benim toarın anı ve men tuyamın. Uşpu ol kündâ künü kahirinin Teminin, künü alhasavuhun da çaypamahm, künü taslıhnın da muyaymahnın, kaçan dünyası Ratmir hannın tattılar uv suvsunun Şıytan Çoharahnı barısı bardı bizdâ klâgiça şıytanın.

Ağartha pirlikbâ akülathan tirlikbâ karthınalar ağarah erânlari hanlıhnı eksik iboldular bernâ sözündün da kaldüar tilsizlârbâ kaçan ki özü taşlar çağındılar alarga avazba da omunda alamin başladlar sözlâmâ tohtamahsıa boydahlar kaysüarı başında bar oramlarının çağırıredlâr ki us tüvül yulardan tiyişli tek başında har bir adamnın tabuladır. Alar barları başladlar sözlâmâ

talmayınça, etmâsed sözlâr. Eki üç dört sözdân tüzüredlâr yangı sözlâr bar Kırım yerinâ da neçik kar vahtında Kırımlı kışnın töşâlâd yüzlârî üstünâ yernin küadoğon balçih da aylanadoğon miyus suvğa aley tüşaredlâr çamurba ol kmhıraythan buzuh sözlâr canları üstünâ dünyanın".

Da hanuz yıl aşıra yazğan Şemuel hahanda: "Da keldilâr künlâr kay-suarın navilik etti da talağan barı ne ki edi yüvdâ da ne çöplâdilâr atalar uşpu küngâ deyin. Ear ağalıhları Ratmir hannın turdular künlük işçilâybâ, kün işçilâr kündüar biylik erânlârbâ da dünya kaysıların Tenri alhışladı yetkilikbâ küindüar yalanayahlüarba, tek yalanayahlüar buzuh etâdlâr ayanların küçaya kiydirmâ bir ayahka eki etik".

Da hanuz yü aşıra hahan Şemuel yazdı: "Da turdular barları tenşilârbâ da barları açlarba. Bugün kördüm alpavutun biy şaharnın, kaysı yolhuşup ölüm markavm tüşkânlârnın açlıhtan da hastalıhlardan çağırdı: "İygin Tenri yahşi orah!" da bar bur aküsiz iyin'aley özü çağırdı avazba: İygin Tenri yahşi orah!" Bolsun karhağan yarsıtadoğon suvsun tunuhtu-ruvçu bir tüvül aküm vale dahi neşamasın dünyanın.

Da hanuz aşhanda yıl taphan cırhıyahmda hahamım kaysında edi yazğan: "Kalmadı tügâl da tüz canlılar. Barları kıladlar anduvlar, kabadlar biri birin tuzahka, inanmıdılar biri birinâ, talavçular bek korhadlar talağanlardan da uyatsız neçik bu boîad hammeşa hâfaplı korhuv tögâd taşınha kerâksiz könü kannı. Köp tökkân ol kandan, köp kıyınlar aldılar özlârî üsnii dünyası Ratmir hannın bir avanlı korhuvu üçü inamsızhının biri birina.

"Yılamayız ölgânlâr üçün" yazdı hahan Şemuel şurasından navinin" görüldâmâyiz alar üçün, tek açi yüayız köçadoğonları üçün yesirlikkâ, anın üçün ki alar artıh kaytmastlar berâ da körmâstlâr artın öz tuymuş yerin".

Kelâsi yıldan abrandı ülüşü sifnin..."İştırlıdılar yangı biylik erânlâr kenâşkâ da kadaha ettilâr iymâ otalı suvundan Şıytan Çoharahnnın dört südâ tarafına yernin aytadoğoc:"biz açarbız, bulsunlar alar da açlar" da iydfılâr ol suvsunnu sırtıha, tüşlökkâ, kün tuvuş da kün batış taraflarğa. Sırtlılar kovşattılar iygân savutarnı da dahi tutmadılar korhunçlu suvsumra "Biz bek süvâbız öz tuvmuş yerimizni tasetmâ anı aley neçiksiz bunu kıldıyız" karuv berdilâi elçüârgâ sırtlılar. Tüşlücktâ ayttılar:

"Bölüşüyüz bizgâ enmâ duşmanlarımızni da son bağnırbız". Tek kaçan eırdilâr düşmanların karuv kaydardılar: "negâ bizgâ sizin şıytan suyuyuz, bizdâ yetti özümüznün Tenridân".

Kün batış tarafta ayıttılar: "Bir suvdan az, keltiriyiz ne sizdâ talağan da barın ne hanuz kalğan, tek anda irrahrahka bağnırbız". Ançehkün tavus tarafta arasında bur da sokur ümmetlârnin tabuldu dünya kaysıları ayalmadüar tatma uv suvsunnu, tek anda da kaçan kim bağmasedi yaşırtm tögâredlâr suvun Şıytan Çoharahnın barın yutadoğon kumğaltıncı yılma tarhhnm tabuldu sıfçegi cırhıyahnın kaysı usmı koluba Şemuel hahannın sızğan: "Ulu sendân biyanç Yoğarğı tek korhunçlu senin kahırıyla". Körgüzündü dünya kan içüvçülâr haz börülâr haz tülkülâr, köründü dünya attum haz koçharlar da harifilâr ilanlar kibik. Erklânâdlâr kırıyba boydahlar kaysılarında akıl kışa neçik keskân kuyruğu tevânin da kaysıları neçik ekileydoğon kuş ekileydlâr anlavsuz sözlârni.

Barı karahlağan, barı talağan, kaçan kanadı neni urlama bâşladlar tonama anı be bolalmadılar tonama indâvlârni da adlarm. Kalasın Kara kuşlarmn atadlar Kiyik Kalaba, kıyasa dünya unuttur ki anda huyalandılar da huyalanırlar karakuşlar". Yedi yıl tartıldı tarlıh Kırimda neginça hahan Şemuel tüzümâgey yangı yalbarmahm da neginça eşitmâgey anı Yoğarğı. Hahan yazdı öz yalbarmağın vale uşpu sıfçegi cırhıyahnın kaldı tapmağân, ançeh başlığı abraldı.

"Barı erkindâ Tenrinin, Ol akıllatad da Ol ayeyt akıhu, Ol yarüüatad da Ol tunuhturad. Alışlağan Erklânüvçüsü dünyanın"

Yomah aytad ki yalbarmağından soıtun hahannın yelpidi böğövrâ-tâdoğon kün batış yel da keltirdi özübâ kutharadoğon yağmurnu. Çuvbıla elttâr öz suvlarm şatır Salgir, tunuğan Alma, çuvlu kaça, yumulu karasu. Açıldılar çorahlar, oyandı dünyası Ratmir hannın da alhasavuhta kordular ne alar kıldılar öz tuvmuş yeribâ. Kep tüslü oluşlar keldilâr Kırmığa da aşaredlâr anın aşıra, köp uslular da bilüv yesilâri bar dünyanın izlâdilâr tasetkân şifin cırhıyahnm yalbar-mahba neçik yuluma dünyanı kuturmahtan vale kişide bolalmadı tapma anı, bu vahtha deyin. Kaçan tabarlar da kim tabar bu

cırhiyahnnı bilâd' bir Yoğarğı, tek yız-ları Anın sınağanlar, ümmetlâr aşadlar. Bir ol omürlü olümsüz.

Türkiye Türkçesi: Hakan'ın Yakarışı

(Eski Kırım Hikayelerinden)

Eski, çok eski zamanlarda, daha Cengiz Han'ın kalıtmacıları buraya, ulaşmadan Kırım'da, Hazarların kağanı Ratmir hakbilirliği, iyiliği, açık yürekliliği ile ün yapmıştı. Ne ondan önce ne de ondan sonra kendisine eş eli açıklıkta, iyilik yapmakta benzer birisi gelmedi. Hatta cimrilik belirtileri ortaya çıksa bile Ratmir Kağan yüzünü onlara döner, onlar bir anda eli açıklığın yemişleriyle donanırlardı. Eğer Karadeniz mürekkebe, güney Rusyanın çölleri kağıda dönüşseydi Kırımın çok şey borçlu olduğu bu saygıdeğer önderinin tüm yaptıklarını anlatmaya yetmezdi.

İşte oydu, Kok Tobel yakınındaki "Şeytani Kaynak"ın kapatılması buyruğunu veren. Bu kaynak bugüne dek bu adla anılagelir. Bu kaynaktaki su insanın aklını bulandırıyor, bu suya bakmayı deneyen gözler şeytandaki en iyi yanları görüyor, kulaklar yalnız şeytanın fısıltılarını duyuyor, hafıza herşeyi unutuyor, tüm bir geçmiş sanki öz sahibinin yolu değilmiş gibi oluyor, eller Tanrı için iyi olanı yapmaktan alıkonuyor, dili ise kutsî olana sövüyor, inançsızın başındaki şapka örneği dönmeye başlıyor.. Kağan Ratmir'in mutlu ve övgüye değer yönetiminin yirmi beşinci yılının sonunda Tanrı, korkunç kuzey doğu rüzgârlarını yolladı yıllarca. Hiç aralıksız yedi yıl, her şeyi yakarak yıkarak Rusya'nın güney steplerinde başı sonu belli olmadan esti, sonunda o güne dek rastlanmamış bir kuraklık gelip yapıştı yakasına ülkenin.

Tüm kaynakların düzeyi alçaldı, Kırım'ın akar suları kurudu, neşeli Salgir sustu, kara Alma yitip gitti, taşların altında gürültülü Kaça göründü, bulanık Karasu'yun kıyıları kurudu, Kırım'ın tatlı su balıklan boşuboşuna derin kaynakların altında sığınacak bir yer aradılar, çünkü kaynaklar daha geçen ilkbaharda kurumuşlardı. Birinci yılda Tanrı tarafından gönderilen felâket badem ağaçlarındaki kar beyazı çiçeklerini, şeftalinin kırmızı çiçeklerini, kiraz ve vişnelerin çiçeklerini, elma, armut çiçeklerini döktü, genç ve yemiş dolu

asmalara asıldı kültüğü o yakıcı bir toz. Çimenler ve ekinler yok oldu. Koyunların yağlı kuyrukları eridi, develerin hörgüçleri çöktü, insanların ve hayvanların arasında hastalık baş gösterdi ve ulus açlıktan ve susuzluktan acı çekmeye başladı. Ratmir Kağan'ın akıncı komutanı ve vezirler "Şeytanî Kaynak" ın açılmasını zehirli de olsa halkın ihtiyaçlarını gidermek için bu sudan verilmesini teklif ettiler. Ratmir Kağan kararsızdı. "Aklını yitiren ulu su ben nasıl yönetirim sonra" dedi. Buna karşılık komutan: "Ne yapalım, o sudan nasıl olsa biz de içeceğiz" dedi. Ratmir Kağan derin derin düşündü.

O zamanlar Solhatta Kağanın başkentinde Ratmir Kağan'ın yaptıklarını hergün parşömen kağıdına bir bir geçiren Hahan Şemuel adında bir bilgin vardı. Kağan akıl danışmak için ona başvurur. Hahan kesinlikle tehlikeli kaynağın açılmasına karşı çıkar ve Tanrı'nın isteklerine boyun eğilmesini söyler. "Aydınlık düşüncelerle düşün yönetici" der; hakan "Ne yapar senin ulusun, bu su akıldan eder, onlara umudu yitirtmemek gerek. Tanrı sonsuzdur, öfkesinde ama, sınır tanımaziyilikleriyle de. Tanrının cezasını kabullenmek gerek. Ağır güç gelmemiş gibi göğüsleme ki onu, Eyyûb'un ki daha ağırdı. Dayanacağız. Bizim güçlü Efendimize bağışlaması için yalvaracağız. Kötü olurdu eğer insanlar kendi insan yüzlerini yitirirlerse. Tanrı'ya âit çiğlerin yardımıyla yaşamaya çalışacağız".

"Böyle zayıf-kuru bilgine çiğ damlalarıyla yaşamak kolay, ama iş adamı nasıl yaşar bununla" dediler. Ratmir Kağan'ın umudu kesik adamlarla. Kağan, Şemuel'in öğütlerini dinledi ve açtırmadı o korkunç kaynağı; ama yoksulluk doruğuna ulaşınca bitkinlikten gücü kalmamış ulus yöneticilerine başvurunca, o da "Şeytanî Kaynak"ın mühürünü sökmelerini buyurdu. Neşeli bir şarılıyla, Parıltılar içinde berrak buz gibi kaynak suyu doluverdi Kok Tobe. Yaşlılar, gençler insanın aklını kaçırtan bu soğuk kaynak suyuna Susuzluklarını gidermek için atıldılar. Yalnız Hahan Semuel tuttu kendisini. Kente dönerek en yakın dağ olan Agorşışe tırmandı, orada sağa sola dağılmış taşları toplayıp, yüksek bir yığın yaptı. Soğuk taş yığınının çarpan kızgın rüzgâr orada bir su damlası bırakmaya başladı. Oradan yığının dibine akan damlalar yeterli suyu biriktirdiler. Bu da yaşlının ihtiyacını gideriyordu tabii. Hahan Şemuel böylece yüksekteki yerinden herşeyi gördü, ne oluyorsa kentte. Çok

seyrek indi boşalan başkente ve gün gün ayrı bir parşömen kâğıda neler olduysa bir bir yazdı gözlerinin önünde.

O zamandan bu yana yüzyıllar geçti; zaman ve insanlar Hahan Şemuel'in parşömen kâğıtlarını şuraya buraya dağıttı. Geriye bir kaç yaprak kaldı, ama büyük bir bölümü kayboldu. Yaşlı insanlar bir kaç sayfanın Moskova'ya, bir kaç sayfasının Avrupa'ya götürüldüğünü söylüyorlar. Ama büyük bir bölümü yitti. Bu harikulade "yakan"nın son sayfasını hiçbir yerde bulmak mümkün olmadı. Tüm dünyanın bilginleri bu akla uygun yazıları yeniden yazmak istiyorlar, ama bugüne dek nedense tümünü bir araya getirmeyi başaramadılar, işte yaşlıların hafızasında ve bir kaç sayfada kalan şunlar hahan Şemuel'in yakarılardan. Kırım'ı alt-üst eden kuraklığın ilk yılı için hahan şunları yazıyor:

"... Susuz kalan bir yemiş bahçesi ve yapraksız bir kavak gibi biz de kalakalmıştık öyle. Balinanın karnındaki Yunus gibi yapayalnız, Baba Yakup gibi üzüntülü, Eyub gibi yoruluyor, cennet bahçesini yitiren ilk insan gibi acı çekiyorum. Dul kalmıştı umutlarım, evlenmişti göz yaşlarımla. Çevirsin bizden Yaratıcı adını kutlarım onun öfkesini, gözlerim şimdi gördüklerimi bir daha görmesin, kulaklarım işitdiklerini bir daha işitmesin. İşte bugün Tanrının öfke günü, düşmanlık günü, yitme yok olma günü. Kağan Ratmir'in insanları "Şeytanî Kaynak" taki suyu denediklerinde bizde herşey şeytanın istediği üzre oldu. Ak saçlarla örtülü, görgüleriyle akıllı yaşlılar, yaşlı beyler konuşma yeteneklerini yitirdiler ve taşların kendisi onlara bağıldıklarında sustular. Onların yerine gençler başladı dur durak demeden konuşmaya, tüm alanlardan bağıldılar, akıllılığın yaşa bağlı olmadığını, her insanın kafatası içinde bulunduğunu söylediler. Hepsi aralıksız konuşmaya başladılar, söz yetmedi. Böylece iki üç dört kelimeden bir yeni kelime yaptılar. Tüm Kırırnda anlamsız biçimsiz sözler yükselmeye, nasıl Kırım kışlarında kartaneleritoprağa düşüp çamur ve kirli su birikintisi yaparsa, bu biçimsiz sözler de öylesine insan ruhlarını çamurla sıvadı. Bir yıl geçtikten sonra hahan Şemuel şunları yazıyordu:

" .. Ve peygamberin önceden belirttiği gün geldi. Bugüne dek babaların nesi varsa, evlerde' ne Bulunuyorsa hepsi yağma edilmişti.Kağan Ratmir'in soylu

beyleri işe giden sıradan insan oldular, işe koşuşanlar soylu beyler kılındılar. Tanrının mallar yağdırdığı kişiler baldırı çıplaklaştılar, çıplak ayaklılar ise ayaklarını bir ayağa iki ayakkabı giymeye zorlanarak yaradılar.. Daha bir yıl geçtikten sonra şunları yazdı Hahan Şemuel:

"... Hepsi eşit ve açtılar artık. Bugün kentin başkanını gördüm, hastalıktan ve açlıktan ölenlerin cenaze kervanına rastlayınca seslendi: "Bol ekin yolla Tanrım!" Ve tüm kara kalabalık da tekrarladı bu sözü: "Bol ekin yolla Tanrım!" Yok olsun şu çıldırtan su. Yalnız akli değil, insanın vicdanını da uyutuyor ..."

Yeniden bir yıl daha geçiyor, Hahan'ın bulunan parşömen kâğıdında şunlar yazıyor:

"...Namuslu ve hakkı sever kimse kalmadı. Herkes tuzak kuruyor birbirlerini kapana kısırtıyorlar, biri ötekine inanmıyor, haydutlar soyulmuşlardan korkuyor ve terbiyesiz, her zaman olduğu gibi aşağılık ödeleklik hiç gereksiz suçsuzlarının dere gibi kanını döküyor. Çok kan döküldü, Kağan Ratmir'in insanları çok acılar gömdüler içlerine. Alçak bir korkaklık ve kuşkuculuk yüzünden..."

".. Ölülerin arkasından ağlamayın. . . " diye yazıyor Hahan Şemuel. "Acıyın onlara ama tutsaklığa gidenlerin, arkasından acı acı ağlayın. Çünkü onlar artık dönmezler, bir daha görmezler topraklarını..."

Bir yıl sonrasında ancak bir parçacık kalır..." Yeni beyler danışmak için toplandılar ve "Şeytanî Kaynak"ın suyundan tüm dünyaya göndermeye karar verdiler. "Biz açlık çekiyoruz, onlar da çeksinsin. Kuzeyde, güneyde, batıda, doğuda..." dediler. Gece yarısı çanağı kırdılar, denemediler korkunç suyu. "Biz çok fazla seviyoruz vatanımızı, onu sizin yaptığınız gibi yitirmek istemeyiz..." dediler kuzeydeki elçilere.

Güneyliler: "Düşmanlarımız olan Yunanları yenmemize yardım edin sonra bakalım" dediler. Yunanları yenince de şu cevabı verdiler: "Nemize bizim şeytan suyunuz, bizim" Tanrı ya âit suyumuz var bir kez..." Batıdakiler ise şöyle dediler: "Yalnız su, çok az getirin bakalım neler yağmaladıysa, o zaman düşünelim". Yalnız doğuda kara cahil ve kör halk arasında zehirli suyu deneyecek kişiler bulabildiler, ama orada kimsenin görmediği bir anda her şeyi emen kumlara "Şeytanî Kaynağın" suyunu döküverdiler yere.

Kuraklığın altıncı yılında bir yaprak parşömen kâğıdı bulundu. Hahan Şemuel'in eliyle şunlar belirtilmişti:

".. Senden gelen sevinçler çok büyük herşeyi Yaratan, ama öfken de çok korkunç. Kurtlar gibi kan emen, tilki gibi kurnaz insanlar çıktı ortaya. Tembel ağır koyun gibi insanlar, yılan gibi kötülükler yapan insanlar belirdi. Ülkeyi, akılları develerin kesik kuyrukları kadar kısa gençler yönetiyor. Bunlar aynı papağan gibi anlaşılamayan sözler ediyorlar. Herşey yağmalandı, herşey parçalandı. Çalacak yağmalayacak bir şeyleri kalmayınca. Yağmalamaları çalmaları yasak olanları adları, soyadları çalmaya başladılar. Kartal Kaya'ya Hayvan Kayası dediler, sanki insanlar unutmuşlar gibi oraya kartallar konar, yuva yaparlardı. Bundan sonra da konacaklar, yuva yapacaklar..."

Yedi yıl sürdü bozgun Kırım'da; ta ki Hahan Şemuel yeni yakarı yazıp en yüksekteki onu dinleyene dek. Hahan kendi yalvarışını yazmıştı ama bu parşömen kâğıtları bulunmadı. Yalnız başlangıcı kaldı günümüze.

"... Herşey Tanrının isteklerine bağlı, o bize akıl verir, o akli bizden alır. O aydınlatır, o karartır yüreğimizi, aklımızı. Her şey kutsiliğinde olsun Dünyanın Yöneticisi". Belge gösteriyor ki Hahanın yakarılardan sonra batının ürün taşıyan hayat veren rüzgârı çıkagelir. Bol yağmurlar getirir. Sular neşeli Salgir'e, ondan az olmıyan bir sevinçle Alma'ya, fırtınalı Kaça'ya, bulanık Karasu'ya şarıldırarak aktılar. Kaynaklar fışkırdılar. Kağan Ratmir'in adamları gözlerini açtılar, büyük bir dehşetle vatanlarına ne yaptıklarını gördüler.

Kırım'a bir çok değişik halklar gelmiştir, ve Kırım'dan ayrılmışlardır. Dünyanın bir çok bilgini ve akıllı kişisi yitik parşömen kâğıtlarını aradılar, yakarıyla insanları çılgınlıktan nasıl kurtaracaklarını öğrenmek istediler, ama hiçbiri bulamadı bugüne dek. Bu parşömenleri kimin ve ne zaman bulacağını yalnız en büyük olan biliyor, onun kararları ise incelenemez. Halklar geçip gidiyorlar bu dünyada O, ölümsüz olan Tek'tir.

(Zajackowski, W., 1983: 321-337)

2.9. KARAY ŞİİRLERİ (ÇINLARI)

1. A yoğuş a paçavra at beslegen
senin munda bolğanın kum esleğen?
2. A kız altın şaltırar baban baymu
tabiyatın bek güzel dayımda şaymu?
3. Aç bahçanın kapısın gul haşlayık
lakırdını taşlayık çın başlayık
4. Al boy atlas boy atlas yineler batmaz
aşıkanga kun doğmaz tanlar atmaz.
5. Ay çın altın çın altın çın bir altın
çın bilmegen kişiğe yüzbin altın.
6. Ayday senin manlayon kundey betin
em öldürür tırgızır kıyafetin.
7. Aylanayım başından em kozinden
seni bana sevdırgen hep ozinden.
8. Akmecitten keleydim atım oynak
dalfeslige işanıp kaldım boydak.
9. Akmecitte satılır kıyak malım
Alla yazğan yazığa ne yapalım.
10. Allam berger al yanak cuvsam kezrriez
elnin sozi kop olur bir şî etmez.

11. Altmış arslan balası yetmiş tilki
bu dünyada kalacak oyun kultku
12. Altın çekken terazin taraşından
aylanayım kozinin karasından.
13. Altın oymak yez tırnak kınalı barmak
senir datlı.diline olur mı doymak?
14. Altın tabak üstünde filcanımsın ey güzel .
Aluştanın içinde bir canımsın ey güzel.
15. Alün takkan pan takkan dıldal takkan
şu yakın kızları çocuğa bakkan.
16. Altın taksam takarım pan iç takmam
sendayın metüvge aylanıp bakmam.
17. Altından arba yapturdum kumuştan arış
soyumuzu begensen kel de karış.
18. Altından küpe yapturdum çevresi almas
bizni sevgen bulunsa iç yanılmas.
19. Anan seni bir taphan surat yaphan
amma baban molodets seni yaphan
20. Arabağa yekkenim eki tosun
mal berici Allahtır yiğit olsun.

21. Aşağan aşım aş değil içken alaaşm
sazağan olup sarkardım bir kun akşam.
22. Atım caman olmasa çıkmam yolğa.
koz aşığım olmasa varmam toyğa.
23. Avdarıldı Çutırdağ koçti Kırım
endi kumge aytırım içim sıırım.
24. Avzun açsan körünür piring tişin
Alla kolay ketirsin tutkan işin.
25. Baban sana fes alğan borçka batıp
çinlamasan nek keldin yer kapatıp?
26. Bağır elek kırk dogme seksen yelek
anca benim meramım kalbin bilmek.
27. Bazarğa ahça yeberdim fesim kelmey.
çinlaredim ben sana sesim kelmey.
28. Ben bu akşam tüşümde deve soydum
bereket versin verdiler aşadım toydum.
29. Ben bu yakka bir keldim kayğım tayıp
bir iki çinçık aytayım hatırın soyıp.
30. Borçka sana kız bolmaz -say parasın
ketir kızın koreyim al parasın.
31. Bu sertuknı kum biçken belden kapkan
anan seni tapmağan suret yapkan.

32. Bıyıl kışnın katısı Nogay kelmey
alaman dep cüriysin kolay kelmey.
33. Çontık tonum kum biçken içi bezden
canım seni bek sevdi bilmem neden.
34. Çıh kapuğa koreyim boy biçimin
aytırayım bereyim ses kesimin.
35. Çıh sofaya koreyim başın tarap ey güzel
akranların evlendi kalma karap ey güzel.
36. Çın değenin ne işkâr keliştirsən
çından çekmen yasarım eriştirsən
37. Çıncı diy kurulmam çınlasamda ev almam
çıncılarğa baş koşsan karap kalmam.
38. Dağdan kelgen ayunun ayağı tukli
ne deb aytım şu lafnı maymun betli.
39. Dane sakız balavuz çiriteyim
daştan ese yüreğin niteyim.
40. Dane sakız balavuz tanlayımda
alla yazğan yazı eken manlayımda.
41. Dört tegercik araba içinde boyar
a kız bana erişme başmakın tayar.

42. Duy ne turli kumaştan benim bohça/m/
çınlasanız kızçıklar bereyim ahça.
43. Carlı bolsun caş bolsun tul bolmasın
kunde korup yüreğim kul bolmasın.
44. Eki çomak balasın haydadım tuzğa
kelinçeknin aruvın bermem kızğa.
45. Ekimizde bir boyda yeşil kiygen
sizlerden gayrı kimsem yok canım sevgen.
46. Elindeki yüzüğün boş bolamı
endi benden hatırın hoş olamı?
47. Eski kolek eski ton koleksizge
eşik turğanda tor kayda biz oksizge.
48. Gergetçigim üstünde makasçığım.
kulaçığın çmlasm akaçığım.
49. Hayda desem haydamaz yebirsem yürümez
kademsiznin balası kadirin bilmez.
50. Hamurdolma imanım kakaç dinim
kaç oynatıp koz kırkıp yürügen kunüm .
51. Hamurdolma pişirdim ber aşasın
bizni soygen yiğitler çok yaşasın.
52. Hamurdolma pisken aş ber içmeğe
isingen son blurmu vazgeçmeğe.

53. Hamurdolma singen son aş bolur mı
kız kırkka kelgen son kelin bolur mı
54. Kefede daul çalınır dıras dıras
harzlağanım sen edin keldin eras.
55. Kereke kolmek al yelek yazğa kerek
sen yürügen yollarğa meyva terek.
56. Kesem tibi san altın tuyağı almaz
korem ben alğanın menday almaz.
57. Ketecegim köyüme kal savlukman
sil kezinin yaşını âl yavlukman.
58. Kogerçinim gurilder çevkem tişler
kaşı kozi patlak kız munda nişler.
59. Kok çekmen üstünde bit olayım
eğer seni almasam it olayım.
60. Meyva bergen terekke urarlar bolta
bizni kayda bekensen yosmalar salta.
61. Mukameş kuşak mor saçak zengin baylar
parası yok kız saylar vay şundaylar.
62. On beş koyun alabaş on beşi salaş
koletkeni korgende tamşada kalah.

63. On eki turli rnek var al yavlukta
oynamalı kulmeli can savlukta.
64. Oksek saray yapturdım bakmak uçun ey güzel
erkas yosma gezersin yakmak uçun ey güzel.
65. Olet çıhsın tiline tanlayma
kara saldat yazılsın manlayına.
66. Pencerenin tibiinde nasıl terek
güzellikte fayda yok akıl kerek.
67. Pencerenin tibiinde alma terek
salt sevgiden fayda yok alma kerek.
68. Pencerenin tibiinde tegenecek
çok zanldana bermesen cingeneçik.
69. Penceresin karamay tobesin yapmay
eşek kadar kız bolğan bir çm tapmay
70. Perçeminden bir tel ver telleneyim
yazıp yolla suratın egleneyim
71. Perçemini kum kesti kıykım
sen aklıma tüşkende kelmey yukum.
72. Kadife kaftan biçtirdim çıktımı eken mıyığı.
men korgende yaş edi çıkkan mı eken mıyığı
73. Karağa beyaz yakışmaz al bolmasa
güzellikten fayda yok mal olmasa

74. Kara hurma etlevik ber aşayık
sen orada ben munda ınlaşayık.
75. Kara hurma kestane aş olur mı
kız on beşke kelgen son yaş olur mı?
76. Karşıdan kelir bir fayton telbivi telden
sırma mıyık selbi boy ketti yerden.
77. Kaşın kozin karası benim bahtım
sen karşıma kelgende iirdim aktım.
78. Kaşın kara kozin kok Tatarmısın
al yanaktan şeftali satarmısın?
79. Kazaklar mayga maşla der okmege hleb
kudalar bana ne bergen bağış tilep.
80. Kuy yavluğun gergefke nahışlansın
Alla seni babağa bağışlasın.
81. Kumaņa su kuydum yuv betin kirin
ınlasamda tabarnn senday bidin.
82. San bolsa ne bola altında sarı
karadan artık bolır ya etivarı.
83. Sedef nalın üstünde dal dal mayış
bulayım olur arkadaş hatır sayış.

84. Sedef nalın üstünde sallanayım
sah kuni başından aylanayım.
85. Sekiz ogüz dört saban yekken bilir
asretlik bek yaman çekken bilir.
86. Sekiz ogüz dört saban koterir bostan
zemanе halkı bek yaman aparır dosttan.
87. Sen yürügen yollarğa al cayayım
dayim senin hatırın şay sayayım.
88. Senin kaşın karası benim bahtım
sen karşıma turğan son iridim aktım.
89. Sepet sepet yumurta sıtkım kele
sen aklıma kelgende kuşkum kele.
90. Suya pisken yumurta kulge tuşken
nazlı güzel kızçıklar tulğa tuşken.
91. Susap keldim su içtim afiyet olsun
güzellikten fayda yok tabiyat olsun.
92. Susap keldim su içtim bal çanaktan
eki sipap bir öptüm al yanaktan.
93. Şamalaca ben kiymem al bolmasa
sakallığa ben barmam bay bolmasa.
94. Şamalaca bolmasın şaytan bez olsun
senin kibik olmasın başkası bolsun.

95. Şamalaca keseyim kiyemesin
seni ozime alayım kelirmisin?
96. Şamalaca kaftanım seksen yolak
savluklaşıp ketesin yollar uzak.
97. Şaytan başha cinbaşha tabanın taşha
Şeytan başha "cin başha tabanın taşha
98. Tak tak etken tiline tahta tuşsin
tahtın ucun ot alıp tilin pissin.
99. Tas savutka suv kuydum iç köpeğim
menim sana sözüm yok hoş göbeğim.
100. Toydan toyğa gezgenim tor alaşa
tostiğan gözlerin oy yarasa.
101. Unum benim elengen otmegim pisken
Biri dugul peşimden beşi tuşken.
102. Yanğur yavsa yer yumşar yer burlenir
inanmanız yigitke kırk turlenir.
103. Yansın yansın cuvt kosüv olsun kömür
sensiz keçken kunlerim saymam ömür.
104. Yazğa çıksam ev alsam kiremit salsam
alır edim bir kızçık borçka tapsam.

105. Yazğa çıhsam ev salsam cem sofalı
şu yaşılkta yar sevmek bek safalı.

106. Yebir atın otlasın otka toysın
mıyğı sarı kozi kok otka yansın.

107. Yerde yılan tırmaşır suvda balık
bu yıl keldi başıma bu zevdalık.

108. Yeşil çanak al çanak al hazardan
Allam seni saklasın koz nazardan.

109. Zevda kalay bola dep küîgen edim
başıma kelip tuşken son bilgen edim.

110. Zevda sersem kim bolmas al kiygence
Karada olsa ak bolmas al kiygence

(Zajaczkowski, W., 1983: 356-361)

2. 10. KARAY NİNNİLERİ

2.10.1. B u t u h a m o r

Bir bar edi
 butuhamor edi
 ol buz unsu turaredi
 ol buz sinaredi

Hoy buz, buz nedân sen küçlü?

Men küçlü bolsay edim
 meni kuyaş iritmegeyt.

Hey kuyaş, kuyaş nedân sen küçlü?

Men küçlü bolsay edim
 meni bulut kaplamaheyt.

Hey bulut, bulut nedân sen küçlü?

Men küçlü bolsay edim
 mendân yamğur yavmaheyt.

Hop yamğur, yamğur nedân sen küçlü?

Men küçlü bolsay edim
 mendân köğöt ösmâgeyt.

Hoy köğöt, köğöt nedân sen küçlü?

Men küçlü bolsay edim
meni koyçah aşamaheyt.

Hoy koyçah, koyçah nedân sen küçlü ?

Men küçlü bolsay edim
meni erbi soymaheyt.

Hoy erbi, erbi nedân sen küçlü ?

Men küçlü bolsay edim
menim ülüşümü sıçan urlamaheyt.

Hoy sıçan, sıçan nedân sen küçlü?

Men güçlü bolsay edim
meni maçı tutmaheyt
Maçı eşiktân sıçan teşiktân.

Türkiye Türkçesi:

Bir varmış bir yokmuş bir sıpacık varmış buzun üstünde
durmuş buz da kırılmış.

Hey buz, buz neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
güneş eritemezdi beni.

Hey güneş, güneş neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
örtemezdi bulut beni.

Hey bulut, bulut neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
Benden yağmazdı yağmur

Hey yağmur, yağmur neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
Benden bitmezdi çimen.

Hey çimen, çimen neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
Yemezdi beni koyun.

Hey koyun, koyun neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
kesmezdi beni hoca.

Hey hoca, hoca neden güçlüsün bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer
çalmazdı sıçan benim payımı,

Hey sıçan, sıçan neden güçlüsün. Bu kadar?

Güçlü olsaydım eğer

Güçlü olsaydım

Yakalayamazdı beni kedi,

Kedi kapıdan, sıçan toprakaltı delikten. (Zajackowski, W., 1983: 318-319)

2.11. KARAY TEKERLEMELERİ (YOMAKBAŞI)

“ Zaman zaman ekende, pire ber ekende, deve dellal ekende, suv-sığır katır ekende, men on beş yaşında ekende, babam beşikte ekende, babam beşikte bala ekende, men babamın beşiğini tıngır mıngır tebrekende, kaplu kaplu bakalar kanatlandı uçmağa, denizge bir ateş tüşti, balıkların sırtı pişti, evle ki araba tuttılar, balıklavağa kaçmağa, Akmesic’ın minaresi etildi. Salğırdan suv içmeğe. Eski Kırımğa gemi yanaştı karşı karşığa Stambolğa köçmege” (Gökçe, 2000: 26)

“Zaman zamanda ekende, pire ber ekende, deve dellal ekende, suv-sığır katır ekende, men on beş yaşında ekende, babam eşikte bala ekende, men babamın beşiğini tıngır-mıngır tebrekende, o yalan bu yalan doğrusı filni yuttı bir yılân Hıncı bolasin Mıncı bolasin eğer bu hekiyeti tınlamasan hamam tokmağı kadar çığarasın. Hekiyedir bunun adı tınlamak ilen keh'r dadı az mı keter uz mı keter altı ay yaz baar bir küz mi keter aylanıp artına baksa yine boyı yol keter dinle endi hekiyeti dülberler elinden şikâyeti boz eşek kiydi fistanın

bardı yıktı erbakanın kavun harpuz bostanın bin batmandır kavunu eki bindir harpuzuketiriptiler, ketiriptüer keseler üstüne şeker seperler. Sabahtan yerler Bahçisaray han-tahtı Akmecid Salgıra baktı, Gözlüvenin ilkubaar vahti, açılmamış gülleri yığıdırkaplu kaplu bakalar kanatlandı uçmağa, denizge bir ateş tüşti az mı keter uz mı keter altı ay yaz baar bir küz mi keter etik elde çubık dere töpe düm düz keter. Koçerek konarak, kave tütün içerek keter, tüzden çamur tabanına toz değmez, aylamp artma baksa arpa boyı yol keter. Aysa bayda buza bar içer bolsan anda bar Bahsarayda güzel bar kuçar bolsan anda bar.”

(Zajackowski W., 1983: 320-321)

2.12. KARAY SEĞİRNAMELERİ (SEKİRME YORALARI):

1. Eğer başında adamnın kağat - adamba talaşır.
2. Eğer terisi yüzlârinin - kirâr ulluluhka.
3. Eğer kemirçegi on kulağının - yahşi anar.
4. Eğer imşığı on kirpiğinin - yahşi söznü eşitir.
5. Eğer arasına ahnın kara bıla közündâ - yalğan sözlâr aytırlar amn üstünâ.
6. Eğer açılmağı on közünün-siy da hörmât anar.
7. Eğer on yanı manlaynın - biyanç bolur anar.
8. Eğer tili kağat - açırğanır adam da kelir anın üstünâ ürâk bıla.
9. Eğer on yanı sakalının - yahşi anar.
10. Eğer başı on ininin - hocalıh tabar.
11. Eğer kiçi barınağı on yannın - körklü tüvül sözlâr aytırlar anın usnu
12. Eğer on kökrâgi - iştırır bitiş.
13. Eğer yoharrah bellârindân - katını ölâr.
14. Eğer on yanı kindiginin - yahşi anar.
15. Eğer olturuş ornu- yaman anar.
16. Eğer ortası butunun on yandağı - duşmanlıh söz aytırlar anın üstünâ.
17. Eğer yavuz omu tutunun o - sağınırılar anı yahşi kündâ.
18. Eğer on sobançığı - ulluluhnu tabar.
19. Eğer on ayağı tübünâ - keyre klâsâ barma barmast.
20. Orta tabanı ayağının onunun - banr yesirlik bıla.

Türkiye Türkçesi:

1. Adam alının sağ yanı sekirse - istediğin bula ve muradına ere.
2. Alıcın son yanı - uzak yerden haber kehlip sevine.
3. Sağ kaşa sekirse - dostı ilen korişip şaz ola.
4. Sağ kaşı sekirse - dostı ilen korişip şaz ola.
5. Bumu sekirse - sazlık ve devlet ve biylik bula.

6. Buminın sol deliği sekirse - kaygılı ola, yaman kişi ilen soğuşa, son gene sevine.
7. Dili sekirse - cenk ede, düşmanlar düşmanlık ede, cefa çeke.
8. Sağ koltuğu sekirse - azıcık kaygı çeke.
9. Sol koltuğu sekirse - biylik ve sazlık köre, sevinip şaz ola.
10. Sol eli sekirse . ululuk ve devlet bula.
11. Çılaça barmağı sekirse - gam çeke, kaygılı ola.
12. Sağ memesi sekirse - hayırlı haber eşite, Hak muradın vere.
13. Eki dizi birden sekirse - hareket ede ya bir yerde otura.
14. Arkasının ortası sekirse - ululuk ve devlet bula.
15. Eki dudağı birden sekirse - dostunu göre, yahut dostu ilen öpüşe
16. Göğsünün cümlesi sekirse - biraz kaygılı ola.
17. Karnının sağ yanı sekirse - hastalıktan kurtulur eyiliğe savulurlar.
18. Sağ omuzu sekirse - beglik ve rahatlık bula
19. Sağ yanağı sekirse -hasta ise sağlık bula, değil ise sazlık bula gamdan kurtula eyi ola.
20. Cümle barınakları birden sekirse - candan yavuz ola işlerden ka tilden selâmet, ola gonil hoşluğu ilen muradına ere.
21. Sağ ayağının arkası sekirse - bir büyükden ya bir devletliden, sazlık bula.

2.13. KARAY TABİRNAMELERİ (TÜŞ YORALARI):

1. Ol körüvçü karındaşların yemesâ birni yuvuhlarından ölgânnitirlik üstâkir alarga.
2. Köp terâklâr. körsâ - köp ulanlar bolurlar anar.
3. Körsâ tüşü aşıra ki aşeydir soğan hem sarımsah - hor ad çağırırlar anın üstünâ.
4. Yırtsa uprahiarın tuş aşıra - mahlatetilir yazıhları.
5. Eğer körsâ ki olturadır töşagi üstünâ luhusanın - neni ki klâsâklâginâ yetilmâst'.
6. Eğer tişlârî tüşadır - hem yuvalılarından hem süvârlârindânölârlâr.
7. Eğer körsâ ki yırah yo'.ğa barad - yazışlar kelirlâr anar andan.
8. Eğer körsâ özün kartayğannı - tasetir bezergânlikni.
9. Eğer körsö ölünü - yüvdâ biyanç hem avlahlıh bolur.
10. Eğer çeşadır uprahiarın, eğer ol hasta savuğur, a eğer ol sav hastalanır.
11. Eğer ürüyd' borlalıhta da yohtur yemişi - yasnı anlatadır.
12. Yuvunsa köz suvlarda hem tengizdâ - biyanç.
13. Körsâ özün ileydoğonnu - biyanç anar.
14. Eğer tüşsâlâr çolular - düşmanlar tüşarlâr anı.
15. Körsâ tüşündâ balıhlar hem kiçi börülâr - köp yamğurlar an latadır.
16. Körüvçü çohmarnı hem kimdâ aştı anın alnını çohmar bıla sak lansın astr ki tüşmâgey yamanğa.
17. Yamğurnu körsâ tüşündâ - yahşi habar kelir.
18. Körüvçü borlalıh küvdürülgân - vahtında yarlıhaşı kelir.
19. Körsâ gilâflik - anın malı onarır da eğer yoht malı meraslik tüşar kaydan.

Türkiye Türkçesi:

1. Karındaşları ya akrabasını ölmüş rüyasında görse - uzun hayatları

olacak.

2. Çok ağaç rüyasında görse - çok çocuğu olacak.
3. Rüyasında soğan ya sarımsak yer - gammazlık derler üzerine
4. Rüyasında giyimini yırtsa - suçları af edilir.
5. Rüyasında ormana girer - arkadaşlarının başkanı olacak.
6. Rüyasında lohusanın yatağında oturur - muradına ermez. :
7. Dişleri düşer - ya akrabası ya sevgilisi ölecek.
8. Kendi ihtiyarlanmış - ticarlığın yitirir
9. Ölüsünü görse - evde sevinç ya mutluluk.
10. Giyimini çözse - hasta ise iyileşecek esen ise hastalanacak.
11. Bağda gezerken yemişi yok - yası belirtiyor.
12. Çeşmede ya denizde yıkansa - sevinç.
13. Kendisini ağlar görse - sevinç ona.
14. Arılar bassalar - düşmanlar onu basacaklar.
15. Balıkları ya kurt yavruları rüyasında görse - bol yağmurlar belirtiyor.
16. Topuzu ya topuzlu adamı görse - sakınsın felâkete düşmesin.
17. Yağmuru rüyasında görse - iyi haber gelecek.
18. Yakan bağı görse - tezce bereket gelecek.
19. Gülşeni görse - bolluğu artacak malı yoksa miras ortaya çıkacak.

2.14. KARAY DUALARI:

Maxtav Beramın Tengriga

Her Vaht:

Hammeja maxtavi Anm avzumda. Tsnriga
maxtav beradir canim; eiitsiilar yuvalar da
biyar. İrlir. Ulluluhun Te:irinin kotanytz birgama;
da biyikligin admin kotarayix birga. Yalbardim
Tenriga da kamv berdi maya; da bar korxuvlanrndan
kutxardi mem. Baxsalar Anar rastlar da balkirlar;
da yuzlari alamm kularmaslar. Bu miskin cabirdi da
Tenri esilli: da bar tarlixlanndan kutxardi am.
Toxteydir malahi Tenrinin: giivra korxuvcalanna
da kutxarr.dir alarm. Anlaj'iz da koriiyuz ki
yaxsidir Tenri; sandir ol kiçiga ki inansa Anar.
Korxuyuz Tenrida'n bar azizlari Anm; ki yoxtur
cksiklik koxulculanna. Igit anslanlar
yarhlanadirlar da anihadirlar; vale izjavcular
Temini eksik bolmastlar hef nersaga-de.
Ksliyiz akiihlar Lmlayiz maya: korxuvun Tenrinin
Firyat etsalar rastlar da Tenri eşıtadir; da bar
tarhxlannndan kutxanr alarm. Yuvuxtur Tenri
sinix iiraklilarga; da sinix canlilarni
Yarhhaşıleydn:

Kop yamanhxlar rastxa; da
barlanndan kutxaradir alarm Tenri. Sakleydir bar
buvunlann; bir-de alardan smmadi. Oltiiradir
tanuvcunu yamanhx; da duşmanlan rastlarnin veran

bolurlar. Yuluydir Tenri camn kullarinin; da veran
bolmaslar bar ol işanuvcular Anar.

Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tiigal.

Maxtav Tenrigâ

Keçanin; oktan uçadohon kündüz. Ölättân tumanda
ürüydohon; kesmâktân taleydohon tüş vaxtında.

Tüşsâ-de son yanıydan min da tuman on yanıydan;

saya yuvumast. Ançex közlâriy bılabaharsın; da

tölâvin kınhır elnin körârsin. Ki Sen Tenri

işançım; yoharhı Tenrigâ koysey umsunçuy. Sıltav

etilmâst saya yamanlıx; da xastalıx yuvumast

çatınya. Ki malaxlarm sımarlar saya; saklama seni

yollanyda. Kıyasa uvuçlar üstünâ eltirlar seni; mahat

urarsm taşha ayahıynı. Kart arıslan üstünâ da yılan

üstünâ basarsın; basxalarsın igit arıslannı da

acdahanı. Ki meni süvsâ da yulurmin anı;

kiplârmin anı ki bilsâ adımnı. Çahırsa maya da

karuv berirmin anar birgâsinâ bolumun men

tarlıxta; kutxarırmın anı da saklarrının anı.

Uzunluhun künlârın toydururmm anar; da

körgüzürmin anar yarlıhaşımnı.

Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tügâl.

Şabatnın Aftalıhı

Mereslârlâr anı kaşuxçu da kirpi, da

uhıy da karha toxtarlar anda; da sunar anın üstünâ

belgisin verânliknin da ölçâvin boşluxnun.

Ahalıxları bolmast ki biylikkâ çahırheylar; da bar

aharaxları yox bolurlar. Da ösar saraylarında

tegânâklâr, kuvra da kiçitkân bekliklârindâ; da

bolur ornu acdahalarnın, azbar ankıt balalarına.

Da yoluhuşurlar yaban kiyiklâr otraçtahı kiyiklâr bıla, da
 şıytan dostun çahırır; anda tınçalır keçâ kuşu, da tabar
 özünâ tınçlıx. Anda huya yasar uçuvçu yılan da çıhanp,
 balaların iştırrr kölägâsindâ; tek anda iştırrlar
 axbabalar, biri birinâ. İzlayiz bitigindân Tenrinin da
 iki oxuyuz, biri-de alardan eksilmâdi, biri birisin yox
 etmâdilâr; ki buyruhu ol sımardı, da hörmâti iştırdı
 alamı. Da ol tüşürdü alarda çek, da kudratı ülâştı
 alarha ölçâv bıla; dünyaha deyin mereslârlâr anı,
 dordan da dorha toxtarlar anda. Biyânirlâr yaban da
 kurhax yer; da kuanır yılha, da yaşanr gilaf kibik.
 Yaşarma yaşanr da biyânir, ham kuanır da sarnar, siyi ol
 Levannonun berilir anar, hörmâti ol Karmelnin da
 tox yemin; alar körarlâr sıym Tenrinin hörmâtin
 Tenrimiznin. Kiplâyiz salprahan kollarnı; da süriingan
 tizlârni küçây tiyiz. Ay tiyiz kovuluşxan ürâklilârgâ,
 kiplâtiyiz korxmayız; muna Tenriyiz öç bıla kelir, tölâvi
 Tenrinin, ol kelir da yarlıhaşlar sizni. Ol vaxtta açılırlar
 közlari sokurlamm; da kulaxları sandravlarınm tuyarlar.
 Ol vaxtta sekirir sıhın kibik axsax, da sarnar tili
 tilsiznin; ki yarılırlar yabanda suvlar, da ozanlar
 yılhalıxta. Da bolur ol kurhax yer gölga, da suvsahan
 orun çırlax suvlarha; yatuv omunda acdahalarnın,
 bolur azbarı kamışmn da kohanm. Da bolur anda
 yızlı yol, da ol aziz yol atalır anar, aşmast anı murdar da
 ol ançex alarha; har ürüvçü tüz yol bıla da telilâr-de
 azaşmastlar. Bolmast anda arıslan, da buzux kiyik
 çıxmast, tabulmast anda; da banrlar yulunmuşlar.
 Da yulunmuşları Tenrinin kaytırlar, da kelirlâr sarnamax
 bıla, ömürlük biyanç bıla başlan üstünâ; biyanç da
 kuanç yetkirirlâr, da kaçarlar kayhı da küstunmax.
 Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tugal.

Ayalhı Şükür Şırası:

ULLU TENRİMÎZ

kip yarlıhaşımız
 rast töraçimiz
 umsunç tar vaxtta.
 Xayıfsunup sözün
 kayyam etti yızın
 tiigâl haşgaxasm
 aşkarttı ulusta.
 Ne köp ol malaxlar
 hörmâtin aytadlar
 ki sımarlanhandırlar
 Temi buyruhundandır.
 Ne rast törâ kıldı
 Biyik Biy sınadı
 sonha biyandirdi
 köp yuluvlanndan.
 Rast Tenri Ol birdir
 kertini süvâdir
 tüzlüknü saneydır
 tügâl yolluna.
 Vaxtmda açuvnun
 köbün yarlıhaşnın
 dahi avlaxlıxnın
 berâdir kögündân.
 Kalkan ulusuna
 raxmetlârin suna
 baxtı sıyıtına

biyik taxtmdan.
 Yalbarhanlannda
 edi kipliklerinde
 boluşluxlann-de
 iydi taxtmdan.

Ömürlü Şükür Koltxası

BİYANADIR ÜRÂGİM

Tenrim bıla, kötürdü
 sıymnı Tenri; kenardı avzum düşmanlarım üstüna,
 ki biyanâmin yarlıhaşıydan. Yoxtur aziz Tenri kibik, ki
 yoxtur başxa Sendân; da yoxtur kiplik Tenrimiz
 kibik biznin. Arttırmayız sözlâmâ katı söz,
 çıxraasm ten tak söz avzuyuzdan; ki bülüvlâr
 yesisi Tenri, da andan lakablanadırlar bar işlâr.
 Yayı bahatırların sınıhadırlar; da sürünadırlâr
 baylanhanlar tuvuşluxka. Toyhanlar etmâktân yalha
 almadırlar, da açlar kaladırlar açlıxta; neginçâ
 töragey bedâ'v yedini, da köp ulardı kesiladır.
 Tenri öltürâdir da tirlikta tutadır; endiradır görgâ
 da ciharadır. Tenri yarhlatadır da xocalatadır;
 yuvuz etâdir ham kötürâdir. Turhuzadır topraxtan
 yarlını, sipliktân kötürâdir miskinni, turhuzma anı
 comartlar bıla, da sıylı taxt ülâşâdir alarha; ki
 Teminin tergâvlâri yemin, da toxtattı alarda dünyanı.
 Ürüşlârın tüz elinin sakleydır, da hor işçilâr
 karanhılıxta kesiladırlâr; ki tüvül öz küçü bıla,
 bahatırlanadır kişi. Sınıhırlar talaşuvçulan anın,
 koklarda kökrâtir, Tenri yarhu yarar kınıların yemin;
 da berir küç biyinâ, da kötürür devlâtin
 sürtülmüşünün. Kötürür devlâtin ulusuna,

maxtav bar tüz elinâ, yuvux ulusuna; maxtav beriyiz
Tenrigâ.

Maxtayız Temini, ki yaxşıdır çozma Tenrimizgâ;
ki çebârdır, yarasadır maxtav. Maxtav beriyiz
Tenrigâ, ki yaxşıdır; çozuyuz adına ki çebârdır.
Ki Yaakovnu sayladı özünâ Tenri; onca ulusuna.

üraklilâr. Ki taşlamıydır Tenri ulusun; da ülüşün
kemişmâst. Taşlamastır Tenri ulusun, adı üçün ol
ullu; ki küvünlândi Tenri, kılma sizni, özünâ
ulusxa [...] Dahi bolhey boluşluhu Küçlü Tenrimiznin
birgamizgâ, ki neçik edi atalarımız bıla; kemişmagey
bizni, da taşlamahey bizni. Saya işandılar atalarımız;
işandılar da kutxardıy alamı [...] Tabu etamin Tenrigâ
rastlıhı üçün; da çozamın adına Yoharhı Tenrinin.
Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Bolsun Adı Tenrinin Maxtavlu :

Haledânda dünyaha deyin. Kuyaş balkuvundan enüvünâ deyin;
maxtavludur adı Tenrinin. Davidnin çozmax[ı]
maxtav bergin canım Tenrigâ; da bar buvunlarım
aziz adına Anın. Maxtav bergin canım Tenrigâ; da
unutmanın bar yaxşı tölâvlârin. Ol boşatuvçu bar
yazıxlariym; Ol onhaltuvçu bar xastalıxlanynı. Ol
yuluvçu gördan tirliklâriyni; Ol taclavçu seni şevahat
bıla da raxmetlâr bıla. Ol toyduruvçu namettân
canıynı; yanhırtxeysın karakuş kibik yaşlıxlanynı.
Kıluvçu rastlodarnı Tenri; da törâlâr bar
zulumlanhanlar üçün. Bildirdi yolların Moşegâ;
ulanlarına Yisraelnin tamaşa işlârin. Raxmetlâvçu
da xayıfsunuvçu Tenri; uzax açuvlu da köp şevahat

kıluvçu. Tüvül ömürgâ deyin talaşır; da tüvül
dunyaha deyin kek tutar. Tüvül yazıxlarımızha
körâ kıldı bizgâ; da tüvül günaxlârimizgâ kora
töladi üstümüzgâ. Ki neçik biyiktir koklar ol yer
üstünâ; aley küçâydi şevahatı korxuvçuları üstünâ.

Neçik yıraxtır kün tuvuş kün batıştan; aley yırax
ketârgey bizdân tanmaxlanmızni.

Raxmetlâgânley ata ulanlan üstünâ; aley
raxmetleydir Tenri korxuvçuları üstünâ. Ki Ol
bilâdir fikirimizni; şahındı ki topraxtır biz.

Adamnın kögöt kibik künlâri; çeçâgi kibik ol
tüznün aley çeçâklânâdir. Ki yel aşsa anın aşıra da
yoxtur; da tanıımıdır anı artıx ornu anın. Vale
şevahatı Tenrinin dünyadan da dunyaha deyin
korxuvçulan üstünâ; da rastlılı Anın ulanlarına
ulanlarının. Saklavçularha sertin; da sahınuvçularha
vakilliklârin kılma alamı. Tenri tüzüdü koklarda
taxtın; da biyligi bannda erklânâdir. Maxtav beriyiz
Tenrigâ malaxlan küçlü bahatırlar kıluvçular
sözün; tınlama ününâ sözünün. Maxtav beriyiz
Tenrigâ bar çerivlari; yumuşçulan kıluvçular klâgin.
Maxtav beriyiz Tenrigâ bar yaratılmışları bar
orunlarında erklânâmâginin; maxtav bergin canım
Tenrigâ.

Maxtavludur Küçlü Tenri Tenrisi bar dünyanın;
kıluvçu tamaşalılar yalhızov. Da maxtavludur adı
Anın ol sıylı dunyaha deyin, da toludur haşgaxası
Anın bar ol yerdâ kerti da kayyam.

Tenrinin Birliği Üçün Maxtavı:

Turuyuz Maxtav Beriyiz

Tenrigâ,

dünyadan da dunyaha deyin; da maxtav bersinlâr sıylı
adiya. da kötürülgân bar alhış da maxtav üstünâ.

kötürüyuz kollariyznı aziz

kökka; da maxtav beriyiz Tenrigâ. Maxtav

beriyiz uluslar Tenrimizgâ; da eşittiriyiz avaz bıla

maxtavm Anın. E eşitüvçü yalbarmaxm; Saya bar

ten kelâdirlâr. Eşitkin e Tenri avazımın ki

çahıramın; da xayıfsunhun meni da karuv bergin

maya. Eşitkin e Tenri da xayıfsunhun meni; e Tenri

bolhun boluşlux maya. Küçlü Tenri çahıramın

caxtlahm bolma boluşlux maya; kulax salhın

avazımın, çahırhanımda Saya. Çahrhanımda, karuv

bergin maya rast Tenrim, tar bolhanda avlax etkin

maya; xayıfsunhun meni da eşitkin yalbarmahımın.

Yaratılmaxnın Yergâlâri:

(Barları birdan oxusunlar)

(Burımhu kününda aytın):

Başlıktan yarattı Tenri; ol köklarni da ol

yerni. Da ol yer edi heç da boş, da karanlılx yuzlâri

üstüna terân suvnun; da yeli Tenrinin töbrânir edi

yuzlâri üstüna ol suvlarnın. Da ayttı Tenri bolsun

yanx; da boldu yarix. Da kördü Tenri ol yarixm ki

yaxşı; da ayırdı Tenri, arasına ol yarixnm da arasına
ol karanhının. Da atadı Tenri yarixka kün, da
karanhiha atadı keçâ;
da boldu ingir da boldu tan burunhu kün.

(Ekinci kününda aytxın):

Da ayttı Tenri, bolsun avlaxlıx ortasında ol
suvlarnın; da bolsun ayırıçlıx, arasına suvlarnın
suvlar bıla. Da yarattı Tenri ol avlaxlıxnı, da ayırdı
arasına ol suvlarnın ki aşahartın avlaxlıxka, da
arasına ol suvlarnın, ki yohartın avlaxlıxka; da boldu
aley. Da atadı Tenri avlax orunha koklar;
da boldu ingir da boldu tan ekinci kün.

(Üçüncü kününda aytxın):

Da ayttı Tenri, iştınlısnlar ol suvlar túbündân
ol köklârnın bir orunha, da körünsün ol kuru; da
boldu aley. Da atadı Tenri kuru orunha yer, da
iştırlımahına ol suvlarnın atadı tengizlâr; da kördü
Tenri ki yaxşı. Da ayttı Tenri, yaşartsın ol yer yaşot,
kögöt urlux etâdohon urlux, yemiş ahaç östürüvçü
yemiş cinsi sayın, ki urluhu anın anda ol yer üstüna;
da boldu aley. Da cihardı ol yer yaşot kögöt urlux
etâdohon urlux cinsi sayın, da ahaç östürüvçü
yemiş ki urluhu anın anda emsi sayın; da kördü
Tenri ki yaxşı.

(Dörtünçü kününda aytxın):

Da ayttı Tenri, bolsun yarıtmaxlar avlax

omunda ol köklərin, ayırma arasına ol künnün
 arasına ol keçânin; da bolsunlar belgilârgâ da
 vahdalarha, da künlârgâ da yillama. Da bolsunlar
 yarıtmaxlarha avlaxlıhm da ol köklərin, yarıtma ol
 yer üstüna; da boldu aley. Da yarattı Tenri, eki
 yanxları ol ulluları; ol yarıxnı ol ullunu
 erklânmişin ol künnün, da ol yarıhnı ol kiçirâkni
 erklânmişin ol keçânin, da ol yulduzlarm.
 Da berdi aları Tenri avlax omunda ol köklərin;
 yantma ol yer üstüna. Da erklânmiş kündâ da
 keçâdâ, da ayırma arasına ol yanxın da arasına ol
 karanhmın; da kördü Tenri ki yaxşı.
 Da boldu ingir da boldu tan kün' dördünçü.

(Beşinci kününda aytın):

Da aytı Tenri, kozlasınlar ol suvlar, kozlamahın
 tiri canın; da kuş uçxalasın ol yer üstüna, yuzlâri
 üstüna avlax omunun ol köklərin. Da yarattı
 Tenri, ol acdahalarnı ol ulluları; da bar ol tiri
 canı ol töbrâtâdohon ki kuxunçu, kozladılar ol
 suvlar cinslan sayın, da bar kanatlı kuşnu cinsi
 sayın, da kördü Tenri ki yaxşıdır. Da alıışladı
 aları Tenri aytadohoç; yayılıyız da artıyız, da
 tolturuyuz ol suvları tengizlârda, da ol kuş artsın
 yerdâ. Da boldu ingir da boldu tan beşinci kün.

(Altıncı kününda aytın):

Da aytı Tenri, ciharsın ol yer tiri can cinsi
 sayın, tuvar da kurt da kiyigi yemin emsi sayın; da

boldu aley. Da yarattı Tenri Kiyigin ol yemin cinsi
 Sayın, da ol tuvarnı emsi sayın da bar kutrun ol
 yemin emsi sayın, da kördü Tenri yaxşıdır.
 Da ayttı Tenri, yaratayx adam türsünümüz bıla
 gukşaşımızha kora; da erklânsinlâr balıhında ol
 tengiznin da kuşunda ol köklamin, da tuvarda da bar
 ol yerda, da bar ol kurtta ol basadohon ol yer üstüna.
 Da yarattı Tenri ol adamnı türsünü bıla, ukşaşı bıla
 malaxmn yarattı anı; er da katın kişi yarattı alarm.
 da alhışladı alamnı Tenri, da ayttı alarha Tenri,
 yayılıyız da artıyız da tolturujoız ol yerni da tutuvlayız
 anı; da erklâniyız balıhında ol tengiznin da kuşunda ol
 köklamin, da kiyikta ol basadohon ol yer üstüna.
 Da ayttı Tenri, muna berdim sizga bar kögötnü,
 urlux etâdohon urlux, ki yuzlâri üstüna bar ol yemin,
 da bar ol ahaşnı ki anda yemiş ahaçı urlux etâdohon
 urlux; sizgâ bolsun yemgâ. Da bar kiyiginâ ol yemin
 da bar kuşuna ol köklamin, da bar basadohonha ol yer
 üstüna, ki anda tiri can, bar yeşilliğin kögötnün
 yemgâ; da boldu aley. da kördü Tenri barın ki yarattı,
 da muna yaxşı astn;
 Da boldu ingir da boldu tan ol altıncı kün.

Küçlü Tenrimiznindir

ol raxmetlar da
 ol boşatlıxlar; ki tandıx Anar. Ki түvül
 rastlıxlarımız üçün, biz tüşürâbiz
 yalbarmaxlanmıznı alnıyda Senin; ki ançex
 raxmetlâriy üçün, ol köplar. E Temi eşitkin e Tenri
 boşatxm yazlıxlarımıznı, e Tenri kayırhm
 eşitüvüynü yalbarmaxlanmızha; da xayıflâğın

keçinmâgin özüynün e Tenri, ki adıy senin ataldı,
 şahany üstünâ da ulusuy üstünâ.
 kaytxın kaxır açuvuydan; da xayıflâgin ol
 yamanlıx üçün ulusuya. Kaytxm kullarıy üçün;
 şevetlâriy üçün ulusuyun. Kaytırhın bizni e Tenri
 özüya da biz-de kaytayıx; yanhırtxm künlârimizni
 avaldahıley. Da boşatxın günâxlârimizni da
 yazıxlarımıznı; da ülüşüya alnın bizni.
 Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Burunhu Yalbarmax Tıyılın:

(Barları çögâdohon îıyılın oxusunlar):

Maxtavludur Küçlü Tenri Tenrisi bar
 dünyanın; kıluvçu tamaşalıxlar yalhızov.
 Da maxtavludur adı Anın ol sıylı dünyaha deyin; da
 toludur haşgaxası Anın bar ol yerdâ kerti da kayyam.
 Maxtavlu Tenri; ki ketârmâdi yalbarmahımnı da
 şevahatm mendâ'n. Da ulhaysm da aziz bolhey, da
 tamaşa da biyik kötürülgân, da hörmâtlangân, da
 maxtalhan da alhışlanhan, da maxtavlu da sıylanhan
 bolhey adı Tenrinin ol abaylı da ol koxunçlu bar
 vaxtlarda, ömürgâ deyin, hammeşa. Amen.

(Din yesisi bütün avaz bıla oxusun, cuvat- yarımşar pasux):

Kiplâniyiz da Küçâysin:

ürâgiyiz; bar ol işanuvçularnm Tenrigâ. Da siz kiplâniyiz, da
 salpramasmlar kollarıyz; ki bardır yal işiyizgâ siznin.
 Yaratuvçu sözün erinlârnin; bazlıx bazlıx
 yıxatıha da yuvuxtatıha ayttı Tenri, da

onhaltırmı anı. Erklânılmâk da korxuv birgâsinâ;
 kıluvçu bazlıx biyik köklârindâ. Tenri kiplik
 ulusuna bergey; Tenri alhışlahey ulusun bazlıx bıla.
 Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tügâl.

Ekinci Yalbarmax Tıyiltın:

(Barları çöğadohon tıyiltın oxusunlar):

koltxa bela ol adıy ol sıylı da ol korxunçlu,
 ol Tenri ol ulla da ol bahatır, saklavçu ol şertni da olşevahatm kullarına,
 kelâbiz alnıya yalbarma Saya da
 kolma kıblalanym; raxmetlâğın bizni da kabul etkin
 yalbarmahırmznı kurbanlar omuna da çıharmaxlar
 ornuna, anın üçün ki işanabız Saya da adıya inanabız,
 ki teyz vaxtta yulursın bizni. Amen.

Yalbarmax Koltxası:

(Har tefilları sonhusunda barları birdan oxusunlar):

Maxtavludur adıy senin, Tenrisi ol
 tenrilârnin da Biyi ol Biylarnin, Sen yarattıy meni
 raxmetlariy bıla ol köplâr da ürdüy maya can da
 berdiy maya us da bilmâk yomaxlama
 bahatırlıxlarynı da yırlama tamaşalıxlanynı, ki Sen
 ol yaratuvçu da tüzüvçü bar ol canlarnı, beslâvçü
 da yem berüvçü barçaha, öltürüvçü törâ bıla, tiri
 tutuvçu şevahat bıla da köp raxmetlâr bıla, da barca
 ki ol can içimdâ borçlunun men şükür bermâ aziz
 adıya, maxtanma maxtavıy bıla.
 Sen e Tenri yalhızov Biy maxtalhan köplügü bıla

maxtavlarnın da siy kotarmaxlarnın, maxtaladohon
da aziz etilâdohon yoharhılarda da aşaharhılarda.
(Kötürgün kollanynı)

Eğer endi taptım şirinlik enayatlanyda, kabul
etkin yalbarmahımnı, da kılhın koltxamrı, da xor
baxmahm kıyınımı, imândirmâğın meni da
yaşırmahın kıblalarıynı mendân, ki tardır maya,
teyzçe karuv bergin maya.

(Yebergin kollanynı)

Yoxtur maya ata başxa Sendân, yoxtur maya
Sendân başxa kim ki fayda etkey canıma, ki yesisi ol
yuluvnun da ol bahatırlıxnın Sensin, da erkiydâdir
küç da kuvat, da erkiydâdir ulla etmâ da kiplâmâ
barçanı. Bolheylar kabulluxka aytmaxlan avzumnun da
görüldâmâgi ürâgimnin alnıyda Senin, Tenri kipliğim da yuluvçu.
Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügal.

Yalbarmax Koltxası:

Yanhıy Künündâ

(Fordan tefilladan son din yesisi oxusun):

Bolhey kabullux alnıydan Senin Küçlü
Tenrim da Tenrisi atalarımın ki yanhırtxeysin
üstümüzgâ ol yanhıynı uşpunu yaxşılxka da
alhışxa. da bergeysin bizgâ uzun tirlik. Yaxşı
tirlik. Alhışlı tirlik. Beslanadohon tirlik. Tirlik

yaman uçurlarsız. Tirlik ki bolmahey uyat dahi imanç.
 Tirlik ki bolhey xocalıx da siy. Tirlik ki bolhey bizgâ
 süvârligi Aziz Yazışının da korxuvu Tenrinin.
 Tirlik ki bolhey klâklâri ürâgimiznin yaxşılıxka.
 Amen.
 Aley bolhey kabullux hammeşa!

Alhış Yanhiy Künündâ:
 (Tefilladan son din yesisi oxusun):

Kaysı tenri ki alhışladı atalarımızın ol
 azizlârni da özgâ-de ol navilârni da ol rastlarnı, da ol
 tügâllârni, da ol tugal tüzlârni. Ol raxmetlâri
 bıla ol köplâr da şevahatları bıla ol ullular da
 yaxşılıxları bıla ol çebârlar da ol tügângisizlar.
 Alhışlahey da saklahey da abrahey da boluşxey da
 körkâytkey da biyikligin da ulluluhun sıyın da usun
 kötürgey bar cımatlanmızın ol azizlârnin birdân
 biznin bıla. Da kötürülgey da kelgey yetkey
 körüngey da kabul bolhey da eşitilgey, da sahmılhey da
 eskâ alınhey şahincimiz da sahinçi atalarımıznın
 yaxşılxka da kutulmaxka şirinlikkâ da
 raxmetlârgâ tirlikkâ da bazlıxka başlıhmda uşpu:
 Artarix-aynn. oldur Yıl başının; Kural-aynın;
 Başkusxan-aynm; Yaz-aynın; Ulah-aynın; Çirik-aynm;
 Aynxsı-aymn: Küz-aynm; Sohum-aynın; Kış-aynın;
 Karakış-aynır.: Süvünç-aynm; Artıx-aynın)
 yanhiy kününda!
 Da sahinhey bizni Küçlü Tenrimiz yaxşıha da
 alhışxa, da eskâ alhey bizni biyançkâ da kuançxa, da
 yarlıhaşlahey bizni ortasında künlarinin yarlıhaşxa da

uvunçxa, da xayfsunhey bizni da raxmetlâgey bizni
xayfsunmax bıla da tügâl xayiflik bıla.

Da boşatxey günâxlârimizni da yazıxlarımızni, da
yapırhey tanmaxlarımızm da faşmanlıx işlârimizni.

Da bolheylar kabulluxka aytmaxlan avzumuznun
omunda üstâlgân kurbanının yanhiy künümüznün.

Da dahi kılarbiz üstâlgân kurbanın yanhiy kününün
da yuvuturbız alına süvârlık bıla buyruhuna kora

klâginin. Ki neçik ayılhan: da başlıxlarınd

yanhiylanyıznm yuvutuyuz çiharmax Tenriga tanalar

sihir balaların ekini da bir koçxar, kozular yıllıx

balaların yedini tügâllârni, da tirkisin da kuymahın

alamın. Da bolhey uşpu yanhiy başlıx da başlanmax

yulunmahımızha da tügânmak da uç zavalımızha.

Da turhun boluşluhumuzha e Tenri yarlıhaşımız:

koltxa bıla e Tenri yarlıhaşlahın endi,

koltxa bıla e tenri onartxın endi!

Da ki neçik tirlikta da kayyamlıxta tuttu bizni

halega deyin ol Tenri maxtavı kotarılhey, aley tirlikta

da kayyamlıxta tutxey bizni kelâsidâ, da aytayıx

Amen. Küçlü Tenrisi atalanmıznm alışlahey bizni

ol üçlângân alış bıla, ol yazılhan üvrâtüvündâ:

Alışlahey seni Tenri, da saklahey seni. Yarıtkey

Tenri kıblalann saya, da xayfsunhey seni. Sunhey

Tenri şirinliğin saya, da koyhey saya bazlıxını.

Da koysalar adımını ulusum üstünâ, da men

alışların alımı. E Tenri yarlıhaşlahm bizni, e Biy

karuv bergin bizgâ çahırhan vaxtımızda Saya!

Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Çozmax Yergâsi

Kolamın kıblalarını bar ürâk bıla;
 xayıfsunhun meni, aytuvuya körâ. Xayıfsunhun
 meni e Tenri şevahatıya körâ; köp raxmetlâriya
 körâ, sürtkün tanmaxlanmm.
 Köp yuvhun meni günâximdân; da yazınımdan
 arıtxın meni. Ki tanmaxlanmnı men bilâmin; da
 yazınım karşımdadır hammeşa.
 Saya yalhızha yazıxlı boldum, da ol yamannı
 enayatlanyda kıldım; anın üçün rastsın sözüydâ,
 aruvsın töreydâ. Muna günâx bıla yaratıldım; da
 yazıx bıla, kızdı meni anam.
 Muna kertilikni süvâsin büvrâklardâ; da yaşının
 iştâ. usnu bildirâsin maya. Bürkkün meni çabor bıla
 da annayım; yuvhun meni, da kardan axrax bolayım.
 Eşittirgin maya biyanç da kuanç; kiplânsinlâr,
 süvâkla'r ki yançtıy. Yaşırhm kıblalarını
 yazıxlanmdan; da bar günâxlârimni yılış etkin.
 Aruv ürâk yaratxm maya Tenri; da kolaylı sahiş,
 yanhırtxın içimdâ. Taşlamanın meni alnıydân; da
 aynxsı alhemiyini, almahın mendân.
 Kay tarhın maya biyançın yarlıhaşıym; da comart
 can tay atsın meni. Üvrâtâyım tanuvçularha
 yollarını; ki yazıxlılar, Saya kaytxeylar.
 Kutxarhm meni kanlardan e Tenri, Tenrisi
 yarlıhaşımnın; şamasın tilim, rastlıhıynı. E Biyim
 erinlârimni açxın; da avzum, anlatsın maxtavıym.
 Ki klâmiysin debexanı da bergâ edim;
 çıharmaxnı, kabul etmiysin. Kurbanları Tenrinin
 sınix can, sinhan da yançılhan ürâkni; Tenri, xor
 etmiysin.
 Yaraştırhn klâgiy bıla Tsiyyonnu; kondarhm,
 kakların Yeruşalayimnin. Ol vaxtta klarsin

kurbanların rastlıxnm çiharmax da tütü; ol vaxtta
çıharırlar kurbanlıhıy üstüna tanalar.

Yarlıhaşlahın ulusuynu, da ahışlahın ülüşüynü; da
kütkün alamı da kötürgün alamı, dünyaha deyin.
Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Biyandirgin canın kuluynun; ki Saya
Biyim,canımnı kötürâmin. Saya e Tenri; canımnı
ışandırırım.

Tenrim Saya ışandım uyatlı bolmayım; biyanmâgeylar
düşmanlarım benim üçün. Dahi bar ışanuvçulany
uyalmaheylar; uyatlı bolurlar, ol tanuvçular boş.
Yollarıynı e Tenri bildirgin maya; yızlanıynı üvrâtkin
maya. Bastırhın meni kertiligiy bıla, da üvrâtkin
maya, ki Sen Tenrisi yarlıhaşımnın; Saya ışanamm har
İlktin.

Sahinhın raxmetlâriyni e Tenri da şevahatlarıynı;
ki avaldan alar. Yazıxlann yaşlıxlanmnın, da
tanmaxlarımını sahinmahm, şevahatıya körâ
sahinhın maya Sen; yahşıhıy üçün Tenri.
Yahşidir da tüzdür Tenri; anın üçün üvrâtâdir
yazıxlılarnı kaytma yoluna. Ürütâdir yuvaşlarnı törâ
bıla; da üvrâtâdir alarha yolun.

Bar yızları Tenrinin şevahat da kertilik;
abravçularha sertin, da şarayatlann. Adıy üçün Tenri;
boşatxın günâhimni, ki köptür ol.

Kim bu ol kişi korxuvçusu Tenrinin; üvratir anar,
yolnu ki saylahey. Canı anm yaxşılxıta toxtar; da
urluhu, mereslâr yemi.

Sırı Tenrinin korxuvçularma; da sertin, bildiradir
alarha. Közlârim hammaşa Tenrigâ; ki 01 ciharadır
avdan ayaxlanmnı.

Kayırlıhm maya da xayıfsunhun meni; ki yalhız da

yadıdır men. Tarlıxlar üragimni kenarttilar;
 kıstavl arımdan, çıharhm meni.
 Körgün kıyınınım da ömgâgimni; da boşatxm,
 bar yazıxlarımm. Körgün düşmanlarınm ki
 kobaydılar; da avanlıx xorlux xorladılar meni.
 Saklanın canımnı da kutxarhm meni; uy atlı
 bolmayım, ki işanamın Saya. Tügâllik da tüzlük
 abraheylar meni; ki umsunamm Saya.
 Yuluhun e Tenri ulusumuznu; bar tarlıxlarından.
 Yuluydır Tenri canın kullarının; da verân bolmazlar,
 bar ol işanuvçular anar.
 Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Çozmax Şabbat Künündâ:
 (Burunrax din yesisi çozsun):

Yırlayım Tenrigâ tiri egânimdâ;
 çozayım Tenrigâ neginçâ men barımın.
 çozmax yırı; ol tmçalmax kiingâ.
 Yaxşıdır, maxtav berma Tenrigâ; da çozma adıya
 Senin e Yoharhı. Anlatma ertâ bıla şevahatıynı; da
 inamlılıynı, keçâlârdâ. On ipli bıla da kobuz
 üstünâ; çebâr çalma kıcax bıla. Ki biyandirdiy
 meni e Tenri işlariy bıla; yaratxanı bıla
 kudratlarıymn sarneyrmn. Ne ulludurlar işlariy e
 Tenri; astrı, terândirlâr fikirlâriy. Tentâk kişi
 bilmiydir; da teli, anlamastır bunu. Ki yaşarhanda xor
 işçılâr kögötley, da çeçâklânâdirlâr bar kmhırlıx
 kıluvçular; tas bolma alar dünyaha deyin. Da Sen
 biyiksin; dünyaha deyin e Tenri. Ki muna düşmanlarıy e
 Tenri, ki muna düşmanlarıy tas bolurlar; ayındırlar, bar
 avanlıx kıluvçular. Da kötürdüy karkedengi kibik

müvüzümnü; yahmdım, yaşaradohon yavha.
 Da bahadır közüm közlâvçularimni, turhanlarmda
 üstüma yamanlar; eşitâdirlâr kulaxlarım. Rast adam
 xurma terâgi kibik yaşanr; selvi kibik Levanonda
 ulhayır. Ornatılhanlar üvündâ Temrinin;
 azbarlarmda Tenrimiznin yaşanrlar. Hanuz ötâyirlâr
 pirliktâ; böğövrejdohonlar da yaşaradohonlar bolurlar.
 Anlatma ki tüzdür Tenri; kipliğim, da kmhırlıx
 yoxtur anda.
 Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Maxtav:

(Şabbatkünündâ)

Birinci

Ne Köptür Yaxşılıhıy Senin ki astradıy
 korxuvçulanya, kıldıy işanuvçularha Saya; karşısına
 adam ularının. Ne abaylıdır şevahatıy Senin e
 Tenri, da adam ulanlan; kölâgâsindâ
 buyruqlarının sıynadırlar. Böğövrejdirlâr
 nametiye dâñ üvüynün; da asayış özânlâriye dâñ içirâsin
 alarha. Ki birgeya Senin çoharahı tirliknin; yanhıyda,
 körârbiz yanxnı. Tartxm şavahatıynı
 bilüvçülâriya; da rastlıhıynı tüz ürâklilârgâ.
 Da rastlıhıy Senin e Tenri biyikkâ deyin ki kıldıy
 ulluluxlar; e Tenri kimdir Senin kibik.
 Yoxtur aziz Tenri kibik ki yoxtur Sendân başxa;
 da yoxtur kiplik Tenrimiz kibik biznin.
 (Cuvat): Da Sen aziz toxtavçu
 maxtavlannda Yisraelnin.

Ekinci

Tınçalmax künlârimni saklayız, da aziz
 üvümdân korxuyuz; Menmin Tenri. Har kişi
 anasından da atasından korxuyuz, da tınçalmax
 künlârimni saklayız; Menmin Küçlü Temiyiz. Men
 aziz Tenriyiz; yaratuvçu ulusumnu Biyyiz.
 Da ulhayırmın da aziz bolumun, da bilinilirmin
 közlâriçâ köp xanlıxlarnm; da bilirlâr ki Men Tenri.
 Da aziz adımnı bildirirmin, da yengil etmâmmin
 aziz adımnı artıx; da bilirlâr ol xanlıxlar ki men
 Tenri, azizmin ulusumda.
 (Cuvaî): Yuluvçumuz biznin, Tenrisi çerivlârnin
 adı Anın; azizi Yisraelnin.

Üçüncü

Biy boldu Tenri xanlıxlar üstünâ; Tenri olturdu
 ayrıxsı taxtı üstünâ. Da Tenri dunyaha deyin
 toxtar; tüzüdü törâgâ taxtın. Okuradır taxtı
 üstünâ biyik da kötürülgân; da etâklâri
 tolturadırlar ol aziz üvnü. Otlı malaxlar turadırlar
 yoharrax anar, altı kanatlar altı kanatlar har birisina;
 eki bıla yabadır yuzların da eki bıla yabadır ayaxların,
 da eki bıla ucadır.
 Da çahıradır biri birinâ; da ay tadır.

(Cuvat): Aziz, aziz, aziz, Tenrisi çerivlârnin;
 toludur bar ol yer sıyından.

Dörtünçü

Da ulusu Anın dünyaha deyin toxtar; da
Yeruşalayim dordan da dorha. Da boş koyma kanların
boş koymammın; da Küçlü Temimiz toxteydir
Tsiyyonda. Ki sıyladı Tenri Tsiyyonu; küsândi
olturuşxa özünâ. Budur tınçlılı dünyaha deyin;
bunda toxtarmın, ki suklandım anı.
Ki suklandı Tenri Tsiyyonnu; aşkara boldu sıyında.

(Cuvat): Alhışlıdır siyi Tenrinin omundan.

Beşinci

NE BILA utrulayım Tenrini, bükrâyim yoharlı
Tenrigâ; utrulayım-mo Anı kurbanlar bıla, yıllıx
buzovlar bıla. Kleydir-me Tenri minlârin
koçxarlarnın, tümânlâri bıla yavlı özânlârnın;
berâyim-mo tunhuçumnu tanmahım üçün, yemişin
kursahımmn vazıhı üçün canımnın. Anlatılhan
saya e adam ne yaxşıdır; da ne Tenri izleydir
sendân, ki ançax kılma törâ da süvmâ şevahatnı,
da çebâr ürüşnü alında Tenriynin.
Eşitkin maya Yaakov, da Yisrael indâlmişim; Men ol
Men burunhu, ham Men sondrahı.

(Cuvat): Eşitkin Yisrael; Küçlü Temimiz biznin,
birdir Tenri

Din Şırası:

(Şabbatkününde - On Sözlärin oxuhunça)
Ullu etâyim, biyin dünyanın;

kotarayım, küçün bahatırlılığım.
 Tamaşa işlârin, da bar neslârin;
 ulusuna, ulluluhun kuvatım.
 Yuluhanda alarm, azatlıklarha;
 küçü bıla, on kırıncıların.
 Köndârdi alamı, tavına Sinaynı;
 ülüş bermâ, saruvlarm kadananın.
 Ezdirdi hörmâtin, ol ulla da küçlü;
 balkuvunda otnun, başına ol tavnın.
 Çahırdı anda, Moşeni inamlısm;
 bolmax üçün ol, saylanmış Anın.
 Da berdi anar, eki taş taxtalar;
 yazılhanlar, klâgi bıla kudratının.
 On ol Sözlâr, edilar alarda;
 tüzülgân, terânligi bar sırlarmn.
 Dahi alar, çoharahı akılınm;
 galgal kibik, bunyatları alamin.
 Da kihnhan, bar tamaşa işlâri;
 es tutmaxka, saylanmış eli Anın.
 Ol abaylı sözlâr, ukşatılhanlar;
 aruvluhuna, sappir taşlarının.
 Menmin Tenri, da bolmasın saya yat;
 da saklanın, künün tınçalmaxnın.
 Candan sıylahın, ateynı da aneynı;
 vatma, azma, urlama, ötörlari yazıxmın.
 Yalhan tanıxlıx, da suklanmax yatlarda;
 yergâlangan, sırında yabux akılınm.
 Kim kotaralır, terân sinn Teminin;
 tergâyâlır, bolalmanın kuvatının.
 Anın üçün saklaym, bar üratüvlârin;
 da tabu etâyım, sözü bıla yırlamm.
 Da dahi siz, aruv canlı karaylar;

İşanıyız, köplügünâ yaxşıılıhının.
 Tınlayız endi, sozlârinâ Tenrinin;
 ki andan kelâdir, yulunmahı har adamnın.
 Burunhu Maxtavnın Din Şırası:
 (Purim alnına şabbaîi üçün)

Şükür kızlmin Saya uluslar arasına e Tenri; da
 zemer oxuyrmn Saya bar görüldâmâgi bıla
 maxtavımnın. Ki kutxardıy süvarlâriyni kolundan
 duşmannın; da belgi koyduy doruna sondrahılam.
 Vaxtmda Axaşveroşnun; çebâr ornatılmış butahı
 üçün inamlılarnın. Da adı anın Murdexay uvlı
 Yayımın uvlunun Siminin uvlunun Kışnın; Binyaminli 31 kişinin
 Bunun üçün şükür etamin; ulluluhuna sıyının.
 Ki oyattı şahısın; inamlı süvarinin. Da sıltav etmâk
 üçün ol nersani; koydu anı tirlikkâ da eksitmâdi
 şahincin adının. Da edi östürüvçü oşol gilâflikkâ
 uşatılhanı; oldur Ester kızı dedâsinin.
 Siyi kötürülsün tergâvçünün bar yaşının işlârni;
 da anleydir yabuxlunun sahlıların. Ki belgigâ
 xayırsunup berdi Esterni; bolma tanuvlurax da
 körümlürâk alnında biyinin. Sunma ullu şirinlik;
 közlârindâ bar kelivçülârinin kabaxnın. Da ol kız
 körklü boylı; da yaxşı körümü çebârliginin.
 Tamaşa etti Tenri kılma; da kim bilalir teran sırn
 keçinmâginin. Kıladır törâsin haripnin da
 öksüzün; kutxarma har birin kolundan
 muyaytuvçularmın. Eğer yox edi esâ Estergâ ata
 dahi ana; sıyınma kölâgâsindâ farstınm. Vale
 ölüp şortun atası da anası; aldı anı Murdexay
 özüne kızlıxka tuvdurhanın kibik bellârinin.
 Da kim kotaralır bahatırlıxların Küçlü Tenrinin;

eşittirilir bar maxtavın bahatırlılığının. Ne ki
borçlu etti; Yisrael-de cımatının. Ulhaytma sıyın; da
kutxarma anı yaman şahısından düşmanlarının.
Da bolup edi ulla korxuv eşitilgândâ; buyrux sözü
kadahasın ol biynin.

Xayıfsunuvçu adamha akıl; da Biy bar biylik etüvçü
üstünâ buyruhundan klâğinin. Ullu sağıfıç kıldı
haribi; dorda baradohon, da sonhusuna deyin kelâsi
dorlamm. İndâdi biy katının; da itüigi avazının
bardı uvu kibik acdahanın. Da klâmâdi ol biyçâ
Vaştı kelmâ; buyrux sözünâ ol biynin.

Kaxırı biynin elçilâri; çüvrâsindâ.

Kimdir ol ki bolalhey kaytarma anı; açuvlanhanmda.
Kaçan kıldı biyçâ bunluxnu anar; da sızlattı ürâğın
tmlamaslıhmda. Da açuvlandı ol biy astn; da kaxırı
kabundu içindâ.

Küçlü Tenri kaysı berdi Toranı; yıymma
Yaakovnun mereslikkâ. Oyattı sağışm biynin;
kılma izlâmâğın kızlarınm tergâmâkkâ.
Da yaxşırax süvdü oşol Esterni; da aldı anı
katmlıxka. Da koydu altın bahalı tac; başına
biyçâlikka.

Maxtavludur Biyik Tenri; erklânüvçüsü bar
erklânüvçülârnin. Ki kutxardı ulusun; bolmaxtan
kıranları kılıçmn. Oldur tiri Tenri; küçlürâk bar
küçlülârendân yaratılmışlarının. Ki kim biyik
köktâ tenâşir Tenrigâ; uşar-mo Tenrigâ polkunda
aziz malaxlamin.

Alış Cımatxa:

(Din yesisi alışlasın):

Tenrimiz biznin da Tenrisi atalarımızın,
alışlahın bizni ol üçlângân alış bıla; ol yazılhan
üratüvyüydâ. 01 ayılhan avzundan Aharonnun da
uvullarının kohenlâriy; neçik yazılhan üratüvyüydâ.
Da sözlâdi Tenri; Moşegâ aytadohoç. Sözlâgin
Aharonha da uvullarına aytadohoç, buley alışlayız
ulusumnu; aytadohoç alarha.

Tenri Xayıfsunhey bizni da alışlahey bizni;
yarıtxey kıblaların birgâimizgâ hammeşa. Bilmâ
yerdâ yolunu; bar xanlılarda yarlıhaşını. Şükür
etârlâr Saya uluslar e Tenri; şükür etârlâr Saya uluslar
barları. Biyanırlâr da şamarlar ummetlâr ki törâ
etâsin ulusları tüzlük bıla; da ummetlârgâ yerdâ
tınç etâsin alarha hammeşa. Şükür berırlâr Saya
uluslar e Tenri; şükür etârlâr Saya uluslar barları.
Yer berir bişin; alışlar bizni Küçlü Temimiz.
Alışlar bizni Tenri; da korxarlar andan bar
kırydahılan yernin.
Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

(Barları çögadohon yıraxrax oxusunlar):

Da haleginâ tınlahın Tenrimiz,
yalbarmahın kuluynun da koltxaların, da yarıtxm
kıblalarıym azizligiy üstünâ ol verân; ol adıy üçün e
Tenri. Kayırhın e Tenrim eşitüvyünü da tınlanın,
açxın enayatlarını da körgün verânligimizni,
şaharnı ki ataldı adıy anın üstünâ; ki tûvül

rastlıxlanmız üçün, biz tüşürâbiz
 yalbarmaxlanmızni alnıyda Senin, ki ançex
 raxmetlâriy üçün ol köplâr. E Tenri eşitkin e Tenri
 boşatxın yazıxlanmızni, e Tenri kayırhın
 eşitüvüynü yalbarmaxlanmızha; da xayıflâğın
 keçinmagin özüy üçün e Tenrim, ki adıy Senin ataldı,
 şaharıy üstünâ da ulusuy üstünâ.
 Kaytxın kaxır açuvuydan; da xayıflâğın ol
 yamanlıx üçün ulusuya. Kaytxm kullany üçün;
 şevetlâriy üçün ulusuyun. Kayttırhın bizni e Tenri
 özüya da biz-de kaytayıx; yanhırtxın künlârimizni
 avaldahıley. Da boşatxın günâxlârimizni da
 yazıxlanmızni; da ülüşüya alhm bizni.
 Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.

Burunhu Yalbarmax Tıyılın:
 (Barları çögâdohon îıyılın oxusunlar):

Maxtavludur Küçlü Tenri Tenrisi bar
 dünyanın; kıluvçu tamaşalıxı" yalhızov. Da
 maxtavludur adı Anın ol sıylı dünyaha deyin; da
 toludur haşgaxası Anın bar ol yerdâ kerti da kayyam.
 Maxtavlu Tenri; ki ketârmâdi yalbarmahımni da
 şevahatın mendan. Da ulhaysm da aziz bolhey, da
 tamaşa da biyik kötürülğan, da hörmâtlângân, da
 maxtalhan da alhışlanhan, da maxtavlu da sıylanhan
 bolhey adı Tenrinin ol abaylı da ol korxunçlu bar
 vaxtlarda, ömürgâ deyin, hammeşa. Amen.

(Din yesisi bütün avaz bıla oxusun, cuvat - yarımşar pasmc)

Kiplâniyiz da küçâysin ürâgiyiz; bar ol
İşanuvçularının Tenrigâ. Da siz kiplâniyiz, da
salpramasmlar kollarıyız; ki bardır yal işiyizgâ siznin.
Yaratuvçu sözün erinlârnin; bazlıx bazlıx
yıraxtaşıha da yuvuxtaşıha ayttı Tenri, da
onhaltırmın anı. Erklânâmâk da korxuv birgâsinâ;
kıluvçu bazlırx biyik köklârindâ. Tenri kiplik
ulusuna bergey; Tenri alhışlahey ulusun bazlıx bıla.
Maxtavludur Tenri dünyaha deyin; kerti da tügâl.
Ekinci Yalbarmax Tıyılıtn:

(Barları çögâdohon îıyılıtn oxusunlar):

Koltxa bıla ol adıy ol sıylı da ol korxuñlu, ol
Tenri ol ullu da ol bahatır, saklavçu ol şertni da ol
şevahatnı kullarına, kelabiz alnıya yalbarma Saya da
kolma kıblalanynı: raxmetlagin bizni da kabul etkin
yalbarmahımıznı kurbanlar ornuna da çıharmaxlar
ornuna, anın üçün ki işanabız Saya da adıya inanabız,
ki teyz vaxtta yulursm bizni. Amen.

(Turup - din yesisi eksi-de yanına Cımatxa aytsın):

Şükürlük Çozmahı:

Yoxtur Tenrimiz kibik,
yoxtur Biyimiz kibik,
yoxtur biylik etüvçümüz kibik,
yoxtur yuluvçumuz kibik,

yoxtur yarlıhaşlavçumuz kibik.
 (Cırvat): Yoxtur Tenrimiz kibik...
 Kimdir Tenrimiz kibik,
 kimdir Biyimiz kibik,
 kimdir biylik etüvçümüz kibik,
 kimdir yuluvçumuz kibik,
 kimdir yarlıhaşlavçumuz kibik.

(Cuvat): Yoxtur Tenrimiz kibik...
 Maxtavludur Tenrimiz,
 maxtavludur biyimiz,
 maxtavludur biyik etüvçümüz,
 maxtavludur yuluvçumuz,
 maxtavludur yarlıhaşlavçumuz!

(Cuvat): Yoxtur Temimiz kibik...
 Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tügâl.
 Aftalıxnın baştahı sözü
 Da sözlâdim ol navilâr aşıra, da men
 körüm arttırdım; dahi navilâr aşıra okşaş
 körgüzürmin. Ki kilmastır Küçlü Tenri nemedede;
 ki aşkartmayınça sıırın, kullanna ol navilârgâ.
 Anslan ökürsâ kim bu söskânmiydir; Küçlü Tenri
 sözlâsa, kim bu navilik etmâstir.
 Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tügâl.

Şabbatnın Aftalıhı:

(15 şabbatına)

Da mereslârlâr anı kaşuxçu da kirpi, da
 uhıy da karha toxtarlar anda; da sunar anın üstünâ
 belgisin verânliknin da ölçâvin boşluxnun.

Ahalıxları bolmast ki biylikkâ çahırheylar; da bar
 aharaxları yox bolurlar. Da ösar saraylarında
 tegânâklâr, kuvra da kiçitkân bekliklârindâ; da
 bolur ornu acdahaların, azbar ankıt balalarına.
 Da yoluhuşurlar yaban kiyiklâr otraçtahı kiyiklâr bıla, da
 şıytan dostun çahırır; anda tınçalır keçâ kuşu, da tabar
 özünâ tınçlıx. Anda huya yasar uçuvçu yılan da çıhanp,
 balaların iştırrr köläğâsindâ; tek anda iştırrlar
 axbabalar, biri birinâ. İzlayız bitigindân Tenrinin da
 oxuyuz, biri-de alardan eksilmâdi, biri birisin yox
 etmâdilâr; ki buyruhu ol sımarladı, da hörmâti iştırdı
 alamı. Da ol tüşürdü alarda çek, da kudratı ülâştı
 alarha ölçâv bıla; dunyaha deyin mereslârlâr anı,
 dordan da dorha toxtarlar anda. Biyânirlâr yaban da
 kurhax yer; da kuanır yılha, da yaşanr gilaf kibik.
 Yaşarma yaşanr da biyânir, ham kuanır da sarnar, siyi ol
 Levanonnun berilir anar, hörmâti ol Karmelnin da
 tox yemin; alar körarlâr sıym Tenrinin hörmâtin
 Tenrimiznin. Kiplâyız salprahan kollarnı; da süriingan
 tizlârni küçây tiyiz. Ay tiyiz kovuluşxan ürâklilârgâ,
 kiplâtiyiz korxmayız; muna Tenriyiz öç bıla kelir, tölâvi
 Tenrinin, ol kelir da yarlıhaşlar sizni. Ol vaxtta açılırlar
 közlari sokurlamm; da kulaxları sandravlarınm tayarlar.
 Ol vaxtta sekirir sıhın kibik axsax, da sarnar tili
 tilsiznin; ki yarılırlar yabanda suvlar, da ozanlar
 yılhalıxta. Da bolur ol kurhax yer gölga, da suvsahan
 orun çırlax suvlarha; yatuv omunda acdahaların,
 bolur azbarı kamışmn da kohanm. Da bolur anda
 yızlı yol, da ol aziz yol atalır anar, aşmast anı murdar da
 ol ançex alarha; har ürüvçü tüz yol bıla da telilâr-de
 azaşmastlar. Bolmast anda arıslan, da buzux kiyik
 çıxmast, tabulmast anda; da banrlar yulunmuşlar.

Da yulunmuşları Tenrinin kaytırlar, da kelirlâr sarnamax
bıla, ömürlük biyanç bıla başlan üstünâ; biyanç da
kuvanç yetkirirlâr, da kaçarlar kayhı da küstunmax.
Maxtavludur Tenri dunyaha deyin; kerti da tügal. Amen.

2.15. KARAY İLAHİLERİ:

Cumartesi Gecesi İlahisi:

(Tüm cemaat birlikte söyler)

«Yüce Tanrı'nın sığınağında oturan onun gölgesine sığınmış olur. Tanrı [benim] sığmağımdır ve [bana] güç verendir. O, iman ettiğim Tanrımdır. Seni hazırlanan tuzaktan, ölümden ve ümitsizlikten o kurtarır. Seni kanatlarıyla örter ve emirleri altına sığınırsın. Onun hakikati zırh ve kalkan gibidir. [Onların koruyuculuğu altında] ne gecenin korkutuculuğundan ne gündüz uçan oktan ne alaca karanlıkta gezen ölümden ne de öğlende yok eden salgından korkarsın. Sol yanında bin ve sağ yanında on bin kişi yok olsa da [ölüm] sana yaklaştırmaz. [Ya Rab,] bir bakışınla doğru yoldan ayrılmış olanların [yok olmayı] hak ettiğini görürsün. Sen benim sığınağımsın. Umudumu sana bağladım. Tanrı sana, kötülükler ve hastalıklar çadırına uğramasın, yolda yürürken ayağın taşa çarpmasın diye seni korumaları ve elleri üzerinde taşımaları için meleklerini gönderir. Yaşlı arslan ve yılanla boğuşursun, genç arslanı ve ejderhayı çiğnersin [ama onlar sana asla zarar veremezler]. [Tanrı:] «Beni sevene yakın olurum, adımları bilene güç veririm. Beni çağırdığında ona cevap veririm ve darda kaldığında onunla birlikte olurum. Onu kurtarır ve korurum. Ona uzun bir ömür veririm ve onu [her türlü kötülükten ve zor durumdan] kurtaracağım.» [der.] Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur.»

Tanrı'ya Medhiye

(Din adamı, mihrabın önünde durup okur)

"Ya Rab, güçlüler arasında senin gibisi var mı? Kim sana benzer? Sen çok kutsal, sınırsız övgülerin ve mucizelerin sahibisin.

(Nakarat): Kim sana benzer? Sen çok kutsal, sınırsız övgülerin ve mucizelerin sahibisin.

Sen benim yüce Tanrımsın. Senin büyüklüğünü duyurayım, mucizeler gösterdiğin için yüce adına teşekkürler edeyim. Çok önceleri verdiğin öğütler sonsuza dek gerçekliğini ve geçerliliğini koruyacaktır.

(*Nakarat*): Kim sana benzer? Sen çok kutsal, sınırsız övgülerin ve mucizelerin sahibisin.

Bütün işleri hakikat olan yüce Tanrı'ya şükredeyim, onun yüceliğini vesaygıya değer olduğunu anlatayım, çünkü o, adaletle hükmeder ve onun hükmü doğrultusunda yürüyen kişi alçalmaz.

(*Nakarat*): Kim sana benzer? Sen çok kutsal, sınırsız övgülerin ve mucizelerin sahibisin."

Eski Şükür İlahisi:

"Yüce Tanrımız,
Güçlü kurtarıcımız,
Adaletli yargılayıcımız,
Dar zamandaki umudumuz.
Söylediklerini bize duyurup
Ebedî yolunu gösterdi.
Tüm kanatlarını
Kavminin üstüne gerdi.

Tanrı buyruğuyla
Gönderilen o melekler
Hiç durmadan [ona olan]
Hürmetlerini dile getirirler.

Yüce Tanrı [kullarını] sınıadı ve
Ne adil hükümler verdi.
Sonunda [çoğu kez] kurtararak
Onları sevindirdi.

Adaletli Tanrı birdir!
Hakikati sever [ve]
Hiçbir yolcunun
Doğruluktan ayrılmamasını ister.

Öfkeli zamanlarında bile gökyüzünden,
 Birçok kulunun
 Kurtuluşunu ve özgürlüğünü

Gönderir.

[O,] kavmi için [bir] kalkandır.
 Feryadını duyup
 Yüce tahtından sana
 Rahmetini ulaştırsın.

Kendisine dualar edene
 Kuvvet verdi [ve]
 Tahtından
 Yardımlarını gönderdi."

EBEDİ ŞÜKÜR.

Şükür Duası:

(Ayakta durup okunur)

(Cemaat:) Aynı şekilde, her sabah kalkıp Tanrı'ya şükretmek ve [onu] övmek, bunları akşamleyin de tekrarlamak [nesillerinizce unutulmayacak ve yerine getirilecek bir görev olacaktır].

(Din adamı): Tanrı Yun adına medhiyeler söyleyelim.

(Cemaat): [Tanrı'ya] şükür ilâhileri söyleyerek yüceliğini ilân edelim."

Din Adamının İlahisi :

"«Ey [kötülerden] öç alan öçler Tanrısı! Nurunu saç! Ey yerin hâkimi kalk [ve] mağrur olanlara hak ettiklerini ver. Ya Rab, kötü işler yapanlar ne zamana kadar sevinçle coşacaklar? Onlar boş sözler edip küstahça söylenmekteler. Kötülük yapanlar övünüyorlar. Ya Rab, senin kavmini darmadağın ediyor ve mirasım azaltıyorlar. Dul kadını ve yabancıları öldürüyorlar, öksüzleri kaçırıyorlar. Sonra da: "Yakup'un Tanrısı bunları görmüyor, bilmiyor." diyorlar. Ey ahmaklar anlayın! Deliler ne zaman akıllanacaksınız? Kulağı yaratan işitmez mi;

gözü yaratan görmez mi? İnsana ilim öğreten, milletleri yola getiren, [onları aynı zamanda] cezalandıramaz mı? Rab, insanın düşüncelerini, bunların boş olduğunu bilir. Tanrı'nın yola getirdiği ve kanunlarını öğrettiği o kişiye ne mutludur. [Tanrım,] kötü işler yapanları [bile] yaşadıkları sürece kötülüklerden koru, çünkü sen kavmini terk etmez ve mirasını eksiltmezsin. Adaletle hükmedersin ve tüm inananlar da senin hükmünün peşinden giderler. Kim benim için kötülere ve fesatlık yapanlara karşı durur? Eğer Tanrı yardımcım olmasaydı, varlığım çoktan yok olurdu. Tanrım, "Ayağım kayıyor!" dediğim zaman [senin] inayetin beni korudu. Kaygılarım arttığında senin tesellilerin beni ferahlatır. Senin adın hiç ümitsizlikler, kötülükler ve sınırsız eziyetlerle birlikte anılabilir mi? Dürüst kullarının canına kast ediyorlar ve suçsuz insanları mahkûm ediyorlar. [Tanrı tüm bunlara karşı] bana yüksek bir kule ve emniyetli bir sığınak oldu. Yüce Tamımız, fesatlıklarını onlara döndürür ve onları kendi kötülükleriyle yok eder.» Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

(Hepsi oturup birlikte okurlar)

"Kendisine karşı kusur işlediğimiz güçlü Tanrımızın olan o rahmetler ve o bağışlamalar, doğruluklarımız için değil, günahlarımız içindir. Bizi senin huzurunda bağışla. [Çektiğim] acıyı ve katlandığım işkenceyi gör. Tüm günahlarımı bağışla. Vücudumun hiçbir parçası [senin] hiddetinden saklanamaz. Yaptığım kötülüklerin yüzünden tüm bedenim hastalandı. Günahlarım boyumu aştı ve ağır bir yük gibi benden daha ağır oldular. Söylenmesi günah olan pek çok şey söyledim. [Tanrım] sen kusurlarımızı bağışla. Ya Rab, eğer günahlarımız bize tanıklık ederlerse, adının hürmetine bize merhamet et! Yanlışlarımız çoktur, senin katında günahkâr olduk. Eğer Tanrı günahlarını bağışlarsa o günahlar yeniden karşına çıkabilirler mi? [Tanrım] o bağışlanma [sadece] senin katındandır. İşte sen bu yüzden korku vericisin. Yüce Beyim, sen iyisin ve bağışlayıcısın, adını zikreden herkese şefaatin çoktur. Ben Tanrı'ya sesleneyim ve yüce Tanrı beni kurtarsın. Ben gözlerimi [senin] yolundan ayırmam ve orada gördüklerimden hoşnut olurum. Ya Rab beni bağışla! Sana karşı günahkâr olan şu bedenime sağlık ver."

İlahi :

"Tüm yüreğimle senin doğru yolunu dilerim. [Tanrım, kitabında] söylediğin [gibi] bana merhamet et. «Ya Rab, sevgin uğruna bana lütfet ve merhamet et. Sınırsız rahmetlerinin hürmetine kusurlarımı yok et. Beni günahımdan tamamen arındır ve suçumu bağışla, çünkü ben kusurlarımı bilirim ve günahımı asla gizlemem. Sadece sana karşı suç işledim ve senin

iyiliklerine rağmen ben kötülük yaptım. [Bu yüzden] vereceğin hükmün adil olduğuna ve tüm cezaları hak ettiğime inanıyorum. Ben suç içinde doğdum, annem beni kötülüklerin ve günahların içinde doğurdu. Madem sen gönülde sadakat istiyorsun [o halde] yüreğimin derinliklerinde bana bilgelik ver. Beni zufa ile temizle [ben de böylelikle] arınayım. Beni yıka, [ben de] kardan daha beyaz olayım. Bana sevinç ve kıvanç ver, güçsüzleştirdiğin kemikler güçlensin. Suçlarımı görmemek için yüzünü ört ve tüm kötülüklerimi sil. Ya Rab, bana temiz yürekli [bir kul] olmayı nasip et ve iyi düşüncelerime can ver. Beni huzurundan kovma ve kutsal ruhunu benden alma. Beni kurtararak sevindir ve cömertliğine bana destek ol. Asilere senin kanunlarını öğretem. Günahkârlar sana yönelsinler. Ya Rab, sen benim kurtarıcım olan Tanrım'sın, beni kanlı işlerden kurtar. Dilim senin adaletini terennüm etsin. Ey Tanrım, ağzımın sana övgüler söyleyebilmesi için dudaklarımı aç. Vereceğim kurbanı istemezsin, çıkarmakları kabul etmezsin. Senin kabul ettiğin kurban alçakgönüllü bir ruhtur. Tanrım sen alçakgönüllü ve pişman yürekleri hor görmezsin, kereminle Siyon'u iyi bir duruma getir [ve] Yeruslaim'in surlarını onar. O zaman doğru sunulan kurbanlar, çıkarmaklar ve tütsüler seni memnun eder. O zaman [kulların] sunağında sana danalar sunarlar.» Kavmini kurtar, toprağını kutsa ve sonsuza dek onların arkasında ol. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

İlahi :

"Yüce Beyim, sana canını sunan bu kulunu sevindir. Ya Rab, sana canımı emanet edeyim. Tanrım, sana iman ettim! Yüzümü kara çıkıp da düşmanlarımı sevindirme. Hiçbir inananı utandırma ki, o asilerin yüzü kara çıksın. Ya Rab, bana kanunlarını bildir. Bana hükümlerini öğret. Beni hakikatinle kuşat ve [onu] bana öğret, çünkü sen her gün iman ettiğim ve beni kurtaracak olan tanrısın. Ya Rab, önceki rahmetlerini ve şefaatlerini hatırla. Tanrım, gençliğimin günahlarını ve kusurlarımı hatırlama, şefaatinin ve iyiliğinin hürmeti için [onları] bana [da] hatırlatma. Tanrı iyidir ve adildir. Bu yüzden, günahkârlara doğru yola yönelmeyi öğretir. Âciz kullarına kanunlarını öğretir ve onları bu kanunlar hükmünce yaşatır. Tanrı'nın tüm kanunları, ahdini tutanlar ve hükümlerine sadık olanlar için hakikattir. Ya Rab, çok fazla olan günahlarımı adının hürmetine bağışla! Tanrı, kendisinden korkana, hangi yolu seçmesi gerektiğini gösterir. O [kulun] canı iyiliğe adanır ve zürriyeti toprağın mirasçısı olur. [Tanrı] kendinden korkanlara sırrını ve ahdini bildirir. Gözlerim, daima ayaklarımı heveslerimin peşinde koştuktan kurtaran Tanrı'ya dönüktür. [Tanrı] bana dön ve bana merhamet et, çünkü ben yalnız ve âcizim. Beni, yüreğimi kaplayan sıkıntılardan ve çektiğim eziyetlerden kurtar.

[Ya Rab,] çektiğim acıyı ve eziyeti gör, tüm günahlarımı bağışla. Artan düşmanlarımı ve beni nasıl istedikleri gibi horladıklarını gör. Canımı koru ve beni kurtar. Sana iman ettiğim için yüzümü kara çıkarma. Senden umduğum mükemmeliyet ve doğruluk beni korur. Ya Rab, kavmimizi tüm sıkıntılardan kurtar. Tanrı kullarının canını kurtarır, böylece ona iman edenler harap olmazlar. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

Dinlenme Günü İlahisi:

(İlk önce din adamı okur)

"Bugün varken ve diriyken Tanrı'ya ilâhiler söyleyeyim."

"O dinlenme günü için ilâhi okumak ve Tanrı'yı övmek kullara iyilik getirir. «Ey yüce olan, senin adın için ilâhi okumak, sabah şefaatin ve gece de sadakatini söylemek, on telli saz ve santur üzerinde ahenkle çalarak [ilâhiler] söylemek iyidir. Tanrım [sen] yaptıklarınla beni sevindirdin. Kudretinin yarattıklarından ötürü sevinçle [sana ilâhiler] söyleyeyim. Ya Rab yaptığın işler ne büyüktür! Düşüncelerin çok derindir. Budala adam [bunları] bilmez ve ahmak [olan] bunları anlamaz. Kötülerin ot gibi bitmesi ve fesatlık yapanların çiçeklenmesi onların sonsuza kadar helak olacaklarının işaretidir. Oysa sen ya Rab, sonsuza dek yücesin. Ya Rab, işte senin düşmanların helak oluyorlar [ve] bütün fesatlık yapanlar dağılıyorlar. Sen yaban sığırı gibi kuvvetimi arttırdın. Taze yağ ile mesh olundum. Bana karşı pusuda bekleyenleri gözüm gördü ve bana karşı plânlanan kötülükleri kulaklarım işitti. Doğru insan hurma ağacı gibi yeşerecektir, Lübnan'daki servi gibi büyüyecektir. [Onlar] Tanrı'nın evinde dikilmişlerdir, Tanrımız'ın avlularında çiçekleneceklerdir. Tanrı'nın doğruluğunu ilân ettikleri sürece ihtiyarlıkta da meyva verecek ve taze kalacaklardır. Güçlü olan [sadece] Tanrı'dır ve onda kötülük yoktur.» Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

Medhiye :

(Dinlenme gününde [okumak için])

Birinci

"İyiliğin, senden korkan ve sana inanan âdemoğullarını kaplayacak kadar çoktur. Ya Rab, senin merhametin ne kıymetlidir! Âdemoğulları [senin] buyruklarının gölgesine sığınır.

Evinin nimetleriyle yaşarlar ve [sen], senin dirliğini ve ışığını görelim diye, onlara ırmaklarından ferahlık veren sular içirsin. [Tanrı,] seni tanıyanlara şefaati ve kalbi temiz olanlara da adaletini dağıt. Ya Rab, senin adaletin yüceliğine yaraşır işler yaptırır. Ya Rab kim sana benzer? Aziz Tanrı gibisi yoktur. Senden başka yoktur. Bizim Tanrımız gibi kudretli yoktur.

(*Cemaat*): Yüce [Tanrım] sen, İsrail'in medhiyelerindesin."

İkinci

"[Tanrı şöyle der:] "Dinlenme günlerimi koruyun ve aziz evimden korkun. Ben Tanrı'yım! Herkes anasından da babasından da korksun ve tatil günlerimi korusun. Ben, güçlü Tanrınızım. Ben aziz Tanrınız, kavmimi yaratan beyinizim. Yücelir ve aziz olurum. Tüm hükümdarlıkların gözleri beni görür ve herkes beni bilir. Onlar benim Tanrı olduğumu bilirler. İşte yüce adımı bildiriyorum ve artık bu yüce adı hafife almam. O hükümdarlıklar benim Tanrı olduğumu ve kavmimin beni yücelttiğini bilirler." (*Cemaat*): Bizim kurtarıcımız! Onun adı orduların Tanrısıdır. [O,] İsrail'in yüce Tanrısıdır."

Üçüncü

"Tanrı, kutsal tahtına oturup, hükümdarlıklar üzerine bey oldu. Tanrı, kanuna göre kurduğu o tahtta ebediyete kadar oturacaktır. [Tanrı,] büyük ve yüceltilen tahtının üzerinde oturur ve etekleri o aziz evi doldurur. Alev rengi melekler onun daha yukarısında dururlar. Her birinin altışar kanadı vardır; iki tanesiyle yüzlerini kapatırlar, iki tanesiyle ayaklarını örterler ve iki tanesiyle de uçarlar. Birbirlerini çağırıp şöyle derler:

(*Cemaat*): Yüce, yüce, yüce! Orduların tanrısı! Tüm yeryüzü senin yüceliğinle doludur."

Dördüncü

"Onun kavmi nesiller boyunca Yeruşalim'de yerleşecektir. Kanlarının boş yere akmasına izin vermem. Güçlü Tanrımız Siyon'da oturacaktır. Tanrı Siyon'u kutsadı [ve] yerleşmek için kendine orayı seçerek şereflendirdi. [Tanrı şöyle dedi:] "Burası sonsuza kadar kurtulmuş olacak, çünkü burayı beğendim, buraya yerleşmeyi arzu ettim." Tanrı, kutsallığının aşikâr olduğu Siyon'u beğendi.

(*Cemaat*): [Siyon'un] yüceliği, Tanrı'nın katından kutsanmıştır."

Beşinci

"Tanrı'nın huzuruna neyle çıkayım? Yukarıdaki Tanrı'ya ne sunayım? Onu kurbanlarla, bir yaşındaki buzağılarla karşılayayım mı? Tanrı onlarca yağlı keçiyle binlerce koç ister mi? Başımı, kusurum ve yiyeceklerimi de işlediğim günahlar için vereyim mi? Ey insan, sana anlatılan ne güzeldir! Tanrı sadece kanunlarını uygulaman, şefaatin sevmen ve önünde doğru yoldan ilerlemen için seni izler. [Tanrı şöyle der:] "Yakup ve İsrail beni duy[sun]! Kendimi; o önceki ve sonraki diye tanıttım." (*Cemaat*): Ey İsrail, bizim güçlü ve tek olan Tanrımızı duy!

İlahi :

(*Dinlenme gününde- On Emri okuyunca [okunur]*)

Dünyanın sahibini kutsayayım,
Kavmine, cesaretinin büyüklüğünü,
Mucizelerini, her şeyini ve
Kuvvetinin derecesini ilân edeyim.

Kavmini, kudretiyle düşmanlarına gönderdiği On
felâketle kurtardığında, Kanunlarının emirlerini bildirmek
için onları Sina Dağı'na gönderdi.

O yüce [Tanrı], dağın başında
Yanan ateşin parlaklığının ardındaydı. Yüreği
sadakat dolu Musa'yı seçerek Oraya çağırdı.

Ona, kudretinin isteğiyle yazılan,
ki taşla tahtalar verdi.
Onlar, tüm derin sırlarının derlendiği

İlk Medhiyenin İlâhisi:

(Purim'den önceki dinlenme [gününde okumak için])

"Ya Rab, tüm ulusum adına sana şükreder ve coşku dolu ilâhiler okurum. Sen, sevenlerini düşmanlarının elinden kurtardın ve sonraki nesillerin bunu unutmamalarını istedin. Ahaşveroş'un zamanında, sadıkları korumak için yaratılmış biri vardı. Onun adı; Kış'ın oğlu, Şimin'in oğlu, Yair'in oğlu Benyaminî Mordehay idi. Sana sadık [olan] bu kulunun sezgileri için sana şükrederim. [Mordehay, krala] yaklaşmak için ne yapacağını bildi ve böylece de adının unutulmamasını sağladı. O, bir gül bahçesine benzeyen, amcasının kızı Ester'i yetiştirmişti. Tüm gizli işleri malûm eden [Tanrı'nın] şerefi artırılsın, Mordehay Ester'in sayesinde gizli düşüncelerin neler olduğunu öğrendi. Ester'i, kralın karşısında tanınan ve bilinen biri olmak için, merhametle yetiştirdi. [Ester] eve her gelenin gözünde son derece alımlıydı. Uzun boyluydu ve çok güzeldi. Yaşamın derin sırrını bilen Tanrı, mucizesini gösterdi. Tanrı, muhtaç olanın ve öksüzün hakkını onları baskıcıların elinden kurtarmak için verir. Ester'in, gölgelerine sığınacağı bir annesi ve bir babası olmasa da, onların ölümünden sonra Ester'i kendi kızıymış gibi yetiştirmek üzere alan bir amcası; Mordehay vardı. İsrail cemaati, kendilerini düşmanların kötü fikirlerinden kurtaran güçlü Tanrı'ya borçludurlar ve onun için medhiyeler söylemelidirler. Asıl korku, kralın emirleri işitildiğinde ortaya çıktı. Tanrı, insana akıl veren ve emirlerini yerine getirenlere merhametle iyilik edendir. [Tanrı] Mordehay'ın, nesiller boyunca hep hatırlanacak biri olmasını sağladı. Kral, karısı [Vaşti'yi] çağırdı. [Kralın] sesinin keskinliği, ejderhanın zehri gibiydi. Vaşti, kralın emrine uyarak oraya gitmeyi istemedi. Bunun cezası, ölüm oldu. Hiddetlendiği zaman kralı kim yatıştırabilir? [Karısının] onun, dileğini dikkate almaması kralın yüreğini sızlattı ve onu fazlasıyla öfkeliendirdi. O güçlü Tanrı, Yakup'un halkına miras olarak Tora'yı verdiği gibi kendine bir kız seçmesi için kralın aklına da fikirleri verdi. Bey, Ester'i çok beğendi ve onu kendine eş olarak aldı. Başına altından, değerli bir taş koyarak onu kraliçe yaptı. Tüm hükümdarlarının hâkimi büyük Tanrı övülmüştür, çünkü Tanrı, kavmini kılıcın kırıanından [Mordehay'ın ve Ester'in vasıtasıyla] kurtardı. Tanrı sadece odur. [O,] yaratılmışların en güçlülerinden bile daha güçlüdür. Kim yüce gökte Tanrı'ya eşit olabilir ve aziz meleklerin topluluğunda ona eşlik edebilir?"

Sessiz Okunacak İkinci İlahi :

(Hepsi diz çöküp sessizce okur)

"O, adı aziz, o korku verici, o yüce, o kahraman, o ahdi koruyucu ve o kullarına şefaath edici Tanrı, dua ediyor ve bize doğru yolu göstermeni dilemek için huzuruna geliyoruz. [Sen] bize merhamet et! Dualarımızı kurbanlar ve çıkarmaklar yerine kabul et. Bizi tez zamanda kurtaracağını bilir ve bu yüzden sana iman ederiz. Amin."

(Din adamı ayakta durup iki tarafındaki cemaate [söyle] söyler)

"Dualarınız kabul olsun!

Dualarınız kabul olsun!

(Cemaat cevap verir): Kudret!

(Din adamı): [Tanrı] kavmindeki [herkese] huzur versin!

Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur.

(Din adamı): Hayırlı günler! Hayırlı geceler!"

Şükür İlâhisi :

"Tanrımız gibisi yoktur,

Sahibimiz gibisi yoktur,

Hükümdarımız gibisi yoktur,

Koruyucumuz gibisi yoktur,

Kurtarıcımız gibisi yoktur.

(Nakarat): Tanrımız gibisi yoktur.Kim

Tanrımız'a benzer? Kim sahibimize benzer?

İlahi:

(Oruç vaktinde [okumak için])

1. Ey gökler, söyleyeceklerime kulak verin! Ey yeryüzü, ağızımdan çıkanları işit!
2. Aklım, hafif yağmurlar gibi çimen üzerine yağsın ve sözlerim, ot üzerine çiy gibi dökülsün.
3. Çünkü Tanrı'nın adını söyleyeceğim. Tanrımızın yüceliğini ilân edin.
4. Onun, o yaratıcının eksiği yoktur, çünkü onun bütün yolları adildir. Tanrı sadıktır ve fesatlığı yoktur. Sadık ve doğru olan odur.
5. Bu aksi ve sinsî nesil Tanrı'ya karşı geldi. Bu yüzden, onun oğulları değildir ve bu onların ayıbıdır.
6. Ey akılsız ve yüreksiz kavim, [size verdiklerinin karşılığını] Tanrı'ya böyle mi ödüyorsunuz? Seni yaratan baban o değil mi? O seni yoktan var etti ve bir araya getirdi.
7. Önceki günlerini aklına getir. Her bir neslin yaşadıklarına dikkat et. Babana sor da sana anlatsın. İhtiyarlara sor da sana söylesinler.
8. Yüce Tanrı, mirasını kavimlere bölüştürdüğünde, âdemoğullarını ayırdığında kavimlerin sınırlarını İsrail oğullarının sayısına göre belirledi.
9. Çünkü Tanrı'nın payı kendi kavmidir ve Yakup soyu onun payına düşen mirastır.
10. [Tanrı] ona hiçbir şeyin bulunmadığı yerde yiyecek verdi ve çölde onu bulutuyla kuşattı. Ona akıl verdi ve onu kanatlarıyla, gözünün bebeği gibi korudu.
11. Yuvasında yavrularını uçmaya kıskırtan, onların üzerinde kanat çırpıp bir kartal gibi kanatlarını gerip onları aldı ve bu kanatların üzerinde taşıdı.
12. Tanrı ona tek başına yol gösterdi. O Tanrı ile birlikte başka bir ilâh yoktu.
13. Onu yeryüzünün yüksekliklerinde gezdirdi, tarlada yetişen ürünlerle doyurdu. Tanrı onun için kayadan bal ve çakmak taşından yağ akıttı.
14. Onu, ineklerin yağıyla, koyunların sütüyle, besili kuzularla, Basan cinsinden koçların yavrularıyla, tekelerle ve en kaliteli buğdayla besledi. Halk, üzümün kan gibi kırmızı şarabını içti.
15. Doğru yoldaki halk [böylelikle doydu,] güçlendi. [Bedenleri] yağ bağladı, kalınlaştı. Ancak bu halk onu yaratan Tanrı'yı terk etti, merhametli yaratıcısını unuttu.
16. Başka ilâhlarla Tanrı'yı kışkırtıp iğrençlikleriyle onu öfkeli yaptılar.
17. Tanrı'ya değil de şeytanlara kurbanlar verdiler. Bilmedikleri tanrılara, yakın zamanda ortaya çıkan yeni ilâhlara kulluk ettiler. Oysa atalarınız onlardan korkmamışlar [ve onlara

kulluk etmemişlerdi] Ağır yükler altında ezildik, yorulduk, fakat kurtarılmadık. Mısır'da çalıştık, çünkü kurtulacağımıza, Asur'da iyice doyacağımız kadar ekmek bulacağımıza inandık. Günahkâr atalarımız şimdi yoklar, ama biz onların günahlarının cezasını çekiyoruz. Bizde de hükmedecek duruma gelenler oldu, ancak onların hiçbirisi üzüntü veren kişiler olmadılar. Kulların hükmüne girdik ve çok üzüldük, eziyet çektik. Ekmeğimizi, canımızı tehlikeye atarak kılıçların önünden alıyoruz. Bedenimiz açlık endişesiyle kavruluyor. Kadınları ve genç kızları, Siyon'da ve Yehuda'nın şehirlerinde aşağıladılar. Ağalar kendi elleriyle asıldılar, yaşlılar hürmet görmedi. Yiğitler değirmen çevirdiler, delikanlılar kömürlere bulandılar. Yaşlılar kanunları evden eksik ettiler, gençler dualarını azalttılar. Yüreğimizde sevinç kalmadı; mutluluğumuz yasa döndü. Başımızın tacı düştü. Günahkâr olduğumuz için bize yazıklar olsun. Bu yüzden yüreğimiz sızlıyor, bu yüzden gözlerimiz karardı. Orada, Siyon'un harap olan dağı için yürüdüler. Sen Tanrı, sonsuza dek hakikatsin; senin tahtın her nesilde var olacak. Bizi ne diye sonsuza kadar unutursun? Bizi ne diye günlerin uzunluğuna terk edersin? Eğer bizi hor gördüysen bize sonsuza dek öfkeleneceksin demektir. Ya Rab, bizi kendine döndür. Biz de sana dönelim. Önceden olduğu gibi gözlerimizi nurlandır ve kusurlarımızı, günahlarımızı bağışla. Bizi mirasına al. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

Bayram Günlerinde Okunması Gereken İlahiler :

(Din adamı söyler)

"[Tanrım.] senin evinde, kutsal mekânında yüceliğini ve gücünün sınırsızlığını görmek isteriz. Mihrabını, saygınlığını, yüceliğim görmek için senin evine gelip, huzurunda durmayı dileriz.

(Nakarat): Senin kutsal mekânların çok değerlidir.

(Hepsi birlikte okurlar)

«Orduların yaratıcısı Tanrı, senin kutsal mekânların ne güzeldir. Varlığım Tanrı'nın kutsal yerlerini özlüyor, oralarda olmak istiyor. Yüreğim ve bedenim, hakikat olan Tanrı'nın [adını] söylüyor. Serçe kendisine bir ev olsun diye, kırlangıç da yavrularına bir yuva olarak senin sunaklarını buldu. Ey orduların Rabbi, beyim ve Tanrım! Senin evinde oturanlara ne mutlu. Onlar daima sana hamt ederler. Senden güç alan ve senin yolunda yürüyen insan ne mutludur. [Böyleleri] Beka Vadisi'nden geçerken, ettikleri dualar sayesinde, orası bir pınar

olur. İşleri rast gider ve Tanrı'nın huzurunda durmak için Siyon'a varırlar. Orduları yaratan güçlü Tanrı, dualarımı işit! Yakup'un Tanrısı bana kulak ver. Bize koruyucu bir kalkan olan ya Rab, bak ve yerlerde sürünenlerin yüzlerini gör, çünkü doğru yoldan ayrılanların çadırlarında bin gün yaşamaktansa, bir gün senin meskenlerinin avlusunda olmak daha iyidir. Tanrı'nın evine sığınmayı tercih ederim, çünkü güçlü Tanrı güneş gibi ve kalkan gibidir. Onun yolunda olgunluğa erişmiş olanlardan hiçbir iyiliği esirgemez. Ey orduların yaratıcısı Tanrı, sana iman edene ne mutlu!» Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur

(Herkes diz çöker. Din adamı okur)

"Gelin, Tanrı'yı selâmlayalım, iyilik dolu Tanrımız'ın önünde diz çökelim. sunaklarına gelip, emirlerinin hürmetine [onu] selâmlayalım. Biz, beyimiz olan Tanrıya kulluk ederiz. Güçlü Tanrımıza kulluk edelim ve sesini dinleyelim."

"Cevap verdiğini hatırla. [O, şöyle demişti:] "Şittim'den Gilgal'a kadar Tanrı'nın doğruluğunu bilmek için ne yapıldı?" Şimdi sevgili Tanrıma ilâhi okuyayım. Sevgili Tanrımın bu verimli bağı için bir ilâhi okuyayım. [Tanrı] onu taştan çıkardı, temizledi ve ondan, kızıl asma yarattı. Şehrin ortasında bir bağ yaptı. Üzümler yetiştirmeye söz verdi, ama zararlı bitkiler [de] yetişti. "Bugün Yeruşalim'de oturanlar ve Yehuda'nın halkı! Bağımın arasında beni aramayı âdet edinin. Ne gerek vardı bağ yapmaya? Ben onun için yapmadım mı? Üzüm yetiştirdim, ama [aralarında] zararlı bitkiler [de] yetişti. Şimdi bağıma ne yapacağımı size söylüyorum. Bu bağ harap edecek, tüm destekleri sökecek, orayı verimsiz, işlenmez ve saban sürülmez bir hale getireceğim. [Orada] dikenler yetişecek ve bulutlara da onun üzerine yağmur yağdırmamalarını söyleyeceğim, çünkü [bu,] güçlü Tanrı'nın, İsrail ordularının yaratıcısı Tanrı'nın bağı. Yehuda'nın halkı, [o,] huzurla bir araya getirilmiş [halk] şimdi töreye iman etti ve doğruluğu arayarak feryat ediyor. İsrail baştan başa bağıktır ve bu bağın meyvası güzeldir. [İsrail,] aldığı ürün arttıkça, vereceği kurbanı da arttırdı. Kavmim, size anlatacaklarımı dinleyin! İsrail, senin Tanrın olduğum konusunda sana şahadet edeyim dedim. Kavmim sesime kulak vermedi ve İsrail beni dinlemek istemedi. Onları, kalplerinin ve fikirlerinin kötülükleriyle bıraktım."

Din Adamının İlâhisi:

"Efrayim'i duydum. Onun yayılacağını bildim. Beni eğitti ve [ben,] hamudunu taşımaya alıştırlılmayan bir buzağı gibi eğitildim. [Ya Rab, günahlarından ötürü] pişmanlık duyan bu kulunu kendine döndür, çünkü benim güçlü Tanrım sensin. Ancak ben, tüm varlığımla sana döndükten sonra bile günah işledim. Günahım belli olduktan sonra putumu kırdım. Gençliğimde işlediğim günahların acısını çektikçe çok utandım.

sunmayı unutmayın. Bunlar Tanrı'nın dinlenme günlerinden farklı olduğu gibi tüm adaklarınızdan ve Tanrı'ya verdiğiniz tüm gönüllü hediyelerinizden de başkadır." Böylece Musa, Tanrı'nın bayramlarını İsrail oğullarına bildirdi. Sekizinci gün sizin için mukaddes bir bayram olsun. O gün hiç bir ağır iş yapmayın."

Haftalar Bayramı'nın İlâhisi:

"Tanrı'nın huzuruna neyle çıkayım, ona ne sunayım? Ona çıkarmaklar ve bir yaşındaki buzağılar sunayım mı? Tanrı, günahlarıma karşılık olarak binlerce koç ve onlarca yağlı keçi ister mi? İşlediğim günahların karşılığı olarak kursağımdaki yiyeceği bile çıkarıp vereyim mi? Ey insan[lar], Tanrı sizden ne beklediğini söyledi. Onun huzurunda başınız dik olarak durmanız için sadece emirlerine uymanız ve şefaatinizi dilemeniz gerekiyor. Kurbandan çok şefaati, ona sunduklarınızdan çok da Tanrı'nın kanunlarını sevmelisiniz. Tanrı, sunduklarınızın ve kurbanların yerine, onun sesine kulak vermenizi, onun kanunlarına uymanızı tercih eder. Onun kanunlarına uymaya dikkat etmek koçların yağından bile daha değerlidir. [Tanrım,] evine sana sunacağım şeylerle gelip adakların bedelini ödeyeyim, çünkü sen bana sıkıntımı dile getirecek güç verdin. Tanrı, sadakatle sunduğumuz kurbanları ve yaralı yüreklerimizi hor görmesin. O zaman uygun olan kurbanları sunmak, danalar kurban etmek istersin. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

Hamursuz Bayramının İlk Günü Okunan İlâhi:

"Ayağımı tökezletmediği için tüm cemaatle birlikte Tanrı'ya hamt edeyim. Her an ona hamt edip, onun için medhiyeler söyleyeyim. Tanrı için tüm varlığımla övgüler söylediğimi

duyan inananlar sevinirler. Hepimiz, Tanrı'nın yüceliğini ve adının ne kadar değerli olduğunu anlatalım. Tanrı'nın şerefine sınır olmasın. Tanrı, yarattıklarından hoşnut olsun. Tanrı'nın adı ezelden ebede kadar övülsün. Tanrı'nın adı doğudan batıya kadar [her yerde] övülsün. Akıl da cesaret de, o adı övülen Tanrı'dadır. Herşeyin zamanına karar veren, beyleri görevden alan ya da göreve getiren, akıllılara akıl, sahibesinin dudağından dökülecek sözlere umudunu bağlayan köleler gibi, biz de şimdi bizi bağışlaması için gözlerimizi umutla güçlü Tanrımız'a çevirdik. Ya Rab, horlanmaktan bıkan bu kullarını artık bağışla. Sana sığınıyoruz Tanrım! Bizi bağışla! her sabah bize yardım et, her sıkıntılı anımızda bizi kurtar. Ey bağışlayıcı, sana karşı gelenlerden şefaatinı esirge, ama sana sığınanları gücünle ödüllendir. Senin şefaatinin yüceliği ve gerçekliğin yerden göğe kadardır. Bana olan şefaatin büyüktür, çünkü sen benim canımı ölüm diyarından kurtardın. Bütün hükümdarlıklar, Tanrı'ya hamt edin! Bütün kavimler ona şükredin! Tanrı'nın üzerimizdeki şefaati büyüktür ve gerçektir. Bu yüzden, sonsuza kadar Tanrı'ya hamt edelim. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

Birinci Medhiyenin İlahisi:

(Hamursuz Bayramı'nın birinci gününde [okumak için])

"Medhiyeler söyleyerek güçlü Tanrı'nın güzelliğini dile getirelim. Onun güzelliğini haykırırken, mucizelerini [anlatmayı da] unutmayalım. [Yüce Tanrım,] rahmetlerini bizden esirgeme ve bizi doğru yola yönelt. Bizi kurtarmak için alâmetlerini arttırdın. Ahdini korudun ve bizi kurtardın. Kavmini kurtarması için peygamberini seçtin. Hükümdarlığını Mısır'dan çıkarıp ayırdın. Düşmanını güçsüzleştirip ona boyun eğdirdin. Üstümüzden yükü aldın ve karanlıktan aydınlığı yarattın. Kavmini kurtardın ve ona iyilik verdin. Zalimleri on musibetle helak ettin. Ayaklarımızı kaydırmadın. Okun kılıfına [silahın gücüne] değil, sana sığınırız. Kurtuluşumuzu [senden] umarız. Sözlerini yerine getir ve cemaatini arttır."

Her Bayram Okunan İlahi:

"Yardımseverlikte ve yücelikte göklerde yerleşmiş olan güçlü Tanrı'nın benzeri yoktur. Tanrı öncelikle sığınaktır, sonra da sonsuz kuvvettir. Düşmanı kovaladı ve [onlara:] "Helak olun!" dedi. Böylelikle, Yakup'un kavmi, verimli, taze şarabın bol olduğu ve göklerin çiy yağdırdığı o topraklara güvenle yerleşti. Ey kavim, Tanrı Güçlü Tanrımızı yüceltelim ve emirlerinin ne kadar değerli olduğunu bilelim. Tanrı azizdir.

(Nakarat): Orduların Tanrısı aziz, aziz, azizdir. Yeryüzü [onun] asaletiyle doludur.

İşte günler geçtikçe Tanrı'nın söyledikleri çıkmaktadır. [Tanrı şöyle demiştir:] "Saban süren, ekin biçene yakınlaşır; üzümü ezenler [de] onu götürenlere yakınlaşırlar. Dağlar ve kayalar şarap fışkırtır. Toprağa dökülen yağmur bereket getirir, toprağın mahsulünden ekmek yapılır. [Tüm kavim] bunlardan içerek ve yiyerek semiz olur. Bu kavmin davarı o zaman geniş ovalarda güdülür. Toprağı işleyenlerin beş parmakla ve yabayla saçtıkları o katışıksız yemden hem insanlar hem de davarlar ve katırlar yerler. Tanrı onu kuvvetle çağıran herkese yakındır. Tanrı sadece kendisinden korkanları kurtarır ve kutsal toprağa yerleştirir.

(*Nakarat*): [O toprak] Tanrı katından kutsanmıştır.

O zaman, Tanrı'nın şu sözü ulaşır: "Göklere kavuşurum ve onlar da toprağa kavuşurlar. Toprak, mahsulü, üzüm suyunu ve taze şarabı yetiştirir. Sonra da onlar toplanır. İnanmayanların toprakları verimsizleşir ve inananlarınsa taşlan bile mahsul verir. Tanrı'nın yolundan gidenler koyunlarla beslenirler, ama yorulanlar aç kalırlar. her şeyin sahibi olan Tanrı seslenir ve şarkı söylerler. Tanrı, tüm bu yerler üzerine bey olur ve o zaman onun adının birliği anlaşılır.

(*Nakarat*): İsrail, bizim güçlü Tanrımızın bir tek olduğunu duy!"

Haftalar Bayramında Okunan İlahi:

"Tanrı, değerli Tora'yı inananlara miras bırakmak için onlarca azizle Sina Dağı'na geldi. Onun hakikî elçisi olmak ve hepsinin yerine Tanrı'yı görmek için sadece Musa, Tanrı'nın kendisini çağırdığını duyarak onun yanına gitti. [Tanrı'yı] gökteki yıldızlarla karşılaştıran kavmine [olanları] bildirdi. Hepsi, Tanrı'nın çok yakınlarında gösterdiği alâmetlere tanık oldular. Tanrı onlara şöyle dedi: "Siz, Mısır halkına ne yaptığımı gördünüz." On Emir bildirilmeden önce kavminin bunları nasıl karşılayacağı soruldu. "Tüm varlıklarıyla sesime kulak verirler mi? Tüm o hükümdarlıklar arasında benim için onlardan daha değerli olan yoktur. Bu sözleri benim adıma İsrail'e söyle." LMusa] kavminin yaşlı kişilerine, Tanrı'nın yaptığı tüm inanılmaz şeyleri yavaş yavaş anlattı. Tanrı'ya sığınanların nasıl seçileceğini söyledi. Bütün kavim Tanrı'nın tüm "«sözlerini yerine getirmek için birlik oldu. [Daha sonra Musa,] Tanrı'ya, söylediklerinin neticesini ilettiler. İşte Tanrı, Tora'yı bu kavme miras bırakmayı o zaman istedi. Musa'ya, kavmi derlemesini ve yaşadığı topraklardan ayırmasını emretti. O göç gününe hazır olmalarını da

söyledi. Boru sesi, sabahın geldiğini haber verdi, ama onlar Tanrı'nın emrettiği şekilde topraklarından ayrılıp göçmediler. Böylece Tanrı, söylediği sözle onları sınadı. Bulundukları yerde toplanmış olan kavim korkuyla titredi. Doğunun ve batının hükümdarının yaptığı her iş doğrudur. [Tanrı,] kendisine inananı ve canını ortaya koyanı bilir. [Tanrı,] o dağı bir sınır yapmayı ve onun çevresine yaklaşmamayı emretti, fakat halk, Tanrı'yı görmek ve huzurunda diz çökmek istiyordu. [Tanrı,] inananlara sözlerinin sırrını bildirdi. On Emrini dikkate alanları doğru yola yöneltti. Kavmine miras olarak da, kaybettikleri eski güçlerini yeniden kazanmayı bıraktı. [Tanrı,] güçlüler arasında sana benzeyen ve seninkiler gibi mucizeler gösterebilecek olan kimse yoktur."

Haftalar Bayramında Okunan İlâhi:

"Tanrı, Sina'da, meleklerinin ateşleri arasında göründü. Elçilerinin onlarcası onun çevresindeydi. Seçilmiş kullarının şerefine o, her yerden göründü. Onun hürmeti güneyden gelir. Geldiği gün dağlar eridi. Horev'de mucizeler göründü. Paran'ın dağında görüldüğünde ise onun emriyle ateş kalktı. Gökler ve yer titredi, dağlar düzleşti ve büyük düzlükler oldu. Hürmetinin nuru göklerden parladı. Hududunu aşanlar olmayacak. Gökler ve yer övgüsüyle doldu. Kavmini sınamaya ve yüceltmeye geldi. Unun sözlerine yönelmeleri için onları hazırladı. Ateşin ve bulutun arasından boru sesini duyurdu. Halkı, parlayan ışıkları gördü. Sesini duyurduğunda sureti görünmedi.

Bu alâmet gibisine o güne kadar hiç rastlanmamıştı. Peygamberlerinin varlığını ispatladı. Gücünün sığmağını bildirdi. Korku veren Tanrı, sözlerine inandırdı. Belirlediği sınırları bozan bir kişi bile olmadı. Herkes, o sınırların ötesinde ölüm ve ateş olduğunu anladı. Biraz hikmet sahibi olan herkes, genç olduğu için Yakup'u seçen Tanrı'nın, tüm dağlar arasından Sina Dağı'nı ve tüm kavimler arasından da bu kavmi niçin seçtiğini anlayacaktır. Tanrı durdu ve toprağı ölçtü. Hükümdarlıklar buyruğundan korktular. Gölgeleri kaybolduğu için dağlar utandı. Onların yüce sınırları bile görünmedi. İnsanlar dağlardan kolayca geçtiler. Dağlar ufaldılar; kayalar kadar küçüldüler.[Tanrı'nın] Sina Dağı'nda meydana çıkışının sırrı engindir. [Tanrı,] onun yolunda yürüyenlere kulluk ülkesinin bağıını gösterir. Melek orada On Emri bildirmiştir. Dünyanın kaderi onun dudağındadır. [Tanrı şöyle dedi:] "Tanrı'n benim. Sana benden başkası Tanrı olmasın. Adımı boş yere anma. Dinlenme gününü unutma. Annene ve babana saygı göster. Karanlığın peşinden gitme. Zina etme, çalma, yalan yere tanıklık

etme ve başkasının malına tamah etme. Tanrı, kendine Yakup'u seçti, kavimdeki herkesi ona benzetmek istedi.

Boru Gününde Okunan İlâhi:

"Kullarına olan bağlılığı konusunda güçlü Tanrı'nın benzeri yoktur. O, kavmine Eylül ayının başında, kendisine nasıl yöneleceklerini bildirdi. Tanrı'nın sesi, halkı hürmetle bir araya getirir. Güney davullarının arasında boru çalınır. Diğer kavimlerin kötü düşüncelerine son versin ve plânlarını bozsun diye, memleketine özgürlüğü çağırsın ve herkese de borcunun karşılığını ödetsin diye, gazabını onlardan uzaklaştırıp kitaba, onlara hayat vereceğini yazsın diye boru çalınca Tanrı'nın değeri anlaşılacaktır. Tüm halkım, kurtarılmanın sevinciyle coşsun. Düşmanlarım çöplükteler. Oysa benim cemaatlerim, ebedîyen var olacaklar. Dualarım, aziz beyin huzurunda duracak. Tanrı'nın adı, bizim için ve tüm dünya için değerli olacak. [Tanrı,] kavmimize mucizelerini gösterecek. Kutsal boru çalındığında Tanrı, kavmini bağışlayacak ve tüm ayrılanları bir yere toplayacak. [Tanrım] kavminin endişelerini gider. Üç atanın doğruluğunu bize hatırlat. Borunun güçlü sesi gibi ilâhileri de duyulacak. [Tanrım] o sınırsız olan sevginin hürmetine bizi kurtar. Aramızda sevinç çılgınlıkları duyulsun. Tanrı, denizi ve kuru toprağı yaratandır. Azizler arasında onun gücüne sınır yoktur."

Boru Gününde Okunan İlâhi:

"Bizi doğru yola yönelten beyimize ve kurtarıcımıza hamt olsun. İlâhilerle yukarıda olan Tanrı'nın övgüsünü söylemek hepimizin görevidir. [Tanrı] bize, dua etmemiz gerektiğini bildirdi. O, yolunda yürüyenleri unutmaz. Borçları kaldırır, yaşları kurutur. Medhiyeler söylemeyi bilenlere ne mutlu! [Tanrı'ya] sadık olanlar, Sina Dağı'nda görünen o aziz Tanrı'nın huzurunda, borular çalın ve onu övün. Tanrı'nın birliğini övelim. Tanrı'nın yüce adını sevmek gerekir. Onu, on günlerin başından Kefaret Günü'ne kadar hatırlamak gerekir. İşte kurtarıldığımız o günde, tüm dünyanın Tanrısı, meleklerin onlarcasıyla birlikte gelecektir. Tanrım, iyiliğinin hürmetine bize ömür ver. Bizi şefaatinle doyur. Sana seslenişimi aziz tahtından duy. Kavmini, üzerindeki tüm yüklerden kurtar."

Çardak Gününde Okunan İlâhi:

Adını tekrarlayanların ağzında yüceltilen, Gerçek kurtarıcımız, hepimizin beyi,[O] bizi güçsüzlere kuvvet ve bitkilere hayat verenÇiyin damlalarıyla doyurandır. [Tanrı, bu kavmin] üç atasıyla yaptığı ahdi hatırladı, [O ahdin hürmetine] kavmi, [Mısır'dan] kurtardı.Onları, ateşten ve buluttan bir direğin koruyuculuğunda çölde yürütüp, söyledikleri ilâhilerin hürmetine iyiliğe ulaştırdı. Sadık kulunun eli yazsın diye kanununu bildirdi. Sevinci ve ferahlığı onlara verdi. Ağaçların çeşitli dallarından ve meyvalarından çardak yapmayı öğretti.

Memleketteki tüm nesiller, öncekilerin de çardaklarda oturduklarını biliyorlardı.Onların yiyeceği; man ve dişi bıldırcındı, İçecekleri ise, kayaların içinden gelen temiz sulardı. Yüce Tanrı, iyiliğinin koruyuculuğuyla bizi ihtiyacımız olan şeylerle doyurdu. Tahtından gönderdikleri, bugün bile unutulmaz. Kendisine sadık olanların zürriyetlerini yüceltecek, Bizleri zulmedenlerin elinden kurtaracak. O, yaratışın sıra içinde yukarıdaki tahtında oturandır."

Çardak Bayramında Okunan İlâhi :

(Hepsi birlikte okurlar)

«Ey orduların yaratıcısı Tanrı, senin olduğun yerler ne güzeldir. Tüm varlığımla senin kutsal mekânlarında olmayı istiyor, o yerleri çok seviyorum. Yüreğim ve bedenim güçlü Tanrı'yı terennüm ediyor. Ey orduların yaratıcısı Tanrı, serçe bile kendisine bir ev olarak, kırlangıç bile yavrularına bir yuva olarak senin sunaklarını buldular. Beyim ve Tanrı'm, senin evinde oturanlara ne mutlu; [onlar] sana daima hamt ederler. Yüreğinde senin doğru yollarından aldığı kudretle yürüyen adama ne mutlu. İnip Bekaa'nın ovasını aşanlar orayı kaynaklarla dolu bir yer olarak görürler. İyiliği öğretenler, hayır duaları alırlar. Siyon'a varıp Tanrı'nın huzurunda dururlar. Orduların yaratıcısı güçlü Tanrı, yalvarışımı duy! Yakub'un Tanrı'sı [bana] daima kulak ver. Ey kalkanımız olan Tanrı bak ve mesihinin yüzünü gör, çünkü avlularında bir gün kötülük çadırlarında bin gün oturmaktan daha iyidir. Tanrı'nın evine sığınmayı

seçtim, çünkü Tanrı, güneş gibi ve kalkan gibi inayet ve izzet verir. Doğru yolda yürüyenlerden hiçbir iyiliği esirgemez. Ey orduların yaratıcısı Tanrı! Sana iman eden adama ne mutlu.» Tanrı'nının ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

İlâhi

"Aşağılanan, ezilen, günahımın çokluğu yüzünden terk edilen [ben] yaslı, sıkıntılı, kaygılı ve kederliyim. Tanrı'dan ve başkalarından bezdim. Tanrı, her gün sıkıntılara katlandığım halde, önceden sevdiği bu kulunu terk etti. Adım sızlanan'a çıktı, aşağılandım. [Tanrı] beni kutsal yerinden çıkardı ve dışladı. Beni huzurundan uzaklaştırdı ve uzak yerlerde dolaştırdı. [Tanrım] sen benim cesaretimsin. Beni neden terk ettin? Beni terk ettin, benimle yaptığın ahdi bozdun ve beni kutsal evinden çıkardın. Beni düşlerle korkuttun ve korkunç görünüşlerle ürküttün. Ey inayeti bol olan Tanrı, huzurundan kaçmak için mezara da girsem orada da On Kudretin beni bulur. On Kudretine tutunurum. [Tanrım,] günahlarımın ağırlığından kurtulmak için On Kudretin bana güç versin, çünkü çok kötü durumdayım ve üzüldüm. Düşman beni kıstırdı ve gücümü hafife aldı. Tanrım, memleketimin durumunu görüp ne zamana kadar katlanırsın? Ya Rab, hükümlerimi ne zaman gerçekleştirirsin? Korku veren Tanrı, feryadıma ve yalvarışlarıma kulak ver. [Tanrım,] bana kurtulmam için güç ver. Halkımı bir araya toplamam gerektiğine yeniden inanayım. Gözlerimi sana çevireyim. Ya Rab, gözlerim sana umutla bakıyor! Kurtarıcım, güçlü Tanrı'm, sığınağım, beni karşıma dikilenlerden kurtar. Ey Yaradan'ım, beni gör ve söylediklerimi duy. Yoktan var eden Rabbim, her sabah sesimi duy. Sesimi duy ve inayetini duamdan eksik etme. Ya Rab, sen de beni kurtarmak için sabırsızlan. Ne kadar kederlendiğimi gör ve yaşımı gözlerimden uzaklaştır. Ya Rab, tüm varlığımla sana yalvardığımda duamı işit. Duamı kabul et ve bana güç ver. Ya Rab, beni yaptığım kötülüklere bakarak yargılama. Feryadım katma ulaşsın ve şefaatin beni doğruluğa yöneltsin. Ya Rab, kuluna merhamet etmeni

söylüyorum. Yaradanım, bana merhamet et ve bunu: "Günahlarının çokluğunu bağışladım!" diyerek haber ver. Duamı rahmetlerinle kabul et. Merhametlerinin yüceliği ve kurtuluşunun çokluğu üzerimi kaplasın. Sana yalvaranların dualarını kabul et. Ya Rab şefaatinin çokluğu ve kurtuluşunun gerçekliğiyle bana cevap ver. (*Nakarat, sonraki cümle*): Ya Rab şefaatinin çokluğu ve kurtuluşunun gerçekliğiyle bana cevap ver.

Din Adamının İlahisi:

"Duanı işitmekten vazgeçmeyen Tanrı'nın kudreti seni bağışlamaktan da geri kalmayacaktır. Ancak, günahlarınız ve kusurlarınız sizinle Tanrınız'ın arasına girdiler ve sizi duymasın diye onun yüzünü [başka tarafa] çevirdiler, çünkü avuçlarınız kanla lekelenmiş ve parmaklarınız gınahta; dudaklarınız yalan söylüyor ve diliniz fesatlık saçıyor. Olmayacak şeye iman etmek ve yalan söylemek, işkenceyi arttırmak ve fesatlığı akıldan çıkarmamak yüzünden herkes doğruluktan ve töreye sadakatten ayrıldı. Ayakları onları kötülüğe götürür, [onlar] kan dökmek için sabırsızlanırlar. Fikirleri kötü fikirlerdir, yollar yok etmekten ve fesatlıktan geçer. Kurtuluş yolunu bilmezler, yollarında doğruluk yoktur. Yollarını kendileri bu hale getirirler ve o yolda her kim yürürse kurtuluşu öğrenemez. Hepimiz ayılar gibi bağırırız ve güvercinler gibi inleriz. Olmayan bir öğretiye iman ederiz ve böylece kurtuluş bizden uzak olur. Başkalarına karşı günahlarımız çoktur ve bunlar bizim bile bile bu günahları nasıl işlediğimiz konusunda tanıklık ederler."

Yüksek Sesle Okunan İlahi:

"Ya Rab, atalarımızın işlediği ve bizim de onların yüzünden huzurunda günahkâr olmamıza sebep olan suçları biliyoruz. Atalarımız günah işlediler, fakat onlar şimdi yoklar ve biz onların günahlarının bedelini ödüyoruz. Senin öğretime uyanlara ve her zaman iyilik yapanlara ne mutlu. Ya Rab, beni bağışla, kavmine olan sevginin hürmetine beni koru ve unutma. Seçilmiş olanların iyiliğini görmeyi, senin hükmünün sevincini tatmayı ve mirasınla

övünmeyi nasip et. Biz ve atalarımız günahkârız; fesatlık ettik ve cezalandırıldık. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur."

İlahi:

" Ya Rabbim, sen dünyayı kendine yakışır biçimde yaratansın. Kulunu topraktan yaratıp ona hükmünü ve kanununu gönderdin. Günahlarımı hatırladım ve iki gözüm iki çeşme ağlayarak senin huzuruna geldim. Ya Rab, şefaet et ve beni bağışla. Kendim için ve dostlarım için senden nasıl rahmetlerini dileyeyim? Bizler senin kutsal sözlerini duymamak için kafalarımızı çevirdik. Benim en büyük suçum senin değerli öğütlerini dikkate almamamdır. Sayısız rahmetlerinin hürmetine günahlarımı affet. Günahlarımın yüzünden kutsal topraklarından sürüldüm. Beni senin buyruğunla düşmanlarımın ellerine terk ettiler. Çevremdeki düşmanlarım beni demir boyundurukla esir ettiler. Üzerimdeki rahmetini arttır. O kötü yola sapmışken yaptıklarımı ve büyük günahlarımı bağışla. Hem. kavmimin hem de benim kibirliliğimizi affet. Yalvarırım Tanrım, günahlarımı unut ve beni günahlarımdan arındır. Ey merhametli Tanrı, sana umut bağlayan şu canımı mezardan kurtar. Bana üzüntü veren gizli günahlarımı da bağışla. Onların yüzünden yüreğim mutluluktan uzaklaştı ve ben bu yüzden ağlıyorum. İşte senin huzurunda günahlarımı itiraf ediyorum. Sen mucizeler gösterensin, neden günahlarımı bağışlamıyorsun? Neden hiçbir günahımı unutmuyorsun? Benim onları aklımdan çıkardığımı sanıyor ve bu yüzden bana kin tutuyorsun. Ancak, günahlarım her zaman aklımdadır, bunu bilesin. Yüreğimdeki kibirliliği ve sayısız günahlarımı görüp çok üzüldüm. Huzurunda günah çıkarmayı isteyip [bu isteği] âdeta yüreğimde düğümledim. Huzurunda her şey bilinir; bu yüzden düşüncelerimi senin adaletine emanet ediyorum. Yalnızca sana karşı günahkâr oldum ve inayetine karşı ben kötülük yaptım. Senin doğru kurallar koyan olduğunu bilerek varlığımı yolunda yürümeye adadım. Emirlerine uyarak yaşamayı kabul ettim. Emirlerini ve öğütlerini seve seve kabul ediyorum. Söylediklerinin saygınlığını ve emirlerine göre hükmederkenki saflığını kabul ediyorum. Beni işlediğim günahlardan arındır. Doğduğum

günden bugüne kadar hiç vazgeçmedim. İşlemediğim hiçbir günah kalmadı. Sanki günah işlemek için dünyaya geldim. Yüreğimdakilere ve ağızımdan dökülen sözleri öğreten [Tanrım,] tüm varlığımla gece gündüz ettiğim feryadı duy. İnsan, günahların iğrençliğini hatırlarsa bu ona acı verir. Annemin bana hamile kalmasına yazık olmuş desem yanlış olmaz. Yalvardığı zaman zavallının duasını duyan sensin. İnleyişimi kabul et ve ağlayarak ettiğim duayı işit. Yüreğimin yanmasından ötürü gözlerimden yaşlar boşanmaktadır. Bu yüzden yüreklerde doğruluğu sev ve beni kutsal kitabınla aydınlat. Neden bana şefaet etmiyorsun? Neden fikirlerim yüzünden yersiz yurtsuz kalıyorum? Bana düşman oldun ve ben acı çekiyorum. Artık günahlarımın unutulmasını emret de daha fazla acı çekmeyeyim. Beni züfâ ile temizle ve günahlarımdan arındır; beni yıka da kardan daha beyaz olayım. Doğru olanları iyiliklerinle korursun. Onları ağlamaktan kurtarırsın. Beni kutsal kitabında yazdığın rahatlıkla doyur. Bize sevinci ve kıvancı tattır ki ezilmiş kemiklerim rahata kavuşsun. Senin sözlerini söylemek herkesi mutlu eder. Sen de huzurunda sadakat göstereni gör ve günahlarını bağışla. Şimdi bu sadakatimin hürmetine yaptığım kötülükleri benden uzaklaştır. Günahlarımı unut ve bağışla. Kulun için yüzlerini aydınlat ve emirlerini bana öğret. Kavmi bağışlanacağı zaman bu kulunu da hatırla. Tüm kavimle birlikte beni de kutsa, kurban sunmama izin ver. Bana kurtuluşunun sevincini gönder ve cömert bir can sun. Senin öğretinin söyledikleri tatlı bal gibidir ve büyüleyicidir. Beni sana dönmüş olan, senden korkanlara yetiştir. Kavminden günahkâr olanlara sana dönmelerini söyleyerek onlara, sana yönelmek için ne yapmaları gerektiğini öğreteyim. Ben çok yanıldım ve çok hata yaptım. Emirlerini ne zaman yerine getirmediysem kaygılanın arttı. Yazıklar olsun bana ki cezalandırıldım ve iyi düşüncelerim benden uzaklaştılar. Ey bağışlayan Rabbim, beni kanlı işlerden kurtar. Kutsal kitabım okumak için bana güzel söz ve saf bir dil ver, çünkü insanın ağızına kutsal kelâmını koyan sensin. Yüceliğini dile getirmem için beni senden korkanlarla bir araya getir. Dilim doğruluğunu tekrarlasın. Yaradanım, beni kötünden koru ve yüreğime korkunu ver. Bana kitabının sırlarına erecek ve onları anlayacak akı ver. Bana, kutsal sözlerini okumak için güzel söz ve saf bir dil ver, çünkü insanın

ağızına kutsal kelâmını koyan sensin. Bana senin korkunu ver, ben de yüceliğini ilan edeyim. Dilim doğruluğunu tekrarlasın. Yaradanım beni kötünden koru ve yüreğime korkunu ver. Bana kutsal kitabının sırlarını öğret de onları anlayayım. Kâhinlerinin ve yardımcılarının karşısına çıkabilmem için beni kutsa. Ya Rab, övgünü söyleyebilmek için dudaklarımı açmama yardım et. Huzurunda yalvaran bu kulunun duası sana ulaşsın. Sana mabedinde sunduğum çıkarmaklar ve diğerleri kabul olsun. Verdiğim kurbanı ve çıkarmaktan kabul etmiyorsun, bari duamı dikkate al ve kabul et. Ya Rabbim,.sen saf canın düşüncelerini bilen ve yüreği terbiye edensin. Kemiklerimi erit ve canımın imanını dirilt. Sana dönüşüm, tıpkı yaktığım kurbanın dumanı gibi katında kabul olsun. İmanlı ve değersiz bir can Tanrı'nın kurbanlarıdır. Yüreğimin kaygılarını ve inancını aşağılama. Dualarımı katında kabul et. Onlar sana kurbanın döşü ve inciği gibi sevimli gelsinler. Dualarımı unutma. Ya Rab, imanlı yürekten ve ezilenden bıkma. Seni sevip, birliğini ilân eden seçilmiş kişiler sana kurban olarak koçlar ve oğlaklar getirirler. Katında bağışlanma ve kurtuluş dilerler. Orada çıkarmaklar de sunarlar. Ey tüm yeryüzünün beyi, duamı sev ve kabul et. Günahlarımı [benden] uzaklaştır ve [beni] huzurundan geri çevirme. Peygamberlerinle bildirip de içimi rahatlattığın şeyleri tekrarla: "Tüm günahlarım kendim için bağışlayan benim."

Ad Koymak İçin Okunan İlahi:

"Güçlü, mübarek Tanrımız, bütün dünyanın beyi, bütün dünyayı yoktan yarattı, büyükten başladı ve küçükle tamamladı. İşte insan cinsi budur. Erkeği ve kadını yarattı, onları kutsadı. Onlara "insan" diye ad verdi ve tüm cinslerine de ad koydu. Onlara akıl verdi ve onlar bu akıl sayesinde daha sonra doğanların her birine farklı adlar koydular. İşte biz de bu yeni doğana ad koyuyoruz. Adı tüm milletimizce konsun:

.....[in] oğlu/kızı sevgili..... Ya Rab, onu koru! Ya Rab, ona hayat ver! Ya Rab,

onu güçlendir! [Bu bebek] doğumuyla babasını ve annesini sevindirsin.

(*Erkek çocuğa*): Yediye kardeş ve sekize baba ol! (*Kıza*): Yediye kız kardeş ve sekiz erkek çocuğa anne ol! Aramızda sevinçler, kurtuluşlar, iyi haberler ve doğuranlar artsın! Bu yeni doğan [bebek] annesine ve babasına hayat versin. Onun adını koymak nasip olduğu gibi, sevincine ve düğününe de katılmak bize nasip olsun. Böyle [sevinçli] olaylar artsın ve yayılsın. O, göklerin şefaati ebedî olan tanrısına şükredin. Ya Rab, milletine güç ver ve onları selâmetle kutsa. Tanrı'nın ebediyete kadar övüleceğine [asla] şüphe yoktur. Hepinize selâmet!"

SONUÇ

“Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı” konulu Yüksek Lisans tezimiz, bugün sayıları çok az olmasına rağmen Türkçe konuşan ve geleneklerini korumaya çalışan Karay Türklerinin, sözlü edebiyat ürünlerini ortaya koymak ve bu sayede Karay Türklerinin sözlü geleneklerinin Türk kültürü içerisindeki yerini tespit etmeye çalışmak amacıyla hazırlanmıştır. Konumuz son derece zengin ve önemlidir. Yüzyıllardır farklı coğrafyalarda yaşayan Türk boyları aynı kültür numunelerine sahiptir. Karay Türkleri de bu kültür numunelerini bünyelerinde barındıran önemli Türk boylarından biridir. Musevi inancına sahip tek Türk topluluğu olmaları ve Hazar Türkleri’nin bakiyeleri olarak kabul edilmeleri, Karaylar üzerinde araştırma yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Dünya üzerinde Musevi inancına sahip en önemli topluluğun Yahudiler olması ve Yahudilerin başka ırktan olanları Musevi inancına kabul etmemeleri, yani proselytizm meselesi araştırılması gerekli önemli bir konudur. Yahudi ırkından gelmemesine rağmen Musevi inancına sahip bir Türk boyu olan Hazarlar’ın bu dine kabul edilişleri ve günümüzde Karayların inanç, ibadet ve dinsel uygulamalar bağlamında Yahudilerden oldukça farklı özellikler göstermesi tezimizin inceleme alanında olmuş; Karay Türklerinin eski Türk inançlarından izler taşıyarak Yahudi toplumundan tamamen farklı bir çizgi izledikleri gözler önüne serilmiştir. Karay Türkleri’nin, en hacimli sözlü edebiyat ürünleri olarak ortaya koydukları dini nitelikteki eserleri içerisinde bile, halk kültürü unsurlarını barındırmaları ve eski Türk geleneklerini yaşatmaya çalışmaları ile son derece önemli bir konumda olduklarını bu çalışmamız neticesinde belirtmiş bulunmaktayız. Bununla birlikte Karay Türklerinin siyasi asimile politikaları ile diğer milletlerin kültürleri içerisinde eritmeye çalışılması da Karay Türklerinin nüfusları bahsinde ele alınan dikkat edilmesi gereken hassas konulardan biridir. Tezimiz içerisinde Karay Türklerinin folklor ve edebiyatları bahsine de kısaca yer verilerek, günümüze kadar yaşadıkları tüm zorluklara karşın varlıklarını ve “Türk” kimliklerini koruma çabaları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Kullandıkları

isim ve soy isimlerinden, giyim ve yemek kültürlerine; halk takvimlerinden, halk inançlarına kadar Türk kültürünün en orijinal örneklerini bünyesinde barındıran Karay kültürüne bu yolla katkıda bulunmuş olma mutluluğunu yaşamaktayız.

Karay Türkleri ile ilgili gerek dini nitelikte gerekse dini olmayan konularda verdikleri ürünlerin ortaya konulması Karayların geçmişini ve Hazarlar ile bağlantılarını tespit etme yolunda atılmış önemli adımlardan biri olacaktır. Nüfusları gibi kültürleri de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan Karay Türkleri için böyle bir adım atma düşüncesi ile bu çalışmayı hazırlamış bulunuyoruz. Karay Türklerinin ulaşabildiğimiz tüm sözlü kültür ürünlerini bir araya getirerek bu alanda derli toplu bilgilerin yer aldığı bu çalışmayı gerçekleştirmiş olduk. Böylelikle Karay Türkleri ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacılara da yararlanabilecekleri bir kaynak oluşturduk.

Bu Yüksek Lisans tezinin, yukarıda belirtilen sebeplerle Karay kültürüne ait metinleri araştırmacıların hizmetine sunarak Karay Türklerinin kültürlerini koruma amacına katkıda bulunabileceğimizi düşünüyoruz. Tezimizin ülkemizdeki Türkoloji çalışmaları içinde Karay avazının daha kuvvetli duyulması adına önemli katkıları olacağını ummaktayız.

KAYNAKÇA

- Ahmed Seyyid Cafer, “Kırım Türkleri”, **Türk Yılı**, C.I, , İstanbul, 1928, s.553–557.
- AKAY, Aydın Safa, “Kaybolmakta Olan Bir Türk Halkı: Karayimler”, **Kök Araştırmalar Dergisi**, C.1, S.2, Güz, Köksav Vakfı, 1999, Ankara.
- ALKAYA, Ercan, **Kırım Karay Türklerinin Türkiye Türkleri İle Ortak Olan Atasözleri**, Sota Yay. 2002.
- ALKAYA, Ercan, “Dil ve Söz Bağlamında Kırım Karay Türklerinin Atasözleri”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.20, 2006/1, s.89-99.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, **Tozlu Zaman Perdesinde Kırım Karayları**, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, “Kırım Karayların Kutsal Mekânı Baltatiyemez Ormanı Mezarlığa Yapılan Saldırıları”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, S.208, İstanbul 2004.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, “Çankırı’da Yaren Kültürünün Kırım Karay Türklerinde Benzeri-Konuşma”, **II. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Yaren Kültürü ve Çankırı’da okunan bildiri**, 17–18 Eylül Çankırı 2004.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, “Karay Ad ve Soyadları”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.9, Bahar 2006, s.127-138.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan, “Ortodoks Türkler, Urumlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, C.3, S.9, Bahar 2006.
- ARAT, Reşit Rahmeti-Ahmet Demir, “Türk Şivelerinin Tasnifi”, **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., Seri: 1, Sayı: 45, Ankara 1976, s.305-327.
- AVRAMOĞLU, Bedii, “İstanbul Karai Türklerinde Nişan ve Düğün Adetleri”, **Türk Yurdu Dergisi**, C.2, S.12, 1961.
- AVRAMOĞLU, Bedii, “Karay Türkleri Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”, **Türk Kültürü Araştırmaları I**, Ankara 1964, s.170–179.
- AKINER, Shirin, **Sovyet Müslümanları**, Çev: Tufan Başpınar, Ocak 1995.

- BARTHOLD, V. V., **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1975.
- BAŞTAV, Şerif, “Sabir Türkleri”, **Belleten**, C.5, S. 20, Ankara 1941, s.53–99.
- BENZİNG, Johannes, “Altay Filolojisi ve Türkoloji Etütlerine Kılavuz II, Çev: Sabit Paylı, **TDAY Belleten**, TDK Yayınları, No: 174, Ankara, 1958.
- BESALEL, Yusuf, **Osmanlı ve Türk Yahudileri**, Gözlem Yay., İstanbul 1999.
- BOZKURT, Fuat, “Karay Türkçesi”, **Türk Dili Dergisi**, Yıl:5, C.5, S.26, Eylül 1991, s.1-13.
- BOZKURT, Fuat, “Karaylar”, **Türklerin Dili**, Cem Yayınları, İstanbul 1992, s. 355-362.
- BRUTZKUS, J., “Eski Kiewin Türk-Hazar Menşei”, **A.Ü Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.Dergisi**, C.4, Ankara 1946, s.343-358.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “Çin Kaynaklarının Saç Ören Türkleri”, **VI. Türk-Tarih Kongresi**, Ankara 1967, s.89–95.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Türk Kavimleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988.
- CAFEROĞLU, Ahmet, “Sovyet Rusya İdaresindeki Esir Milletler”, **Türk Kültürü**, Temmuz 1964, s.32.
- ÇENELİ, İlhan, “Türk Lehçe ve Şiveleri Sözlükleri”, **Türk Kültürü**, S.156, Ankara 1975, s.368–371.
- ÇULHA, Tülay, **Karaylar ve Karayca, Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- DOĞAN, İsmail, “Karaim Türkleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.20, 2002.
- Dostu Karaynıñ**, No:3, Trokach, 1934.
- DUBİNSKİ, A., “Polonya Karaylarının Türkiye Türkçesi İle İlişkileri”, **IV. Milletler Arası Türkoloji Kongresi**, İstanbul 1982.
- DUBİNSKİ, A., Osnovi Karaimskoy Religii, **Krımskiye Karaimi Proishojdeniye Etnokultura İstoriya**, Simferopol 2005.
- Ebu’l Gazi Bahadır Han, **Şecere-i Türk (Türklerin Soy Kütüğü)**, Tercüman 1001 Temel Eser Yay., No: 33, İstanbul.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, **Osmanlı Türklerinde Yahudiler (XIX.yy.ın Sonuna Kadar)**, Seba Yay., Ankara 1997.
- Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyehatnamesi**, C. 4, İstanbul 1928.

- FİRKOVIÇYUS, Mikolas, **Karay Dinlärnin Yalbarmax Yergälärı**, 1. bitik, Çev: Özlem Kazan (Tez Metni), Lithuania, 1998.
- FİRKOVIÇYUS, Mikolas, **Karay Koltxaları**, Vilnius, 1993.
- FİRKOVIÇYUS, Mikolas, **“Karaims in Lithuania”**, Baltic News, March, 1st-15th 1994.
- FİRKOVIÇYUS, Mikolas, **Şelemon’un Masalları**, TDK Yay., Ankara 2000.
- GÖKÇE, Faruk, **Karay Tükçesinin Fonetigi**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2000.
- GRİGNASCHİ, Mario, **“Sabirler, Hazarlar, Göktürkler”**, VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1975, s. 230–250.
- “Hazarlar”, **Türk Ansiklopedisi**, C.19, Ankara 1975, s.134–136.
- “Hazar Türkçesi”, **Türk Ansiklopedisi**, C.19, Ankara 1975, s.133–134.
- Heredotos, **Heredot Tarihi**, Çev: Perihan Kuturman, İstanbul 1973.
- İNALCIK, Halil, “Kırım Hanlığı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, TKAE Yay., 1976, s.943.
- İNAN, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 2000.
- İNAN, Afet, “Orta Kurun Tarihine Umumi Bir Bakış”, **I. Türk Tarih Kongresi**, İstanbul 1932, s. 405–444.
- KAFESOĞLU, İbrahim, “Hazar Kağanlığı”, **Türk Milli Kültürü**, Ankara 1977, s.146–159.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
- KALAFAT, Yaşar, “Karay Türkleri”, **Türk Dünyası Kültür Dergisi**, S.162, Haziran 2000.
- KALAFAT, Yaşar, “Karaizm”, **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, Nisan, 1999.
- KALAFAT, Yaşar, **Kırım Kuzey Kafkasya Sosyal Antropolojik Araştırmalar**, ASAM Yay., Ankara 1999.
- KALAFAT, Yaşar, “Doğu Anadolu Çevresinde Karaim ve Hazar Tüklerinin Dini İzleri”, **Anadolu’da Türk Mühürü** Ahlat, 20-23 Ağustos 1992. s.67-125.
- KALAFAT, Yaşar, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları II**, ASAM Yay., Ankara 2003.
- “Karailik”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 24, s. 424-426, İstanbul 2001.

“Karaim Türkleri”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, C.5, Ötüken Yayınları, İstanbul 1985.

“Karay Türkleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.5, Dergah Yayınları, İstanbul 1982.

“Karay Türkleri”, **Türk Ansiklopedisi**, C.21, MEB.Yay., İstanbul 1984.
KARAŞEMİ, Reşit Saffet, **Hazar Türkleri**, İstanbul, 1934.

KARAY AVAZU, (Direktör: A. Mardkovicz), I, Luscada, 1931

KARAY AVAZU, (Direktör: A. Mardkovicz), III, Luscada, 1932

KARAY AVAZU, (Direktör: A. Mardkovicz), VII, Luscada, 1934

KARAY AVAZU, (Direktör: A. Mardkovicz), VIII, Luscada, 1937

KARAY AVAZU, (Direktör: A. Mardkovicz), IX, Luscada, 1938

KAZAN, Özlem, “**Litvanya Karaylarına Ait Dini Metinler**” (Doktora Tezi), İstanbul 2002.

KEFELİ, A., **Kırımdaki Karayların Masalları**, Kiev 2002.

KİRİLOV, J., **Masallar**, Çev: Yakov Maleski, Litvia, 1938.

KOBETSKİY, S.A., **İrlar**, Kiev, 1904.

KOBECKİATİ, Halina, “Türk Toplulukları Litvanya’da”, **Yedinci Türk Devletleri Kurultayı**, Denizli 1999.

KOBECKİATİ, Halina, **Litvanya’da Geleneksel İlkbahar Bayramları**, 2003 Yılında Litvanya Büyükelçisi Karay Türkü Dr. Halina Kobeckiatî’nin Konuşması.

KOESTLER, Arthur, **Onüçüncü Kabile-Hazar İmparatorluğunun Mirası**, Çev. B. Çorakçı, 6. Baskı, Say Yay., İstanbul 1999.

KOŞAY, Hamit, “İdil-Ural Bölgesindeki Türklerin Menşei”, **V. Türk-Tarih Kongresi**, Ankara 1960, s.232-243.

KOWALSKİ, Tadeusz, “**Karaimische Texte im Dialekt von Troki**, **Prace Kaomisji Orientalistycznej**, PAU, Nr: II, Knokow, XII, 1929.

KOWALSKİ, Tadeusz, “Lehistan’da Türkler”, **Ulus Gazetesi**, Ankara 1935.

KOWASKİ, Tadeusz, **Karaimsche Texte im Dialekt von Troki**, Krakowie, 1928.

KURAT, Akdes Nimet, **IV.-XVIII.yy.larda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Murat Kitabevi Yay., 2. Baskı, Ankara 1992.

- KURAT, Akdes Nimet, “Hazar Kağanlığı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976, s.743–745.
- KUTLUAY, Yaşar, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Anka Yay. 3. Baskı, İstanbul 2001.
- KUZGUN, Şaban, **Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Türklerinin Menşei Meselesi-Hazar ve Karay Türkleri**, Ankara 1993.
- KÜÇÜK, Abdurrahman, Günay Tümer, **Dinler Tarihi**, Ocak Yay., Ankara 2002.
- MALECKİ, Jaakov, **Istyrhan Masallar**, Lietuva, 1938.
- MARDKOVİCZ, A., **Karay Sez Bitigi**, Lusk, 1933.
- MARDKOVİCZ, A., **Haliç**, Luskada, 1937.
- MARDKOVİCZ, A., **Szelomit**, Luckada, 1938.
- MARDKOVİCZ, A., **Yanhi Yırlar**, Luskada 1937.
- MYSL KARAIMSKA**, Wilno, 1934.
- NEMOY, Leon, Karaites, **Encyclopedia of İslam**, V. VI, p. 600–607, 1975.
- ONARMACH**, Lithuan 1939.
- ONUK, Taciser, “Kırım Karay Türklerinde El Sanatları”, **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s.183-189.
- ORKUN, Hüseyin Namık, **Türk Tarihi**, C.II, Ankara 1946.
- ÖGEL, Bahattin, **İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1962.
- ÖGEL, Bahattin, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1971.
- ÖGEL, Bahattin, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, I.Baskı İstanbul 1971, II. Baskı Ankara 1979.
- ÖZEN, Adem, **Yahudilikte İbadet**, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.
- ÖZKAN, İsa, “Polonya’da Yaşayan Türkler”, **Türk Dünyası II**, S.16, Temmuz-Ağustos, 1997.
- ÖZTUNA, Yılmaz, **Türkiye Tarihi**, C.I, İstanbul 1963.
- ÖZTÜRK, Mehmet, “**Azerbaycan Karaim Cemaati Üzerine Bir Araştırma**”, **Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1996.
- PALKANOV, A., **Kırım Karayları, (Karaylar-Kırım’ın Yerli Küçük Halkı)**, Paris 1995.

- PALKANOV, A., **Kırımskiye Karaimı**, Moskova 1971.
- PALKANOV, A., F.M. Aliyev, **Folklor Kırımskih Karaimov**, Simferopol, 2004.
- PULAT, Gündüz, “**David Bijnin Maxtav Cozmaxları Adlı Eserine Göre Karaim Türkçesi Grameri**”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2001.
- RASONY, Laszlo, Türk Devleti’nin Batıdaki Varisleri Hazarlar, **Tarihte Türklük**, Ankara 1971.
- RASONY, Laszlo, “Tarihte Türklük”, **TKAE Yay.**, No: 126, Seri. III, S.A–34, 3. Baskı Ankara 1993.
- REŞİDÜDDİN, Fazlullah, **Camiü’t-Tevarih**, C.II, Ankara 1960.
- RUNCİMAN, The. Hon. S., Orta Çağların Başında Avrupa’da Türkler, **Belleten**, C.III, s. 46-57, Ankara 1943.
- STARİKOV, Simeon, “Kırımlı Karaimler Hakkında”, **Kalgay Dergisi**, Yıl 1999, S.14.
- ŞAPŞALOĞLU, Süreyya, “Kırım Karai Türkleri”, **Türk Yılı**, C.I, Ankara 1928, s.576–615.
- ŞİŞMAN Simon, “İstanbul Karayları”, **İstanbul Enstitü Dergisi**, C.3, İstanbul 1957, s. 97–102.
- TANYU, Hikmet, **Tarih Boyunca Türkler ve Yahudiler**, C.I, İstanbul 1976.
- TANYU, Hikmet, **Türklerin Dini Tarihçesi**, İstanbul 1978.
- TEKİN, Talat, Mehmet Ölmez, **Türk Dilleri**, Simurg Yayınları, İstanbul 1999.
- TİMURTAŞ, F. Kadri, “Karaylar ve Folkloru”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, Faruk Kadri Timurtaş Armağanı, Ankara 1983.
- TOGAN, Zeki Velidi, Hazarlar, **İslam Ansiklopedisi**, C.5, İstanbul 1964, s.397–408.
- TOGAN, Zeki Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1970.
- ÜNVER, Günay, Harun Güngör, **Türklerin Dini Tarihi**, İstanbul 2003.
- YILIDIZ, Dursun Hakkı, “Müslümanlığın Hazarlar Arasında Yayılması”, VIII. **Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri**, Ankara 1976, s.58.
- YÜCEL, Mualla Uydu, “Hazar Hakanlığı”, **Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi**, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.445–463.

YÜKSEL, Hasan Avni, "Karaim Çalışmaları", **Türk Kültürü**, S. 443, Yıl: 38, s.188-191.

ZAJACZKOWSKI, Ananiasz, **Karaims in Poland**, Warsaw, 1961.

ZAJACZKOWSKI, Ananiasz, "Karaim Edebiyatı", **Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi**, C.5, S. 13-20, 1996.

ZAJACZKOWSKI, Ananiasz, "**Tatarska- Karaimskie Piosenki Ludowez Kyrrmu**", R.O., tom: XIV, 1939.

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz, Karaites, **Encyclopedia of İslam**, C.V., 1975, s. 608-609.

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz, **Arabischen und Neupersischen Lehnwörter im Karaimischen**, F.O.III, Krakow, 1962.

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz, "Karaimisch- Tschuwasc Hische Paralellen", R.R. Arat için **Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, Seri.1, S. A-2, Ankara 1966.

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz, "Karaylar ve Onların Folkloru", **TKAE Yay.**, Seri. XVII-XXI, Ankara 1979–1983.

ZAJACZKOWSKI, Włodzimierz, **Z Poezji Ludowey Tatarska-Karaimskiey na Krymie**, R.O., tom: XXIV, Warszawa, 1961.

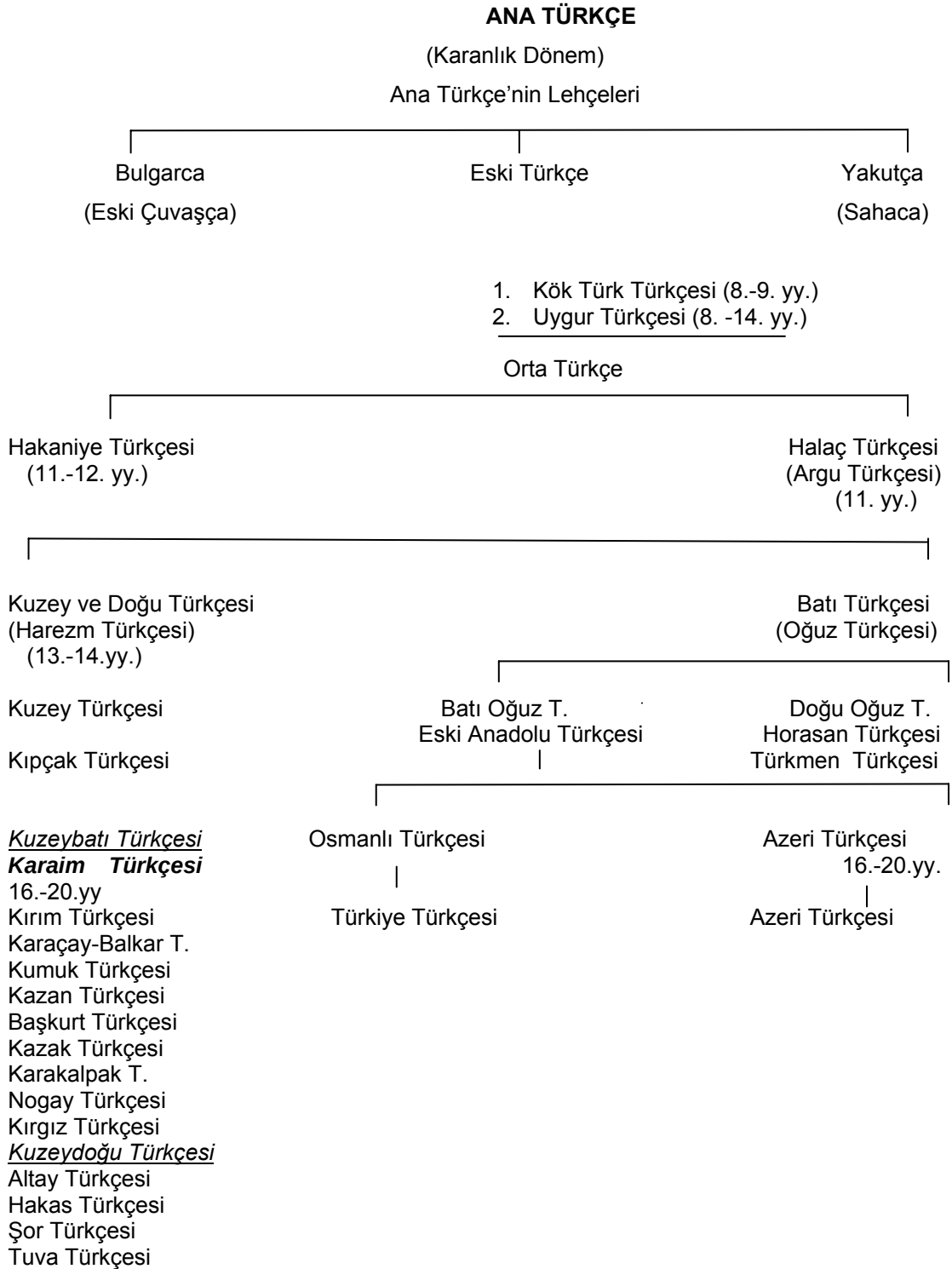
ELEKTRONİK KAYNAKLAR

SCHUR, Nathan, "Karaims of Poland", **The Karaite Encyclopedia**, Frankfurt, 1995. (Çevrimiçi) <http://www.turkiye.net/sota/karapol.html>, 26.09.2007.

SCHUR, Nathan, "Karaims of Crimea", **The Karaite Encyclopedia**, Frankfurt, 1995. (Çevrimiçi) <http://www.turkiye.net/sota/karapol.html>, 26.09.2007.

EKLER

Ek-1: KARAY TÜRKÇESİNİN TÜRK DİLİ İÇİNDEKİ YERİ

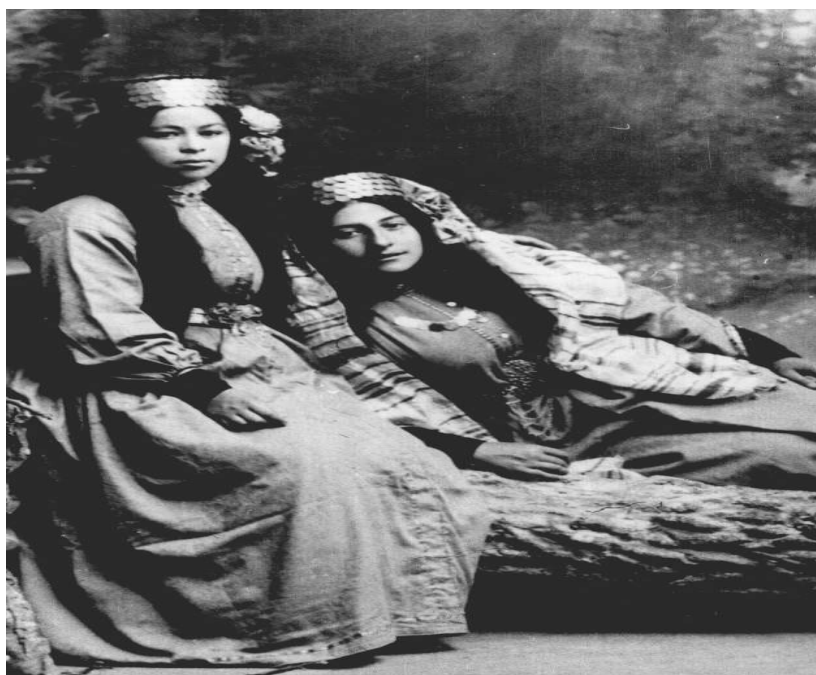


(Türkler Ansiklopedisi, C. 20, Ankara, 2002)

Ek- 2: KARAYLARDA ERKEK GİYİMİ

Ek- 3: KARAYLARDA KADIN GİYİMİ

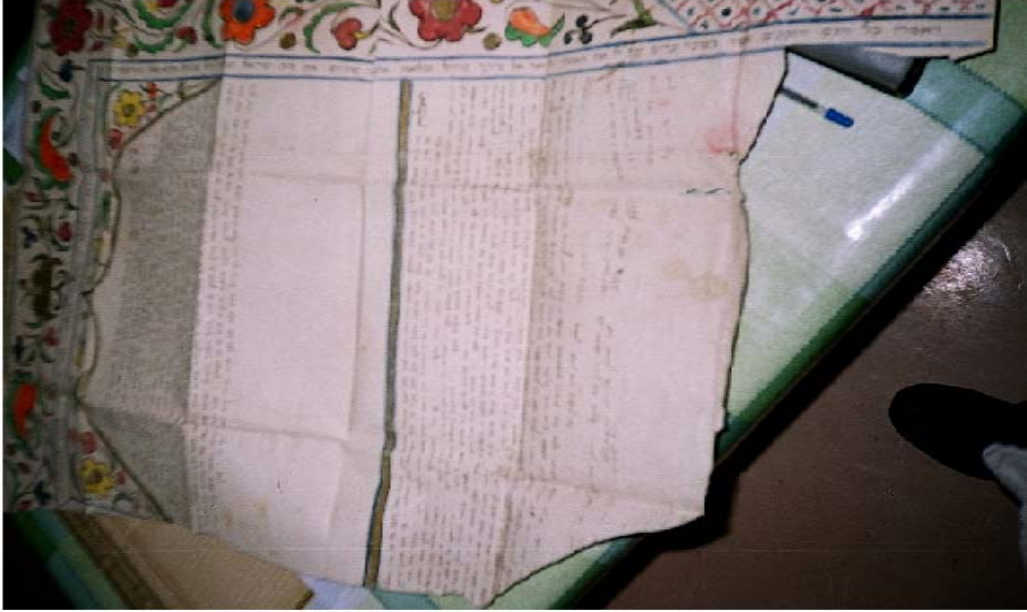






Ek- 4: KARAY TÜRKLERİNİN YEMEKLERİ

Bazı Karay Yemekleri ve Mutfak Eşyaları

Ek- 5: ŞETTARLAR

Ek- 6: BALTATIÖMEZ KUTSAL ORMANI VE MEZARLIĞI

Ek-7: ÇİFT KALE (Çufut Kale)

Çift Kalenin girişı.

Ek- 8: KARAY İBADETHANELERİ: KENASALAR.



Kenasanın içeriden görünüşü.



Kenasanın dışarıdan görünüşü.



Kezlev'de Bulunan Kenasa.

ÖZET

DOĞRUEER, Semra. Karay (Karaim) Türklerinin Sözlü Edebiyatı, Ankara, 2007.

Bu çalışmada Hazarların mirasçıları olduğu düşünülen ve UNESCO'nun yok olmaya yüz tutmuş milletler listesine giren Musevi tek Türk topluluğu olan Karay Türkleri incelenerek, sözlü edebiyat ürünleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde Karay Türklerinin etnik yapısı, tarihi, yaşadıkları coğrafya, dini inanışları, dili, edebiyatı, folkloru ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturan, Karay Türklerinin, sözlü edebiyat ürünlerinin verildiği kısımda, Karay Türklerinin masalları, atasözleri ve deyimleri, sayışmacaları, şaşırtmacaları, türküleri, öyküleri, manileri, ninnileri, tekerlemeleri, seğirnameleri, tabirnameleri ile dua ve ilahilerinden örnekler verilmiştir.

Çalışmamızın son kısmında verilerden elde ettiğimiz sonuçlar sunulmaktadır. Çalışmamızda faydalandığımız eserler ve kaynaklar bibliyografya kısmında sıralanmıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Karay
2. Türk
3. Hazar
4. Musevi
5. Sözlü Edebiyat

ABSTRACT

DOĞRUEK, Semra. ORAL LITERATURE OF THE Karaite (Karay) TURKS, Ankara, 2007.

In this study the Karaite Turks which are thought to be the heritage of the Khazars and have been in the disappearing nations list of the UNESCO and the only Jew Turkish nation has been investigated, their oral literature have been put forth. In the first part the ethnic structure, history, the geography they live, religious beliefs, language, literature and the folklore of the Karaite Turks have been discussed. In the second part of the study where the oral literature of the Karaite Turks have been given the samples of tales, proverbs and idioms, countouts, crackjaws, songs, tales, ditties, lullabies, tongue twisters, book on the interpretation of the dreams, prayers and chants have been given.

In the conclusion part the results from the gained data have been given. The works and the sources that have been benefitted have been listed in the bibliography.

Key Words

1. Karaite
2. Turk
3. Khazar
4. Jew
5. Oral Literature